

Knihu si možno objednať:
 Vladimír Timkovič
 Štefanikova 11
 040 01 Košice, Slovensko
 tel. číslo: 00421905496778

chíou opatrne podpisoval takto: «hummus servus Jo. eppus Munkács», (porov. A. Hodinka, *A Munkácsi Gömnytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 642, 648)

⁸⁹ Porov. В. Гаджега, «Додатки к исторіѣ Русиной, быв. жупѣ Земплинской, VII. Стан церквей по вымертнѣ Арпадовичѣв...», *Науковий зборник Товариства 'Просвѣта' в Ужгородѣ*, Ужгород, 1931-1936, стр. 33.

⁹⁰ Porov. А. Пекар, «Ужгородска Унія та її творці (1646-1996)», *Analecta OSBM*, Roma, XV (XXI) (1996) 287.

⁹¹ Len niekoľko týždňov potom, čo cisár Leopold I. menoval patentom z 11. marca 1690 Josifa Rogu de Camellisa, OSBM, na mukačevský prestol a potom, čo Josif Roga de Camellis bol inštalovaný 20. apríla 1690 v mukačevskom monastyre na Černečej Hore, 22. apríla 1690 sa sťažoval Josif Roga de Camellis latinskému kardinálovi Koloničovi slovami: «Quando d. mr. vesc. di Varadino lesse la patente speditami da sua maesta, si stupì, che in una tal segretaria si sia comesso un simil errore di soggettar un vesc. ad un'altro vesc. e di piu un vicario aptolico ad uno che non é vic. apt. e d'ingerirsi un prencipe secolare e costituirmi vicario del vescovo ordinario dioecesano essendo tutte cose contro il jus canonico, e mi disse, che questa patente non la mostrassi, se ben facei a favor suo, ma quando poi io gli risposi che pro mio vesc. dal quale dipendere, non s'intende altro, che V. E., resto apagato», (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmánytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 298); 15. marca roku 1692 episkop Josif Roga de Camellis napísal kardinálovi Koloničovi: «Il mr. Fenesi vorebbe, che io fossi suo suffraganeo, ma secondo li sacri canoni non puol un vesc. esser suffraganeo cum altro vesc. ma bensi di un arcivesc., egli e vesc. delli Latini et io delli Greci, così si usa in tutta la christianita, se ben due vescovi latino e greco stassero non solo in una diocesi, ma in una medesima citta, come in Scio dove habitano due vesc. in Leopoli, in Vilna, in Premislia, in Chelma etc.», (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmánytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 335).

⁹² «... sopra le difficoltà, che s'incontrano alla corte di Vienna circa il passaggio del P. Filippovitz al possesso del Vicariato Apostolico di Monkatz, al quale è stato eletto dalla Santa Sede, e la maggior essere pregiudizio, che si suppone farsi con la sua amministrazione a dritti del Re d'Ungheria nella nomina del Vescovado di Monkatz, che diede l'Imperatore defonto all'Hodermarski, il quale però ha detto a Monsignor Nunzio, d'essere pronto a lasciare tutto, quando gli venga permesso dalla Corte, purchè si provveda con un Capo ecclesiastico al bisogno spirituale di quei popoli...», (porov. dokument zo 16. novembra 1711 uverejený v A.G. Welykyj, *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, III (1710-1740), Romae, 1954, str. 36, tiež str. 13, 47-48, 68, 81-82, 89-90); Roku 1714 sa na Kongregácii Propaganda Fide rozmyšľalo i o tom, aby bol J. Hodermarskyj uväznený v monastyre v Lavrove a takto bol odstránený z Uhorska, (porov. A.G. Welykyj, Ac-

ta *S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, III (1710-1740), Romae, 1954, str. 91-93).

⁹³ Porov. A.G. Welykyj, *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, II (1667-1710), Romae, 1954, str. 226, 236; porov. A. Hodinka, *Rákóczi Ferenc fejedelem és a gens fidelissima*, Pécs, 1937, str. 3; A. Bonkaló, *The Rusyns*, New York, 1990, str. 23.

⁹⁴ «... Le difficoltà sono, che il Religioso predetto (Polykarp Filipovič) non solo non è suddito del Re d'Ungheria, ma di più è Polacco, il che pare nelle presenti congiunture grande eccezione...», (dokument zo 7. novembra 1711 uverejnený v A.G. Welykyj, *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, III (1710-1740), Romae, 1954, str. 31).

⁹⁵ «... PP. Gesuiti di Possonio, che in materia di Religione non l'abbiano trovato assai fermo...», (porov. dokument uverejnený u A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmánytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 505; A.G. Welykyj, *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, II (1667-1710), Romae, 1954, str. 252.).

⁹⁶ Porov. M. Luts kay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 141.

⁹⁷ Napr. keď bol M. M. Olšavskyj, OSBM, už starý a oslabený chorobou, hľadal sa jeho nástupca. Mária Terézia navrhla J. Bradača. Kongregácia Propaganda Fide prosila vo svojom liste z 3. októbra 1767 egerského latinského biskupa o «úprimnú a presnú informáciu, čo sa týka kvality, doktríny a predovšetkým oddanosti myšlienke únie s katolíckou Cirkvou...». Vyšetrovanie ohľadne osoby J. Bradača sa malo viesť rozvážne, tajne a diskrétné..., (porov. dokument uverejnený v A.G. Welykyj, *Litterae S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantes*, V (1758-1777), Romae, 1957, str. 133); Informácie a hodnotenie sa žiadalo nielen od egerského latinského biskupa, ale aj od ostrihomského latinského arcibiskupa (uhorského primasa). Porov. napr. hodnotenie osoby Simeona Olšavského tesne pred jeho menovaním na episkopa latinským uhorským primasom 7. marca 1735 uverejnené v latinčine u A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, V (1711-1740), Romae, 1981, str. 331-332.

⁹⁸ List gréckokatolíckeho duchovenstva zo 7. marca 1715, (porov. A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmánytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 651-659; porov. A. Пекар, «Ужгородска Унія та її творці (1646-1996)», *Analecta OSBM*, Roma, XV (XXI) (1996) 287).

⁹⁹ «Relatio E.mi, et R.mi D.ni Cardinalis Sacripantis, Praefecti. Alcuni Preti greci uniti della Diocesi di Monkatz rappresentanti il Clero del Rito in Ungharia assieme con D. Gio. Giuseppe Hodermarski, da essi eletto per loro Pastore e Vescovo, con lettere dirette alla Santità di Nostro Signore, et a questa S. Congregazione suppongono d'haver altre volte, cioè due anni sono, supplicato la S. Sede che approvasse, e canonizzasse l'erezione del Vescovado di Monkatz, e

confermasse il sudetto Hodermarski da essi, come sopra, eletto per loro Vescovo. E perchè non sono stati in ciò consolati, anzi intimoriti per la voce sparsa che si volessero introdurre novità circa i loro riti, e privilegi, e vedendo ancora che le controversie insorte tra la S. Sede medesima, e la Corte di Vienna circa l'erezione del sudetto Vescovado, e conferma dell'Eletto non sono anco aggiustate, anzi vanno tuttavia avanzandosi col pretesto d'ovviare à pregiudizii che da ciò potessero derivare alla S. Unione, dicono d'haver richiesto il loro Vescovo eletto d'itimare, conforme ha fatto, una Congregazione Generale del Clero del Regno, tenutasi li 7 di Marzo passato coll'assistenza del pretesto Vescovo, e suo Vicario Generale, et in essa essersi esaminati e risolti i punti seguenti, cioè: 1. Se volevano riconoscere, e soggettarsi al P. Francesco Ravasz della Compagnia di Gesù costituito per Vicario Generale di quella Diocesi da Monsignor Vescovo d'Agria. 2. Se volevano che le feste celebrate da essi sin à quest'ora secondo il Calendario antico, si celebrassero in avvenire secondo il Calendario Gregoriano. 3. Se volevano, o consentivano di riconoscere, e soggettarsi come à loro legittimo Prelato, al Vicario Apostolico deputato, o da deputarsi dalla S. Sede, o da mandarsi da qualsivoglia Vescovo latino al governo di quella Chiesa, o pure volevano secondo il diritto, e la consuetudine loro eleggere un Vescovo del proprio Corpo. 4. Se volevano stare immediatamente soggetti al governo de Vescovi latini. 5. An (sono le parole precise degl'Oratori) super praemissis, discussis, ac decisis, prout iuribus, et consuetudinibus Graeci ritus contraria essent, requirendae sint altiores instantiae, praesertim SS. mus Dominus Noster Clemens, modernus XI Papa, Augustissimus Imperator etc. E. mus Cardinalis de Saxonia, Primas Regni etc... Quanto al 1° punto. Che non vogliono, ne possono ammettere, ne riconoscere per loro Vicario Generale il detto P. Ravasz, Giesuita... Quanto al 2° punto, circa la celebrazione delle feste, dicono di voler osservare il Calendario vecchio... Soggiungono però che sarebbero pronti anco a recedere dalla loro pratica, quando mediante l'utorità della S. Sede s'inducessero gl'altri Greci uniti fuori del regno d'Ungheria à celebrare le dette feste secondo il Calendario Gregoriano. In ordine al 3° punto, di riconoscere o nò il Vicario Apostolico, dicono... non saranno mai ne loro, ne i loro successori per riconoscere, e ricevere alcun Vicario Apostolico deputato o da deputarsi, per esser contenti del soggetto da essi eletto...», (porov. A.G. Welykyj, *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, III (1710-1740), Romae, 1954, str. 112-116, 127-130; celý dokument soboru z 7. marca 1715 je uverejnený v A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmánytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 651-659, a tiež v A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, V (1711-1740), Romae, 1981, str. 141-146).

¹⁰⁰ Поров. И.М. Кондратовичъ, «Очерки изъ исторіи Мукачевской Епархіи», *Карпаторусскій Сборникъ*, Ужгородъ, 1930, стр. 94.

¹⁰¹ Pozri pod 17. storočím.

¹⁰² Roku 1716 bol menovaný za apoštolského vikára a titulárneho episkopa,

a až v roku 1729 sa stal archimandritom-predstaveným baziliánov na Černečej Hore.

103 «Nos Stephanus Telekesi, miseratione Divina Episcopus Agriensis, Comitatum Heves, et Utrisque Szólnok Supremus, et Perpetuus Comes..., ... qui remedium adferret, imo nec qui pro remedio salutari, debitis in locis negotia, et instantias proponeret; Causasque ejusdem Graeci Ritus in bonum ordinem redigere satageret. Hinc Nos Commiseratione, et Zelo conservandae Unionis memoratorum Graeci Ritus populorum, et Sacerdotum ducti, Reverendum in Christo Fratrem D. Georgium Bizanczy, ejusdem Graeci Ritus Presbyterum, Plebanum Kálloviensem, et Archi Diaconum Trans-Tibiscanum, Nobis, et **Sac. Sedis hujus Agriensis, (:Unde semper dependentiam habere dignoscuntur:)** pro gerendo **officio vicariatus** inter ipsos Graeci-Ritus Sacerdotes, et Populos aptum, sufficientem adinvenimus, maxime, quia lingua latina, scientia Philosophica, et Theologica... ... in Curia nostra Episcopali Agriae, Anno 1713. 9. Aprilis. Episcopus Agriensis Stephanus Telekesi m.p.», (M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 161-162).

104 «Ego Georgius Bizanczy Graeci Ritus cum Romana Ecclesia Unitorum Presbyter iuro per Deum vivum, Unum in Trinitate, et trinum in personis Patrem, Filium, et Spiritum Sanctum, Sanctam Dei Genitricem Virginem Mariam, Sanctos omnes, et electos Dei, et haec Sancta Evangelia manibus meis tacta, quod ego Illustrissimo, et Reverendissimo Domino Gabrieli Antonio Erdődy, moderno Episcopo Agriensi, Eiusque Successoribus, ac officium, et curam gerentibus Dioecesanæ hujus Agriensis Ecclesiae, eidemque subjectarum fidelis, et obediens ero, item quod Ritus mei Graeci Unionem cum Sancta Romana Catholica Ecclesia intemerate servabo, ac per alios servari curabo, **in officio vero Vicariati hujus Graeci Unitorum omnes mihi subjectos Sacerdotes, et Populos ad obedientiam Suprafato** Illustrissimo, ac Reverendissimo Domino Eiusque Successoribus, ac Dioecesis hujus Agriensis Generalem curam habentibus adducere, ac compellere pro posse meo satagam, conabor, ac fideliter intendam; Sacerdotibus vero, ac populis amore, odio, precibus, praemio, aliisque respectibus semotis diligentem, ac justam administrationem faciam, visitationes Ecclesiarum, ubi personaliter potero, fideliter pro aedificatione populi, aut aliis aptis, et idoneis sacerdotibus peragendas, mihiq[ue] referendas committam. Denique omnia ea, quae tum **ad obedientiam, reverentiam, ac submissionem altéfato Ilmo, ac R. D. ejusque successoribus**, ac Generalem Dioecesis Agriensis curam habentibus spectabunt, sollicitè tum ipse curabo, tum per mihi subjectos absque renitentia curari pari sollicitudine intendam, ac satagam. Sic me Deus adjuvet, B. M. Virgo, omnes Sancti, et Electi Dei, et haec Sancta Dei Evangelia. Actum Gyöngyös 20. Aprilis 1715. Idem qui supra, Georgius Bizanczy», (Archiv. D. Agriensia – 112 ad ann. 1767, I. Дулишко-вичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 47-48; tiež porov. M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 162-163).

¹⁰⁵ Porov. napr. text prísahy M. M. Olšavského egerskému latinskému biskupovi G.A. Erdődy de Monyorókerék r. 1743 uverejnený v I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 129-130; M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 33-34; či text prísahy vernosti M. M. Olšavského egerskému latinskému grófovi-biskupovi Barkóczy de Szala z roku 1747 v M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 47-49.

¹⁰⁶ Porov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 171-172.

¹⁰⁷ Porov. uverejnenú pápežskú bulu v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Roma, 1954, str. 33.

¹⁰⁸ Porov. Archivum Secretum Vaticanum, Archivum Nuntiaturae Vindobonensis, vol. 79, f. 65a-b, in A. Пекар, *Написи історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 55, porov. A. Пекар, «Василіянські протоігумени на Закарпатті», *Analecta OSBM*, Roma, IX (XV) (1974) 153; H. Bizancij vo svojom liste z 9. septembra 1717 ďakuje pápežovi za česť, že sa stal najprv apoštol-ským vikárom a potom (neskôr) dostal aj titul a charakter episkopa. Vo svojom liste hovorí, že bol posvätený metropolitom Ruska a do jeho rúk zložil i Vyznanie viery, (porov. A.G. Welykyj, *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarussiae spectantia*, III (1710-1740), Romae, 1954, str. 156).

¹⁰⁹ Porov. V. Shereghy, V. Pekar, *Vospitanije podkarpato-ruskoho svjaščennstva*, Pittsburgh, 1951, str. 25.

¹¹⁰ Porov. list Erdődyho z 12. mája 1718 spolu s prílohami uverejnený v A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, V (1711-1740), Romae, 1981, str. 157-171.

¹¹¹ Porov. dekrét cisára Karola z 8. novembra 1716 uverejnený v M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 158-160.

¹¹² «... Demum Domino Abbati tribuitur facultas canonice benedicendi, et Infula utendi...», (porov. M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 165).

¹¹³ Porov. J. Basilovits, *Brevis notitia foundationis Th. Koriathovits*, II, Cas-sovia, 1799, str. 156-157.

¹¹⁴ «Leo Kiska AЕppus. et Metrop. Kioviensis, ac totius Russiae elargitur testimoniales, quod Georg. Bizanczy, Ord. S. Bas. M. Religiosum, et Vic. Apost. Districtus Munkacs. posteaquam professionem fidei Cath. et iuramentum fidelitatis erga Sedem Rom. deposuisset, ad titulum Eccl. Sebastanae consecravit. Datum Volodimirii 9. Dec. 1716», (Archiv. Dioec. Bizanczy – ad ann. 1716, I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 51).

¹¹⁵ A. Pekar, «The elevation of a secular priest, Peter Bilianskyj, to the episcopacy in 1780», *Analecta OSBM*, Roma, XIV (XX) (1992) 227-228.

¹¹⁶ Порог. Е. Фенцикъ, «Наше всечестнѣйшее монашество», *Листокъ*, Унгваръ, III/3 (1887) стр. 34.

¹¹⁷ Porov. tiež A. Baran, «Obligatio Synodi Zamostianae in Ucraina Carpatica sec. XVIII», *Analecta OSBM*, Roma, II (VIII), Fasc. 3-4 (1956) str. 525-530; Tento synod bol schválený pápežom Benediktom XIII. 19. júla roku 1724: «Benedictus PP. XIII. Ad futuram rei memoriam. ... Synodum Provinciale Ruthenam in Civitate Zamosciae Anno MDCCXX celebravit, multaque in illa statuta, decreta et ordinationes edidit... **qui Synodum Ruthenam** praedictam praevio maturo examine plenissime approbarunt, consilio, Synodum huiusmodi a dicto moderno Metropolita celebratam (ut praetenditur) omniaque, et singula **in ea edita statuta, ordinationes, et decreta, auctoritate Apostolica tenore praesentium confirmamus, et approbamus, illisque inviolabilis Apostolicae firmitatis robur adiicimus**, ita tamen quod per nostram praedictae Synodi confirmationem nihil derogatum esse censeatur Constitutionibus Romanorum Pontificum, Praedecessorum nostrorum, et Decretis Conciliorum Generalium emanatis super Ritibus Graecorum, quae non obstante huiusmodi confirmatione semper in suo robore permanere debeant... Decernentes easdem praesentes literas, ac Synodum, in eaque edita Statuta, Ordinationes, et Decreta huiusmodi semper firma, valida, et efficacia existere, et fore, suosque plenarios, et integros effectus sortiri, et obtineri, ac ab omnibus, et singulis, ad quos spectat, et pro tempore quandocumque spectabit in omnibus, et per omnia inviolabiliter, et inconcusse observari... Datum Romae apud Sanctam Mariam Maiorem, sub Annulo Piscatoris, dei XIX Iulii MDCCXXIV, Pontificatus Nostri Anno primo», (A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Roma, 1954, 49-50). Na Zamojskom synode sa mukačevský gréckokatolícky episkop nezúčastnil preto, lebo nepatril k haličskej gréckokatolíckej hierarchii.

¹¹⁸ «Anno Domini 1727. die 3. mensis Februarii, sub Praesidio Rmi Dni Joannis Josephi Hodermarszky Illmi ac Rmi D. Eppi Sebastopolitani Munkacsiensis, et Maramarusiensis, celebrata est Congregatio Venerabilis Cleri Graeci Ritus, in Oppido Nagy-Szőllős, Ito Cottui Ugocsa adjacente Assidentibus Adum Rdis Dnis Simeone Olsavszky, Praetitti Illmi, ac Rdmi Dni Eppi Capellano, et Auditore, nec non Dno Gregorio Kopánszky: per praefatum Inclytum Comitatum Graeci Ritus Unitorum Archi-Diacono, et Parocho Veresmartiensi, ac Theodoro Rakoveczky ejusdem Ritus Archi-Presbytero, et Parocho Nagy Szöllősiensi. Qua Occasione citatis Honorabilibus in Chto Patribus Plebanis: Daniele Veletiensi, Michaele Bileczky Bilkensi, Luca Komjatszky Komjatiensi..., et reliquis infrascriptis conclusum est: Primo: perlecta est Series Congregationis in Sacro Eppali Agriensi Consistorio peractae, A. 1726. die 11-ma Martii cum subsequent. celebrat. et specialiter **assumpta est experimento S. Synodus Provincialis Ruthenorum in Civitate Zamoscia A-o 1720. celebr.**

et a Clemente XI. Papa Romano confirmata. Quam perlectam, examinatam, ac Ruthenice idiomate explicatam omnes, et singulis unanimi voto (:conformando se in omnibus punctis, et clausulis decisioni Consistoriali Agriensi:) ratificatam acceptarunt...», (Archiv. Dioec. Munk. Religionaria, 28 ad 1727. 3. Febr., porov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 77; porov. M. Luts kay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 196-197, 206).

¹¹⁹ «...Sanctae Synodo recte consideranti maturitatem, quae in Episcopis promovendis ex Sacrorum Canonum praescripto adhiberi debet, visum est statuere, ut nemo deinceps, nisi a Sancta Sede dispensationem obtineat, Episcopus esse possit, qui Professionem Religiosam non fecerit. Nemo vero profiteri valeat, qui prius intra septa Monasterii non expleverit annum probationis Regularis, et sex hebdomadas iuxta Constitutiones, et consuetudines Ordinis Divi Basilii Magni», (*Synodus provincialis Ruthenorum habita in civitate Zamosciae anno MDCCXX*, Titulus VI., De episcopis).

¹²⁰ Myslí sa na IV. Lateránský koncil a Tridentský koncil.

¹²¹ Zamojský synod bol od roku 1720 záväzný v Poľskom kráľovstve. Gréckokatolíci v Poľsku boli organizovaní tak, že mali svojho gréckokatolíckeho metropolitu.

¹²² «Sancta Synodus eorumdem Sacrorum Canonum vestigiis inhaerens, statuit ut Monasteria... post annum a publicatione praesentis decreti, et acceptas literas convocatorias Illustrissimi, et Reverendissimi Metropolitae, in Congregationem redigantur, ac deinde quolibet quadrienio Generalem, Provincialem, ac regulares Visitatores eligant, ac de caeteris, quae ad rectam administrationem totius provinciae, ac disciplinae Monasticae instaurationem necessaria videri poterunt, statuant, ac decernant» (*Synodus provincialis Ruthenorum habita in civitate Zamosciae anno MDCCXX*, Titulus XI., De monasteriis, et statu monachorum).

¹²³ Рогов. К. (А. Кралицкий), «Патронат», *Листокъ*, Унгваръ, III/23-24 (1887) стр. 355.

¹²⁴ Рогов. Г.Г. Визънтій, *Врѣткое Припáдковъ Морáльныхъ, илѣ Правныхъ Собрáние Дѣовнымъ Ёсóбамъ потрѣвное*, Тернава, ꙗѳꙋꙗꙗ (1727), стр. 208.

¹²⁵ Рогов. Г.Г. Визънтій, *Врѣткое Припáдковъ Морáльныхъ, илѣ Правныхъ Собрáние Дѣовнымъ Ёсóбамъ потрѣвное*, Тернава, ꙗѳꙋꙗꙗ (1727), стр. 205-208.

¹²⁶ Рогов. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 101; M. Luts kay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, стр. 224; И.М. Кондратовичъ, «Очерки изъ исторіи Мукачевской Епархіи», *Карпаторусскій Сборникъ*, Ужгородъ, 1930, стр. 99.

¹²⁷ Veľkú obľúbenosť Simeona Olšavského u egerského latinského biskupa

potvrďuje napr. i list Kongregácie Propaganda Fide viedenskému nunciovi z 15. januára 1735: «... il sacerdote D. Simone Olsawszki, che era già Vicario Generale di quel Distretto, e di cui molto commenda le qualità, e dottrina per relazioni in particolare del **Vescovo d'Agria, ordinario latino del luogo**, e commette al predetto Sig. Cardinale d'impetrare dalla Santità di Nostro Signore, che il medesimo sacerdote venga dichiarato per Vicario Apostolico collo stesso titolo di Vescovo di Sebastopoli, o con altro simile...», (A.G. Welykyj, *Litterae S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantes*, IV (1730-1758), Romae, 1957, str. 46).

¹²⁸ Porov. A. Петровъ, „Старая вѣра“ и Унія въ XVII-XVIII вв., II, С.-Петербургъ, 1906, стр. 35.

¹²⁹ Porov. J. Basilovits, *Brevis notitia foundationis Th. Koriathovits*, Cassovia, 1799, str. 156-161.

¹³⁰ Chronológia protoihumenov baziliánov žijúcich na území historického Podkarpatska (terajšie Slovensko, severovýchodné Maďarsko, transylvánska časť Rumunska a Zakarpatská Ukrajina), ktorí neboli totožní s episkopmi Mukačevskej eparchie sa začína práve rokom 1733. Pred týmto rokom protoihumenmi baziliánskej Karpato-rusínskej provincie sv. Nikolaja Čudotvorcu v bývalom Rakúsku boli vladykovia Mukačevskej eparchie. Spočiatku baziliáni volili vždy toho istého protoihumena, lebo rozumeli, že ak má Rád prekvitať jeho funkcia musí byť stála. Neskôr sa protoihumeni začínajú skutočne meniť každé tri roky a baziliáni rapídne upadajú, pretože každý protoihumen mal iné vzdelanie, rozličnú inteligenciu, rozličné plány... čo jeden budoval, druhý váľal. Predvolebná kampaň ničila morálku, medziludské vzťahy v monastiroch... Protoihumenmi od roku 1733 boli: o. Hrihorij Bulko (1733-1742); o. Hedeon Pazin (1744-1754); o. Joannikij Skripka (1755-1756); o. Havriil Deško (1756-1758); o. Makarij Šuhajda (1758-1766); o. Martyrij Kašper (1766-1769); o. Silvester Kovejčak (1769-1778); o. Martyrij Kašper (2.x) (1778-1781); o. Antonij Kocak (1781-1784); o. Silvester Kovejčak (2.x) (1784-1789); o. Joannikij Bazilovič (Basilovits) (1789-1821); o. Bonifatij Stromeckij (1821-1827); o. Maxim Jeleňak (1827-1830); o. Jakiv Bovankovič (1830-1839); o. Herman Minskyj (1839-1842); o. Benjamin Jacin (1842-1845); o. Alexij Haličkovič (1845-1848); o. Jakiv Bovankovič (2.x) (1848-1854); o. Alexij Haličkovič (2.x) (1854-1863); o. Irinej Zeľnij (1863-1866); o. Alexij Haličkovič (3.x) (1866-1869); o. Matej Mikita (1869-1885); o. Inokentij Levkanič (1885-1906); o. Joakim Choma (1906-1931), (porov. A. Пекар, «Василіяньски протоігумени на Закарпатті», *Analecta OSBM*, Roma, IX (XV) (1974) 162-163; tiež A. Пекар, «Василіяньска Провінція св. Миколая на Закарпатті», *Напис історії Василянського Чину Святого Йосафата*, Roma, 1992, стр. 390; J.V. Timkovič, «Baziliánski protoihumeni», *Blahovistnik*, Prešov, 4 (1997) 97-100; porov. tiež zoznam protoihumenov v *Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioecesis Munkacsienis ad Annum Domini 1878*, Ungvari-ni, 1878, str. 365-367).

¹³¹ *Synodus provincialis Ruthenorum habita in civitate Zamosciae anno MDCCXX, Titulus XI., De monasteriis, et statu monachorum.*

¹³² Г. Кинах, «Акти трох монаших соборів (1733, 1755, 1756)», *Analecta OSBM*, Жовква I, Fasc. 4 (1927) 576.

¹³³ Porov. M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 229.

¹³⁴ Porov. M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 18, Prešov, 1992, str. 99.

¹³⁵ Porov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 226-228.

¹³⁶ Už roku 1785 sme svedkami skutočnosti, že baziliáni Krásnobrodského monastýra stratili majetkové listiny o pozemkoch, ktoré mali vo vlastníctve. Časté striedanie ihumenov monastýra spôsobilo, že majetkové listiny sa zapotrešili. Na dané pozemky si začal robiť nároky miestny šľachtic gróf Vladislav Szirmay. Súdne ťahanice sa skončili až po 26 rokoch, roku 1811 (!), keď baziliáni konečne našli hramotu Vandernath a dokázali, že pozemky, na ktorých pracovali, sú ich, (porov. J.V. Timkovič, *Letopis Krásnobrodského monastiera*, Prešov, 1995, str. 69).

¹³⁷ V rukou písaných baziliánskych pravidiel (z roku 1749) používaných na historickom Podkarpatsku (ktorých autorom bol vladyka M.M. Olšavskij, sa ešte v roku 1826) píše: «... іако́ то Настоа́теле: ко́торыи ни ѿ своѣ спсѣніи, ни себѣ по́дле́глыхъ попече́ніе имѣли, ка́кѡвъ стра́шный сѣ́ вы́даннѣи є́ ꙗ́вѣ ѿ во́жѣ вѣна́гв Писа́ніа, и́же рече́: Прокла́тъ вса́къ твора́" Дѣло́ Гд́не съ невре́женіе, и ѿ вѣдо́: Рєгѣ: в' Рѣск: и́и пошыро́: Латї: 25: ѿ рѣки Нас-тоа́телеа кро́вь вратна́ възъи́стєса: а́ще впа́де в' грѣхъ є́де ѿ вратїи́, не-прєрє́шд ѡ́правданїа́ Божїа́ Настоа́телю, и́ли впа́ды прєвыва́е в' грѣсѣ́ не́нао́учє́нъ ѡ́бразѣ́ ѡ́справлє́ніа́ Настоа́теле, наипа́чеже, а́ще не́невѣ́дѣніа́ ра́ди чтѣ́ прємѡ́лчитъ, и́и прєзритъ ѿ ѡ́гѣдны́хъ Бгѣ́, но ласка́ніа, и́и под-хлѣ́пства вратїи́ ѡ́гѣжда́юще. Ино́чєскагѡ́ Жїтелства́ жестѡ́кость ѡ́с-та́внєдѡ́ развратитъ, и́и розпѣститъ, и́и та́кѡ Настоа́тель Себѣ́ и́и ѡ́нѣхъ́ ви́нѣ́ прелстїи́, по рече́нномѣ́: влажа́щїи ва́, лє́та ва́, и́и стѣза́ нѡ́ ва́шы́ смѣща́ють, смѣща́а́ же ва́ понєсє́ грѣ́. Тѣ́мже да не сє́ по́ражда́е, по-слѣ́дїи́мъ Апѡ́столскомѣ́ Правилѣ́: ѡ́ еже съ́ Братїа́ми прєвыва́ніи, ниво́ рече́: в' словѣ́ ласка́ніа́ вы́хомъ в' ва́съ, іа́коже вѣ́тє, и́и прѡ́чаа: но со́ дерзновє́ніємъ в' лѣ́зєи да́ ходѡта́иствєдетъ и́и глаго́лє са́ово; є́ліко во́ зло́ є́сть в' мѣ́стѡ Насто́авє́ніа, и́и На́правлє́ніа́ прѣлєсти́и причи́новъ вратїи́-амъ́ вы́ги: іа́вѣ́ є́сть ѿ́ видїмы́хъ: кї́иво ѿ́цѣ́ своѣ́ ча́до прєзираетъ хо́-та́щеє в'па́сти во́ іамѣ́, и́ли в'па́дшеє ѡ́ставлє́тъ? ко́лікоже лю́тѣи́ше дѣ́шд в' гла́зєи́нѣ́ са́лѣхъ в'па́дающѣ́ ѡ́ставлє́ти? До́лжникъ ѡ́уб є́ в' вратїи́ Настоа́тель вы́нд вѣ́сти ѡ́ дѣ́шахъ́ ихъ, и́и пе́щїса́ іа́же ко́ спасє́нію ко́до-гѡ́ да́же и́и до́ смє́рти, по рече́нномѣ́: Благово́лихомъ́ подати́ вамъ́ не то́-мѡ́ є́вѣліє́́ Божїє́, но и́и своѣ́ дѣ́шд.

ВѢДѢТЬ РѢШѢ: же рѣм: "рѣск: вѣзѣтѣ ѿ слѣвѣ ХВѢ": лѣтинѣ: же 45 крѣтѣ: вѣдѣть волю Гдѣ своегѣ, ѿ несотворивѣ, вѣе вѣдѣтѣ многѣ, ѿ прочѣм: Оучи-нѣны" на строитѣлѣво Слѣва, ѣще нерадѣ, ѿ замѣдлѣтѣ Волю Гдѣню вѣвѣс-тѣти, ѣкѣмѣ оуѣица сѣдѣтѣ...», (porov J.V. Timkovič, *Letopis Bukovského monastýra (Bukovej Hory) a historické zmienky o iných baziliánskych monastýroch na východnom Slovensku*, Prešov, 2004, str. 279-281).

138 Porov. J. Basilovits, *Brevis notitia foundationis Th. Koriathovits*, III, Cas-sovia, 1799, str. 110; tiež И.М. Кондратовичъ, «Очерки изъ исторіи Му-качевской Епархіи», *Карпаторусскій Сборникъ*, Ужгородъ, 1930, стр. 100, 109-110.

139 Dimitrij Rac bol mukačevským Rusínom silného telesného vraztu. Bol vo-jakom a vo vojne zachránil život grófa Károlyho a jeho syna. Na znamenie povďač-nosti ho gróf Károly ustanovil správcom svojich majetkov s veľkými právomocami, (porov. M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 111).

140 Porov. M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 106-107, 111; І. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унг-варъ, 1877, стр. 177-178; А. Пекар, «Василіянські протоігумени на Закарпатті», *Analecta OSBM*, Roma, IX (XV) (1974) 154; А. Пекар, «Васи-ліянська Провінція св. Миколая на Закарпатті», *Нарис історії Василян-ського Чину Святого Йосафата*, Roma, 1992, стр. 386-387.

141 Baziliánska mantia je čiernej farby, z vlny a siaha až po zem. Nemá na sebe prišitú kapucňu, ale kapucňa je samostatne. Oblieka si ju nositeľ veľkého anjel-ského obrazu – kaluger, spolu s kapucňou-koukolionom a analabosom, keď ide na Bohoslužby chóru do cerkvi, (porov. N.F. Robinson, *Monasticism in the or-thodox churches*, London, 1916); Dnes sa pod vplyvom latinizácie v niektorých gréckokatolíckych baziliánskych monastýroch dokonca zakazuje nosiť vo všed-ný deň mantia, a to porušujú starodávne východné kanonické právo – 27. pra-vidlo Nikefora Vyznavača, ktoré znie: «Jeromních nesmie slúžiť bez mantie».

142 Porov. napr. O. Raquez, «Le vesti liturgiche nella Chiesa bizantina», *Echi d'oriente*, Roma, V/2 (1983) str. 20.

143 Porov. *Поучение І., О зріекнутіи са свѣта, Преподобнаго отца нашего аввы Дороеа душеполезныя поученія и посланія*, Jordanville, 1970, str. 30-33.

144 Porov. K. Bihlmeyer, H. Tuechle, *Storia della Chiesa, II, Il Medioevo*, Brescia, 1969, str. 225.

145 Porov. D. Guillaumme, *Oriente cristiano*, Palermo, 1-2 (1989) str. 18-27.

146 «... sub disciplina Societatis Iesu Tyrnaviae... in Seminario S. Adalber-ti...», (porov. M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збір-ник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 229).

147 Výnimka daná pápežom Klementom XII. 24. mája 1735 uverejnená v A. We-

lykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Roma, 1954, str. 71-72, mohol ho vysvätiť jeden gréckokatolícky episkop, pri ktorom stáli dvaja obyčajní kňazi. Simeon Olšavskij bol vysvätený na vladyku-episkopa kyjevským metropolitom Atanasijom Šeptickým v tom istom roku.

¹⁴⁸ Blažovskij dostal od pápeža možnosť výberu: byť posvätený na titulárneho episkopa Ahnenského alebo jedným gréckokatolíckym episkopom, ktorému budú asistovať dvaja gréckokatolícki kňazi, alebo ak chce môžu ho vysvätiť si jedným gréckokatolíckym episkopom dvaja latinskí biskupi. H. Blažovskij si vybral prvú možnosť a bol vysvätený na episkopa kyjevským metropolitom Atanasijom Šeptickým 22. decembra 1738, teda jediným gréckokatolíckym episkopom za asistencie dvoch gréckokatolíckych kňazov, (porov. bulu pápeža Klementa XII. v A. Welykij, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Roma, 1954, str. 74-75).

¹⁴⁹ Výnimka daná pápežom Benediktom XIV. 6. novembra 1743, (porov. A. Welykij, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Roma, 1954, str. 86).

¹⁵⁰ Porov. text kánona uverejnený vo svojom origináli v gréčtine napr. v *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Bologna, 1991, str. 7.

¹⁵¹ Kráľovná Mária Terézia menovala episkopov v Uhorsku na báze svojho titulu «apoštolský kráľ», ktorý podľa tradície dedil každý uhorský kráľ od čias sv. Štefana. Preto, keď kráľovná niekde išla, nechávala pred sebou niesť dvojité arpádovské kríž... Z toho titulu aj zakladala biskupstvá a menila ich hranice. Pápež to potom len schvaľoval. Práve preto táto kráľovná stála za uznaním Mukačevského gréckokatolíckeho episkopstva pápežom v roku 1771, či za založením rímskokatolíckych biskupstiev Spiš, Banská Bystrica, Rožňava v roku 1776. Následne na tej istej báze privilégia uhorský apoštolský kráľ František I. r. 1804 povýšil Egerské rímskokatolícke biskupstvo na arcibiskupstvo a vyčlenil z neho dve nové rímskokatolícke diecézy: Szatmár a Košice. Pod arcibiskupstvo Eger boli definitívne vtedy podriadené latinské diecézy: Spiš, Rožňava, Košice a Szatmár, (porov. V. Bucko, *Cirkev Kristova v dejinách*, Bratislava, 1944, str. 181-182; tiež A. Aldásy, «Hungary», *The Catholic Encyclopedia*, vol. VII, New York, 1910, str. 556-557). Podobne r. 1815 ten istý kráľ založil Prešovskú gréckokatolícku eparchiu vyčlenením z Mukačevskej.

¹⁵² Predpis Zamojského synodu ohľadom vyše ročného noviciátu episkopov-nominátov v baziliánskom monastýre pred vysviackou sa nikdy a nikde nedodržiaval, dokonca ani v Haličine. Oficiálne bol však v Haličine zrušený až na Lvovskom synode roku 1891 (tit. VII, cap. 3, n. 2, porov. *Oriente cattolico*, Città del Vaticano, 1962, str. 586).

¹⁵³ Porov. A. Pekar, «The elevation of a secular priest, Peter Bilianskyj, to the episcopacy in 1780», *Analecta OSBM*, Roma, XIV (XX) (1992) 228-229.

¹⁵⁴ «... (episkop Vasil Tarasovič, mukačevským episkopom bol v rokoch 1634-1651) vedel, že ľud iba toho považuje za svojho pravého biskupa, ktorý

sídlili v starobyľom monastýre Sv. Nikolaja v Mukačeve (je jeho archimandritom)...», (M. Lacko, «Užhorodská únia», *Most*, Cleveland, 3-4 (1958) 118).

155 Pozri dokument S. Congregazione della Propaganda Fide, podpísaný arcibiskupom Stefano Borgia z 17. decembra 1772 uverejnený v článku A. Pekar, «The elevation of a secular priest, Peter Bilianskyj, to the episcopacy in 1780», *Analecta OSBM*, Roma, XIV (XX) (1992) str. 231-236.

156 V Mukačevskom monastýre to bolo po prvýkrát po smrti vľadyku Josifa Rogu de Camellisa (+1706), pretože i keď vľadyka Josif Roga de Camellis, OSBM, bol prvým episkopom nie voleným, ale len menovaným zhora, avšak bol ešte i pred svojim menovaním mníchom-baziliánom, avšak po ňom nastupujú už len biľci-svetskí kňazi, ktorí mníšske sľuby robia len narýchlo a formálne, aby mohli žiť-sídlit' v monastýre, kde ináč bola prísna klauzúra a nemních tam nemohol ani vstúpiť.

157 Trnavskú rímskokatolícku univerzitu založil s dovolením cisára Ferdinanda II., ostrihomský arcibiskup-kardinál Peter Pázmany (1616-1637) roku 1635. Túto univerzitu kardinál Pázmany zveril jezuitom. Spočiatku mala univerzita len filozofickú a teologickú fakultu, roku 1667 bola tu zriadená i právnická fakulta a kráľovná Mária Terézia r. 1769 v Trnave zriadila i lekársku fakultu. Tým sa stala univerzita úplnou. Bola tu zriadená i univerzitná tlačiareň. Po vyhnaní Turkov, roku 1777 túto univerzitu premiestnila Mária Terézia do Budína, a v roku 1780 do Pešti, (porov. V. Bucko, *Cirkev Kristova v dejinách*, Bratislava, 1944, str. 162-163, 182; A. Aldásy, «Hungary», *The Catholic Encyclopedia*, vol. VII, New York, 1910, str. 556); Pázmányova univerzita v Trnave bola výlučne jezuitskou záležitosťou a to až do zrušenia tejto rehole za Márie Terézie v roku 1773. Vyučovacím jazykom na trnavskej univerzite bola výlučne len latinčina. Latinská vyučovacia reč ostala dokonca i po premiestnení univerzity do Pešti a to až do roku 1844, keď latina bola nahradená maďarčinou, (porov. V. Chaloupecký, *Univerzita Petra Pázmányho a Slovensko*, Bratislava, 1935, str. 10-11).

158 Porov. D. Blažejovskij, *Byzantine Kyivan Rite Students*, Rome, 1984, str. 159-160.

159 Porov. A. Welykij, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Roma, 1954, str. 49-50.

160 Congregazione per le Chiese Orientali, *Istruzione per l'applicazione delle prescrizioni liturgiche del Codice dei Canoni delle Chiese Orientali*, Città del Vaticano, 1996.

161 «Докля буде – Азъ, Буки, Вѣди – того не буде!», (porov. Е. Недзѣльскій, *Очеркъ карпаторусской литературы*, Ужгородъ, 1932, стр. 87; А. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, II, Рим-Львів, 1997, стр. 141); «Az, Buky, Vidi» sú názvami začiatočných písmen cyriliky-azbuky a zároveň kryptonimom Andreja Bačinského: «A. B. V.» = «Andrij Bačinskij, vľadyka».

162 Porov. list mukačevského episkopa H. Blažovského egerskému latinské-

mu biskupovi z 19. novembra 1738 v M. Luts kay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 244.

¹⁶³ Porov. E. Сабо́въ, «Очеркъ литературной дѣятельности и образованія Угро-русскихъ», *Христоматія церковно славянскихъ и угрорусскихъ литературныхъ памятниковъ*, Унгваръ, 1893, стр. 193.

¹⁶⁴ Porov. napr. výzvy Inštrukcie: Congregazione per le Chiese Orientali, *Istruzione per l'applicazione delle prescrizioni liturgiche del Codice dei Canoni delle Chiese Orientali*, Città del Vaticano, 1996, ktorá bola vydaná dokonca i v slovenčine: Kongregácia pre Východné Cirkvi, *Inštrukcia na aplikáciu bohoslužobných predpisov Kódexu Kánonov Východných Cirkví*, Città del Vaticano, 1998, ktorá žiada návrat k bohoslužobnej tradícii spred Zamojského synodu (r. 1720).

¹⁶⁵ Apoštolský nuncius vo Viedni o Bradáčovi píše: «Passò a dire, che ben gli era noto quanto si studiassero i suoi Contrari di screditarlo e presso la Santa Sede, e presso me medesimo: che per altro egli era nato nel rito Latino, ed anche durante il primo anno del suo Presbiterato aveva uffiziato come Latino; ma poi per consiglio del suo Vescovo (forse avrà voluto intendere il Vicario apostolico, suo predecessore) era passato al rito Greco, previa la necessaria Dispensa», (porov. dokument viedenskej apoštolskej nunciatúry z 25. februára 1771 uverejnený v A. Pekar, «Some documents concerning the 'Bradač affair'», *Analecta OSBM*, Roma, X (XVI) (1979) str. 223).

¹⁶⁶ Porov. I. Дулишкови́чъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 186-187, tiež M. Luts kay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 112-113.

¹⁶⁷ V Kamjonskej gréckokatolíckej *Matrike* zosnulých sa pod rokom 1796 nachádza zápis: (*Annus*) 1796, (*Mensis*) 30. 8bris, (*Providens Parochus*) *Elias Adaškievič*, (*Sepeliens*) *Elias Adaškievič*, (*Nomen Mortui*) *D. Catharina Bradacs*, ann. 98, (*Religio*) *G. R.* (Graeci Ritus), (*Cementerium*) *Kam(jun)ka*, (*Numerus Domus*) 188. Teda matka Bradáčova bola gréckokatolíčkou, zomrela vo veku 98 rokov a je pochovaná na Kamjonskom cintoríne. Jedine Katarína Bradáčová má na danej strane (i na predchádzajúcich a nasledujúcich) matriky pred menom titul: «D.», čo znamená *pani*, lebo Bradáčovci v Kamienke nepatrili medzi obyčajných ale vyššie postavených ľudí.

¹⁶⁸ Porov. M. Luts kay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 111-112.

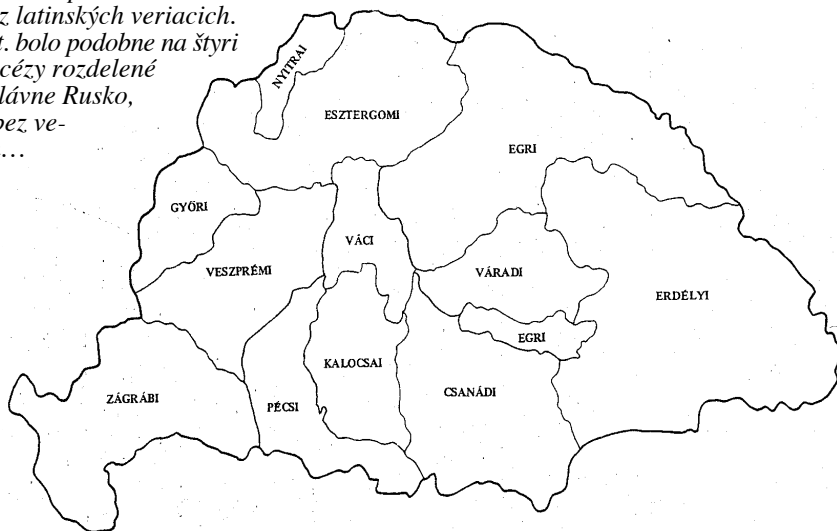

*Stredoveký slogan znel: Koho panstvo — toho náboženstvo;
a tak páni násilím prevádzali chudobný gréckokatolícky ľud zo «starej cyrilo-
metodejskej viery» na svoj nový protestantizmus, alebo neskôr na latinský
obrad, čo komu bolo výhodné.*

Delenie Uhorska latinskými diecézami

Gréckokatolícke Uhorské kráľovstvo bolo už v 11. st. latinskými diecézami teoreticky rozdelené na päť častí – i keď ešte bez latinských veriacych. V 21. st. bolo podobne na štyri lat. diecézy rozdelené pravoslávne Rusko, zatiaľ bez veriacych...

Latinskými diecézami podelené územie Uhorského kráľovstva po nástupe latinský obrad ohňom a mečom (na úkor gréckokatolíckeho obradu) rozširujúcich francúzskych Anjouovcov po 14. storočí. Mapy prevzaté od B. Kovács, Az Egeri egyházmegye története 1596-ig, Eger, 1987, str. 26, 28.

4.1.3. Úpadok a poroba Mukačevskej eparchie v prvej polovici 18. storočia

Poroba Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie a jej pomalé odumieranie

V podekamelisovskej dobe, tj. od momentu nominácie biľcov na mukačevskú episkopskú katedru (po roku 1706) nastala poroba Mukačevskej eparchie Egerskou latinskou diecézou sprevádzaná otvoreným pretáňovaním jednotlivcov i celých farností na «pan-ský» latinský obrad. Táto situácia trvala až do čias episkopa Joana Bradača, tj. do 19. septembra 1771, keď pápež Klement XIV. uznal – na priamy zásah apoštolskej kráľovnej Márie Terézie – Mukačevskú monastyrskú eparchiu ako existujúcu a tým obišiel diskriminačnú 9. konštitúciu IV. Lateránskeho koncilu (z roku 1215), ktorá to zakazovala.

Ak by nebolo zásahu kráľovnej Márie Terézie, dnes (na začiatku 21. storočia) by už gréckokatolíkov na území historického Podkarpatska vôbec nebolo, podobne ako nieto Grékov gréckokatolíckeho obradu na Sicílii a v južnom Taliansku (bývalá *Grecia magna*), či na západnom a strednom Slovensku (teda na západnom území starodávnej *marchie Ruizorum* – Rusínskeho vojvodstva).

Od roku 1706 (od smrti grófa vladyku Josifa Rogu de Camellisa) až do roku 1771 (tj. do uznania Mukačevskej eparchie za existujúcu) bola tzv. čierna doba Mukačevskej eparchie – čas masovej likvidácie gréckokatolíckych farností Mukačevskej eparchie a zmeny ich identity na rímskokatolícku.

Gréckokatolícky obrad sa systematicky likvidoval v 18. storočí nielen v severovýchodnom Uhorsku, ale i v Poľsku

Roku 1717 bol vypracovaný kráľovskou radou v Poľsku tzv. *Projekt* na likvidáciu a vykorenenie zbytkov gréckokatolíckeho obradu na území Poľského kráľovstva. Jednalo sa najmä o likvidáciu ekonomickú a sociálnu s tým, že tí, ktorí budú vyznávať gréckokatolícky obrad nesmú zastávať v Poľskom kráľovstve nijaké významné funkcie, a majú byť ekonomicky tak obmedzovaní, aby vyšli na mizinu a nižšie postavené obyvateľstvo pokiaľ nezmení svoj obrad z gréckeho na latinský, má byť dokonca za trest uvrhnuté do poddanstva.¹

Rok 1718 – schválenie latinizačnej tendencie egerského biskupa z Ríma

Šľachtic prvej triedy Gabriel II. Erdődy de Monyorókerék – latinský egerský biskup (1715-1744) ešte vtedy, keď dokonale poočierňoval Heorhija Bizancija v Ríme a ten s krivými očienzeniami v naivnej a falošnej pokore súhlasil-uznal ich za pravdivé,² dostal z Ríma list-legalizáciu svojej doterajšej pohlčateľskej činnosti (s dátumom 20. júna 1718) týkajúci sa gréckokatolíkov žijúcich v jeho latinskej diecéze (v Mukačevskej «oblasti»-eparchii). V tomto liste Kongregácie Propaganda Fide z Ríma sa prikazuje «nespolahlivému» Heorhijovi H. Bizancijovi, OSBM, a jeho nástupcom, aby dodržiavali tieto normy:

- aby gréckokatolíci začali zachovávať dekretálne sviatky latinskej Cirkvi,
- aby gréckokatolícki kňazi neboli vysviacaní bez písomného dovoľenia zo strany miestneho latinského egerského biskupa (samozrejme, že takéto povolenie zriedkakedy, ba vlastne nikdy nedal, s úmyslom, aby gréckokatolícki kňazi čím skôr vymreli – to isté robili komunisti po II. svetovej vojne),
- aby gréckokatolícki parochovia neboli na jednotlivé farnosti Mukačevskej eparchie ustanovovaní bez písomného dovoľenia zo strany latinského egerského biskupa,
- aby sa gréckokatolícky episkop, ani jeho parochovia nevmiešali do činnosti latinských parochov, keď títo sobášia (hoci aj gréckokatolíkov, kradnú duše – pozn. redakcie),
- aby sa nikdy viac nebudovali a neposväcovali nové gréckokatolícke cerkvi bez dovoľenia latinského egerského biskupa...³

Už len letmý pohľad na vyššie uvedené «normy» nadiktované Kongregáciou Propaganda Fide z Ríma, signalizuje snahu o totálne vyhladenie gréckokatolíkov severovýchodného Uhorska, lebo keď nebudú vysviacaní noví gréckokatolícki kňazi; keď nebudú obsadené gréckokatolícke farnosti; keď nebudú stavané nové chrámy; keď ešte žijúci gréckokatolícki kňazi nebudú môcť sobášiť... a liturgický život pôjde podľa latinských sviatkov, musia skôr či neskôr vymrieť a pretransformovať sa na latinský obrad.

Presne to isté robili komunisti po II. svetovej vojne skrze tzv. «cirkevných tajomníkov», ktorí ku všetkému cirkevnému daniu udeľovali (lepšie povedané neudeľovali) tzv. «štátny súhlas».

A to bol chystaný «pohreb za živa» poslednej gréckokatolíckej monastyrskej eparchie v severovýchodnom Uhorsku. Je len jasné, že všetky hore uvedené normy boli namierené na transformáciu gréckokatolíkov na rímskokatolíkov (v protive príkazu samého Isusa Christa, ktorý ustanovil vladykov-episkopov hovoriac: «*Chodte a učte... kto vás počúva, mňa počúva...*») urobili z gréckokatolíckeho vládcu-vladyku bezvládneho vikára-kaplána). Všetky prirodzené práva gréckokatolíckeho episkopa boli obmedzené a pošliapané. Gréckokatolíckemu episkopovi Mukačeva «poviazali ruky» a rozviazovať mu ich z času na čas, mal podľa svojej ľubovôle ten, ktorý mu najmenej prial, a ktorý z tohto poviazania rúk mal len výhodu, lebo v tom čase rapídne zväčšoval počet svojich latinských veriacich na úkor gréckokatolíkov (finančné príjmy z desiatkov). Keď napríklad po úmrtí gréckokatolíckeho parocha na jeho miesto dlho nemenoval nového gréckokatolíckeho kňaza, ba naopak latinského (tak to bolo napríklad v Ľubotíne, okr. Stará Ľubovňa;⁴ toto hrozilo v Slovinkách na Spiši, či v Kojšove koncom 18. storočia, pozri ďalej v tejto kapitole a tak isto v kap. 3.2.1.) ľudia odvykali od gréckokatolíckeho obradu. Gréckokatolícky mukačevský episkop sa takto stal doslova a do písmena bezmocným «kaplánom» latinského egerského biskupa-grófa.

Vyššie uvedené obmedzenie prirodzených právomocí gréckokatolíckeho mukačevského episkopa bolo egerskými latinskými biskupmi na území Mukačevskej eparchie praktizované viac ako polstoročie – až do roku 1771, teda plných 53 rokov! Mukačevský episkop Michal Manuel Olšavskyj, OSBM, musel 8. mája 1747 ešte raz prisahať aj novému egerskému biskupovi-grófovi Františkovi Barkóczyemu de Szala, že hore uvedené body bude dodržiavať.⁵ Nebyť Márie Terézie, po gréckokatolíkoch Mukačevskej eparchie by skutočne nezostala ani stopa, podobne ako po iných monastyrských gréckokatolíckych eparchiách v celom Uhorsku. Či práve preto si Mária Terézia nezaslúži úctu všetkých gréckokatolíkov severovýchodného Uhorska?

Ďalší slabí mukačevskí episkopi Simeon Olšavskyj a Heorhij Blažovskyj

Najmä mukačevskí episkopi vladyka Simeon Štefan Olšavskyj (1733-1737) a vladyka Heorhij Havrijil Blažovskyj (1738-1742) sa dostali do absolútnej poroby rímskokatolíckeho egerského biskupa a to až do takej miery, že sa zriekli i svojho (vtedy už len formálneho) titulu «apoštolského vikára»⁶ a sami vystupovali pred svojimi veriacimi len ako «obradoví vikári», či dokonca «kapláni» egerského rímskokatolíckeho biskupa. Napríklad Heorhij H. Blažovskyj, OSBM, roku 1738 na konci jedného zo svojich listov adresovaného egerskému latinskému biskupovi takto napísal:

*«Nakoniec, oddávam sa spolu so svojimi kňazmi do milosti a otcovej starostlivosti Vašej Excelencie až do konca svojho života, bozkávajúc Vašu posvätnú dobrodinnú pravicu, ostávam s poníženosťou a úctou. Vašej Excelencii (rozumej: egerskému biskupovi) v Šebešini, 19. novembra 1738, **ponížený klient a kaplán Heorhij Havrijil Blažovskyj, ahnenský a mukačevský episkop a terajší generálny vikár** (rozumej: generálny vikár egerského latinského biskupa – pozn. redakcie)».*⁷

Vasiľ vo svojej histórii gréckokatolíkov charakterizuje gréckokatolícku hierarchiu tohto obdobia takto:

*«Zručná diplomacia jágerských (egerských) latinských biskupov využívala počas prvej polovice 18. storočia... v neposlednej miere aj prehnanú a nezdravú ctižiadostivosť a kariérizmus niektorých predstaviteľov (gréckokatolíckeho) duchovenstva, ktorí si na dosiahnutie svojich cieľov vyšlapávali chodníčky u jágerskej (egerskej) kapituly a biskupov».*⁸

Precitnutie Heorhija Blažovského z romantizmu

Heorhij Blažovskyj, OSBM, bol episkopom našťastie len krátko (štyri roky). Historik Mukačevskej eparchie Lučkaj v polovici 19. storočia jeho episkopskú činnosť a podlizovanie sa Egeru ohodnotil nasledovne: «... ak by bol úslužný Blažovskyj žil dlhšie, rusínsky obrad by bol (z územia historického Podkarpatska) celkom vykorenený...».⁹ Aké strohé a nelichotivé hodnotenie mukačevského episkopa, ktorý sa zo strachu o svoje miestečko nedoká-

zal postaviť na obranu prirodzených práv gréckokatolíkov.

Sám Blažovskij pri konci svojho života ležiac už na smrteľnej posteli uznal, že bol egerským latinským biskupom zneužívaný na likvidáciu gréckokatolíkov. Na sklonku svojho života sa dokonca chcel zrieknuť aj svojho episkopstva, pričom často hovorieval v tejto personifikácii: *«je lepšie zrezignovať a byť oslom, ako ostať levom, ktorý sa musí vo všetkom podriaďovať»* (latinskému egerskému biskupovi).¹⁰ Blažovskij zomrel predčasne na mor r. 1742 v Maloberežňanskom baziliánskom monastyre (tesne pri hraniciach dnešného Slovenska a Zakarpatskej Ukrajiny, pri Ubli), kde je aj pochovaný.

Latinskí biskupi – grófi; gréckokatolícki episkopi – len šoltýsi, alebo poddaní...

Latinizačnému procesu veľmi napomáhalo žalostné sociálne postavenie gréckokatolíckeho kňazstva a nezriedka i gréckokatolíckych episkopov. Kým latinský biskup bol obyčajne grófom, teda «zo vznešeného rodu», jeho gréckokatolícky «kolega» bol svojím pôvodom len šoltýsom (richtárom), alebo dokonca poddanského pôvodu... Pozrime sa len letmo na sociálnu situáciu na latinských biskupských kreslách 18. storočia:

Egerským rímskokatolíckym biskupom bol v rokoch 1715-1744 šľachtic Gabriel Anton Erdődy de Monyorókerék. Jeho rodný brat, tj. nitriansky latinský biskup — gróf Ladislav Adam Erdődy de Monyorókerék (1706-1736), previedol do rímskokatolíckej Cirkvi viac ako 50.000 duší.¹¹ Samozrejme, že nielen z protestantizmu (čo boli tiež pôvodne gréckokatolíci-staroverci), ale i priamo zo starovercov (gréckokatolíkov).

V rokoch 1744-1761 bol egerským biskupom gróf-šľachtic František Barkóczy de Szala, ktorého otec sa stal grófom už roku 1687.¹²

V rokoch 1762-1799 bol egerským biskupom gróf-šľachtic Karol Esterházy de Galantha,¹³ ktorý otvorene odsúdil *Tolerančný patent* Jozefa II.¹⁴

Veľké pohrdanie zo strany egerských latinských biskupov voči ich gréckokatolíckym «kolegom» malo svoje korene nielen v tom,

že oni pochádzali z veľavýznamných šľachtických-grófskych rodov Uhorska, ale predovšetkým v samotnej 9. konštitúcii IV. Lateránskeho koncilu, podľa ktorej gréckokatolícki episkopi nemali právo na svoju existenciu, a navyše, ako bolo už vyššie naznačené, mali svoj pôvod poväčšine priamo medzi poddanými-bílčami, prípadne rusínskymi šoltýsmi. Pôvodní slobodní, vysokovzdelaní a všetkým nepriateľom hrôzu naháňajúci baziliánski mnísi-černci ako kandidáti na archimandritov-episkopov už neprichádzali do úvahy. Latinský Eger so schválením z Ríma vyberal za gréckokatolíckych episkopov len bílčov odchovaných v latinských školách... Latinský obrad sa preto vtedy začal označovať, a ešte i dnes, na prelome 20.-21. storočia sa na Slovensku označuje ako «panska vira» (a teda rímskokatolík = pán), na rozdiel od gréckokatolíckeho obradu (gréckokatolík = «glupy rusnak»).

Zánik názvu «Mukačevská gréckokatolícka eparchia»

V tých časoch poroby a masívneho pretáhovania na latinský obrad v úradných dokumentoch zmizol názov «Mukačevská eparchia (*dioecesis*)» a namiesto tohto názvu bol zavedený termín «Mukačevská oblasť (*ditionis*)»... v tom zmysle, akoby sa nejednalo vôbec o nijakú eparchiu.

Vidieť to v pápežských menovacích bulách, kde od Simeona Olšovského (1733) až do Joana Bradača (1768) náhle zmizlo «*in dioecesi Munchaciana*», nachádzajúce sa ešte v menovacej bule Heorhija Bizancija 5. februára 1716 a bolo nahradené na prvý pohľad “nevinným” avšak v skutočnosti právne veľavravným a veľmi významným pre ďalší nemilosrdný osud: «*in ditione Munkacsiensi*», čo malo katastrofálne dôsledky na existenciu gréckokatolíckeho obradu v severovýchodnom Uhorsku.¹⁵

Pozor! Treba vedieť, že staroslovanský výraz «**ВЛАСТЬ**» je keltská výslovnosť skýtskeho «(о)ВЛАСТЬ», tj. *vláda, moc, vlastníctvo, vladýčstvo*. Tak sa v staroslovanských cyrilometodejských i pozdejších zdrojoch vždy označovala monastyrská eparchia (ВЛАСТЬ > ВЛАДЫЧЕСТВО), v ktorej mal suverénnu moc (ВЛАСТЬ) jediný vládca = vlad(i)ca (keltská mäkká výslovnosť) = «vladyka» (skýtska tvrdá výslovnosť), (porov. zdrobnelé Marica a Marika, devica a dev(y)ka, vtáci a vtáky, vlci a vlky...) tj. episkop-archimandrit soborného monastyra, pod sprá-

vu ktorého «ОБЛАСТЬ»-vladyčestvo patrilo. V 18. storočí však začali tento výraz *oblast'*, avšak už v novodobom význame (tj. ako integrálnu časť nejakého väčšieho celku) užívať, či lepšie povedané zneužívať na označenie neexistencie existujúcej eparchie – že totiž je to len časť-súčasť latinského biskupstva. «Diocesi» a «ditione» – sú na prvý pohľad podobné slová začínajúce na «di», ale v latinčine majú celkom odlišný cirkevno-právny význam.

Mukačevskí episkopi, ktorí boli menovaní len ako pomocní biskupi sídelného latinského biskupa z Egera nesmeli bez jeho dovolenia zvolávať synody kňazov, nesmeli ani navštevovať gréckokatolícke farnosti, nesmeli vysviacať gréckokatolíckych kňazov, ani ich menovať na farnosti...¹⁶ Stali sa do slova a do písma kaplánmi vo všetkom závislými od egerského latinského biskupa.

Degradácia všetkého gréckokatolíckeho kňazstva do funkcie kaplánov latinských farárov

Bol to čas, keď v Mukačevskej gréckokatolíckej konzistórii (sedeniach, na ktorých sa jednalo o vážnych eparchiálnych záležitostiach) sa v písomných dokumentoch podpisoval najprv rímskokatolícky pleban-paroch Mukačeva (napr. František Sztrabó), potom jeho rímskokatolícky kaplán a až potom mukačevský episkop (H. Blažovskij), ktorý bol v tom čase degradovaný na generálneho vikára latinského egerského biskupa pre gréckokatolíkov a až potom ostatní gréckokatolícki kňazi.¹⁷ Teda rímskokatolícky kaplán sa považoval za viac ako gréckokatolícki “vikári”, či parochovia-kňazi!

Teda poradie v hodnosti bolo:

1. egerský latinský biskup;
2. latinskí farári Egerskej diecézy;
3. latinskí kapláni Egerskej diecézy;
4. mukačevský episkop – obradový vikár egerského biskupa;
5. gréckokatolícki kňazi Mukačevskej eparchie (oblasti Egerskej latinskej diecézy)...

Skutočne, princíp «*praestantia ritus latini*» (prednosti latinského obradu) v praxi.

Podobná situácia bola po gréckokatolíckych farnostiach, kde na celom území Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie rímskokatolícki plebani boli označovaní a titulovaní ako niečo viac a vždy prví pred gréckokatolíckymi, a to i napriek tomu, že gréckokatolícki sväštenici môžu vysluhovať šesť tajomstiev zo siedmich (okrem rukopoloženia) a rímskokatolícki kňazi len päť (nemôžu rukopoložiť, ani myropomazovať-birmovať), teda teologicky táto nadradenosť latinského kňazstva nad gréckokatolíckym bola absolútne nemiestna, ba dokonca protirečivá a nelogická.

Ešte i v roku 1942 v Medzilaborciach sa podpisoval najprv rímskokatolícky farár a až potom všetci miestni gréckokatolícki kňazi a to i napriek tomu, že rímskokatolíkov v celej oblasti nebolo ani jedno percento.¹⁸ Stav oficiálnej nadradenosti latinského obradu nad gréckokatolíckym trval až do II. Vatikánskeho koncilu, teda do šesťdesiatych rokov 20. storočia. Stav neoficiálnej nadradenosti latinského obradu nad gréckokatolíckym prakticky trvá až dodnes. Rímskokatolícka Cirkev i napriek tomu, že už je skoro 50 rokov po II. Vatikánskom koncile, nevie vyjsť z tieňa stredovekých teórií o nadradenosti nad ostatnými obradmi: Keď

Latinský biskup Barkóczy roku 1761.

prišiel pápež Ján Pavol II. na oficiálnu návštevu Ukrajiny roku 2001, i keď ho na túto návštevu pozvala gréckokatolícka hierarchia a prezident Kučma, v Kyjeve i Lvove vždy slúžil pre ľud najprv latinskú omšu a až potom, na druhý deň gréckokatolícku liturgiu. Urobil to i napriek tomu, že na Ukrajine je rímskokatolíkov minimálny počet a gréckokatolíkov okolo päť miliónov, nehovoriac už o tom, že Ukrajina je typicky pravoslávnu krajinou...¹⁹

Avšak nezostalo len pri prednostnom titulovaní a označovaní. 8. mája 1747 egerský latinský gróf-biskup František IV. Barkóczy de Szala dokonca už nielen v tituloch, ale vecne oficiálne degradoval všetkých gréc-

kokatolíckych parochov (syjaščenikov) na území Mukačevskej e-parchie (v slovníku latinského biskupa len «Mukačevskej oblasti») do funkcie kaplánov miestnych latinských farárov-plebanov. Svojim latinským farárom prisúdil aj všetky peniaze za udeľované tajomstvá-sviatosti:

«Gróf František Barkóczy, egerský biskup vydáva tieto príkazy pre kňazstvo oboch obradov ohľadom cirkevných dôchodkov, vykonávania cirkevných povinností, a tiež budovania nových cerkví. ... preto, že zo strany gréckokatolíckeho kňazstva sa objavila požiadavka, aby cirkevné dôchodky z filiálok patrili vo svojej plnosti tomuto kňazstvu, hoci tieto filiálky patria i kňazom latinského obradu... Cirkevné právo... hovorí jasne, že jeden kostol nemôže byť rozdelený medzi viacerých kňazov a to platí i pre gréckokatolíkov... Týmto dekrétom preto stanovujeme, že **hoci gréckokatolícki kňazi i vysluhujú sviatosti pre veriacich gréckeho obradu, nerobia to však pod svojim menom, ale v mene latinských parochov ako ich obradoví vikári...** Parochovia latinského obradu, ktorí majú na starosti ovečky, ktoré majú grécky obrad na základe 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu, sú však povinní zabezpečiť pre svojho obradového kňaza-vikára (teda kaplána – gréckokatolíckeho kňaza) všetko potrebné, čo sa týka daného obradu... peniaze za sviatosti však preto budú patriť latinskému kňazovi... Latinský kňaz má právo sobášiť všetky sobáše... Gréckokatolícky kňaz nesmie byť ustanovený na novú farnosť bez nášho písomného dovolenia (rozumej: písomného dovolenia od egerského latinského biskupa)... ».²⁰

Teraz rýchlo otoč knihu a nalistuj si kapitolu 3.2. Navlas rovnaká situácia bola v 13. storočí v centrálnom Uhorsku v Budapešti: Najprv degradácia gréckokatolíckych parochov na kaplánov rímskokatolíckeho kňazstva a potom ich úplný zákaz. Budínsky sobor roku 1279 zakázal ženatých gréckokatolíckych kňazov-kaplánov v okolí súčasnej Budapešti.

To isté malo nasledovať i v Mukačevskej gréckokatolíckej eparchii krátko po degradácii miestnych gréckokatolíckych parochov do funkcie kaplánov latinským parochom. Našťastie sa to nepodarilo, Mária Terézia zasiahla, ako sa hovorí, päť minút pred dvanástou a Mukačevská eparchia bola uznaná za existujúcu roku 1771. Mária Terézia bola skutočne mimoriadnou ženou (bola okrem iného vzornou matkou 16 detí) a veľmi spravodlivou uhorskou kráľovnou...

Pôvod dnes tak ospevovaných «tatranských plies» gréckokatolíkov v latinskom lese

Tu má tiež koreň dodnes trvajúca gréckokatolícka menejcennosť na území historického Podkarpatska... Keď pastier je slabý a trpí komplexom menejcennosti, lebo je vždy kladený na druhé, alebo lepšie povedané posledné miesto v poradí, ovečky začínajú nasledovať silnejšieho pastiera, pri ktorom sa cítia bezpečnejšie... Ovečky potom vidia svoj ideál v latinskom obraze, na ktorý masovo prestupujú. Je to tiež čas masovej likvidácie gréckokatolíckych filiálnych cerkví, ktoré sa jednoducho prepisovali na v okolí najbližších rímskokatolíckych plebanov-parochov a tí ich v krátkom čase rimokatolizovali. Tu je dôvod, prečo ešte dnes existujúci gréckokatolíci na Slovensku napr. v Prešovskej eparchii vytvárajú akoby izolované “kolónie” v okolí «mori» rímskokatolíkov (napr. Šumiac, Kojšov, Kamienka, Kremná...). Tam, kde sídlil gréckokatolícky paroch, a odkiaľ sa ho nepodarilo vystrnadiť vďaka «tvrdosti» miestnych gréckokatolíkov, tam sa dodnes zachoval i grécky obrad. Jeho filiálky však zanikli a zanikli i tie gréckokatolícke farnosti, z ktorých miestny zemepán gréckokatolíckeho kňaza vyhnal a nahradil latinským (napr. v Ľubotíne, okr. Stará Ľubovňa).

Teda príčinou dnešných ostrovčekov, či osamelých «tatranských plies» gréckokatolíkov medzi rímskokatolíckymi na Slovensku nie je v 20. storočí vymyslenej bájke o «pozdnej Valašskej kolonizácii z Ukrajiny, či Ruska a Rumunska», ale v cieľavedomej a násilnej latinizácii, ktorá trvá nepretržitých 700 rokov a v priebehu storočí sa presunula z centrálneho Uhorska k jeho okraju. Gréckokatolícky obrad je pôvodným obradom (starou vierou) na území celého dnešného Slovenska už od cyrilometodejských čias a to, že sa dnes zachoval i na Slovensku skutočne len na jeho východnom hornatom pohraničí, je vďaka tomu, že o tieto chudobné farnosti nemali rímskokatolíci v stredoveku veľký záujem, pretože tam na «kopaniaciach» bol biedny finančný príjem. A keď o ne pozdejšie záujem nadobudli, bolo to už v čase po *Tolerančnom patente* Jozefa II. (po r. 1781) či tesne predtým, a vtedy už násilné pretáhovanie bolo štátom zakázané a preto sa ich celá činnosť musela obmedziť, len na individuálne pretáhovanie nedodržiavaním kánonického práva, čo trvá dodnes.

Príklad z Ľubotína (18. storočie)

Pozrime sa konkrétne len na jednu dedinu okresu Stará Ľubovňa – **Ľubotín**, ktorá bola násilným spôsobom prevedená na latinský obrad v druhej polovici 18. storočia.

Keď v rokoch 1750-1752 mukačevský gréckokatolícky vладыka Kyr Michal M. Olšavskyj, OSBM, robil vizitáciu všetkých svojich gréckokatolíckych farností, navštívil i gréckokatolícku farnosť Ľubotín (dnes v okr. Stará Ľubovňa). Bolo to v **roku 1750**. Gréckokatolíckym parochom Ľubotína bol v tom čase o. Joan Tarasovič, ktorý bol za gréckokatolíckeho svjaščenika vysvätený ešte vладыkom Kyr H. H. Bizancijom, OSBM (+1733) pôvodne pre kyjovskú farnosť, ale do Ľubotína bol premiestnený mukačevským vладыkom Kyr Simeonom Š. Olšavským, OSBM (1733-1737).

V Ľubotíne gréckokatolícky svjaščenik Joan Tarasovič spokojne pôsobil až do **roku 1749**, keď jeho farnosť navštívil sám egerský latinský biskup gróf František Barkóczy de Szala. Vtedy bola nespravodlivým a čisto administratívnym zásahom zmenená fundácia farnosti z pôvodne gréckokatolíckej na latinskú. Latinský gróf-biskup si teda jednoducho majetky Ľubotínskej gréckokatolíckej farnosti prepísal do svojho vlastníctva. Ako gróf si to mohol dovoliť, i keď to bola zjavná nespravodlivosť pred Bohom i pred ľuďmi. Gréckokatolícky kňaz o. Joan Tarasovič na nejaký čas ešte mohol naďalej užívať farské majetky, i keď odteraz už boli latinské. V roku 1750 gréckokatolícka farnosť Ľubotín mala už cerkov murovanú, od nepamäti zasvätenú Roždestvu Prečistej Divy Mariji. Za luteranizmu bola prevedená na luteranizmus, potom bola vrátená gréckokatolíkom. Nespravodlivá zmena fundácie z gréckokatolíckej na latinskú sa neskôr odôvodňovala tým, že vraj pred príchodom luteranizmu bola cerkov rímskokatolícka a po odchode luteránskeho pastora sa omylom stala gréckokatolíckou... (to je však absolútne nezmysel, latinskí veriaci by takýto "omyl" totiž nikdy neboli dovolili).

O rok neskôr, teda v roku 1750 Ľubotín vizitoval gréckokatolícky vладыka Kyr Michal M. Olšavskij, OSBM. Fundáciu vrátiť na pôvodnú gréckokatolícku už nemohol, lebo nebol grófom a potom práve v tom čase zápasil o svoju «holú existenciu», lebo egerský latinský biskup mu upieral právo na samostatnosť a pokladal ho len za svojho pomocného biskupa a obradového vikára... Z vizitáčného protokolu je jasné, že v **roku 1750**, ľubotínska gréckokatolícka cerkov mala ikonostas s kompletnými rezbárskymi prácami. Výslovne sa vo vizitáčnom protokole spomínajú aj Cárske dvere a dve diakonské dvere... Niektoré ikony však už chýbali – odstránili ich luteránski pastori v čase obhospodarovania cerkvi. Z hlavných ikon na ikonostase zostala len ikona Prečistej Divy Mariji s Isuskom na rukách. Ako vizitácia z roku 1750 potvrdzuje, v cerkvi na drevenom prestole bol antimins (so sv. ostatkami mučeníka) od gréckokatolíckeho episkopa H. Blažovského, OSBM (1738-1742). Z bohoslužobných kníh Ľubotínska gréckokatolícka farnosť roku 1750 mala kompletnú rukou písanú staroslovanskú dvanásťdielnu *Mineu* a malý *Služebnik*. Na gréckokatolíckej fare v tom čase mali aj cennú knihu *Kazuistiku* písanú staroslovansko-rusínsky od episkopa H. Bizancija. Zvony na veži boli v čase vizitácie tri, z ktorých dva ešte predtým, roku 1749 už posvätil egerský latinský biskup a to práve v čase, keď prepísal ľubotínske farské majetky na seba. (Ten istý latinský biskup gróf František Barkóczy de Szala v danom roku posvätil tiež jeden zvon aj v blízkom ešte dodnes gréckokatolíckom Čirči).

Roku 1750 boli v celom Ľubotíne z dvanástich gazdov desiati gréckokatolíckmi a dvaja rímskokatolíckmi... Ostatné nemajetné poddanské obyvateľstvo vizitácia výslovne neuvádza, avšak ako z kontextu vizitáčnych protokolov vyplýva, rímskokatolíkov medzi nimi nebolo, lebo v Ľubotíne nikdy predtým nijaký latinský farár nikdy neslúžil. Od roku 1749 vyššie spomenutí dvaja latinskí gazdovia prestali platiť koblinu gréckokatolíckemu parochovi, a ju začali odvádzať

egerskému latinskému biskupovi, a to i napriek tomu, že v Ľubotíne, ako bolo vyššie spomenuté (podľa dobového vizitačného protokolu), nikdy neslúžil nijaký latinský farár. Tolkoto písomné svedectvo mukačevského episkopa Michala M. Olšovského, OSBM, určené pre Máriu Teréziu z roku 1750.²¹

K tejto «ľubotínskej kauze» je treba ešte dodať, že v čirčianskej (Čirč je susednou obcou Ľubotína) rukou písanej *Matrike* pokrstených je pod **rokom 1765** zápis, že ľubotínsky gréckokatolícky paroch Joan Tarasovič pokrstil v čirčianskej gréckokatolíckej cirkvi dvojčatá, ktoré sa narodili čirčianskému gréckokatolíckemu svjaščenikovi.²² Z **roku 1768** je podobný zápis, že ten istý ľubotínsky gréckokatolícky paroch pokrstil čirčianskemu otcovi duchovnému v čirčianskej gréckokatolíckej cirkvi ďalšieho syna menom Andrija.²³

Je to bežná prax i dnes, že gréckokatolícki svjaščenici si nekrstia svoje vlastné deti sami, ale si nato zavolajú nejakého známeho otca duchovného z blízkeho okolia. Tak tomu bolo i v rokoch 1765 a 1768, keď si čirčianský svjaščenik Simeon Janovič, pozval do Čirča ľubotínskeho gréckokatolíckeho svjaščenika Joana Tarasoviča, aby mu pokrstil jeho vlastné deti. Hore uvedené zápisy v čirčianskej gréckokatolíckej matrike z rokov 1765 a 1768 potvrdzujú dôležitý historický fakt, že Ľubotín bol v týchto rokoch, i napriek návšteve grófa-biskupa v roku 1749 naďalej normálnou gréckokatolíckou farnosťou so svojim gréckokatolíckym parochom.

Z vyššie uvedenej vizitácie vладыky Kyr Michala M. Olšovského, OSBM, z roku 1750 vyplýva, že do roku 1750 v Ľubotíne nikdy a žiaden latinský farár nevysluhoval svojich dvoch latinských gazdov..., že do roku 1750 do Ľubotína nikdy nevkrčila za pastoračnými účelmi noha latinského kňaza. Teda Ľubotín bola čisto gréckokatolícka farnosť.

Ďalším historickým svedkom latinskej expanzie v gréckokatolíckom Ľubotíne je ruskovoľanské staroslovanské Evanjelium (Ruská Voľa je tiež susednou obcou Ľubotína). V ruskovoľanskom gréckokatolíckom staroslovanskom *Evanjeliári* (Ruská Voľa je dodnes filiálkou gréckokatolíckej farnosti Čirč) je zápis z roku 1899, ktorý hovorí, že v **roku 1795** rímskokatolíci (poľskí rímskokatolíci sú na poľských hraniciach, ktoré prechádzajú popri Ruskej Voli, dodnes prezývaní «ľachmi») so zbraňou v ruke vyhnali gréckokatolíckeho svjaščenika Joana Tarasoviča z Ľubotína a na jeho miesto prišiel akýsi latinský františkán z Prešova.²⁴

Ako hovorí zápis v staroslovanskom *Evanjeliári* z Ruskej Voli, hlavnými svedkami smutných udalostí roku 1795, keď bola Ľubotínska gréckokatolícka farnosť násilím pretransformovaná na latinskú farnosť, už boli synovia vyššie (pod rokmi 1765 a 1768) uvádzaných parochov Ľubotína a Čirča: Joan Tarasovič (syn Joana Tarasoviča) – paroch gréckokatolíckej farnosti Ľubotín, ktorý sa medzičasom stal zaťom svjaščenika Petra (Semonova) Janoviča (syn Simeona Janoviča) – parocha gréckokatolíckej farnosti Čirč v rokoch 1792-1806. Tento zápis do *Evanjeliára* zapísal roku 1899 čirčianský svjaščenik Joan (Silvestrov) Janovič, ktorý bol pravnukom čirčianskeho svjaščenika Petra (Semenova) Janoviča a o udalosti počul od svojich predkov.

Rukou písaný *Schematizmus* Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie z roku 1792 uvádza Ľubotín už ako filiálku gréckokatolíckej farnosti Jastrabie.²⁵ V danom *Schematizme* existujú dvaja svjaščenici pod menom Joan Tarasovič, jeden v roku 1792 pôsobil v Hanigovciach a druhý v Kereštveji (Kőröső, Okružná).

Z hore uvedeného dobového *Schematizmu* z roku 1792 vyplýva, že v roku 1792 Ľubotín už nebol samostatnou gréckokatolíckou farnosťou, ale len filiálkou. Svjaščenik Joan Tarasovič roku 1792 v Ľubotíne už nepôsobil. Ľubotínsky gréckokatolícky farár bol teda vyhnaný pravdepodobne o niečo (3 roky) skôr ako to poznačili v ruskovoľanskom *Evanjeliári*.

Porovnaním vyššie uvedených údajov možno dôjsť k tomuto záveru:

Ľubotín bol gréckokatolíckou farnosťou so svojím gréckokatolíckym svjaščenikom najmenej do roku 1768. Mal nielen vlastného parocha, ale i z kameňa vybudovanú gréckokatolícku cerkov zasvätenú Roždestvu Prečistej Divy Mariji a faru. V čase medzi rokmi 1768-1792 (teda v 25-ročnom intervale) bola táto cerkov spolu s farou gréckokatolíkom «policajným-pandúrs-kým zásahom» násilne odobratá a to na základe v roku 1749 zfalšovaných majetkových listín.

Presný rok násilného prevedenia Ľubotínskej gréckokatolíckej farnosti na latinskú sa zatiaľ presne stanoviť nedá. Stalo sa to niekedy medzi rokmi 1768-1792.

Rozporuplné údaje latinských *Schematizmov* o Ľubotíne

Na záver «ľubotínskej kauzy», je treba uviesť, aké veľavravné a rozporuplné sú zápisy latinských *Schematizmov*:

✓ Latinský *Schematizmus* Košickej diecézy z roku 1820 uvádza, že Ľubotínska latinská farnosť bola založená v roku 1777 (*Parochia 1777. erecta*).²⁶ Akou farnosťou bola Ľubotínska farnosť pred rokom 1777 tento *Schematizmus* nehovorí. Kostol podľa tohto *Schematizmu* je už zasvätený «menu Panny Márie» (teda nie Roždestvu, ako to bolo predtým). Je to v podstate to isté, lebo približne pri narodení o pár dní nato sa dáva dietatú i meno... «Roždestvo Bohorodici» je v gréckokatolíckom i latinskom kalendári 8. septembra, «mena Panny Márie» je v latinskom kalendári 12. septembra. Zmena formulácie zasvätenia i posunutie o pár dní... nastala preto, aby zanikla stopa po pôvodne rýdzo gréckokatolíckom zasvätení.

✓ Latinský *Schematizmus* Košickej diecézy z roku 1943 ide ešte ďalej – nielen že zamlčuje gréckokatolícky pôvod Ľubotínskej farnosti, ale uvádza už aj vymyslený údaj, že vraj v Ľubotíne je **starodávna** latinská farnosť (*parochia antiqua*). Podľa údajov tohto latinského *Schematizmu*, bola Ľubotínska farnosť pred rokom 1618, protestantami obsadená, po roku 1778 rímskokatolíckmi znovuoobnovená (*resuscitata*). Kostol zasvätený «menu Panny Márie» svojpomocne postavený v roku 1905.²⁷

Tento latinský *Schematizmus* z roku 1943 zamlčuje skutočnosť, že Ľubotínska farnosť bola pôvodne gréckokatolíckou, potom sa násilne na nejaký čas

stala luteránskou, potom opäť gréckokatolíckou a medzi rokmi 1768-1792 (či presne v roku 1777?) bol z nej definitívne vyhnaný gréckokatolícky svjaščenik Joan Tarasovič a bola mu odobraná cerkov i fara. Odvtedy je Ľubotín rímskokatolíckou farnosťou.

✓ Latinský **Schematizmus** Košickej diecézy z roku 1995 v nepravde a kamuflovaní dejín Ľubotína prekračuje všetky miery: uvádza, že rímskokatolícka farnosť Ľubotín (okres Stará Ľubovňa) bola vraj založená dokonca už v roku 1330!²⁸

K tomu niet čo dodať. Pravdy sa v latinských *Schematizmoch* o pôvodne gréckokatolíckom cyrilometodejskom území skutočne nedočítaš... A potom sa niekto čuduje, prečo sa dodnes pravoslávni Ruska a Ukrajiny... nezjednotia s rímskokatolíckimi a sú k nim tak nedôverčiví... A veru majú byť prečo...

Príklad z Košíc (18. storočie)

V areáli Košíc (za hradbami mesta) bola v 18. storočí odobratá gréckokatolíkom posledná murovaná historická cerkov na Červenom vrchu a prebudovaná na tzv. Kalvársky kostol.

Keďže tak, ako všetky cyrilometodejské cirkvi aj cerkov na Červenom vrchu bola orientovaná oltárom-svätyňou na východ (teda vchod do cirkvi bol zo západnej strany) a «krížová cesta», ktorú tam jezuiti v starých kryptách zriadili, vyžadovala vchod do cirkvi práve z východu, bolo dobudované poschodie so schodišťom a vznikol poschodový kostol. Vrchné novovybudované poschodie malo naopak svätyňu orientovanú na západ. Užívalo sa vrchné poschodie. O sto rokov sa zabudlo, kde vlastne na prízemí stál pôvodný prestol, prerazili dvere do bývalej gréckokatolíckej absidy a urobili z nej predsieň. Pevný oltár v pôvodnej predsieni gréckokatolíckej cirkvi na prízemí (teraz už tiež orientovanej na západ) umiestnili až saleziáni po roku 1991. Po zriadení «krížovej cesty» a prebudovaní gréckokatolíckej cirkvi na poschodový rímskokatolícky kostol. Gréckokatolíci z okolia Košíc (lebo vo vnútri za hradbami mohli byť len protestanti a rímskokatolíci) nemajúc vlastný chrám Boží museli potom chodiť na bohoslužby až do Zdoby. Svojim nekompromisným postupom jezuiti postavili proti sebe všetkých, takže keď ich roku 1773 pápež zrušil, zavládla všeobecná radosť a spokojnosť nielen v celom Uhorsku, ale i medzi gréckokatolíckimi.

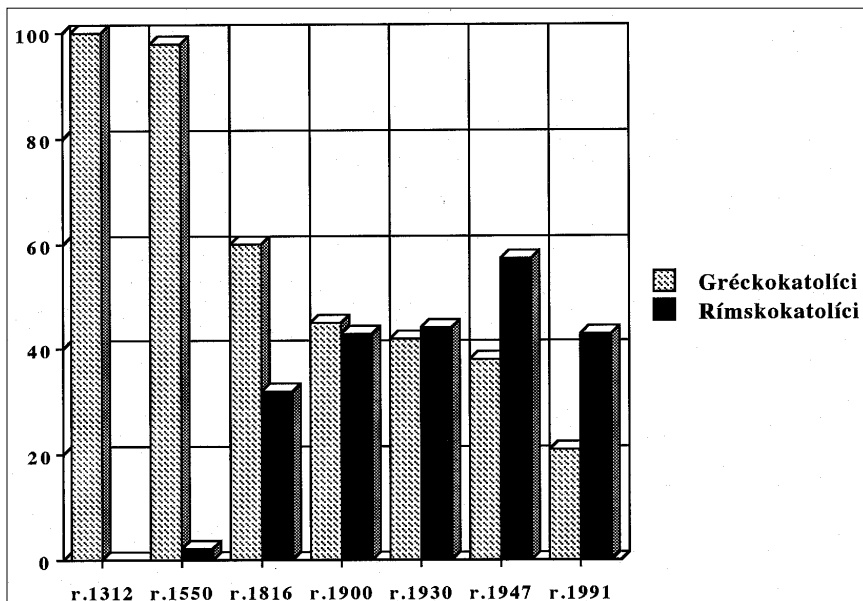
V tom istom období tak isto bola gréckokatolíkom odobratá i neďaleká kaplnka zasvätená gréckokatolíckej baziliánskej svätici-mníške Rozálii. Prolatínska literatúra s obľubou uvádza rok odobratia (r. 1715), za dátum založenia tejto kaplnky.

Príklad z Trebišova (19.-20. storočie)

Napr. od roku 1917 do roku 1991 platilo v katolíckej Cirkvi cirkevné právo, že deti majú nasledovať v obrade svojho otca. V Trebišove i jeho okolí je úplne bežné, že v tomto čase rímskokatolícki farári bez zakolísania svojho svedomia ich i napriek tomu zapisovali do matrík ako rímskokatolíkov. Robili a robia tak i dokonca vtedy, keď obaja rodičia sú gréckokatolíci. Toto bezprávie sa neprak-

tizovalo len v 20. storočí, ale systematicky dlhé stáročia. Následky? V Trebišove v **roku 1816** žilo 1673 gréckokatolíkov (60% z celkového počtu obyvateľstva) a 953 rímskokatolíkov (32%). Teda v samotnom Trebišove žilo dvakrát viac gréckokatolíkov ako rímskokatolíkov. Celé okolie Trebišova bolo väčšinou absolútne tiež gréckokatolícke. V **roku 1900** v Trebišove žilo 2105 gréckokatolíkov (45% z celkového počtu) a už 2038 rímskokatolíkov (43% z celkového počtu). V **roku 1930** v Trebišove žilo 2474 gréckokatolíkov (42% z celkového počtu obyvateľstva) a 2593 rímskokatolíkov (44% z celkového počtu obyvateľstva). V **roku 1947** v Trebišove žilo 2672 gréckokatolíkov (38%) a 3904 rímskokatolíkov (57%).²⁹ Trend individuálneho pohlcovania gréckokatolíkov však i naďalej pokračoval:

V **roku 1991** v Trebišove žilo už 8977 rímskokatolíkov (43% z celkového počtu obyvateľstva) a len 4395 gréckokatolíkov (21% z celkového počtu obyvateľstva).³⁰ Teda v Trebišove sa pomer po vyše 150 rokoch obrátil: rímskokatolíkov je dvakrát viac ako gréckokatolíkov, pričom je všeobecne uznávanou pravdou, že religiozita u gréckokatolíkov je vyššia ako u rímskokatolíkov, teda gréckokatolíci sa temer nikdy nestrácajú medzi inovercami alebo nevercami, ale sú obyčajne "len asimilovaní" – pretiahnutí na rímskokatolíkov. Teda od roku 1816 do roku 1991 gréckokatolíci sa v Trebišove zmenšili z 60% na 21% pričom sa dnes jedná o prestárle obyvateľstvo, lebo mladí sa obyčajne už sebavedome hlásia k «panskej rímskokatolíckej viere». Podobná situácia je i v okolí Košíc.

Gréckokatolíci a rímskokatolíci (percentá) v Trebišove v priebehu storočí.

Ak je niečo v cirkevnom práve «nedovolené», rímskokatolícki kňazi to v súčasnosti robia, akoby to bolo «dovolené». Na čo jediné berú ohľad, to je «neplatnosť». Keďže krst je vždy platný, krstí sa u rímskokatolíkov veselo i proti cirkevnému právu, ktoré dodržiavajú len gréckokatolíci. Ak sa jedná napr. o «neplatnosť» manželstva, ak dvoch gréckokatolíkov zosobáša rímskokatolícky farár bez dovoľenia od gréckokatolíckeho, toto už rímskokatolícki farári úzkostlivo dodržiavajú. Je to vďaka tomu, že množstvo manželstiev bolo koncom 20. storočia sv. Cirkvou práve z tohto dôvodu vyhlásených za neplatných, a preto sa jeho účastníci museli sobášiť druhý raz. Je len jasné, že podobná «diverzná činnosť» sa latinským kňazstvom vykonáva i na všetkých dnes typicky byzantských územiach ako na Ukrajine, či v Rusku. I vďaka tomu je jednota sv. Cirkvi medzi pravoslávnyimi a katolíkmi od reality tak vzdialená a zatiaľ sa obmedzuje len na najvyššie miesta, a aj to len na poklonkovanie a sviatočné návštevy či pozdravy.

Od roku 1708 do roku 1740 bolo prevedených na latinský ob- rad okolo 500 gréckokatolíckych farností Mukačevskej epar- chie!

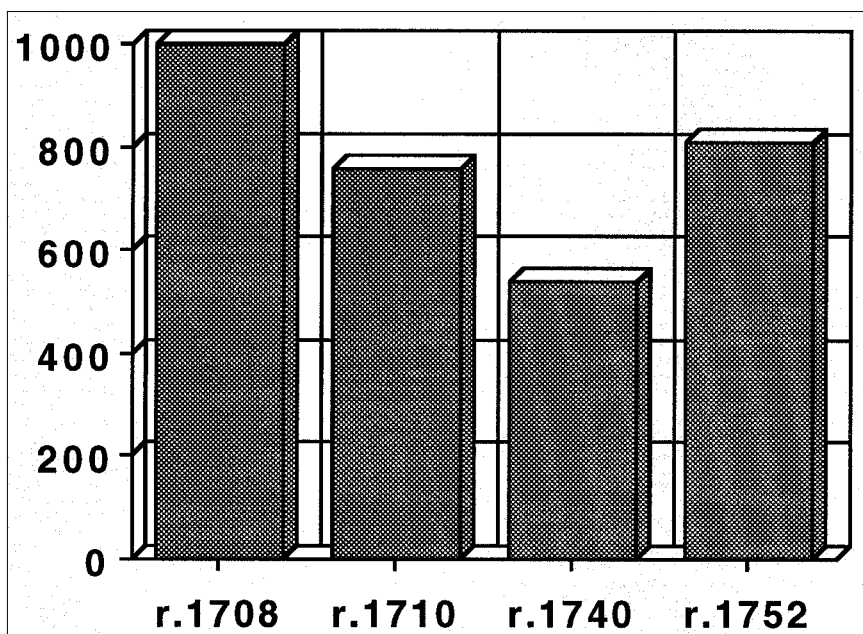
Len od začiatku 18. storočia do jeho polovice bolo v Mukačevskej eparchii (ktorá sa v danom čase rozprestierala «od Dunaja až po Poľsko» na území skoro celého horného Uhorska,³¹ teda “na územiach” latinských diecéz: Ostrihom, Nitra a Eger) zlikvidovaných okolo 500 (!) gréckokatolíckych farností nepočítajúc do toho ich filiálky, ktoré sa stali rímskokatolíckymi, a tak rozšírili malé latinské stádo najmä egerského biskupa. Tento smutný fakt z dejín gréckokatolíkov historického Podkarpatska dokazujú údaje o gréckokatolíckych farnostiach Mukačevskej eparchie, ktoré uvádza najprv samotný uhorský primas a gróf Christianus de Saxonia (r. 1708) a potom Josif J. Hodermarskyj, OSBM (r. 1710), ako aj sčítanie z roku 1740.

Uhorský latinský primas gróf Christianus de Saxonia v informácii z roku 1708 vo výhľade menovania nového mukačevského episkopa uvádza v Mukačevskej gréckokatolíckej eparchii vyše tisíc farností!³² O dva roky neskôr, tj. okolo roku 1710 konštatuje Josif J. Hodermarskyj, OSBM, v Mukačevskej gréckokatolíckej eparchii už len 768 (757) farností, teda skoro o 250 menej. Za dva roky zmizlo 250 farností! Podľa zoznamu gréckokatolíckych farností v Mukačevskej eparchii urobeného na príkaz rakúskeho cisá-

ra Karola III. (VI.) v roku 1740 (teda len tri desaťročia potom), bolo však v Mukačevskej eparchii už len 538 gréckokatolíckych farností.³³ **Teda prudký pokles počtu z vyše 1.000 (tisíc) gréckokatolíckych farností roku 1708 na nejakých 538 roku 1740!** A pritom Turkov už nebolo, Uhorsko bolo v danom období konsolidované vo svojich hraniciach, preto «strata» počtu farností sa nedá odôvodniť «obsadením územia Mukačevskej eparchie Turkami». Tak isto v tomto období nevznikli nijaké nové gréckokatolícke eparchie na území Mukačevskej eparchie, pravoslávnych-schizmatikov tiež na danom území nebolo a preto stratené farnosti možno hľadať len v latinskej Ostrihomskej arcidiecéze, alebo v latinskej Egerskej diecéze.

Neslobodno sa však dať oklamať skutočnosťou, že gréckokatolícky episkop Michal M. Olšavskij, OSBM, pri svojej vizitácii gréckokatolíckych farností³⁴ Mukačevskej eparchie v rokoch 1751-1752 už uvádza znova o niečo väčší počet farností (uvádza 808 gréckokatolíckych kňazov, na niektorých farnostiach však boli i dvaja-traja). Mukačevská eparchia totiž medzitým definitívne rozšírila svoje územie a svoju jurisdikciu o územia zlikvidovanej Maramorošskej gréckokatolíckej eparchie – posunula svoje hranice ďalej na východ a juh (maramorošské a rumunské farnosti boli vtedy už plnoprávne začlenené do Mukačevskej eparchie). Josif J. Hodermarskij, OSBM, však na začiatku 18. st. určite nemohol počítať maramorošské a rumunské gréckokatolícke farnosti ako mukačevské, pretože tie v tom čase patrili pod maramoroškého episkopa Josifa Stojku (sídliaceho v Uhoľskom baziliánskom monastyre). Do hore uvedených počtov sa určite nepočítali ani spišské gréckokatolícke farnosti, ktoré boli jurisdikčne priamo podriadené spišskému latinskému prepoštovi.

Teda podľa sčítania farností bol neustály pokles a potom zdanlivý krátkodobý skok-nárast: na začiatku 18. storočia (r. 1708) vychádza počet vysoký (vyše 1000), roku 1710 sa znižuje o 250 farností (už len na 768 či 757), okolo roku 1740 sa znižuje o ďalších približne 230 farností (na 538) a r. 1751-1752 sa opäť zvyšuje asi o dvesto farností (na okolo 800). **Medzitým sa však okolo 500 farností (!) z Mukačevskej eparchie navždy stratilo** v prospech Ostrihomu, Nitry i Egeru!

Počet gréckokatolíckych farností Mukačevskej eparchie v rokoch 1708, 1710, 1740 a 1752. Markantný úbytok farností bol v roku 1752 zamaskovaný pričlenením územia bývalej Maramorošskej-Uhoľskej eparchie k územiau Mukačevskej eparchie — preto sa počet farností opäť zvýšil.

Ešte v roku 1734 Heorhij Blažovskij (neskorší mukačevský gréckokatolícky episkop v rokoch 1738-1742), v mene mukačevského episkopa Simeona Olšavského, OSBM (1733-1737), robil vizitáciu gréckokatolíckych farností v Turčianskej župe (v Turci).³⁵ Je isté, že gréckokatolícky kňaz-vizitátor nevizitoval, teda nekontroloval duchovný a liturgický život latinských farností – bol by to nezmysel.

Turiec sa nachádza tesne na juh pod Oravou na západnom Slovensku a dnes tam po gréckokatolíckych farnostiach nie je ani stopy... Tieto farnosti sa stali latinskými práve v tomto inklinovanom období polovice 18. storočia a zavdali základ neskoršie v roku 1776 ustanovenému latinskému biskupstvu v Banskej Bystrici a na Spiši...

Jezuita Lacko vo svojej doktorskej práci obhájenej na Pápežskom východnom inštitúte v Ríme stroho konštatuje, že väčšina dnešných rímskokatolíckych farností latinskej Košickej diecézy (ktorá vznikla roku 1804 vyčlenením z latinskej Egerskej diecézy) boli pôvodne gréckokatolíckymi a rusínskymi.³⁶ Z hore uvedeného

Turčianska župa nachádzajúca sa na západe Slovenska bola ešte v 18. st. gréckokatolícka – vžítoval ju gréckokatolícky Heorhij Blažovskij.

vyplýva, že Lackove konštatovanie, opierajúce sa o výskum normálne nedostupných dokumentov na Kongregácii Propaganda Fide v Ríme, je pravdivé a vysoko objektívne.

Pokus o zostavenie zoznamu v prospech latinského obradu stratených gréckokatolíckych farností, a to priamo z latinských publikovaných zdrojov (i keď, ako sme ukázali na príklade Ľubotína — str. 618-622, tieto *Schematizmy* veľakrát uvádzajú vymyslené údaje)

Košický latinský *Schematizmus* z roku 1820 prezrádza až 91 latinských farností založených práve v kritickom čase v rokoch 1702-1798, kedy mizli gréckokatolícke farnosti

Schematizmus Košickej latinskej diecézy³⁷ (založenej v roku 1804 vyčlenením z Egerskej latinskej diecézy) z roku 1820 uvádza na území Košickej latinskej diecézy celkovo 192 latinských farností. I keď tento *Schematizmus* je namierený proti gréckokatolíkom vôbec a trápne falšuje ich čísla,³⁸ uvádza, že zo 192 latinských farností existujúcich roku 1820, bolo až 91 založených (*parochia erecta*) práve v rokoch 1702-1798! Slovo používané latinským *Schematizmom* z roku 1820 «*erecta*», sa v tomto *Schematizme* používa vo význame, že daná farnosť bola v danom roku «založená», a teda pred daným rokom určite neexistovala. Už na prvej strane toho istého latinského *Schematizmu* z roku 1820 sa slovo «*erecta*» používa i vo vzťahu k založeniu Košickej latinskej diecézy v roku 1804: «*M. DCCC. XX. erectae sedis episcopalis XVI.*», že Košická latinská diecéza v roku 1820 existuje už 16. rok od svojho roku «založenia (*erectae*)».

Viacere ďalšie farnosti uvádza tento *Schematizmus* ako znovuustanovené (*restabi-*

lita), čo však neznamená len znovuprevzatie naspäť od protestantov (napr. Košice), ale i od gréckokatolíkov. Latinský *Schematizmus* z roku 1820 sám priznáva až 91 farností novovytvorenej Košickej latinskej diecézy založených «*erec-ta*» v inklinovanom období 18. storočia! *Schematizmus* Košickej diecézy z roku 1943 či roku 1995 (teda približne o 150-200 rokov pozdejšie) to už veľavýznamne popiera...

Vzhľadom na celkovú ignoráciu existencie gréckokatolíkov na území Košickej latinskej diecézy v *Schematizme* z roku 1820 sa dá predpokladať i falzifikácia dátumov tých latinských farností, ktoré sa v ňom označujú ako «*parochia antiqua*», teda starodávne farnosti.

Latinské *Schematizmy* zaznamenali “vývoj” – z podvodov sa usvedčujú samé. Mnohé **latinské farnosti označované v *Schematizme* z roku 1820 ako vzniklé v 18. st. sa v latinských *Schematizmoch* 20. storočia³⁹ už označujú ako existujúce vo vybájenom 13. či 14. storočí!** Napr. latinská farnosť Čečejevce – vraj založená už vo vybájenom 13. st. (!), či Paňovce – založená v 13. st. (!), Trhovište – založená v 13. storočí (!), Torysa – založená vo vymyslenom roku 1288 (!), Kapušany – založená v roku 1332 (!), Ploské – založená roku 1332 (!), Terňa – založená v roku 1333 (!), Ruskov – založená roku 1334 (!), Nižná Myšľa – založená roku 1334 (!), Raslavice – založená roku 1334 (!), Kechnec – založená roku 1334 (!), Župčany – založená v roku 1334 (!), Košická Nová Ves – založená v 14. st. (!), Barca – založená v 14. st. (!), Perín – založená v 14. st. (!), Kráľovský Chlmec – založená v 14. st. (!), Janík – založená v 14. st. (!), Lipany – v 14. storočí, Hermanovce – založená v 15. st. (!)... a mnohé iné s podobnými vymyslenými dátumami založenia.

Kontradikcia medzi údajmi o založení jednotlivých latinských farností Košickej diecézy medzi oficiálnymi *Schematizmami* z rokov 1820 a *Schematizmami* po roku 1943, jasne poukazuje, že sa tu niekto v 20. st. snaží dokázať starodávny latinský pôvod týchto pôvodne gréckokatolíckych farností. Každá «lož má však krátke nohy» a ten kto luhá, zabudne, ako luhal pred časom a potom sa do svojej lži tak zamotá, že nevie «kudy-kam»... Roku 1820, teda niekoľko desaťročí po založení latinských farností v Košickej diecéze, totiž lepšie poznali nedávnu minulosť, ako niekto v roku 1943 či pozdejšie, teda o 200 či 250 rokov po udalostiach búrlivého a nespravodlivého (z latinskej strany) 18. storočia.

Schematizmus Košickej diecézy z roku 1820 uvádza nasledovných 91 latinských farností, ktoré vznikli v 18. storočí na mieste pôvodných gréckokatolíckych farností

Barcza (Barca) – založená roku 1789, **Bela** (Košická Belá) – založená roku 1750, **Felső-Óltsvár** (Košické Olšany) – založená roku 1734, **Kassa-Újfalu** (Košická Nová Ves) – založená roku 1788, **Kenyhetz** (Kechnec) – založená roku 1771, **Lengyelfalu** (Košická Polianka) – založená roku 1789, **Miszlóka** (Myslava) – založená roku 1788, **Regete-Ruszka** (Ruskov) – založená roku 1753, **Széplak** (Krásna nad Hornádom) – založená roku 1725, **Alsó-Mislye** (Nižná Myšľa) – založená roku 1712, **Göncz-Ruszka** – založená roku 1787,

Vizsoly – založená roku 1788, **Arany-Idka** (Zlatá Idka) – založená roku 1773, **Buzitha** (Buzica) – založená roku 1740, **Csécs** (Čečejevce) – založená roku 1789, **Jánok** (Janík) – založená roku 1788, **Opaka** (Opátka) – založená roku 1789, **Pány** (Paňovce) – založená v roku 1788, **Perény** (Perín) – založená roku 1761, **Petri** – založená roku 1788, **Detek** – založená roku 1789, **Ents** – založená roku 1747, **Fáj** – založená roku 1788, **Felső Gagy** (Nižný Medzev) – založená roku 1757, **Felső-Novaj** – založená roku 1783, **Felső-Vadász** (Siksa-va) – založená roku 1768, **Hernád-Kérts** – založená roku 1739, **Inánts** – založená roku 1788, **Léh** – založená roku 1788, **Nyésta** – založená roku 1770, **Szik-szó** – založená roku 1743, **Vajda** – založená roku 1763, **Felső-Vólya** (Vyšná Voľa) – založená roku 1792, **Hertnek** (Hertník) – založená roku 1788, **Lenártó** (Lenártov) – založená roku 1792, **Magyar-Raszlavicz** (Raslavice) – založená roku 1733, **Sárpataka** (Mokroluh) – založená roku 1789, **Berzevicze** (Brezovica) – založená roku 1713, **Hamburg** (Brezovička) – založená roku 1788, **Héthárs** (Lipany) – založená roku 1748, **Krivány** (Krivany) – založená roku 1734, **Lyubotin** (Lubotín) – založená roku 1777, **Senviz** – založená roku 1788, **Tarcza** (Torysa) – založená roku 1754, **Bajor** (Bajerov) – založená roku 1798, **Kapi** (Kapušany) – založená roku 1783, **Ternye** (Terňa) – založená roku 1736, **Zsebfalu** (Župčany) – založená roku 1788, **Frits** (Fričovce) – založená roku 1788, **Hermány** (Hermanovce) – založená roku 1772, **Lipócz** (Lipovce) – založená roku 1714, **Kavetsán** (Košice-Kavečany) – založená roku 1788, **Kende** (Kendice) – založená roku 1788, **Lapispatak** (Ploské) – založená roku 1788, **Szent-Péter** (Petrovany) – založená roku 1751, **Téhány** (Ťahanovce) – založená roku 1788, **Vörösvágás** (Červenica) – založená roku 1788, **Duplin** (Duplín) – založená roku 1788, **Hánkócz** (Hankovce) – založená roku 1788, **Hrabócz** (Hrabovec) – založená roku 1788, **Nyirjes** (Brezov) – založená roku 1788, **Pós-falu** (Pušovce) – založená roku 1789, **Hegyi** (Kopčany) – založená roku 1795, **Maltza** (Malčice) – založená roku 1788, **Nagy-Cseb** (Žbince) – založená roku 1788, **Pelejte** (Plechotice) – založená roku 1702, **Szacsur** (Sačurov) – založená roku 1739, **Szilvásujfalu** (Slivník) – založená roku 1747, **Vásárhely** (Trhovište) – založená roku 1761, **Vehéc** (Vehec) – založená roku 1789, **Felső-Kört-vélyes** (Nižný Hrušov) – založená roku 1788, **Leszkócz** (Lieskovec) – založená roku 1730, **Lyubissa** (Lubiša) – založená roku 1784, **Szinna** (Snina) – založená roku 1782, **Boly** (Boľ) – založená roku 1788, **Király-Helmecz** (Kráľovský Chlmec) – založená roku 1751, **Nagy-Kövesd** (Veľký Kamenec) – založená roku 1763, **Nagy-Tárkány** (Veľké Trakany) – založená roku 1724, **Girints** – založená roku 1737, **Hernád-Némethi** – založená roku 1771, **Erdő-Horváthi** – založená roku 1773, **Trauczon-Falva** – založená roku 1788, **Hrubó** (Hrubov) – založená roku 1789, **Nagy-Domása** (Veľká Domaša) – založená roku 1788, **Sztropko** (Stropkov) – založená roku 1788, **Turány** (Turany nad Ondavou) – založená roku 1788, **Zsalobina** (Žalobín) – založená roku 1788, **Barants** (Baranč) – založená roku 1755, **Imreg** (Brehov) – založená roku 1753, **Nagy-Kázmér** (Kazimír) – založená roku 1743.

V 17. storočí bolo založených minimálne 6 latinských farností len na území vtedy ešte neexistujúcej Košickej diecézy: **Gáboltó** (Gabolto) – založená roku 1660, **Oszikó** (Osikov) – založená roku 1621, **Péchujfalu** (Pečovská Nová Ves) – založená roku 1669, **Radáts** (Radatice) – založená roku 1636, **Örmezö** – založená roku 1690, **Udva** (Udavské) – založená roku 1689.

Od roku 1800 do roku 1819 vzniklo ďalších päť nových latinských farností: **Fony** – založená roku 1810, **Radvány** (Radvanovce) – založená roku 1806, **Kakasfalu** (Kokošovce) – založená roku 1814, **Petécse** (Ptičie) – založená roku 1802, **Zombor** – založená roku 1808.

Teda i **samotný oficiálny latinský Schematizmus Košickej diecézy z roku 1820 uznáva, že na jej území bolo v 17.-19. storočí (do roku 1820) založených až 102 farností!** Je len jasné, že pred 17. storočím v týchto farnostiach nežilo pohanské obyvateľstvo, ale ako dokazujú vyššie uvedené dokumenty, jednalo sa o gréckokatolícke farnosti, ktoré boli pretransformované na latinské. Teda poznámka Lackova v jeho knihe *Unio Užhorodensis Ruthenorum Carpathicorum cum Ecclesia Catholica* o tom, že väčšina latinských farností dnešnej Košickej latinskej diecézy bola pôvodne gréckokatolícka, je absolútne na mieste.

Stálo by zato podobne preštudovať dobové latinské *Schematizmy* Rožňavy, Szatmáru či Egeru... Objavili by sa ďalšie chýbajúce stovky stratených gréckokatolíckych farností v inklinovanom období.

Rok 1747 – M. M. Olšavskij na koberčeku pred egerským latinským biskupom

8. mája 1747 bol gréckokatolícky episkop Michal M. Olšavskij, OSBM, pozvaný na koberček do Egera pred egerského latinského grófa-biskupa Barkóczyho de Szala a celú jeho kapitolu. Egerský biskup obvinil mukačevského episkopa Olšavského z nasledovných previnení, na ktoré tento musel odpovedať:

1.) Prečo, odkedy sa stal egerským biskupom Barkóczy (pred tromi rokmi) ho Olšavskij nepoprosil o dovoľenie vykonávať svoju episkopskú jurisdikciu a ani mu osobne neprisahal vernosť a poslušnosť.

2.) Prečo sa Olšavskij všade opovažuje podpisovať ako «mukačevský episkop», keď je len obradovým vikárom egerského biskupa a titulárnym episkopom «rossenským».⁴⁰

Pri tejto príležitosti Olšavského donútili odprisahať vernosť egerskému latinskému biskupovi. Olšavskij potom, čo odprisahal poslušnosť, povedal pohnutým hlasom:

«Prisahal som kráľovi i pápežovi, viac nie som povinný prisahovať»

hať. Teraz ste ma donútili zložiť prísahu, ktorá bola vami vopred napísaná, ale ja s ňou nebudem nikdy súhlasiť». ⁴¹ Inými slovami povedané: «násilne vynútená prísaha neviaže». Inej cesty pre neho nebolo, lebo nemal nikde a u nikoho oporu.

Rok 1748 – ponížujúca kánonická vizitácia “Mukačevskej farnosti” za ochrany 200 ozbrojených žoldnierov

O krátky čas nato, roku 1748 rímskokatolícky biskup z Egera František Barkóczy de Szala (1744-1761), ako «ordinár gréckokatolíkov Mukačevskej oblasti» (lebo Mukačevo ako gréckokatolícku eparchiu v tom čase na báze 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu neuznával ani on, ani uhorský primas, ani pápež), vykonal kánonickú vizitáciu Mukačevskej eparchie. Darmo gréckokatolícky episkop Michal Manuel Olšavskyj, OSBM, protestoval, gróf-biskup František Barkóczy de Szala prišiel s dvesto vojakmi, utáboril sa v stanoch medzi mestom Mukačevo a Černečou Horou a kánonickej vizitácii sa už zabrániť nedalo. 15. júla 1748 si dokonca dal episkopa Michala M. Olšavského, OSBM, násilu predviesť do svojho stanu a tam ho obvinil za “neusilovnosť” a “neškolovanosť” gréckokatolíckych kňazov... ⁴²

Pod hrozbou vyhnanstva a žalárovania museli všetci prítomní gréckokatolícki kňazi zložiť do rúk grófa-biskupa Františka Barkóczyho de Szala prísahu svojej podriadenosti a poslušnosti, čo bolo samo o sebe pred Bohom neplatné (lebo prísaha bola nedobrovoľná), ale grófa-biskupa Barkóczyho to nezaujímalo... Táto prísaha znela takto:

«Ja prisahám pred spravodlivým Bohom a Bohorodičkou Pannou Máriou a všetkými svätými, že budem verný jeho vysokej Excelencii pánovi grófovi Františkovi Barkóczymu zo Saly, egerskému biskupovi... a jeho nástupcom; tiež preosvietenému pánovi Michalovi Manuelovi Olšavskému, ktorý je terajším apoštolským vikárom jeho Excelencie ordinárneho biskupa (Barkóczyho) a jeho zástupcom, im a aj Cirkvi budem oddávať náležitú česť a úctu a nikdy nebudem nič robiť preto, ba ani myslieť nato, žeby som nejak znížil, či obmedzil ich úctu, postavenie, hodnosť, práva, privilégia

*Latinský biskup-gróf František Barkóczy de Szala
(1744-1761)*

či autoritu... vo všetkom ich budem počúvať podľa svätých kánonov. Tak nech mi pomôže Boh a toto sväté Evanjelium». ⁴³

16. júla 1748 priviedli pred Barkóczyho do jeho stanu znova mukačevského episkopa Michala M. Olšavského, OSBM, a musel tak isto pod hrozbou uväznenia v žalári opäť zložiť prísahu vernosti a poslušnosti egerskému latinskému biskupovi. ⁴⁴

Najprv sa episkop Michal M. Olšavský, OSBM, rozhodne postavil proti «kánonickej vizitácii» latinského

ho biskupa, čo je zrejmé i z toho, že egerského latinského biskupa ani nepríval. Ale pod hrozbou ozbrojeného zásahu a uväznenia sa mu musel podvoliť a sprevádzať ho na ponižujúcej kanonickej vizitácii v Mukačeve. Bolo to v dňoch 16.-17. júla 1748.

“Previnenia” gréckokatolíkov, ktoré objavil egerský gróf-biskup Barkóczy na vizitácii roku 1748

Egerský biskup napísal o svojej vizitácii úradný protokol, v ktorom sa konštatujú tieto “previnenia” gréckokatolíkov:

- že gréckokatolícke kňazstvo pri slúžení Služieb Božích nespomína medzi hierarchiou v jekténiách egerského latinského biskupa...;
- že pri vysluhovaní tajomstva jelecopomazania mažia chorého a modlia sa za neho siedmi kňazi;

— že všade, ale najmä v Szatmárskej župe svjaščenici dávajú sv. príčastie malým deťom...;

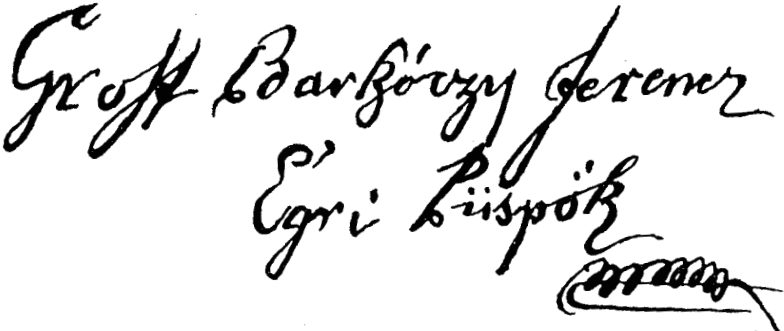
— že skoro ráno na sviatky sa slúži Utreňa, na ktorej sa zúčastňuje veľké množstvo ľudu, ktorý potom nezostáva na Službu Božiu,⁴⁵ podporujú ich v tom "negramotní" kňazi;

— že ľud nevie latinskú modlitbu *Anjel Pána*, ale pri skúške sa naučil a odtiaľ sa ju začal modliť;

— že sa nezachovávajú latinské sviatky a ich dodržiavanie nevyžadujú ani miestni obradoví kňazi (gréckokatolícki svjaščenici-kňazi nepokladaní za samostatných, ale len za kaplánov rímskokatolíckych);

— že vo farnostiach, kde niet obradového kňaza (rozumej: gréckokatolíckeho kňaza), ľud nechodí do latinských kostolov a škôl, a to ani po opakovaných výzvach latinských parochov...⁴⁶

Keď sa pozeráme na tieto vyššie uvedené "previnenia" očami II. Vatikánskeho koncilu a *Inštrukcie* Rímskej Kongregácie pre Východné Cirkvi z roku 1996, nebolo v nich ani vtedy ani dnes, nič nedovoleného, ba naopak, vidíme v nich jasnú latinizáciu gréckokatolíckeho obradu a snahu previesť gréckokatolíkov na latinský obrad a to tak, že egerský latinský biskup najprv do gréckokatolíckej dediny nemenoval nijakého gréckokatolíckeho kňaza a potom na dlho uprázdnené miesto vymenoval latinského. Ľud bol nútený chodiť na latinské omše a keďže nemal inej alternatívy po pár desaťročiach si zvykol...

Maďarský podpis grófa Františka Barkóczyho de Szala,
ktorý bol egerským biskupom.

Praktické závery latinskej vizitácie

Výsledkom vizitácie z roku 1748 bolo, že gróf-biskup František Barkóczy de Szala vydal pre mukačevského episkopa tieto príkazy, či lepšie povedané zákazy:

1.) Bez písomného dovolenia egerského latinského biskupa nesmel vysvätiť nijakého gréckokatolíckeho kňaza (obmedzenie svätiteľskej moci).

2.) So všetkými vážnejšími kánonickými priestupkami, ktoré sa týkajú napr. manželstva, rozvodu či násilia, sa mukačevský episkop musel obracať na vyriešenie do Egeru (obmedzenie súdnej moci).

3.) Bez dovolenia od egerského biskupa Olšavskij nesmel nikde zakladať novú gréckokatolícku farnosť a ani budovať novú gréckokatolícku cerkov (obmedzenie jurisdikcie).

4.) Egerský biskup zakázal mukačevskému episkopovi zvolávať kňazov na stretnutia bez jeho dovolenia, a ak by sa takéto stretnutia (s dovoľením Egeru) predsa len konali, mal byť na nich vždy prítomný nejaký zástupca latinského egerského biskupa z Egera (obmedzenie vodcovskej funkcie episkopa).

5.) Ak by mukačevský episkop menoval (po dovoľení od Egera) nejakého kňaza na farnosť, najprv daný kňaz mal podpísať vyznanie viery a podpísané malo byť odoslané do Egera (ponížovanie obviňovanie z herézy).

6.) Egerský biskup nariadil Olšavskému, aby pre všetkých deväť žúp, ktoré boli pod jeho správou, a to pre župy: Abovskú, Šarišskú, Zemplínsku, Užhorodskú, Berežskú, Uhočskú, Maramorošskú, Szatmársku, Sabolčskú menoval nových archidiakonov, alebo ak chce, ponechal starých, ale ich mená musí dať na potvrdenie egerskému latinskému biskupovi (obmedzenie jurisdikcie).

7.) Aby mukačevský episkop všetko to, čo prisahal vo svojich prisahách r. 1747 a r. 1748 presne dodržiaval a k dodržiavaniu obsahu prisah viedol i svojich podriadených kňazov a veriacich (degradovanie gréckokatolíckeho episkopa do funkcie vikára-kaplána egerského latinského biskupa).⁴⁷

Ako z vyššie uvedeného vidno, egerský latinský biskup roku

1748 radikálne obmedzil ďalšie právomoci mukačevského gréckokatolíckeho episkopa – preťal žily akéhokoľvek ďalšieho rozvoja gréckokatolíckej eparchie – gréckokatolícke kňazstvo malo vymrieť a po ňom i gréckokatolícky obrad medzi ľuďmi. Životný priesťtor, v ktorom mohol pôsobiť M. M. Olšavskyj, OSBM, sa opäť nebezpečne zúžil...

Rok 1748 – vyrúbanie poplatkov za cirkevné úkony (štóla) latinským biskupom

Roku 1748 gróf-biskup Barkóczy de Szala predpísal presné poplatky za jednotlivé cirkevné úkony (štólu-epitrachiľščinu),⁴⁸ ktoré boli rovnaké pre gréckokatolíkov i rímskokatolíkov. Bolo to po prvýkrát v dejinách gréckokatolíkov historického Podkarpatska, že bolo i pre nich presne stanovené, koľko majú platiť za vysluhovanie jednotlivých sv. tajn a svätenín. Vďaka nariadeniu latinského egerského biskupa Barkóczyho i medzi gréckokatolíckymi veriacimi a ich kňazmi sa vytvoril nový, predtým vo východnej Cirkvi nikdy nepoznaný kúpnopredajný vzťah ohľadom vysluhovania svätých vecí...

Gróf-biskup Barkóczy nariadil, aby sa za krst kňazovi platilo 12 grajciarov, za vvedenie matky do chrámu po narodení dieťaťa sa platilo 12 grajciarov, za zosobášenie nevoľníkov jeden florén, za zosobášenie slobodných dva florény, za vvedenie novej zosobášenej 12 grajciarov, za pochovanie nevoľníka 24 grajciarov, za pochovanie slobodného 30 grajciarov, za Liturgiu za zomrelým jeden florén, za kázeň nad nebožtíkom jeden florén a 30 grajciarov...⁴⁹

Hlavným účelom vyrúbania presných peňažných táx za jednotlivé cirkevné úkony, bolo, aby gréckokatolíkom bolo “jedno”, či ich pokrstí, alebo pochová gréckokatolícky, alebo rímskokatolícky kňaz, lebo dovtedy u gréckokatolíkov nebola stanovená nijaká presná taxa, tj. poplatky, ale ľudia boli zvyknutí dávať svojim svjaščenikom za cirkevnú službu dobrovoľné dary a tie boli stále nižšie, než aké vyžadovala a predpisovala «štólou» latinská strana. Odteraz, keď už boli poplatky rovnaké, a každý gréckokatolícky svjaščenik ich musel požadovať, lebo z nich musel adekvátnu časť odvádzať latin-

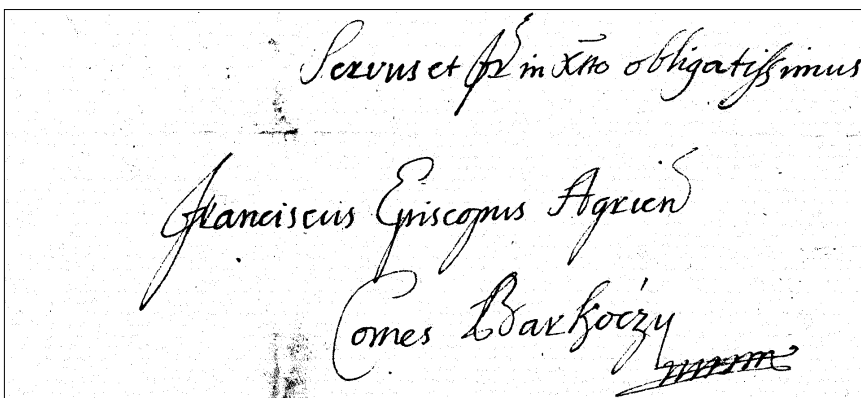
skému farárovi-plebanovi alebo biskupovi sa situácia zmenila. Bolo to robené i kvôli tomu aby náhodou neboli latinskí parochovia oklamaní, že sa im povie, že veriaci zaplatili gréckokatolíckemu parochovi len tolko a tolko a pritom zaplatili viac.

Keď sa sobášil gréckokatolík s rímskokatolíčkou, a vôbec pri všetkých miešaných sobášoch s rímskokatolíkmi, tieto sa mohli v tom čase uskutočniť len v latinskom obrade, gréckokatolíci boli tiež nútení sviatkovat' typicky latinské sviatky...⁵⁰

Hore uvedená po prvýkrát v dejinách Mukačevskej eparchie zavedená «štóla» (či po gréckokatolícky povedané «epitrachilščina») platila na území Mukačevskej eparchie až do časov vладыky Kyr Andrija Bačinského. Tento 24. marca 1803 upravil «ceny» jednotlivých «služieb» epitrachilščiny (štóly). Roku 1803 sa napr. za krst už malo platiť až 17 grajciarov⁵¹ oproti 12 grajciarom v roku 1748... Teda išlo o zdraženie (infláciu) cien «služieb» veriacim... V tom čase si už gréckokatolícke kňazstvo zvyklo na latinský systém povinného platenia za vysluhovanie tajomstiev a začalo ho vymáhať mnohokrát i necitlivým spôsobom...

Už 21. februára 1805 vладыka Kyr Andrij Bačinskij prikazuje svojmu všetkému kňazstvu, aby násilím nezavádzali jeho úpravu «cien» štóly, lebo v mnohých farnostiach to vyvoláva pobúrenie a veriaci mu píšu protesty. Preto na tých miestach, kde veriaci s tým nesúhlasia, prikázal, aby ostali staré «ceny» štóly.⁵²

Aký to veľký rozdiel medzi gréckokatolíckym kňazstvom teraz (na začiatku 19. storočia, po roku 1803) a gréckokatolíckym kňazstvom ešte na začiatku 18. storočia, keď toto kňazstvo ešte nebolo pokazené latinskými metódami desiatkov (rokovín,⁵³ koblin⁵⁴ a štól)! Vtedy (ešte na začiatku 18. storočia) ľud miloval svojich gréckokatolíckych kňazov, teraz – začiatkom 19. storočia, už s nimi

Scrvus et p[er] in x[rist]o obligatissimus
Franciscus Episcopus Agricens
Comes Barkóczy

Latinský podpis grófa-biskupa Františka Barkóczyho de Szala.

bojoval a na začiatku 20. storočia dokonca toto bezcitné vyberanie štóly, roko-
vín a koblin gréckokatolíckym kňazstvom bolo až príčinou spontánneho vzniku
pravoslávia na tomto podkarpatskom území. Pravoslávni svjaščenicí, ktorí tu
prišli po roku 1917 (utekali pred Októbrovou revolúciou), vysluhovali ľudí za-
darmo (za dobrovoľný dar), podobne ako tomu bolo i u gréckokatolíckeho kňaz-
stva do polovice 18. storočia a preto ľud im začal spontánne dávať prednosť pred
po peniazoch pachtiacimi gréckokatolíckymi kňazmi... Tak vznikol začiatkom 20.
storočia «pravoslávny ruch» na Podkarpatsku a pravoslávie tu existuje dodnes...

Rok 1750 – protest gréckokatolíkov Mukačevskej eparchie proti dôsledkom vizitácie

Gréckokatolícky ľud bol pobúrený arogantným správaním sa e-
gerského biskupa, a preto episkop Michal M. Olšavskyj, OSBM,
hneď vzápätí po «vizitácii» zvolal eparchiálny synod, ktorý roz-
hodne protestoval proti stupňujúcemu sa ponížovaniu zo strany
rímskokatolíckeho egerského biskupa. Protest bol poslaný do Rí-
ma cez viedenskú nunciatúru 1. marca roku 1750. Kópiu tohto
protestu M. M. Olšavskyj osobne doručil aj kráľovne Márii Teré-
zii, úpenlivo prosiac o konečné kánonické uznanie starodávnej
Mukačevskej monastyrskej eparchie v Ríme za «biskupstvo». ⁵⁵
Avšak z Ríma, ako obyčajne v takýchto prípadoch, žiadna odpo-
veď neprišla. Z kánonického hľadiska to znamenalo zamietnutie
žiadosti. Rímska Kúria si totiž vyžiadala názor egerského biskupa,
a preto na tento protest nereagovala. ⁵⁶ Mukačevská eparchia, po-
dobne ako stovky iných gréckokatolíckych monastyrských epar-
chií v Uhorsku, bola nezadržateľne určená na zánik, splynutie, tran-
sformáciu na latinský obrad...

Rok 1751 – príklady násilného útľaku zo strany latinskej Cirk- vi voči gréckokatolíkom

Hruševo

Že vládne nariadenia, dekréty..., obsahujúce rozličné úľavy
pre gréckokatolícke obyvateľstvo zostávali častokrát i celé desať-
ročia len na papieri, svedčí protokol vizitácie, v ktorom v roku
1751 (!) vľadyka Kyr M. M. Olšavskyj, OSBM spomína pri svojej
návšteve dedinky Hruševo (dnes na Zakarpatskej Ukrajine), ktorá

*Mukačevský episkop Michal Manuel Olšavskij, OSBM (1743-1767).
Tento portrét sa nachádza v Užhorodskom chudožestvennom muzeju.*

vznikla pri slávnom stavropihijskom baziliánskom monastyre, že na parochiji Hruševo sú dvaja kňazi (biľci): otec a syn, žijú na panskom pozemku, farského pozemku nieto a sú vyhánaní na panské podobne ako i ostatní poddaní...⁵⁷

Domaninci

V tom istom protokole z roku 1751, avšak zo župy užanskej pri farnosti Domaninci (Domonya) episkop Olšavskij uvádza, že rímskokatolícky farár nedovolí miestnemu gréckokatolíckemu parochovi vysluhovať gréckokatolícku filiálku Onokovci (Felső-Domonya). Rusínom v ich vlastnej cirkvi nedovolí ani zvoniť, i keď malý zvon je dokázateľne kúpený za peniaze gréckokatolíkov a pre gréckokatolíkov.⁵⁸

Michalovce

Na inom mieste v tomto protokole opisuje násilnú rimokatolizáciu gréckokatolíkov latinským farárom v Michalovciach (Nagy-Mihály, dnes v Košickom kraji), ktorý nedovolil gréckokatolíckemu parochovi Najmíkovi vysluhovať sv. tajomstvá (sviatosti) v Michalovciach, a to i násilnou formou. Tento latinský kňaz neustále očierňoval gréckokatolíkov u miestneho šľachtica, navádzal gréckokatolíkov, aby prijali latinský obrad. 1. apríla 1750 už štyria zmenili svoj obrad a ostatní sa episkopovi M. M. Olšavskému, OSBM, ktorý tam bol na vizitácii, sťažovali, že už nevedia čo robiť pod týmto neustálym tlakom. Latinský farár sa vtedy neprestajne vysmieval z gréckokatolíkov, ponižoval ich, dokonca na kázni povedal, že gréckokatolíci sa nevedia prežehnať (pretože sa nežehnajú na latinský spôsob zľava do prava), a že niet sa čomu čudovať, lebo ani ich farár sa nevie. Keď raz gréckokatolícky kňaz ponechal Božiu Eucharistiu v rímskokatolíckom kostole (spoločné užívanie), neskôr ju nemohol nájsť a až po čase ju našiel, ale celú zhnitú a splesnetú, pohodenú len tak. Zomierajúcim rímskokatolícky kňaz v Michalovciach nedovolil si zavolať gréckokatolíckeho kňaza. Protokol spomína ešte skutočnosť, že keď dva razy chcel gréckokatolícky kňaz v Michalovciach pochovať svojich veriacich,

násilím mu to nebolo dovolené.⁵⁹ Potiaľ protokol z roku 1751.

Na lepšie pochopenie vyššie uvedeného treba vedieť, že roku 1750 bola pôvodná gréckokatolícka farnosť v Michalovciach rímskokatolíkmí už zrušená (podľa zásady 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu, že v jednej obci nemôžu byť dvaja katolícki kňazi-parochovia odlišného obradu) a preto, Michalovce duchovne obhospodaroval gréckokatolícky kňaz z Topolian, rímskokatolícky pleban mu v tom však vždy robil zábrany rozličného charakteru, a takto zväčšoval svoje latinské stádo veriacich. Gréckokatolícka farnosť v Michalovciach bola ako tak obnovená až roku 1781 vďaka novému vetru, ktorý zavial v Uhorsku pod múdрым a spravodlivým vedením Márie Terézie a jej syna Jozefa II.

Rok 1761 – odmena-povýšenie grófa-biskupa Barkóczyho de Szala na primasa

Roku 1761 však nastala zmena: gróf František Barkóczy de Szala, biskup egerský bol (za odmenu) povýšený na ostrihomského latinského primasa Uhorska a egerským biskupom sa stal gróf Karol Esterházy de Galantha. Gróf Karol Esterházy de Galantha opustil svoje Vacovské biskupstvo a nastúpil na trón Egera. Zdalo sa, že pre gréckokatolíkov nastanú lepšie časy, ale opak bol pravdou. 18. mája 1763 Esterházy si znova vybral za svojho obradového vikára M. M. Olšavského,⁶⁰ ale už 28. mája 1763 vydal pre všetko “svoje” kňazstvo gréckeho i latinského obradu nové dekréty a príkazy, ktoré znamenali ďalšie ochromenie gréckokatolíckej Cirkvi:

1.) Vo všetkých gréckokatolíckych filiálkach, gréckokatolíci dostali príkaz platiť rokovinu a koblinu (desiatky) už nie gréckokatolíckemu kňazovi, ale latinskému!

2.) Na všetkých gréckokatolíckych filiálkach (teda dedinách a mestách, kde nemal gréckokatolícky kňaz bydlisko-faru) na všetkých sobášoch musel byť prítomný aj latinský pleban-paroch, a to aj v prípadoch, keď obaja sobášiaci sa boli gréckokatolíci... A za tieto sobáše mali dostať latinskí parochovia náležitú štólu – zaplatenie.⁶¹

Teda inými slovami povedané, keď sa gréckokatolícki veriaci chceli zosobášiť pred svojim gréckokatolíckym svjaščenikom, museli zaplatiť dvakrát viac (jemu i latinskému). Ak by sa tomu vzopreli boli k tomu donútení pandúrmí. Ak by sa však rozhodli sobášiť len pred latinským, vtedy by platili len jemu, teda o polovicu menej. Pre rusínskych úbožiacov-nevoľníkov a poddaných⁶² takto bolo vytvorené úžasné ekonomické pokušenie prejsť na latinský obrad. Prax dokázala, že tento ekonomický úder grófa-biskupa Karola Esterházyho de Galantha bol veľmi účinný. Následne pod ťarchou týchto ekonomických podmienok množstvo gréckokatolíkov opäť “dobrovoľne” prechádzalo na latinský obrad..., veď prečo by malo platiť dvakrát za sobáš, keď mohli len raz...

¹ Porov. uverejnený *Projekt* vo svojom origináli i preklade v M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, II/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 13, Prešov, 1988, str. 175-182.

² Porov. A.G. Welykyj, *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusiae spectantia*, III (1710-1740), Romae, 1954, str. 165-166; tiež list latinského egerského biskupa Erdödyho z 12. mája 1718 s prílohami uverejnený v A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, V (1711-1740), Romae, 1981, str. 157-171. Pokorný a vo všetkom ústupčivý H. Bizancij uznal všetky krivé obvinenia za pravdivé a to už 23. mája 1718, (porov. uverejnený list v A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, V (1711-1740), Romae, 1981, str. 171-175) a to len preto, aby sa udržal naďalej episkopom a udržal si priazeň egerského latinského biskupa... Tým však pre svoje osobné záujmy za živa roku 1718 definitívne pochoval Mukačevskú eparchiu a takou ostala až do jej vzkriesenia Máriou Teréziou v roku 1771. Bizancij a jeho bezprostrední následníci (Simeon Olšavskyj a Heorhij Blažovskij) «spálili Mukačevskú eparchiu, aby sa mohli ohriať pri jej ohníku».

³ «Decreta S. Congr. Generalis de prop. Fide habitae 20. Junii 1718. Referente Emmo, et Rdmo D. Cardinali Zondario quosdam abusus, et scandala, quae inter Clerum, et populum Gr. R. Vicar. Apost. Munkacs. in Dioecesi Agriensi grassantur Emi PP. et hujusmodi malis opportune provideatur, decreverunt ut infra, videlicet:

1. Graeci servare teneantur dies festos de praecepto latinae Ecclesiae.
2. Separentur uxores a bigamis, et Vic. Apost. procedat, prout de jure.
3. Graeci non promoveantur a Vicario Apostolico ad Sac. Ordines, nisi eidem exhibuerint Dimissorias Ordinarii latini.
4. Parochi Graecorum non approbentur, nec novi instituantur, nisi de consensu Ordinarii latini.

5. Parochi Graecorum moneantur a Vicario Apostolico, ne se ingerant in Matrimoniis latinorum et idem Vicarius contra inobedientes procedat, prout de jure.

6. Novae Ecclesiae minime erigantur, et erectae non consecrantur, nisi de consensu Ordinarii latini. Datum Romae diae, et anno ut supra. I. Cardinalis Sacripantes Praefectus P. A. AEppus Lavis Secretarius. Eadem Resolutiones Episcopo Munkaciensi penes eandem Comitivam expeditae sunt cum titulo: Illustri, et Reverendissimo Domino uti Fratri D. Georgio Bizanczy, Eppo Sebastopolitano, Vicario Apostolico Munkaciensi», (Archiv. D. Agriensia – Romana 118 ad ann. 1718, I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгаръ, 1877, стр. 59-61; porov. tiež M. Luts kay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 179-180); Porov. tiež rovnaké obmedzenia ordinárnych episkopských právomocí mukačevského vladyky v prospech latinského egerského biskupa v osobnom liste Kongregácie Propaganda Fide H. Bizancijovi z 20. júna 1718 zverejnenom v A.G. Welykyj, *Litterae S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantes*, III (1710-1730), Romae, 1956, str. 127-128, či tak isto aktá Kongregácie Propaganda Fide z toho istého dňa (20. júna 1718): «... Doppo fatto il presente Sommario è giunta una lettera di Monsignor Nunzio in Vienna, con un foglio ad esse unito, concernente l'aggiustamento seguito tra Monsignor Vescovo latino d'Agria, e Monsignor Bizanzi, Vicario Apostolico Munkaciense, et il suo Vicario Generale, i quali s'obbligano, e promettono: 1mo. Di osservare, e far osservare da suoi sudditi tutte le feste di precetto, et altre, che osservano i Latini. 2°. Di separare i Sacerdoti bigami, et altri, che haveranno mogli illegitime, dalle medesime, e severamente punirli. 3°. Di seriamente ammonire i sacerdoti loro sudditi che non s'ingerischino ne matrimoni de Latini, e gravemente punirli in caso di contravvenzione. 4°. Di fare il possibile per levare l'abuso de Ruteni, i quali nelle chiese e pubbliche loro funzioni e processioni sogliono rapire le donne, e prendere per mogli, ancorche esse non vi consentino. 5°. Di non ordinare alcuno senza necessità, se prima non sarà riconosciuto capace dagl'Esaminatori, e benche per altro siano necessarie per tali ordinazioni le dimissorie dell' Ordinario, nondimeno questo gli dà la facoltà di poter ordinare secondo la sua coscienza, senza tali dimissorie, con voler però nota de nomi, condizione, et altro degl'Ordinati. 6°. Di non ingerirsi, ne permettere, che i loro Sacerdoti s'ingerischino nella giurisdizione di Monsignor Vescovo, e de suoi parochi, e di non permettere, che alcuno passi dal Rito Latino al Greco, di non erigere Chiese senza consenso del suddetto Monsignor Vescovo, e di non consacrare, ne benedire le già erette, ne tampoco di destinarvi alcun Paroco...», (uverejnené v A.G. Welykyj, *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, III (1710-1740), Romae, 1954, str. 167).

⁴ Porov. J.V. Timkovič, «Ruskovoľanské Evanjelium prezrádza dejiny Luboťína (okres Stará Ľubovňa)», *Blahovistnik*, Prešov, 1 (1996) str. 12-14.

⁵ Porov. dokument uverejnený v I. Дулишковичъ, *Историческія черты*

Уеро-Русскихъ, III, УНГваръ, 1877, стр. 134-136.

⁶ Titul «**apoštol'skij vikár**» pôvodne vo sv. Cirkvi označoval veľmi váženu funkciu, pretože sa na danom cirkevno-právnom území jednalo o priameho zástupcu pápeža. V *prvých storočiach* kresťanstva titul «apoštol'skij vikár» bol identický s výrazom «missus» alebo «legatus» a označoval predstaviteľa pápeža na veľkých ekumenických soboroch, alebo stáleho pápežovho zástupcu. Legáti pápeža (apoštol'skij vikári pápeža) sa na soboroch podpisovali na prvom mieste, lebo sa podpisovali v mene pápeža, ktorý tam nebol prítomný. *Od 4. storočia* «apoštol'skij vikár» bol titul i pre sídelného episkopa, ktorý mal od pápeža nadané špeciálne pápežské privilégia v danej cirkevnej provincii. Ich právomoci by sa dali porovnávať s právomocami neskorších primasov jednotlivých krajín. Takýchto apoštol'ských vikárov pápež mal od 4. storočia vo Francúzsku, Portugalsku, Španielsku, Taliansku a Nemecku. *Od 12. storočia* «apoštol'skij vikári» znamenajú pápežských legátov, ktorí automaticky v danej krajine riadia neobsadené biskupstvá, alebo i také biskupstvá, ktoré mali svojich vlastných episkopov, ale z nejakej príčiny neboli spoľahliví. Apoštol'skij vikári riadili takýmito diecézami, dokiaľ neboli obsadené novými právoplatnými episkopami. Funkcia takýchto apoštol'ských vikárov odpovedala dnešnej funkcii «apoštol'ského administrátora». Dekrét Sv. Kongregácie biskupov z 27. marca 1580 potvrdzuje, že «apoštol'skij vikár» v danej diecéze bol priamo závislý len od pápeža a dekrét z 27. septembra 1641 zakazuje miestnym sídelným episkopom a ich generálnym vikárom vykonávať akúkoľvek jurisdikciu na miestach, na ktoré boli Apoštol'skou Stolicou vyslaní «apoštol'skij vikári». Apoštol'skij vikári boli posielaní na územia, kde z nejakých dôvodov nebola ustanovená normálna eparchia. Pápež Klement X., konštitúciou «Christianae religionis» zo 17. septembra 1674 výrazne vytýčil nezávislosť «apoštol'ského vikára» od sídelného biskupa, na ktorého území by tento pôsobil, (porov. Ю. Джуджар, *Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Югославії*, Рим, 1986, стр. 42-43); Prvým (avšak i posledným) v dobrom slova zmysle sebavedomým «apoštol'ským vikárom» na území Egerskej latinskej diecézy bol Josif Roga de Camellis (+1706). Avšak v plnom slova zmysle «nezávislým» na latinskom egerskom biskupovi bol len on, lebo jeho nástupcovia na mukačevskom prestole predstavovali už len žalostné torzo tejto vznešej funkcie a to až do roku 1771, keď konečne pápež kanonizoval Mukačevskú gréckokatolícku eparchiu za diecézu v latinskom slova zmysle.

⁷ «Favoribus in reliquo, et gratiis Paternis Excellentiae Vestrae dum me totum ad dies vitae cum Clero meo devoverem, sacramque, ac benedicientem Dexteram humillime exoscularer, maneo, et sum. Excellentia Vestrae Sebesini 19. Novembris abiturienti 1738 **Cliens, et Capellanus humillimus** Georgius Gabriel Blasovszky, Et Episcopus Agnensis, et Munkacsensis, Actualisque **Vicarius Generalis**», (porov. М. Лутскay, «Historia Carpatho-Ruthenorum, III», *Наукoвий збiрник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 244-245).

⁸ C. Vasil, *Gréckokatolíci dejiny – osudy – osobnosti*, Michalovce, 2000, str. 85.

⁹ «Si enim servilis Blazsószy ultro vixisset, Ritus Ruthenicus exstirpatus fuisset», (M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 110).

¹⁰ «... in fine videns, quo tenderet Agrienses, – ajebat: **malle se resignare ut asinum, quam subesse ut leonem**», (porov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 124-125; M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 247).

¹¹ Porov. *Slovenský biografický slovník*, II, Martin, 1987, str. 22.

¹² Porov. *Slovenský biografický slovník*, I, Martin, 1986, str. 147.

¹³ Jeho rodny brat ako šľachtic z významného rodu, mal vysokú funkciu (bol kancelárom) pri cisárskom dvore vo Viedni, (porov. A. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 61).

¹⁴ Porov. *Slovenský biografický slovník*, II, Martin, 1987, str. 30.

¹⁵ Porov. menovanie buly uverejnené v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, I-II, Roma, 1953-1954; tiež J. Basilovits, *Brevis notitia foundationis Th. Koriathovits*, Cassovia, III, 1799, str. 8-10; A. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 58.

¹⁶ Napr. episkop Heorhij Bizancij 16. mája 1717 opäť vyznáva absolútnu poslušnosť (nie pápežovi, ale!) latinskému egerskému biskupovi vo všetkom (i-nými slovami uznáva, že je len jeho pomocným-bezmocným episkopom), pričom okrem iného píše: «Ego Georg. Bizanczy – per Distr. Munkacs Eppus. (opäť len episkop Mukačevského distriktu = oblasti!) **Bene mihi notum, perspectrumque habens, qualemnam, et quantam diversis ex capitibus Eppli Gr. R. ab Eppis latinis (in quorum Dioec. morantur) subordinationem**, atque dependentiam habere, observareque debeant, praesertim vero vigore instructionis ad praelibatos Eppos lat. datae a Sanctitate sua Clemente Papa VIII. ex sententia congreg. super Reformat. Graecorum, Declaratione, Decreto, ac Mandato Romae in Palatio montis Quirinalis apud S. Marcum sub 31. Aug. 1595. Pont. anno 4. et signanter quoad punctum per expressa verba, uti sequitur, declaratum: 'Graeci sine literis Dimissoriis Eppli lat. Dioecesani ad S. Ordines promoti suspensi sunt, et si suspensi in suis ordinibus ministraverint, efficiuntur irregularis, sicut et latini. Super hujusmodi autem, et similibus irregularitatibus dispensandi facultatem a S. Sede Apost. obtineri oportet.' Ad quae quidem omnia et singula ego quoque erga Illm. ac R. D. C. Gabr. Ant. Erdődy – Eppum Agr. velut Dioecesanum meum Gratosissimum fideliter, ac sancte, inviolabiliterque observanda medio scripti mei Agriae 1716. 11. Apr. corporali juramento firmati ultronee me obstrinxi, obligavique...», (Archiv. D. Agriensia – ad ann. 1716, I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 52-53); 9. februára 1718 latinský egerský biskup zakazuje Bizancijo-

vi svätit' gréckokatolíckych kňazov bez písomného dovoľenia od neho: «... ut vigore ejusdem DVestra Rma absolute nullum ordinare possit, vel audeat, inhaereoque firmiter Decreto, atque Instructioni a Sanctitate Sua Clemente PP. VIII. ex Sententia congregationis super Reform. Graecor. Romae... Ita ut si quos sine literis Dimissorialibus meis ad S. ordinem promoverit, sint suspensi, et si suspensi in suis ordinibus ministraverint, efficiantur irregulares, sicut et latini. Super hujusmodi autem, et similibus irregularitatibus dispensandi facultatem a S.Sede Apost. obtineri oporteat...», (Archiv. Dioec. Agriensia – ad ann. 1718, I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 57).

¹⁷ Porov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 125; Takto sa robilo najmä za episkopstva H. Blažovského, (porov. M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 248); «Sub ipso G. Blažovskij potestas Episcopi Agriensis in rebus ecclesiasticis... (Ruthenorum) suum apicem tetigerat, nam sub eo Parochus latinus Mukačoviensis, scilicet Franciscus Sztrabó, primum locum in congregationibus eparchialibus Unitorum occupabat et Vicarius Apostolicus nonnisi post eum sedebat», (A. Pekar, *De erectione canonica eparchiae Mukacoviensis (an. 1771)*, Roma, 1956, str. 54).

¹⁸ Porov. dokument-memorandum z 3. 12. 1942 uverejnený fototypicky v Š. Horkaj, Š. Pružinský, *Pravoslávna Cirkev na Slovensku v 19. a 20. storočí*, Prešov, 1998, str. 297-301.

¹⁹ Porov. P. Каспришин, «Українським греко-католикам знову нагадали про вищість латинського обряду і сказали... чекати», *Нескорені*, Львів, 11 (2001) стр. 4.

²⁰ «Comes Franciscus Barkóczy, Episcopus Agriensis quoad Stolares Proventus, Munia Ecclesiastica qualiter administranda, Novas item Ecclesias erigendas pro utriusque Ritus Clero Statuta emittit, et quidem 1-o Cum ex parte Cleri Graecanici postulatam fuisset, ut omnibus etiam ad Parochos Latini Ritus titulo Filialium pertinentibus locis proventus Stolaris universus sibi ex asse cederet, illimitata autem, et independens istiusmodi obventionum exactio jus Parochiale (:Contra expressas Iuris Canonici, et signanter Can. 4 Causa 21. Quaest. 2. Cap. 5. Caus. 7.2.1 Unam eandemque Ecclesiam inter plures Presbyteros dividi non posse clare innuentium definitiones:) etiam penes Graecanicos esse haud obscure supponeret: Nos postulatam istud pro salvanda decisionum Canoniarum autoritate ita temperavimus, **ut Sacerdotes Graecanici hominibus Graeci Ritus Sacramenta administrent quidem, at non suo sed Parochorum Latinorum Nomine** tamquam Rituales eorundem Vicarii, a Nobis, ne Populus Ritus Graeci ex defectu Sacerdotis Ritus mutare cogatur, per praesentes constituti; Latini Ritus autem Parochi cum oviculis suis Graecum Ritus sequentibus argumento C. 9. Conc. Later. 4. de Sacerdote Rituali, velut suo in his quae Ritus spectant, Vicario providere alioquin debeant, iisdem pro impensis fatigiis proventus Stolares occasione administrationis obvenientes ut suos, quos proinde Nos eis aliis viis refundere conabimur, ex integro cedere obligentur. Quod a nobis in gratiam Moderni Illmi ac Rmi Domini

semet eatenus interponentis Apostolici, ac etiam Nostri per Districtum Munkacsensem, quad Ritus Graeci Unitorum asseclas Vicarii Manuelis Michaelis Olsavszky Episcopi alias Rossensis concessum robur tamdiu obtineat, donec ex parte Cleri Ritus Graeci excitandis nefors aliquibus tricis Nobis ansa data fuerit, benevolentiam hanc Nostram ab eodem retrahendi, remanentibus in reliquo pro parte Parochi Latini Ritus Proventibus stabilibus, permissisque penes jus, quo hactenus asseclas suos frui sunt. Presbyteris Graeci Ritus etiam ed talem locum, ubi Parochus Lat. Ritus residet, cum positivo consensu Ordinariorum Agriensium hucdum introductis, reservata tamen in hujusmodi locis Parocho Latini Ritus tales, quorum unus dumtaxat Ruthenus esset, in Matrimonium conjugendi facultate, eoque per expressum praecepto, ne Presbyter Ritus Graeci introducatur aliquo, nisi prius a Nobis annutus in scripto habeatur...», (porov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унґваръ, 1877, стр. 132-134, 216; M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 42-44).

²¹ Porov. В. Гаджера, «Додатки к исторіѣ Русинов и русскихъ церквей в був. жупѣ Земплинской», *Науковий зборник Товариства 'Просвѣта' в Ужгородѣ*, Ужгород, 1935, стр. 62-63.

²² «Р. 1765. Азъ іереи Іоанъ Тарасовичъ, парохъ люботинскый, окрестихъ и миромъ помазахъ в церкви чирской новорожденного сына Петра и цорки Сусану о(т) родителей Симеона Янович, пароха чирского и малженки его Анны...», (І. Панькевич, «Матеріали до історії мови південнокарпатських Українців», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 4/2, Prešov, 1970, str. 119).

²³ «Р. 1768. Сего року м(ѣся)ца 4 дня зроженного с(и)на азъ іереи Іоанъ Тарасовичъ, парохъ люботинскый, окрестихъ и миромъ с. помазахъ м(ѣся)ца сего 11 Андрея о(т) родителей Симеона Янович, пар. чирского и малженки его Анны...», (І. Панькевич, «Матеріали до історії мови південнокарпатських Українців», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 4/2, Prešov, 1970, str. 119).

²⁴ «... Петръ Семеновъ Яновичъ 1795. основалъ и создалъ Церковь на Русской Волѣ, въ этотъ годъ 1795. ляхи прогнали Іоанна Тарасовича русскаго попа зъ Люботини зятя Петра Яновича попа въ Чирчѣ, отняли оружейнымъ насиліемъ люботинску русскую Церковь и приходъ и всадили туда ляхскаго монаха франчискана изъ Пряшева...», (J.V. Timkovič, «Ruskovoľanské Evanjelium prezrádza dejiny Ľubotína (okres Stará Ľubovňa)», *Blahovistnik*, Prešov, 1 (1996) str. 13-14).

²⁵ Porov. I. Bendász, I. Koi, *A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye lelkészseégeinek 1792. évi katalógusa*, Nyíregyháza, 1994, str. 69.

²⁶ Porov. *Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Cassoviensis ad Annum Jesu Christi M. DCCC. XX.*, Agriae, 1819, str. 53.

²⁷ Porov. *Schematismus Venerabilis Cleri Administrationum Apostolicarum*

Cassoviensis, Rosnaviensis et Satmariensis in Slovachia Anno Reparatae Salutis 1943, Prešov, 1943, str. 101.

²⁸ Porov. *Schématizmus Košickej diecézy* 1995, Košice, 1995, str. 87.

²⁹ Porov. *Catalogus Venerabilis Cleri Dioecesis Cassoviensis ad Annum Jesu Christi M. DCCC. XVI.*, Agriae, 1816, str. 116; porov. *Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioecesis Munkacsienis ad Annum Domini M.D.CCC.XVI.*, Cassoviae, 1816, str. 198; porov. L. Niederle, *Místopis a národnostní statistika obcí slovenských*, Praha, 1919, str. 219; porov. B. Chromec, *Místopisný slovník Československé republiky*, Praha, 1935, str. 659; porov. J. Hanušin, «Vývoj obyvateľstva v Trebišove», *Kalendár Jednoty sv. Cyrila a Metoda pre gréckokatolíkov Slovákov na rok 1949*, Michalovce, 1949, str. 105-106.

³⁰ Porov. *Schématizmus Košickej diecézy* 1995, Košice, 1995, str. 125.

³¹ Porov. A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmánytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 363; A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, IV (1691-1710), Romae, 1976, str. 131.

³² «... Quanto poi concerne il Vescovo di Mongatsch... attesochè detto Vescovo havrà sotto la sua direzione più di mille Parochie...», (list z 3. mája 1708 uverejnený v A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, IV (1691-1710), Romae, 1976, str. 275).

³³ Porov. В. Гаджгеа, *Додатки к исторіи Русинов и руських церквей в Ужанской жупѣ*, Ужгородъ, 1924, стр. 53.

³⁴ Episkop Michal Manuel Olšavskyj, OSBM, dostal 21. apríla 1750 od kráľovnej Márie Terézie príkaz previesť vizitáciu všetkých gréckokatolíckych farností a musel jej o tom podať písomnú správu. Mukačevská eparchia sa vtedy rozprestierala na území desiatich žúp-komitátov, (porov. В. Гаджгеа, *Додатки к исторіи Русинов и руських церквей в Ужанской жупѣ*, Ужгородъ, 1924, стр. 59).

³⁵ Porov. list Heorhija Blažovského z 25. novembra 1734, v ktorom píše, že sa práve zberá do Turčianskej župy robiť vizitáciu: «... до Туръца, понеже нынѣ въ тымъ яраши визѣтую, въ которымъ еще до стога Николая забавлюся...» (teda na vizitáciu Turca potreboval skoro tri týždne), (porov. I. Панькевич, «Матеріали до історії мови південнокарпатських Українців», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 4/2, Prešov, 1970, str. 161).

³⁶ Neskôr, r. 1804, z územia Egerského biskupstva bolo vyčlenené dnešné rímskokatolícke Košické biskupstvo. Bolo to možné len vďaka tomu, že egerský latinský biskup už stihol zlatinizovať dostatočný počet gréckokatolíckych farností, ktoré sa takto mohli stať základom tohto dnešného arcibiskupstva. Je to názor nielen domácich bádateľov, ale aj jezuitu M. Lacka, ktorý po dlhých štúdiách v Rímskych archívoch sucho konštatuje, že väčšina rímskokatolíckych farností Košického latinského biskupstva je pôvodne gréckokatolícka: «... Methodus conver-

tendi Ruthenos ad ritum latinum generali Unioni potius obstaculum fuit. Notandum est plures hodiernas parochias catholicas latinas dioecesis Cassoviensis in regione carpatica fidelibus constitui qui Ruthenorum olim schismaticorum a missionariis latinis 'conversorum' successores sunt. Hoc clare apparet in districtu civili Humenné, ubi hodie tantum 20-50 pro mille incolis numerantur ritus orientalis. Talis proportio est exceptio generalis proportionis illius regionis, et secundum nostram opinionem est effectus antiqui laboris apostolici Jesuitarum, qui e Collegio Homonnensi etiam Ruthenos ad ritum latinum converterunt», (M. Lacko, *Unio Užhorodensis Ruthenorum Carpathicorum cum Ecclesia Catholica*, Roma, 1955, str. 40).

³⁷ Porov. *Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Cassoviensis ad Annum Jesu Christi M. DCCC. XX.*, Agriae, 1819.

³⁸ Napr. na strane 138 pri uvádzaní celkového počtu rozličných veriacich na území Košickej latinskej diecézy, tento *Schematismus* uvádza 257.771 rímskokatolíkov a len 222 (!) gréckokatolíkov. Kalvínov uvádza 85.216, Židov 23.798... Tiež v jednotlivých prehľadoch rozdelenia veriacich v jednotlivých latinských farnostiach a ich filiálkach sa uvádzajú kolónky: katolíkov (rímskokatolíkov), evanjelikov, kalvínov a židov, kolonka gréckokatolíkov však chýba.

³⁹ Porov. *Schematismus Venerabilis Cleri Administrationum Apostolicarum Cassoviensis, Rosnaviensis et Satmariensis in Slovachia Anno Reparatae Salutis 1943*, Prešov, 1943; *Schématizmus Košickej diecézy 1995*, Košice, 1995; *Schematismus* z roku 1943 s uspokojením uvádza pri niektorých farnostiach Košickej latinskej diecézy, že tieto boli v 18. storočí odobraté od «heretikov či nekatolíkov», pod ktorými rozumie gréckokatolíkov, maskujúc ich do takýchto termínov. Tento *Schematismus* protestantov označuje «protestantami», a preto pod «heretikmi či akatolíkmi» uvádzanými v ňom sa musia rozumieť «gréckokatolíci».

⁴⁰ Porov. M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 46.

⁴¹ Text prísahy vernosti a poslušnosti nám zaznamenal Lučkaj je uverejnený v M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 47-50.

⁴² Porov. M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 52-55.

⁴³ Porov. M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 53-54, 64.

⁴⁴ Porov. M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 53-54, 64.

⁴⁵ Platnosť tejto starodávnej východnej praxe i v súčasnosti potvrdil pre gréckokatolíkov II. Vatikánsky koncil (OE 15).

⁴⁶ Porov. M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 65-69.

⁴⁷ Porov. M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збiрник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 56-57.

⁴⁸ Boli to poplatky skoro za všetky služby kňazov veriacim, keď si títo kňazi cez krk prehodili štólu (v latinskom obrade) alebo epitrachil' (v gréckokatolíckom obrade). Od toho i názov poplatkov v latinskom obrade: «štóla», v gréckokatolíckom obrade: «epitrachilščina».

⁴⁹ «... Nempе ad amovendas super Stola oriri solitas altercationes, ad conformitatem cum Latinis etiam illam adducere satagens Reverendissimus Franciscus Episcopus etiam pro Presbyteris Ruthenicis quorumcumque locorum semel pro semper illam taliter, ut sequitur, determinaverat: videlicet a Baptismate Kros 12. ab Introductione post partum Kr. 12 a Copulatione Servilis Conditionis, et Inquilinorum flor. 1...», (porov. M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збiрник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 58).

⁵⁰ Porov. tiež И.М. Кондратовичъ, «Очерки изъ исторiи Мукачевской Епархiи», *Карпаторусскiй Сборникъ*, Ужгородъ, 1930, стр. 99.

⁵¹ Porov. «Єпредѣленiє рочны(х) и слѣчайны(х) доходковъ, такоже парох(м) тако и столечны(м) даком приличествюци(х) въ дiєцезiи Мн-качовской ради всегдашнаго согласiя», I. Udvari, *Bacsinszky András munkácsi megyéspüspök cirillbetűs körlevelei*, Nyíregyháza, 2002, str. 173-175.

⁵² Porov. I. Udvari, *Bacsinszky András munkácsi megyéspüspök cirillbetűs körlevelei*, Nyíregyháza, 2002, str. 184-185.

⁵³ «Rokovina» bol presne stanovený počet dní do roka, ktoré veriaci museli odrobiť na farskom majetku. Rokovina bola zrušená roku 1920 vládou Československej republiky, (porov. И. Поп, *Энциклопедия Подкарпатской Руси*, Ужгород, 2001, стр. 324).

⁵⁴ «Koblina» bola presne stanovená dávka v naturáliách, ktoré veriaci museli dať do roka svojmu svjaščenikovi, (porov. И. Поп, *Энциклопедия Подкарпатской Руси*, Ужгород, 2001, стр. 208).

⁵⁵ Porov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Ун-гваръ, 1877, стр. 139-155; tiež porov. А. Пекар, *Нариси історiї Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 60.

⁵⁶ Porov. M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збiрник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 77.

⁵⁷ Porov. В. Гаджега, «Додатки к исторiѣ Русинов и руськихъ церквей в Мараморощѣ – Протокол визиты епископа Михала Мануила Ольшавского», *Науковий зборник Товариства 'Просвѣта' в Ужгородѣ за рок 1922*, Ужгород, 1922, стр. 178.

⁵⁸ Porov. В. Гаджега, *Додатки к исторiи Русинов и руськихъ церквей в Ужанской жупѣ*, Ужгородъ, 1924, стр. 64.

⁵⁹ Porov. В. Гаджега, «Додатки до исторiѣ русинов и руськихъ церквей

в бувш. жупѣ Земплинской», *Науковий зборник Товариства 'Просвѣта' в Ужгородѣ*, Ужгород, стр. 75-76.

⁶⁰ Porov. M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 96.

⁶¹ «... eodem enim ipso 1763. anno, 28-a May, Idem Comes Esterházy Rndmus Episcopus Agriensis, ut eo major utriusque Latini scilicet, et Graeci Ritus Cleri Secessio succresceret, ad utriusque Ritus Curatum Clerum expeditis, et publicatis Circularibus suis Literis, et dicto Diplomati superaddens, et per expressum praecipiens, ordinat nempe 1-o: Ut in Filialibus Ruthenicis Rutheni-Catholici Proventum annuum Parochis Latinis inviolabiliter praestent. 2-do Ut in iisdem filialibus Latini Ritus Parochi Matrimoniis assistant, etiamsi utraque pars matrimonium ineuntium, mas nempe, et foemella fuerit Ruthena pro simul Copulatione etiam Stolarem obtingentem proventum Lat. Parochi tollant, et sibi applicent...», (M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 97).

⁶² Všetci gréckokatolíci v danom čase boli, čo sa týka národnosti Rusínmi, preto gróf-biskup Karol Esterházy de Galantha nazýva ich farnosti «rusínskymi» a ich samotných «Rusínmi», napríklad: «Ut in Filialibus Ruthenicis Rutheni-Catholici Proventuum annuum Parochis Latinis inviolabiliter praestent. 2-do Ut in iisdem Filialibus Latini Ritus Parochi Matrimoniis assistant, etiamsi utraque pars matrimonium ineuntium, mas nempe, et foemella fuerit Ruthena pro simul Copulatione etiam Stolarem obtingentem proventum Lat. Parochi tollant, et sibi applicent», (porov. M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 95-98); Rusíni, ktorí medzičasom odpadli na protestantizmus, sa volali «Tóti» a neskôr «Slováci».

4.1.4. Boj o výchovu budúceho gréckokatolíckeho duchovenstva Mukačevskej eparchie, a tým o celú budúcnosť gréckokatolíckeho obradu

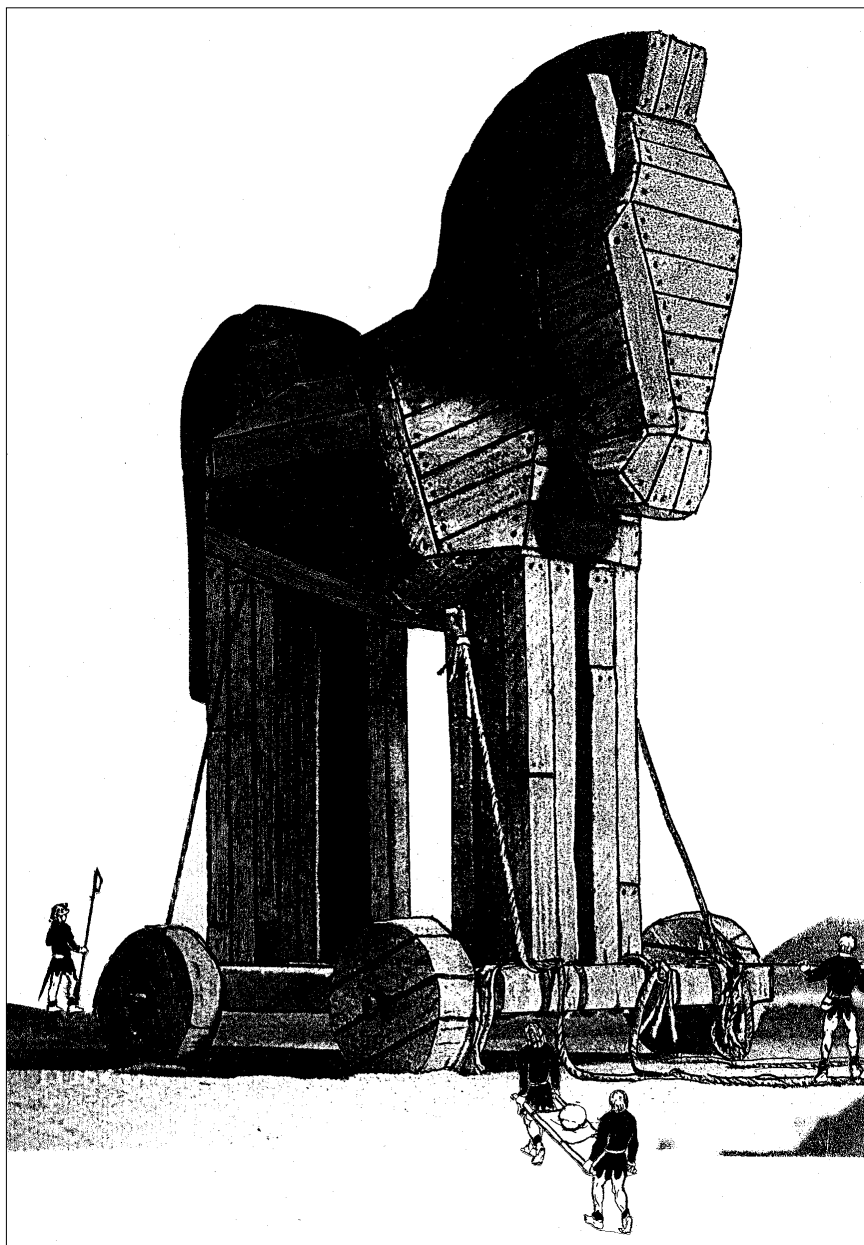
Čo sa týka školstva na historickom Podkarpatsku, v 18. storočí ešte stále, podobne ako v cyrilometodejských časoch, jedinými miestami, kde sa gréckokatolícka teológia učila, boli baziliánske monastýry (napr. soborný monastýr Krasnobrod, soborný monastýr Mukačevo, či neskôr Mária Povč...). Ich počet však aj tu prudko klesal.

Jezuitské školy – Trójsky kôň na Východe

Turci, ktorí trápili Uhorsko niekoľko storočí, naučili Európu, že kradnutím detí a ich následnou prevýchovou, tj. prípravou tzv. janičiarov možno ľahko dobyť svet. Toto si uvedomili i jezuiti v snahe polatinčiť v tretej ofenzíve (od 17. storočia) i okrajové župy Uhorska (hlavne bývalú *«marku Ruizorum»*, tj. historické Podkarpatsko.

Janičiari v tureckom vojsku tvorili elitné jednotky. Tieto elitné jednotky vznikli tak, že sultán odoberal všetkým zajatcom deti a posielal ich k ázijským Turkom rozdeliac ich do rodín, aby sa každé naučilo po turecky. Keď to po dvojročnom, či trojročnom pobyte v rodinách zvládli, opäť zvolal všetkých mládenčov nazad a zveril ich cvičiteľom a učiteľom. Na jednom mieste takýchto chlapcov bolo dvatisíc i viac. Potom títo pracovali ako veslári na člnoch prevážajúcich cestujúcich z Ázie do Európy (to namiesto gymnastiky, aby sa im rozvinuli svaly). Každý z nich dostával mzdu a jeden oblek do roka. Po nejakom čase ich rozdelili na skupiny na desiatky, päťdesiatky a iné väčšie skupiny a v týchto skupinách sa učili boju. Janičiari mali prísne zakázané sa ženiť a zakladať rodinu. Po vycvičení tieto elitné jednotky v boji táborili vždy v blízkosti sultánovho stanu...¹

Šľachtic Humenského panstva Juraj III. Drugeth založil latin-skú jezuitskú školu-gymnázium v Humennom medzi gréckokatolíckmi už v roku 1613 a odovzdal ju jezuitom,² ktorí boli špecialistami na pretáňovanie gréckokatolíkov na latinský obrad, pretože

Trójsky kôň – reprodukcia.

dostali do svojho vplyvu šľachtickú mládež (= budúcnosť každého vtedajšieho národa). Roku 1646 školu Drugethovci premiestnili ešte ďalej na východ – do čisto gréckokatolíckeho prostredia Užhorodu, a to za podobným účelom. Gréckokatolík bol v tomto období pokladaný len za akýsi medzistupeň, tj. za polovičatého rímskokatolíka, ktorý je len prechodným štádiom pred definitívnym premenením sa na rímskokatolíka.

Roku 1659 rímska Kongregácia Propaganda Fide potvrdila hore uvedenú tendenciu a oficiálne prikázala latinským misionárom zakladať všade na Východe, kde sa to len dá, školy, v ktorých budú učiť gréckokatolícku mládež po latinsky.³

Uhorský latinský primas, kardinál Kolonič (+1707) napísal v liste zo 17. decembra 1701 pápežovi do Ríma, že nie je ináč možné “zjednotiť” grécku Cirkev s latinskou (teda v jeho chápaní previesť ju na latinský obrad), ak len nie tak, že jezuiti budú prijímať do svojich radov ľudí s materinským jazykom gréckym, rusínskym a rumunským, ktorí budú poznať grécky obrad, prevychovávajú ich a potom ich (ako janičiarov) pošlú späť do svojich provincií v Uhorsku, Chorvátsku a Transylvánii, kde títo budú zakladať školy, v ktorých budú učiť mládež gréckeho obradu «*dobrým písmenám a svätej katolíckej viere*»,⁴ pričom pod «*dobrými písmenami*» primas rozumel písmená latinské, a teda nepriamo «*zlými písmenami*» – rozumel doteraz užívanú cyrilometodejskú cyriliku-azbuku; pod «*svätou katolíckou vierou*» rozumel vieru vyjadrenú len a len v latinskom obraze.

Podobne ako v Uhorsku, tak aj v Poľsku

Podobne, podľa toho istého tureckého receptu posielania janičiarov proti svojmu vlastnému ľudu, si jezuiti v nimí riadených školách začali počínať i v Poľskom kráľovstve. Práve vďaka výchovnej a misijnej činnosti jezuitov na území Litvy, ktorá bola súčasťou katolíckeho Poľského kráľovstva, miestne rusínske obyvateľstvo gréckeho obradu zmenilo svoj obrad na latinský a vytvorilo nový národ «Litovčanov». Napr. roku 1579 píše pápežský nuncius správu do Ríma:

«... V tomto Litovskom dukáte som našiel viac príslušníkov herézy... ako v iných častiach (Poľska). Títo heretici sú silnejší a tvrdší ako ostatní. Predpokladám, že príčinou je to, že všetka šľachta a všetci mocní sú tiež nakazení tou istou chorobou... Jeho Majestátnosť kráľ, ktorý je zaujatý v tejto vojne, a potrebuje pomoc všetkých, robí čo môže a užíva všetku svoju rozvážnosť. Pevne sa drží

svojho dobrého predsavzatia všade uprednostňovať sväté katolícke náboženstvo (v latinskom obrade), a v tomto zmysle robí všetko, čo môže pre Boha. Okrem iných veľmi miluje pátrov jezuitov, ktorí tvoria jeden silný múr proti všetkým heretikom (tj. ne-rímskokatolíkom). Sú tu v počte 60 a všade učia skutočné náboženstvo (latinský obrad) a dobré písmená (nie azbuku-cyriliku, ale latiniku). Majú vo svojich školách viac ako 600 mládencov, ktorí sú nielen katolíci, ale i heretici a z Rusínov, to, čo ma veľmi uspokojuje...».⁵

Je len samozrejmé, že do jezuitských škôl mohli chodiť len synovia šľachticov, veď v tom čase ani mnohí králi nevedeli ani písať ani čítať... Poddaným bolo zakázané študovať. Keď jezuiti prevychovali šľachtu, a tá prestúpila na latinský obrad, nútila i svojich poddaných, aby menili svoj obrad. Tak sa veľmi ľahko menil obrad celých území. Dnes na začiatku 21. storočia je Litva temer celá rímskokatolícka... Teda latinizácia sa podarila!

Ako príklad slúži správa poľskej nunciatúry z 28. augusta 1581. Uvádza, ako zachádzal istý gróf menom Stanislav Radzivill na svojich majetkoch s gréckokatolíkmi:

«... Pán Stanislav... je najaktívnejší zo všetkých súrodencov a na svojich majetkoch urobil obdivuhodné veci pre katolícke náboženstvo (rozumej latinský obrad), ako Vaša Osvietenosť môže vidieť z priloženého listu... Pán Stanislav Radzivill na svojom hrade a pozemkoch Olka nedovoľuje nijakú sektu heretikov (tj. ne-rímskokatolíkov). Rozvážal ich synagógy (rozumej gréckokatolícke cirkvi⁶) a ešte k tomu oznámil Rusínom, že ich nebude tolerovať, dokiaľ sa nepridajú k latinskej Cirkvi. Ak sa nepodriadia, nech si idú kde chcú, pretože má v úmysle pováľať všetky ich cirkvi na zem. Ak sa skoro neobrátia (na latinský obrad), nech idú preč, ale majetky nech nechajú. Takto s nimi jednajúc, ich všetkých núti ísť do katolíckej (rozumej latinskej) Cirkvi, a nato ich navádza pod hrozbou rozličných trestov...».⁷

Stanislav Radzivill sa pôvodne volal Čarny (Čierny) a prestúpil na latinský obrad do katolíckej Cirkvi roku 1575. V rokoch 1576-1577 putoval na púť do Ríma. Aktívne sa zúčastnil v poľsko-moskovskej vojne v rokoch 1579-1582. Zomrel počas inej svojej púte v talianskom Lorete roku 1589.

Z toho istého roku (1579) máme z územia Litvy správu o úspechu jezuitov, tj. o obrátení okolo štyridsiaticich šľachticov zo «schizmatikov a rusinistov» (rozumej z gréckokatolíckeho obradu a rusínskej národnosti) na katolícku vieru (latinský obrad a poľskú národnosť).⁸ To bol úspech! Veď za nimi išli automaticky tisíce a desiatitisíce poddaných.

Podobná situácia bola i na území Haličiny pod správou toho istého katolíckeho Poľského kráľovstva. Gréckokatolícky metropolit Veljamin Rutskej, OSBM (1613-1637), v jednom zo svojich listov z roku 1624 napísal plačúcky o situácii tamojších gréckokatolíkov:

«Za posledné štyri roky prešlo na latinský obrad takmer 200 chlapcov pochádzajúcich z ruských šľachtických rodov, podobný počet i v aulách a vo vojsku. Pýtam sa: Čo sa (nám) zachová po takých desiatich rokoch z (našej) ruskej

*šľachty? ... za chvíľu i my, budeme môcť povedať len toto: Niet u nás ľudí, ktorí by mohli medzi Rusínmi riadiť kresťanské veci; tí zlatinštení od nás odchádzajú. Prostredníctvom (latinských, jezuitmi riadených) škôl nám bola odobratá mládež...».*⁹

A gréckokatolícke soborné monastiry, na ktorých rástol a kvitol duchovný život Poľska i Uhorska, v ktorých vyrastali nadpriemerne vzdelaní ľudia, boli už zlikvidované..., pastieri pozabíjaní či povyhánaní do vyhnanstva..., aby sa mohlo «ovečkám bez pastiera» vytýkať a nadávať im do «hlúpych Rusnákov». Zostane toto všetko – hriech proti spravodlivosti – bez spravodlivého ukončenia? Určite nie! Mravný úpadok latinskej hierarchie, milióny odpadlíkov na protestantizmus a pretrvávajúca, tentoraz už skutočná schizma medzi Východom a Západom, podporená cárskym Ruskom..., prichádzajúci komunizmus (Francúzska revolúcia)..., sú toho dôkazom...

Nový spôsob boja – výchova janičiarskeho duchovenstva

Po skončení tureckých nájazdov latinská hierarchia v Uhorsku pochopila, že pravdivé je porekadlo: «poturčenec je horší od Turka». Pochopila, že ak nechce likvidovať gréckokatolícky obrad aj na Podkarpatsku (na teritóriu starodávnej «*marchia Ruizorum*») v priebehu celých storočí, ako to bolo za prvej i druhej ofenzívy v centrálnom Uhorsku, ale chce, aby likvidácia, tj. polatinčenie prebehlo v krátkom čase, tj. v priebehu pár desaťročí, potrebuje uchopiť do rúk gréckokatolícku inteligenciu, tj. gréckokatolícke školstvo. Od skončenia tureckých nájazdov sa teda všemožne presadzovalo, aby gréckokatolícki kňazi študovali čím viac na latinských jezuitských školách.

Už v časoch Josifa Rogu de Camellisa, OSBM, v jezuitskej Trnave vyštudoval, ako jeden z prvých, jeho oddaný spolupracovník a generálny vikár Joan Hodermarskyj. Joan Hodermarskyj spolu so svojim rodným bratom Prokopijom Hodermarským, ktorý ako haličský bazilián tiež vyštudoval u jezuitov, tentoraz v Olomouci a neskôr sa premiestnil do Mukačevskej eparchie pomáhať svojmu bratovi-vikárovi, tvoria prvé lastovičky predzvestujúce smer diania skoro celého 18. storočia. Vtedy bolo totiž s mimoriadnou iniciatívou organizované štúdium elitných gréckokatolíckych chlapcov u jezuitov v Trnave...

V tom čase boli dve možnosti vyštudovania elitných gréckokatolíckych chlapcov:

1.) alebo u gréckokatolíckych baziliánov v soborných monastiroch,

2.) alebo u latinských jezuitov v ich učilištiach.

Latinská hierarchia preferovala vyštudovaných chlapcov nie u gréckokatolíckych baziliánov, ale u latinských jezuitov, ktorý mali svoj študijný kredit uznávaný aj prolatínskym kráľovským dvorom. Táto tendencia poznačila dejiny celého 18. storočia v Mukačvskej eparchii a následne i neskoršie storočia...

V latinskej Trnave

Bola vytvorená dokonca špeciálna fundácia tzv. «*Jani Lipót*» (doslovne «Jani-Leopold»). Od roku 1704 niekoľko gréckokatolíckych bohoslovcov-bilcov, vďaka tejto fundácii začalo študovať v latinskom jezuitskom seminári v **Trnave**,¹⁰ kde potom nielen

*Turecký janičiar-delostrelec
v 18. storočí.*

oni, ale i mnohí ďalší boli celé 18. storočie vychovávaní v čiste latinskom duchu a v čiste latinskom obrade. Bolo totiž potrebné vychovať gréckokatolíckych kňazov nasiaknutých latinským duchom. Fundácia «*Jani Lipót*» bola teda vytvorená úmyselne na výchovu “gréckokatolíckych kňazov len podľa mena”, tj. gréckokatolíckych kňazov s latinským srdcom, latinskou teológiou, latinskou duchovnosťou, latinskou liturgiou... Bola to cieľavedomá a zámerne chcená príprava kádrov, z ktorých sa

mali neskôr «zhora» menovať budúci “gréckokatolícki” episkopi (náhrada pôvodných baziliánskych archimandritov-episkopov). Bol to doteraz úplne nový spôsob boja – mal napomôcť a urýchliť totálnu latinizáciu a likvidáciu gréckokatolíkov historického Podkarpatska v priebehu jednej až dvoch generácií. Doterajší spôsob polatinčovania uplatňovaný v centrálnom Uhorsku v prvej a druhej ofenzíve, pri ktorom sa násilne vymenil archimandrit-episkop soborného baziliánskeho monastýra a na jeho katedru bol dosadený benediktín, sa málo osvedčil, lebo bol príliš zdĺhavý a vyvolával príliš silnú protireakciu a na konečné polatinčenie bolo treba čakať celé storočia. Okrem toho, časy sa zmenili a to, čo sa mohlo aplikovať v minulosti – šíriť latinský obrad v Uhorsku ohňom a mečom, počas 18. storočia, najmä za panovania spravodlivej Márie Terézie, či jej syna Jozefa II. a ostatných následníkov sa už presadzovať nemohlo.

A skutočne, dejiny ukazujú, že z absolventov latinského jezuitského seminára v Trnave boli v priebehu času menovaní všetci mukačevskí gréckokatolícki episkopi 18. storočia, ako:

— Josif J. Hodermarskyj (1707-1715) (neuznávaný egerským latinským biskupom),

— Heorhij H. Bizancij (1716-1733),

— Simeon Š. Olšavskyj (1733-1737),

— Heorhij H. Blažovskyj (1738-1742),

— Michal M. Olšavskyj (1743-1767),

— Joan Bradač (1768-1772)

— a Andrij Bačinskyj (1773-1809).

V latinskom Egeri a Viedni

Od roku 1754 do r. 1770 mohlo každý rok nastúpiť na štúdium v latinskom seminári v **Egeri** ďalších šesť bohoslovcov (biľcov), rozumie sa, mimo tých, čo študovali v Trnave. A od roku 1775 sa mohlo päť študentov-bohoslovcov ročne učiť **vo Viedni** v latinskom seminári sv. Barbary...¹¹ Dôvody boli stále tie isté: čím skoršia a dôkladnejšia výchova prolatínsky orientovaných “gréckokatolí-

kov”. Je len jasné, že na všetkých týchto školách sa gréckokatolícki bohoslovci učili v latinčine latinskú teológiu, latinskú duchovnosť, latinské právo, latinský obrad..., zkrátka povedané, učili sa obdivovať cudzie a hanbiť sa za svoje. Keď sa vrátili po štúdiách domov, dostali krátky, často len niekoľkohodinový kurz gréckokatolíckeho obradu a začali zastávať dôležité funkcie v eparchii, predovšetkým v blízkosti, tiež z pomedzi nich menovaného mukačevského episkopa – ako vychovávateľa-profesora gréckokatolíckych bohoslovcov. Je len samozrejmé, že nikto nemôže dať, čo sám nemá, a že títo absolventi priniesli so sebou z latinskej strany túžobne očakávaný úpadok východnej teológie, východnej duchovnosti, východného práva a východného liturgického obradu, s čím ruka v ruke, úplne automaticky a spontánne išlo zavádzanie latinských obyčajov, latinskej teológie, latinskej duchovnosti, latinského práva i latinských liturgických deformácií do života gréckokatolíkov.

Rok 1744 – snaha o vlastnú gréckokatolícku bohosloveckú školu pre biele kňazstvo

Jeden z prvých absolventov latinských štúdií v Trnave, vladyka Kyr M. M. Olšavskyj, OSBM, však veľmi rýchlo pochopil pravú príčinu fundácie «*Jani Lipót*» v Trnave – totiž, že robí gréckokatolíckym záujmom viacej škody než osohu, a preto hneď v nasledujúci rok po prevzatí episkopského úradu (tj. **r. 1744**), keďže už nemohol očakávať od zdecimovaných baziliánskych monastýrov to, čo poskytovali v minulosti, svojpomocne založil, i keď vo veľmi skromných materiálnych i duchovných podmienkach, v histórii Podkarpatska **prvý mimomonastýrsky (tzv. eparchiálny) seminár** v Mukačeve, určený pre svetský klérus (biľcov). Jeho “seminár” pozostával z dvoch skromných izieb¹² a profesorom bol on sám – episkop M. M. Olšavskyj, OSBM, pomocníkom mu bol miestny paroch a ďak.¹³ Episkop Olšavskyj však toto semenisko mukačevských kňazov-biľcov nenazýval latinským spôsobom: «seminárom», ale «bohosloveckou školou», kde sa v prvej izbe učilo čítať a písať (učil to miestny ďak) a v druhej, keď sa bohoslovec naučil čítať a písať, sa prednášalo bohoslovie-teológia. Už v prvom

roku, hneď po založení (r. 1744) v týchto extrémne biednych podmienkach v mukačevskej bohosloveckej škole študovalo 200 bohoslovcov-bilcov!¹⁴ Už z tohto obrovského čísla vidieť, že gréckokatolícke obyvateľstvo tvorilo ešte i v 18. storočí masovú zložku obyvateľstva horného Uhorska. Táto, na území historického Podkarpatska prvá a zatiaľ jediná «nie monastyrská» bohoslovecká škola pre bilcov (teda svetských kňazov) mala svoje sídlo v Mukačeve až do roku 1778, keď bola premiestnená do Užhorodu.

Vladyka M. M. Olšavskij, OSBM, vo svojej bohosloveckej škole učil bilcov nielen teológii, ale i odborným výkladom rozvíjal v ich srdciach hlboko zakorenenú lásku ku gréckokatolíckemu obradu a nikoho nevysvätil, kto nemal aspoň základné teologické i obradové-liturgické vedomosti a o ktorom nebol presvedčený, že má povolanie od Hospoda Boha.

Zaujímavé informácie o stave a úrovni výuky bilcov v druhej polovici 18. storočia sa dozvedáme zo správy-výsluchu uskutočneného svetskými vyšetrovateľmi-pandúrmí z 23. marca 1761, ktorí chytili na hraniciach s Transylvániou tridsať-ročného nevoľníka, čo do národnosti Rusína, Andrija Lehkoho, ktorý bol ženatý a pochádzal z poddanskej dediny «Szeklencz» a Heorhija Illyeho, dvadsaťtri-ročného poddaného, tiež Rusína z tej istej poddanskej dedinky nachádzajúcej sa v Maramoroši (dnes najvýchodnejšia časť Zakarpatskej Ukrajiny, Podkarpatskej Rusi). Chytili ich preto, lebo poddaní boli vtedy nevoľníkmi a bez dovolenia zemepána ne-

Handwritten signature in Cyrillic script, likely belonging to a member of the Olshavsky family, as indicated by the caption. The text is written in a cursive style typical of the 18th century.

Vlastnoručný podpis azbukou vladyku Michala Manuela Olšavského, OSBM.

smeli opustiť svoje obydlia a cestovať. Ako dôvod svojej cesty uviedli, že sa chceli dať vysvätiť na kňazov vo Veľkom Varadíne¹⁵ alebo v Bukurešti, v tam ešte existujúcich soborných baziliánskych monastýroch, pretože vraj mukačevský vladyka Olšavskij bol prísny a vyžadoval od nich, aby v Mukačeve študovali 3 až 4 roky. Hovorili:

«V Mukačeve totiž učí sám episkop a nikoho nepripustí k sväteniam, dokiaľ nepreukáže požadované vedomosti». A ďalej dodali, že u varadínskeho a bukureštského archimandritu-episkopa (kde sa biľci učili len domácky, tj. syn od svojho otca) sa od biľcov-kandidátov na kňazstvo vraj nevyžaduje tak veľa – treba im len vedieť čítať a spovedať a hneď ich vraj vysvätia. Na otázku, kde napríklad pôsobia už takto “ľahšie” vysvätení kňazi, odpovedali, že v dedinke odkiaľ pochádzajú oni, sú až traja takí a iný pôsobí v Ňagove...¹⁶

Rok 1752 – intrigy egerského latinského biskupa u Márie Terézie

Egerský biskup snažiac sa o úplnú likvidáciu gréckokatolíkov na historickom Podkarpatsku robil všemožné kroky, aby gréckokatolíci nemali kňazov, preto zakazoval episkopovi M. M. Olšavskému, OSBM, svätiť nových kňazov (čo je do neba volajúcim hriechom proti spravodlivosti, lebo každý platne úradujúci episkop má Bohom dané právo svätiť svojich kňazov). M. M. Olšavskij, OSBM, sa i napriek svojmu vzdelaniu v latinskej Trnave latiníkom vymkol z rúk a svojich kňazov i tak svätzil sám, preto 16. apríla 1752 ten istý rímskokatolícky biskup-gróf František Barkóczy de Szala sa obrátil priamo na kráľovnú Máriu Teréziu a žiadal (uvádzajúc množstvo falošných obvinení), aby bolo episkopovi M. M. Olšavskému, OSBM, zakázané svätiť gréckokatolíckych kňazov bez jeho dovolenia, tj. bez dovolenia egerského latinského biskupa, a žeby zo zbierok gréckokatolíkov bolo platených šesť miest pre gréckokatolíckych bohoslovcov, ktorí by mali študovať v rímskokatolíckom prostredí v Egeri a takto prakticky prevýchovou mali vytvoriť novú latinskú generáciu mukačevských gréckokatolíckych kňazov a biskupov.¹⁷

Rok 1754 – založenie egerskej janičiarskej fundácie

Kráľovná vo svojej odpovedi z 28. 7. 1754 egerskému biskupovi sama poskytla 1200 florénov pre mukačevských bohoslovcov na štúdium v Egeri, pretože nevedela o bočných záujmoch egerského biskupa a myslela si, že takto pomôže vzdelanosti gréckokatolíkov, ktorú v jej očiach veľmi očiernil a pošliapal egerský latinský biskup.¹⁸

Keď kráľovná Mária Terézia určila vyššie spomínaných 1200 florénov pre Eger, gréckokatolícky episkop M. M. Olšavskij, OSBM, ju prosil, aby ich radšej dala jemu do Mukačeva a on za nich vychová nielen šesť, ale rovnako kvalitných dvanásť bohoslovcov.¹⁹

Olšavskij poznajúc na vlastnej koži “výchovné” metódy latinského seminára (sám totiž študoval v Trnave u jezuitov) sa veľmi obával, že mu jeho bohoslovcov v Egeri zlomia, a že sa mu tam z nich stanú alebo priamo rímskokatolíci, alebo zlomení gréckokatolíci, ktorí budú potom vo svojej, tam vštepenej menejcennosti ničiť gréckokatolícky obrad na farnostiach, ktoré im budú neskôr prideľené. Vedel, za akých podmienok sám študoval u jezuitov v Trnave, ako sa musel modliť len po latinsky, latinský *Breviár* a všetko len v latinskom obraďe...²⁰

Keďže odpoveď od Márie Terézie neprichádzala, Olšavskij nakoniec rozhodol, že svojich bohoslovcov do Egera nepošle. Egerský biskup-gróf František Barkóczy de Szala si preto začal zháňať gréckokatolíckych chlapcov do seminára sám. V roku 1754 ich zohnal len štyroch. V októbri toho istého roku mu z nich traja utiekli a tak ostal len jeden študent na šesť voľných štipendijných miest. Po tomto neúspechu egerský biskup poslal na Olšavského do Viedne žalobu, že bojkotuje jeho seminár a žiadal, aby cisárska kancelária prinútila Olšavského poslať mu chlapcov na výchovu. Následkom toho 24. 12. 1754 dostal M. Olšavskij list od samotného cisárskeho kancelára grófa Leopolda Nádashyho, v ktorom sa píše, že keď nepošle chlapcov na štúdiá do Egeru, urazí kráľovnú (fundátorku). Za takýchto okolností Olšavskij urýchlene našiel niekoľkých chlapcov, ktorým veril, že vydržia latinizáciu, a tak v roku 1754-1755 z Mukačevskej eparchie v latinskom Egeri študovalo

päť chlapcov a to menovite: Joan Bokšaj, Štefan Olšavskij, Teodor Haršanij, Joan Kuzma a Michail Pop. Ustarostený M. M. Olšavskij, OSBM, 5. marca 1755 písal cisárskej kancelárii:

«V Mukačeve, kde sa nachádza episkopská rezidencia, by bolo možné vybudovať cerkov, školy a aj seminár, ale paradoxne všetky peniaze idú do Egera...». ²¹

Smutné epizódy a spomienky z latinského egerského seminára

Joan Pastelij, jeden z gréckokatolíckych odchovancov latinského egerského seminára, napísal vo svojich spomienkach:

⊗ «*Episkop Olšavskij sa bál, aby výchova rusínskej mládeže v latinských školách nepoškodila pradávny obyčajom nášho obradu, hlavne čo sa týka pôstov, modlitieb, sv. tajn, a aby naši bohoslovci neboli nasilu prinucovaní na celibát*». ²²

Výchovu gréckokatolíckych bohoslovcov v latinskom Egeri približujú aj nasledovné epizódy:

⊗ Keď prvým mukačevským junákom v Egeri oznámili, že sa nebudú smieť oženiť, jeden z nich, Michail Andrejkovič, ktorý bol synom torysského parocha zo Spiša a ináč veľmi úspešný absolvent filozofie z Košíc, hneď po prvom týždni opustil egerský latinský seminár a ušiel preč do Mukačeva. Vtedy si Egerci uvedomili, že nemôžu ísť na gréckokatolíckych bohoslovcov až tak z hurta a po tomto fiasku svoje správanie k nim trochu zmiernili. ²³ Michail Andrejkovič sa neskôr oženil a učil morálnu teológiu v Mukačeve. Po svojej vysviacke v roku 1760 pôsobil ako paroch v Ihľanoch (Hordermarku) na Spiši, kde po desiatich rokoch zomrel. ²⁴

⊗ Iná udalosť sa stala roku 1764 s gréckokatolíckym bohoslovcom Andrejom Makrancajem: Podľa predpisu každý bohoslov po prvom polroku svojho pobytu v egerskom seminári musel skladať prísahu. V tomto roku si však bohoslovci-gréckokatolíci pred prísahou všimli, že namiesto zvyčajných slov: «*Ja, syn Mukačevskej eparchie...*», bolo slovo «*Mukačevskej*» preškrtnuté a dopísané «*Egerskej*»... Ráno pred sv. príčastím, keď po kľačiaccky mal tento bohoslov prečítať prísahu, i napriek tomu prečítal tak, ako to bolo vždy predtým:

— «*Ja, Andrej Makrancij, syn Mukačevskej eparchie...*», – vtedy predstavený-kanonik nahlas pred všetkými upozornil Makrancija, aby prečítal «*Egerskej*». Ale Makrancij opäť prečítal «*Mukačevskej*», nato rímskokatolícky kanonik začal od oltára po latinsky rozčúlene vykrikovať:

— «*Non datur Munkacsiensis Dioecesis, sed Agriensis*» (‘Neexistuje Mukačevská eparchia, ale Egerská’), ale Makrancij si jeho slová nevšimol a dokončil prísahu.²⁵

Ako z hore uvedeného je vidieť, v druhej polovici 18. storočia gréckokatolíci Mukačevskej eparchie boli z tvrdého koreňa... boli to «ešte nepolámaní a sebavedomí gréckokatolíci».

Rok 1770 – opačné výsledky latinizácie

Výchova v Egeri bola totiž skutočne psychologicky dobre premyslená: predstavení seminára sa snažili v gréckokatolíkoch-seminaristoch vzbudiť pocit menejcennosti, zlomiť všetko, čo bolo mukačevské a východné, aby takto neskôr, keď sa postavia na vlastné nohy, “sami chceli lepšie”, teda “panské” latinské ... Ak sa u niektorých chlapcov stretli s nepoddajnosťou, jednali s nimi hrubo. Kde len mali príležitosť, nechali im pocítiť nadradenosť latinského obradu. Gréckokatolícki bohoslovci v tomto období boli však ešte stále z tvrdého koreňa («tvrdí Rusnáci») a vyvolávalo to v nich práve opačnú reakciu – že sa ešte viac primkli k svojmu, ešte viac milovali svoje, svoj obrad, svoju rusínsku národnosť.²⁶

Výsledkom takejto výchovy v Egeri bolo, že gréckokatolícki bohoslovci sa namiesto toho, aby sa stali latiníkmi, sa celé dni modlili k Bohu, aby Hospod' Boh vyslobodil Mukačevskú gréckokatolícku eparchiu z poddanstva a poroby latinského Egera a aby im dal možnosť bojovať za jej nezávislosť proti Egeru. Ich latinskí predstavení, ktorí to spozorovali, vtedy o gréckokatolíckych bohoslovcoch hovorili:

— «*Výchovávame si zmiye na hrudi*».²⁷

Preto nie je vôbec podivuhodné, že veľa gréckokatolíckych bohoslovcov nezakončilo egerský latinský seminár a z neho predčasne ušlo. Olšavskij tam však musel posielat' vždy nových a nových.

Nakoniec sa to skončilo tak, že v roku 1770 ušlo z Egera naraz všetkých šesť gréckokatolíckych bohoslovcov.

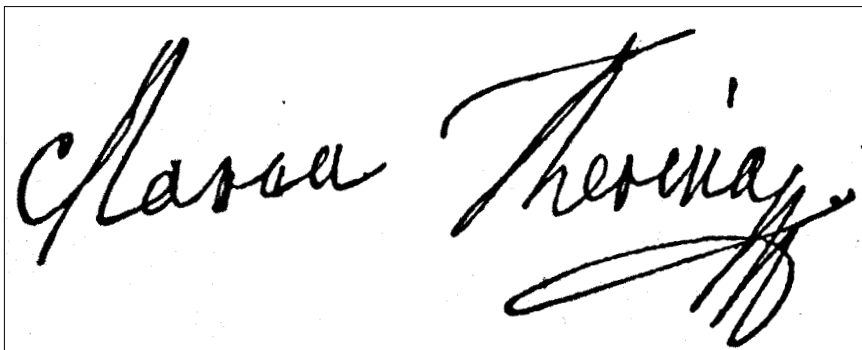
Tak “slávne” sa skončila výchova gréckokatolíkov v rímskokatolíckom seminári v Egeri. Egerská janičiarska fundácia tým naplno zkrachovala – bol tu už totiž pomaly rok 1771, keď vďaka priamej intervencii a nátlaku kráľovnej Márie Terézie Rím konečne uznal Mukačevskú eparchiu «že existuje».²⁸ Po takmer 900 rokoch existencie a života ju Rím konečne uznal za existujúcu! To je Golgota gréckokatolíckej Cirkvi, ktorá sa však týmto ešte zďaleka nekončila...

Kráľovnej Márii Terézii dnešní gréckokatolíci môžu za veľa veľmi ďakovať. Táto kráľovná sa zapísala do dejín gréckokatolíkov práve tým, že keby nebolo jej, Mukačevská eparchia a jej gréckokatolíci by dnes už neexistovali podobne, ako je tomu s gréckokatolíckmi na území väčšiny Maďarska či západného a stredného Slovenska...

Súčasník J. Pastelij spomína na vtedajšie medziobradové vzťahy

Joan Pastelij, súcasník episkopa M. M. Olšovského, OSBM, ktorý tiež študoval v latinskom Egeri za Mukačevskú eparchiu v rokoch 1762-1766, takto ďalej spomínal na vtedajšie medziobradové vzťahy:

Keď niekto hovorí o nespravodlivostiach Egera, Eger mu vždy odpovedá rovnako: «*páchne to schizmomou*». Napríklad, ak rusínsky

Podpis Márie Terézie

gréckokatolík nechce dať pokrstiť dieťa u rímskokatolíckeho plebana, ale u svojho parocha; alebo ak veriaci idú do svojej cirkvi a nie do kostola; či chorí volajú svojho rusínskeho parocha na poslednú spoveď a jeleopomazanie a nechcú latinského; či si prajú, aby boli pochovaní gréckokatolíckym kňazom a nie latinským; keď gréckokatolíci nechcú platiť rímskokatolíckemu kňazovi desiatky (koblinu a rokovinu), ale chcú ich dávať svojmu gréckokatolíckemu; keď tí čo síce rozumejú latinsky, modlia sa zo staroslovanských rusínskych kníh, či sviatujú svoje gréckokatolícke sviatky a nie latinské, držia gréckokatolícke pôsty, majú v úcte bradu a manželstvo kňazov, či hovoria tu a tam o nespravodlivostiach zo strany rímskokatolíckeho kléru, hneď o ňom egerskí hovoria:

— *«Pozrite, najprv skryto, teraz už otvorene, zrada, schizma»...²⁹*

Situácia sa nezmenila dokonca ani po II. Vatikánskom koncile v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 20. storočia

Niektó povie: Minulosť, to všetko je len minulosť. Čo sa však dialo v druhej polovici 20. storočia?

To isté, čo sa dialo s gréckokatolíckymi bohoslovcami v Uhorsku, robilo sa s nimi i v Československu napríklad v rokoch 1968-1990 (v tomto prípade 22 rokov!), keď študovali za socializmu na rímskokatolíckej CMBF (Cyrilometodejskej bohosloveckej fakulte) v Bratislave.

Nasledujúce svedectvo gréckokatolíckeho bohoslovca z roku 1988 bolo publikované v ďalekej Kanade (gréckokatolícky mesačník *Mária*), pretože v Československu vládol socializmus a také niečo nebolo možné za nijakých okolností uverejniť. Okrem toho tento bohoslov riskoval svoje vylúčenie zo seminára zo strany vtedajšieho gréckokatolíckeho ordinára Prešovskej eparchie Jána Hirku, ktorý po uverejnení tohto svedectva hľadajúc vinníka v seminári robil aj skutočné vyšetrovanie hovoriac výstražne: *«Kto sa opovážil také niečo dať na uverejnenie do Kanady»!*?

Keď porovnáme situáciu z 18. storočia a konca 20. storočia, predsa je tu jeden rozdiel: V 18. storočí za gréckokatolíckymi bohoslovcami stál pevne ich episkop, teraz (v 20. storočí), keď len zverejnili pravdu – už nikto..., ba hrozilo im od vlastného gréckokatolíckeho ordinára (biskupom sa stal až v roku 1990) vyhodenie zo seminára...

Prečítajme si však, vyššie spomínané svedectvo:

«Gréckokatolícki bohoslovci musia študovať v úplne nevyhovujúcich, ako priestorových, tak aj obradových podmienkach v Bratislave, na CMBF na Kapi-

tulskej ulici. Posúďte sami: CMBF je teraz spoločná ako pre gréckokatolíkov, tak aj pre rímskokatolíckych bohoslovcov. K 31. júlu 1988 študovalo na Bratislavskej fakulte 280 bohoslovcov, z toho našich gréckokatolíckych 31 (pozn. redakcie: komunistický režim nedovolil ich prijať viacej). Štruktúra rozmiestnenia našich bohoslovcov v jednotlivých ročníkoch je nasledujúca: 1. ročník - 7 poslucháčov, 2. ročník - 7 poslucháčov, 3. ročník - 5 poslucháčov, 4. ročník - 6 poslucháčov, 5. ročník - 6 poslucháčov. Medzitým (teda už po 31. júli 1988) z tohto počtu bolo 6 bohoslovcov vysvätených. (...) Do prvého ročníka bolo podľa najnovších správ prijatých desať našich chlapcov. Hlásilo sa však až 22. (...)

Čo sa týka našich gréckokatolíkov, nemajú vyhovujúce podmienky ani po obradovej stránke. Keďže sú v latinskom seminári, musia sa zúčastňovať záväzného programu spoločne s rímskokatolíckymi bohoslovcami. Program je nasledovný: 5.30 budíček, 6.00 ranné chvály - laudy (spolu s rímskokatolíkmi, teda žiadna naša Utieren), 6.15 rozjímanie, 6.30 sv. omša (latinského obradu), 7.05 1. skupina bohoslovcov - raňajky, 2. skupina bohoslovcov - upratovanie ubikácií. Potom sa vymenia, lebo jedáleň svojou kapacitou nevyhovuje. Skupiny sú vytvorené podľa ročníkov, 8.00 prednášky, konajú sa v tej istej budove, denne 5 hodín, 13.05 obed - opäť podľa skupín: 1. skupina obed, 2. skupina adorácia v kaplnke. Potom sa vymenia. Po obede je vychádzka až do 16.00. Na vychádzku sa môže ísť iba po dvoch alebo po troch. Na vychádzku sa má chodiť v čiernom obleku, reverenda sa nedoporučuje, 16.15 čítanie zo sv. Písma, 16.30 štúdium, 18.20 1. skupina - večera, 2. skupina - adorácia, potom sa vymenia. Po večeri je osobné voľno, ale vychádzať zo seminára sa už nesmie. 20.30 kompletórium - po ňom 'silentium sacrum'. Cez skúšobné obdobie je o jednu hodinu dlhšia vychádzka.

Gréckokatolícki bohoslovci majú svoju byzantskú liturgiu iba raz do týždňa a to v sobotu o 18.00 hod. na Ondrejevskom cintoríne v malej kaplnke, lebo našu bývalú gréckokatolícku cerkev v Bratislave ešte dodnes držia pravoslávni. Byzantská liturgia pre všetkých bohoslovcov, teda aj pre latinských, je len raz za mesiac. Sv. liturgiu slúži o. Dr. Ujhelyi, ktorý je aj obradovým vychovávateľom našich bohoslovcov. Zdravotne i silami, ale už na to nestačí, veď má už 77 rokov (!). I počas tejto spoločnej liturgie sa prejavuje diskriminácia našich gréckokatolíckych bohoslovcov, lebo niektorí rímskokatolícki bohoslovci sa jej svojvoľne nezúčastňujú, alebo z nej predčasne odchádzajú, lebo sa im zdá 'pridlhá'. Rektor fakulty z toho nevyvodzuje nijaké dôsledky, i keď inak je veľmi prísny. Čiže v tejto oblasti sa prejavuje jeho benevolencia a nežáujem. Okrem toho, aby sa naši bohoslovci aspoň trochu podučili nášmu obradu, každú sobotu majú na úkor svojho osobného voľna od 8.30 do 11.00 vyučovanie svojej liturgiky pod vedením Dr. Ujhelyiho. Spolubratia latinského obradu majú vtedy voľno.

Naši seminaristi teda študujú v Bratislave, čo je veľmi ďaleko z východného Slovenska, odkiaľ väčšina z nich pochádza. Sú ďaleko od Ordinariátu v Prešove. Preto, keď vzniknú nejaké problémy, nemôžu ich okamžite riešiť, ale musia čakať na príchod ordinára Hirku do Bratislavy. To sa však stáva iba 2 až 3 krát do roka, čo je spôsobené nedostatkom času, dĺžkou cesty, finančnými problémami

mi a najmä na československé pomery veľkou vzdialenosťou.

Všetky tieto problémy by sa dali ľahko odstrániť - zriadením nášho gréckokatolíckeho seminára v Prešove. Veď keby nám konečne štát vrátil všetky budovy, ktoré nám zobral v roku 1950, a ktoré si postavili naši gréckokatolíci sami, z možolov vlastných rúk a prázdných peňaženiek, všetko by sa vyriešilo. Tragédia z roku 1950 však naďalej pokračuje...».³⁰

Potiaľ svedectvo, ktoré je na 100% pravdivé, čo môžu potvrdiť ešte žijúci gréckokatolícki kňazi, ktorí sú dnes činní na farnostiach a v danom čase študovali v Bratislave. Podľa slov niektorých z nich, toto svedectvo je vzhľadom na svoju stručnosť až prekvapujúco trefné a presné.

📖 Medzi týchto, latinskou Bratislavou odchovanými gréckokatolíckymi bohoslovcami z rokov 1968-1990, patrí i neskorší rektor Prešovského gréckokatolíckeho seminára Boháč, ktorý hore uvedené svedectvo potvrdzuje vo svojom článku z roku 2000, avšak veľmi zmierlivým a jemným tónom:

«... Podľa seminárneho poriadku bohoslovci byzantského obradu sa raz do týždňa mohli zúčastniť na bohoslužbe vlastného obradu... Postupne sa pridala aj obradová výchova a liturgický spev v sobotu predpoludním». Potom Boháč pokorne dodáva: «I keď liturgická formácia (v latinskom bratislavskom seminári) nebola úplná, sme veľmi vďační bratislavskému semináru i fakulte, že 22 rokov nám pripravovala kandidátov na kňazské svätenie...».³¹

📖 Dzubáková vo svojej licenciátskej práci písanej pod vedením jezuitu Špidlíka v Ríme napísala:

«... (gréckokatolícki) eparchiálni kňazi (v Československu v rokoch 1968-1990) boli oficiálne formovaní pre kňazstvo v jedinom celoslovenskom rímskokatolíckom seminári v Bratislave. Seminaristi boli teda vychovávaní takpovediac v 'západnej kaplnke'. Zúčastňovali sa latinských bohoslužieb, modlili sa latinský breviár, študovali západnú literatúru. To všetko má vplyv na duchovnosť, ktorú nadobudli, a tiež aj odovzdávali ako kňazi pri pastorácii. (...) Takýmto spôsobom sa vytvorila akási 'nová tradícia'».³²

K vyššie uvedenému citátu možno dodať, že «nová tradícia» stvorila roku 1963 novú, tzv. «slovenskú Cirkev sui iuris».³³ Takáto výchova všetkých gréckokatolíckych bohoslovcov – budúcich kňazov v Československu prebiehala po II. Vatikánskom koncile (!) od roku 1968 až do roku 1990, kým nebol zriadený gréckokatolícky seminár – bohoslovecká fakulta v Prešove.

Všetci gréckokatolícki kňazi vyštudovaní v Bratislave za 22 rokov (!) sú dnes tzv. biritualisti, teda môžu slúžiť v gréckom i latinskom obrade. Dá sa predpokladať, že tento "výhodný" biritualizmus bol dávaný gréckokatolíckym kňazom cieľavedome s predpokladom, že v prípade, keď štát opäť zruší gréckokatolícku Cirkev (podobne ako tomu bolo v roku 1950), títo sa budú môcť už ľahko a navždy včleniť do rímskokatolíckej Cirkvi spolu so svojimi veriacimi – jednoducho len tak, že zmenia svoju jurisdikciu a ako biritualisti (môžu byť v tomto pri-

pade i ženatí) budú pre gréckokatolíckych veriacich slúžiť latinskú omšu. Takýmto parádnym spôsobom by boli eliminované posledné zbytky gréckokatolíkov v Československu.

Skutočne, v 50-tych rokoch 20. storočia, keď bola gréckokatolícka Cirkev v Československu násilne zrušená a jej kňazi internovaní, títo kňazi a dokonca aj ich episkopi si spočiatku mysleli, že im štát dovolí vykonávať pastoračiu a slúžiť ako rímskokatolíckym kňazom, a preto podľa svedectva mnohých sa v internáčných táboroch učili slúžiť omše po latinsky (bolo to pred II. Vatikánskym koncilom, a preto sa vtedy slúžilo v latinskej reči ako jedinej dovolenej). Nestalo sa tomu tak a títo kňazi boli nemilosrdne alebo uväznení, alebo poslaní do pracovných táborov... Antiklerikálny štát takýmto spôsobom nevedomky zachoval posledné zbytky gréckokatolíkov v Československu..., lebo keby to bol dovolil, bol by to jednoduchý prechod na latinský obrad a gréckokatolíkov by dnes v Československu už viac nebolo. Či sa dejiny skutočne neopakujú? Či nie je pravda, že **dejiny sú učiteľkou života**? Či neexistujú nijaké pararely medzi 18. a 20. storočím?

Vráťme sa však opäť do 18. storočia...

¹ Porov. Chalkokondiles, *Poslední zápas Byzance*, kniha V, Praha, 1988, str. 142.

² Porov. P. Wallaszky, *Conspectus Reipublicae Litterariae in Hungaria ab initii Regni ad nostra vsqve tempora*, Bvdae, 1808, str. 258.

³ Porov. W. de Vries, *Ortodossia e cattolicesimo*, Brescia, 1983, str. 117.

⁴ «... praeprimis tamen Religiosissimae Societatis Iesu Generali jure suo imponat... per quos Juventus, in qua potissima firmæ Unionis spes consistit, in Scholis **bonas literas**, et cum his fidem salvificam a teneris deceatur, et maturiores ab erroribus reducuntur et reducti confirmuntur...», (A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, IV (1691-1710), Romae, 1976, str. 230-231); «... il supplicare la Santità Vostra a degnarsi d'incaricare à Superiori delle Religioni, e particolarmente al P. Generale della Compagnia di Giesù che procurino di vestire del loro habito persone intelligenti delle **lingue Greca, Rasciana, Valacha**, e simili con farle poi istruire, et ordinare nel Rito Greco per mandarle nelle Provincie di Ungaria, Croazia, Transilvania, et altre di quelle parti, affinché ivi aprendo le Scuole **insegnino alla gioventù Greca colle buone lettere la Santa Fede Cattolica...**», (A.G. Welykyj, *Audientiae Sanctissimi de rebus Ucrainae et Bielarussiae*, I (1658-1779), Romae, 1963, str. 96).

⁵ «... In questo Gran Ducato di lituania ho ritrovato molto più heresie et abominationi di varie sette, che in altra parte, et questi heretici sono più audaci, che gl'altri. La causa credo, che sia, perchè quasi tutti questi nobili et potenti sono infetti, et promovano, come intraviene per l'ordinario, più caldamente le loro prave opinioni, che li nostri cattolici le loro buone. La Maestà del Re, che si trova hora implicata in questa guerra, et ha bisogno di tener contenti tutti, cami-

na destro, et usa della sua prudenza. Tuttavia tien forte il suo buon proposito di favorire la santa religione catolica, et fa quanto può in servizio della causa di Dio. Fra le altre cose **ama grandemente questi Padri Gesuiti, che sono qui un forte muro contra tutti gl'impeti degl'heretici. Essi sono da 60, et insegnano et la religione vera, et le lettere buone** a più di 600 fanciulli, così figliuoli di cattolici, **come d'heretici, et di Ruteni**, cosa, che m'ha consolato grandemente...», (List z 12. júna 1579 napísaný vo Vilňuse a adresovaný do Ríma uverejnený v A.G. Welykyj, *Litterae Nuntiorum Apostolicorum historiam Ucrainae illustrantes*, I (1550-1593), Romae, 1959, str. 111).

⁶ Existujú iné dobové dokumenty zo 16. storočia dokonca z kancelárií poľských kráľov, v ktorých sú rusínske cirkvi pohrdavo označované ako «synagógy» pozri v J. Pociej, *Zbiór wiadomości historycznych i aktów dotyczących dziesięcin kościelnych na Rusi, powagą metryk królewskich koronnych i litewskich, tudzież dekretów rotы rzymskiej, zbioru praw volumina legum zwanych, i innych wiarogodnych dokumentów...*, Warszawa, 1845, str. 9.

⁷ «Il Sig. Stanislao... è più ardente di tutti quanti fratelli, et ne suoi beni ha fatto cose mirabili per la religione cattolica, come V.S. Ill.ma potrà vedere dall'allegata scrittura... Il Sig. Stanislao Radzivill nel suo castello e terra di Olica non permette alcuna setta d'heretici. Ha distrutto le sinagoghe, et ha anco fatto sapere a Ruteni, che non li vuole tollerare, che s'uniscano con la chiesa latina, ovvero che se ne vadano, perchè intende di gettare la chiesa loro a terra, et se fra certo tempo non si convertiranno, vuole, che se ne vadano et lassino i beni. Tratanto li astringe tutti ad andare alla chiesa catholica et la predica sotto pene, ecc...», (porov. A.G. Welykyj, *Litterae Nuntiorum Apostolicorum historiam Ucrainae illustrantes*, I (1550-1593), Romae, 1959, str. 123).

⁸ «... reconciliati sunt Ecclesiae Catholicae per Patres Societatis Jesu Vilnae... Schismatici ex Ruthenismo conversi circiter quadraginta. Ex his plurimi fuerunt nobiles, et una Palatina cum filia...», (A.G. Welykyj, *Litterae Nuntiorum Apostolicorum historiam Ucrainae illustrantes*, I (1550-1593), Romae, 1959, str. 112).

⁹ Porov. List 66, P. Головацький, «Митрополича семінарія Рутського», *Analecta OSBM*, Roma, III (IX)/3-4 (1960) str. 379.

¹⁰ «Kardinal Leopold Kolonits... u cisar'a Leopolda I... vychodil to, čto: bylo priznačeno 20.000 florenov (zolotych). 18.000 bylo uděleno Kardinalovi z naslidstva umeršoho Srims'koho Episkopa Franciska Jány-ja. Do seji summy potom sam Kardinal Kolonits dodal 2.000 florenov. Sich 20.000 florenov kardinal peredal u ruki holovnoho nastojatel'a Jezuitov, čtoby z 6% interesu byli utrimovaňi hreko-katolic'ki bohoslovy pri Seminariji sv. Adalberta v Tynnavi. V dohovor'i jasno bylo zaznačeno, čto ses'i mista sut' dľa hreko-katolikov. Liš v takom slučaji možno bylo priminati na ses'u fundaciju rimo-katolic'kich bohoslovov, jesli ne bylo hreko-katolic'kich kandidatov. Pravo udělati stipendijňi mista lišalosja v rukach Rektora Tyrnavs'koji Seminariji. Tolko Pécs-s'kij kanonik i vnuk Franciska Jány-ja, Ferdinand Jány dostal pravo predkladati 3-och svojich kandidatov. Imja fundaciji ustanovil

sam Kardinal Kolonits. Ona byla nazvana v čest' sv. Leopolda i pamjat' holovnoho fundatora, Episkopa Franciska Jány-ja: Janijs'ko-leopoldijs'ka fundacija. Abo, jak po latins'ki stajalo v fundacijnoj hramoti: 'Fundatio Janiano-Leopoldiana'... 1714. r. dílo Janis'ko-Leopoldijs'koji Fundaciji bylo upor'adkovano, ale vže kanonikom Ferdinandom Jány-jom, jakij jakraz byl tohdy imenovanyj Samadrijs'kim Episkopom. Do Janis'ko-Leopoldijs'koji fundaciji Episkop-nominat dodal ješče od sebe 6.000 florenov. Tak summa fundaciji podrosla na 26.000 florenov. Iz 6% interesu mohlo byti vyderžano v Tyrnavi 12 hreko-katolic'kich bohoslovov... Ale svoho Duchovníka i okremu kaplic'u hr. kat. bohoslovy u Tyrnavi dostali až 1807. r., na prikaz korol'a Franciska II. Od toho času hreko-katolic'ki bohoslovy v Tyrnavi byli i vychovani na svojem obr'adi», (V. Shereghy, V. Pekar, *Vospitanije podkarpato-ruskoho svjaščenstva*, Pittsburgh, 1951, str. 23-24; tiež text Hramoty z 22. februára 1704 v A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmánytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 417-419); Ako vidieť, vybraní gréckokatolícki bohoslovci z Mukačevskej eparchie boli v Trnave takmer 100 rokov vychovávaní v čisto latinskom obrade. Práve z nich sa sto rokov vyberali mukačevskí gréckokatolícki episkopi, čo priviedlo eparchiu k tomu, že sa do jej obradov začali silne zavádzať rozličné prvky latinského obradu, ktoré pretrvávajú dodnes.

¹¹ Porov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгарь, 1877, стр. 159; В. Гаджега, «Додатки к исторіи Русинов и русскихъ церквей в Мараморошѣ», *Науковый зборник Товариства 'Просвѣта' в Ужгородѣ за рок 1922*, Ужгород, 1922, стр. 164.

¹² «... hinc piae reminiscendae Eppus Man. Olsavszky eo angustiarum adactus fuerat, ut 1744. Scholas Nationales Munkacsini tanquam in Centro Dioec. hujus, et quidem in fundo parochiali, idque nisi ex duobus cubilibus consistentes, ac sub eodem tecto per intermedium atrium separatas suis ut plurimum expensis... aedificare coeperit...», (Arch. D. Protoc. anni 1799. 25. oct. nr. 758, porov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгарь, 1877, стр. 159).

¹³ Roku 1745 Olšavskému pomáhal mukačevský kantor-ďak Jerotej Andrella, po ňom Alexij Kertys (Kertejs)... Kantori-ďakovia obyčajne učili čítať a písať kandidátov na kňazstvo. Podrobnejšie, v ktorom roku kto učil v tejto bohosloveckej škole pozri I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгарь, 1877, стр. 228-230.

¹⁴ Podrobnejšie porov. V. Shereghy, V. Pekar, *Vospitanije podkarpato-ruskoho svjaščenstva*, Pittsburgh, 1951, str. 30-34.

¹⁵ Soborný monastyr vo Veľkom Varadíne (dnes Oradea-Mare) bol Rímom uznaný za gréckokatolícke «biskupstvo» až roku 1777, podobne ako soborný monastyr v Mukačeve (roku 1771), a to v oboch prípadoch na priamu intervenciu zo strany Márie Terézie u pápeža, (porov. A. Aldásy, «Grosswardein», *The Catholic Encyclopedia*, VII, New York, 1910, str. 40).

¹⁶ «1.) Andreas Lechki, 30 annorum Ruthenus, uxoratus, ex possessione Szeklencz, comitatus maramorosiensi adjacente, unitus. 2.) Georgius Illyes, 23

annorum Ruthenus (оттуда же). Qurosum et qua de causa domo movisti? 1) и 2) Nos volumus nos ordinari curare per episcopum pro sacerdotio, ideo movimus Aradinum et, si ibi non possemus beari, intendimus ad Bukarest, in majorem nempe Valachiam. Почему не обратились къ еп. Мукачевскому? 1) Ideo non accessimus d. episcopum Munkaciensem, siquidem ibidem diu nos morari oportuisset. 2) — Anno praeterio fui Munkacsini, ibi frequentavi scholas et petii ordines, (но не получилъ), quia noster d. dioecesanus non vult ordinare, nisi discas per tres, quatuor annos, quae necessaria sunt. (Почему онъ такъ долго не посвящаетъ?) 1) Ideo diu detinere solet, quoniam catechismum et alia necessaria pro sacerdotio nobis proponit et instrui curat et, atequam necessaria pro sacerdotio addiscamus, nemine ordinare vult, ita quod et per annum et ultra discere oporteat. Ergo Aradiensis, ita et Bukarestiensis episcopus sine praevio examine ordinare solet? 1) Ita est, prouti audiavi ab aliis, non multum interrogat, sed breviter examinando, ordinat. 2) Non desiderat aliud, tantummodo scias legere et confessiones audire, statim ordinat. Unde hoc scis (т. е. что предъявляетъ такія малыя требованія)? 2) Sunt multi apud nos tales popae, qui anno praeterio et hocce semet Aradini ordinari curarunt - illi nobis retulerunt. Qui sunt illi popae? 2) Ex nostro pago Szeklencz est Alexa popa, Jacobus popa, Georgius Novosinszki, praeteria popa Nyagoviensis, Plankoviensis (?), Iszkaviensis, Imsadiensis, qui, qualiter vocantur, non scio; praeter hos sunt quam plurimi, quorum nomenclaturam, neque unde et ubi sint, scire possum...», (А. Петровъ., «Старая вѣра» и Унія въ XVII-XVIII вв., I, С.-Петербургъ, 1905, стр. 41-42).

¹⁷ Porov. V. Shereghy, V. Pekar, *Vospitanije podkarpato-ruskoho svjaščenstva*, Pittsburgh, 1951, стр. 27; porov. tiež I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 159.

¹⁸ Porov. V. Shereghy, V. Pekar, *Vospitanije podkarpato-ruskoho svjaščenstva*, Pittsburgh, 1951, стр. 27; porov. tiež I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 159.

¹⁹ Porov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 222; M. Luts kay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 18, Prešov, 1992, стр. 91.

²⁰ Porov. M. Luts kay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 18, Prešov, 1992, стр. 92.

²¹ Porov. V. Shereghy, V. Pekar, *Vospitanije podkarpato-ruskoho svjaščenstva*, Pittsburgh, 1951, стр. 27-29.

²² Porov. V. Shereghy, V. Pekar, *Vospitanije podkarpato-ruskoho svjaščenstva*, Pittsburgh, 1951, стр. 29.

²³ Porov. M. Luts kay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 18, Prešov, 1992, стр. 93.

²⁴ Porov. M. Luts kay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 18, Prešov, 1992, стр. 97.

²⁵ Porov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгарь, 1877, стр. 223-224; porov. M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 18, Prešov, 1992, str. 95-96; porov. V. Shereghy, V. Pekar, *Vospitanije podkarpato-ruskoho svjaščenstva*, Pittsburgh, 1951, str. 30.

²⁶ Porov. V. Shereghy, V. Pekar, *Vospitanije podkarpato-ruskoho svjaščenstva*, Pittsburgh, 1951, str. 29.

²⁷ «Viperam se in sinu educasse», (porov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгарь, 1877, стр. 225).

²⁸ Porov. V. Shereghy, V. Pekar, *Vospitanije podkarpato-ruskoho svjaščenstva*, Pittsburgh, 1951, str. 30.

²⁹ «... Quod si porro huius in Manuele animi a dicto instituto tam alieni Causam ex Agriensium quopiam fuisses sciscitatus, non aliam atique, quam denique Schisma audisses. Illis enim vero temporibus, si Ruthenus Parocho Latini ritus praeterito, ad Parochum sui Ritus prolem baptisandam deferebat, si Ecclesiam Latinam pertransiens fine Divinorum suam accedebat, si aegritudine constitutus suum Parochum prae Latino pro conferendis sibi extremis Sacramentis advocabat, si in vicinia Parochi Latini per Ruthenum pro casu mortis sepeliri disponebat, si Parochum Latinum se trudentem a Graeci ritus Hominum baptismi, copulatione, aut exequiis peragendis repellebat, si annum proventus Parocho suo praestandum Latino denegabat, si legere sciens latine ex libro tamen Ruthenico orabat, si Festa sui Ritus, et non Latina observabat, si de jejuniis Graeci ritus, aut barba, vel Conjugiis Sacerdotum honorifice loquebatur, si quem Curiae Romanae abusum vel remote attingebat, si de qualicunque injuria per Latinum sibi illata querebatur, id est verbo, ut paucis complectar omnia, si denique Ruthenus cum Anima et Corpore, universisque tam animi, quam fortunae bonis et facultatibus ex toto devovere, et tradere se Agriensibus vel tantillum renuebat, immediate conclamabatur ‘Ecce latens! Ecce prodit! Jam apertum! Ecce Schisma’», (M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 18, Prešov, 1992, str. 86-87; porov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгарь, 1877, стр. 221-222).

³⁰ Ríman, «Situácia gréckokatolíckych bohoslovcov v Československu», *Mária*, Toronto, 11 (1988) str. 21-23.

³¹ V. Boháč, «Hlavné zásady kňazskej formácie v prešovskom seminári», *Theologos*, Prešov, II/4 (2000) str. 37.

³² M. M. Dzubáková, «Sestry služobnice», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, II/1 (1997) str. 98.

³³ Porov. J.V. Timkovič, «Rusínska a slovenská Cirkev *sui iuris*», *Krásnobrodský zborník*, II/2 (1997) 214.

4.1.5. Vzkriesenie Mukačevskej eparchie roku 1771

Rok 1769 – ponížujúce stretnutie mukačevského vladyku Bradača so svojim latinským egerským nadriadeným

15. septembra 1769 mukačevský vladyka Joan Bradač, OSBM, ktorý mal po boku latinského egerského biskupa len funkciu obradového vikára, na príkaz cisárskeho dvora navštívil tohto svojho cirkevného nadriadeného, tj. grófa-biskupa Karola Esterházyho de Galantha priamo v Egeri. Sprevádzali ho štyria archidiakoni:¹ J. Sabadoš, A. Žetkej, A. Bačinskyj a J. Bokšaj (teda jeho vtedajšia “kapitula”). Práve jeden z týchto štyroch (A. Bačinskyj), neskorší mukačevský vladyka, pre dejiny zachoval správu o priebehu tejto historickej návštevy v konkrétnom rozhovore:

Egerský biskup ich prijal s veľkým pohrdaním. Začiatok rozhovoru bol taký, že vladyka J. Bradač ešte nestihol ani niečo povedať a už od neho egerský latinský gróf-biskup Karol Esterházy de Galantha (1762-1799) žiadal prisahu vernosti a podriadenosti. Bradač ju odmietol. Vtedy Esterházy začal zúriť a častovať vladyku Joana Bradača výrazmi ako: «zlý a falošný človek», «človek pokazeného svedomia», «nepriateľ Rímu», «farižej» a pod.

Bradač medzi iným povedal:

— «Uznávam, že rod Esterházyovcov je slávny, mohutný a veľký, ale zo svojho svedomia pokojne môžem konštatovať, že i napriek tomu vaša Excelencia nie je schopná napraviť tú veľkú krivdu a škodu, ktorú vykonala zjednotenému duchovenstvu, veriacim a sv. Únii».²

Egerský biskup mu vtedy odvrkol:

— «Všetko čo robím, nerobím ako gróf Esterházy, ale ako egerský ordinár. Mne sám kráľ priznal desiatky od Rusínov i Valachov, ja sám mám moc nad 1000 parochmi, z ktorých je 300 latinských a 700 uniatských (gréckokatolíckych)...».³

Vladyka Bradač mu odpovedal:

— «Vaša Excelencia je mocná z oboch strán (teda aj ako gróf

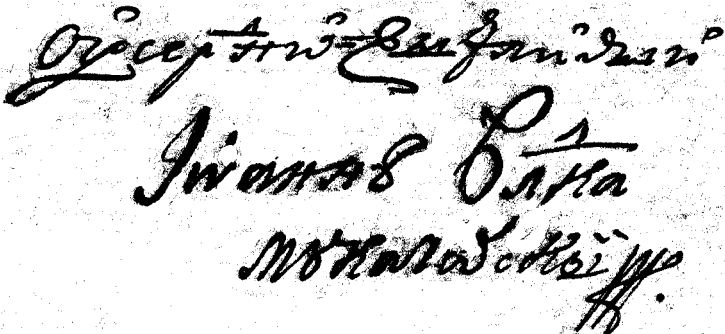
*Mukačevský vладыka Joan Bradač (1768-1772),
rodák z Kamienky (okr. Stará Ľubovňa).*

aj ako latinský biskup), *preto má možnosť a všetky spôsoby ma prenasledovať a očierňovať. Ale i tak sa nádejam, že dobrotivý Hospod' Boh ma neopustí a neopustí ani mne zverených a že aj ich Veličenstvo (Mária Terézia) nedovolí, aby boli jej poddaní večne prenasledovaní*».⁴

Nato sa mukačevský vladyka Bradač otočil a vyšiel zo sály... Potiaľ správa očitého svedka A. Bačinského.

Rok 1770 – mimoriadná priazeň cisárskeho dvora voči gréckokatolíkom

Na volanie utláčaného a všestranne ničeného gréckokatolíckeho ľudu Hospod' Boh obmäkčil srdcia cisárskeho dvora. 1. júna roku 1770 prišiel do Mukačeva sám cisár Jozef II. (syn Márie Terézie). Pozval si k sebe episkopa Joana Bradača a veľmi priateľsky sa s ním rozprával. V nedeľu, 3. júna 1770, v prvý deň Zelených sviatkov (Sošestvija Sv. Ducha) sa zúčastnil dokonca aj na gréckokatolíckej archijerejskej Službe Božej, ktorú slúžil vladyka Joan Bradač, OSBM, v baziliánskom monastyre na Černečej Hore. Cisár vtedy prišiel na Černeču Horu do monastyra s celým svojim sprievodom, ako hovorí súdobá správa, k rieke Latorici prišli na koňoch a po preplavení sa na lodiach cez Latoricu ďalej pokračovali sprevádzaní baziliánmi na pešo. Veľavravným gestom svedčiacim o mimoriadných sympatiách ku gréckokatolíkom zo strany

Podpis vladyku Joana Bradača z roku 1768 (azbukou).

Cisár Jozef II. (1780-1790)

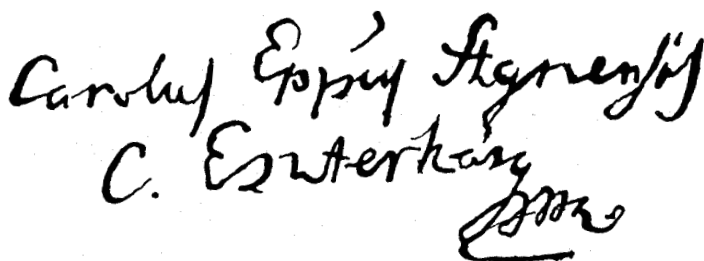
cisárskeho dvora bolo, že Jozef II. vtedy pohrdol súčasným pozvaním do miestneho rímskokatolíckeho kostola sv. Martina v Mukačeve, kde latiníci dali dokonca pre neho vyhotoviť drahocenný trón, na ktorom mal sedieť počas latinských bohoslužieb. Jozef II. ani na verejnosti vôbec nezakrýval svoje sympatie voči gréckokatolíckemu episkopovi, lúčil sa s ním priateľskými slovami:

— «*Dovidenia, čoskoro sa uvidíme vo Viedni*»...⁵

Všetko nasvedčovalo, že starodávna Mukačevská gréckokatolícka monastyrská eparchia bude definitívne uznaná a osamostatnená zpod jarma latinskej Egerskej diecézy, a to práve vďaka aktivite uhorskej apoštolskej kráľovnej Márie Terézie a jej syna cisára Jozefa II.⁶

Rok 1770 – protiútok Egera – snaha o očiernenie Bradača pred cisárom

Vladyka Bradač roku 1770 vydal vo Viedni rusínsky *Bukvar*⁷ i *Zborník* (modlitebnú knižku). V tom istom roku (1770) egerský rímskokatolícky biskup-gróf Karol Esterházy de Galantha, ktorého teritórium sa prekrývalo s teritóriom Mukačevského gréckokatolíckeho episkopstva, a ktorý mal vždy eminentný záujem o zväčšenie počtu svojho rímskokatolíckeho stáda ovečiek na úkor gréckokatolíkov, vidiac sympatie cisárskeho dvora voči gréckokatolíkom zintenzívnili svoju kampaň proti ustanoveniu samostatnej Mukačevskej eparchie. 12. decembra 1770 obvinil mukačevského episkopa Joana Bradača, že vraj vo svojich knihách uverejnil hereckým spôsobom modlitbu *Otče náš*, lebo ju uverejnil s gréckoka-

Podpis biskupa-grófa Karola Esterházyho de Galantha.

tolíckym slávoslovím «*Jako tvoje jest' carstvo...*» (tj. s oslavou Trojjediného Boha!), a že i uverejnené *Bohorodice Ďivo* je heretické, lebo k modlitbe «*Bohorodice Ďivo*» nedodával slová «*svätá Mária, Matka Božia...*» ako v latinskom obrade, ale gréckokatolícke «*jako rodila jesi...*». V súvislosti s rímskokatolíckym dodatkom «*svätá Mária, Matka Božia...*» latinský biskup-gróf Karol Esterházy de Galantha pridal aj obvinenie, že vraj episkop Joan Bradač je heretik, pretože vraj «*neverí v Božie materstvo Márie*». ⁸

Bol to verejný hriech egerského biskupa proti 8. Božiemu prikázaniu – krivé obvinenie voči mukačevskému Bradačovi.

Na tomto, ako i na nespočetne mnohých iných príkladoch vidno, že staré “vichingovské” praktiky obviňovania-očierňovania neprestali ani po 900 rokoch. Viching – benediktínsky mních a latinský biskup v jednej osobe, súčasník sv. Cyrila a Metoda, totiž tiež očiernil sv. bratov, že sú heretikmi, lebo sa nemodlili latinské modlitby a ich dodatky (napr. Filioque⁹).

Rok 1771 – vzkriesenie mukačevských gréckokatolíkov rukami Márie Terézie:

Mária Terézia – matka dnešnej Mukačevskej eparchie

Mukačevská eparchia je jednou z mála starodávnych gréckokatolíckych monastyrských eparchií, ktoré vďaka priamej pomoci najväčšej dobroditeľky gréckokatolíkov Márie Terézie prežili storočia (i keď s obrovskými stratami). Mukačevská gréckokatolícka eparchia prežila storočia bezohľadnej latinizácie a transformovaná na spôsob latinského biskupstva zrušením pôvodných monastyrských štruktúr existuje až do dnešných čias. Pápež Mukačevskú monastyrskú eparchiu uznal za biskupstvo až roku 1771, a aj to s nechuťou, a len na priamy tlak a urgenciu zo strany uhorskej kráľovnej Márie Terézie:

V Ríme totiž vždy viacej verili nepravému latinskému egerskému biskupovi ako gréckokatolíkom, ¹⁰ neverili dokonca ani uhorskej apoštolskej kráľovnej Márii Terézii. Keď Mária Terézia podala pápežovi perfektne rozpracovaný návrh na znovuznatie Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie, pápež Klement XIII. (1758-1769) 14. novembra 1767 napísal egerskému latinskému biskupovi-gró-

fovi Karolovi Esterházymu de Galantha okrem iného i toto:

*«... celým srdcom sme zato, aby si naliehal-trval na tom a dokázal apoštolskej kráľovnej (Márii Terézii), aké škodlivé a veľmi nevýhodné je utvoriť eparchiu gréckeho obradu, ktorá bude oddelená od akejkol'vek jurisdikcie miestneho latinského biskupa».*¹¹

V tom istom liste pápež chváli grófa-biskupa Karola Esterházyho de Galantha zato, že *«pripojil»* veľa veriacich gréckeho obra-

Egerský biskup-gróf Karol Esterházy de Galantha (1762-1799).

du k rímskokatolíckej Cirkvi,¹² teda previedol ich na latinský obrad!

Treba si uvedomiť, že to bola už polovica 18. storočia, teda čas vyše 100 rokov po Užhorodskej únii! Pravoslávni-schizmatici v pravom slova zmysle na území Egerskej latinskej diecézy vtedy neexistovali. Vo vtedajšej terminológii sa však takto vyjadroval prechod gréckokatolíkov na latinský obrad, čo potvrdzujú i historické fakty z biskupovania grófa Karola Esterházyho de Galantha. Teda pápež paradoxne chváli egerského latinského grófa-biskupa, že veľa gréckokatolíkov popretáhoval na latinský obrad! Teda i vtedy neplatilo: «dobrý – lepší – najlepší», ale «dobrý – lepší – latinský».

Ten istý pápež Klement XIII. roku 1768 napísal Márii Terézii:

*«V každej diecéze, kde existujú dva rozličné obrady a žijú dva odlišné národy, bola stanovená cirkevná disciplína, aby tieto boli riadené len jediným biskupom. Táto disciplína bola potvrdená už za pápeža Inocenta III. na Lateránskom koncile, na ktorom bolo stanovené, že vo východných krajinách, kde žijú Gréci pomiešaní s Latiníkmi, latinský biskup si má stanoviť vikára, ktorý mu bude vo všetkom podriadený, ktorý sa bude starať o Grékov tým, že im bude vysluhovať sviatosti v ich obrade...».*¹³

Ako z uvedených slov pápeža vyplýva, 9. konštitúcia IV. Lateránskeho koncilu bola skutočne právnym základom a pilierom, o ktorý sa opierala likvidácia cyrilometodejského obradu v Čechách, na Morave, v Uhorsku, Chorvátsku i Poľsku a tiež gréckeho obradu v južnom Taliansku a na Sicílii..., a to od 13. do 18. storočia (včítane), čo podčiarkujeme i my v tejto štúdií.

Tento pápež Klement XIII. krátko nato (roku 1769) zomrel...

O zrušení aplikácie tejto 9. konštitúcie v praxi sa postarala práve Mária Terézia (1740-1780) tým, že i napriek opačne sa vyjadrujúcej 9. konštitúcii IV. Lateránskeho koncilu roku 1771 donútila nasledujúceho pápeža Klementa XIV. k uznaniu Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie za existujúcu a roku 1777 ďalšieho pápeža Piusa VI. (1775-1799) tiež k uznaniu Veľkovoľdavskej gréckokatolíckej eparchie (dnes v Rumunsku) a Križevackej gréckokatolíckej eparchie (dnes v Chorvátsku a Srbsku). I preto táto štúdia je venovaná práve svetlej pamiatke tejto cisárovnjej a jej synovi.

Ďalší pápež Klement XIV. (1769-1774) Máriu Teréziu vo svojom liste chcel tiež odhovoriť od tohto jej plánu, odôvodňujúc, že uznanie Mukačevskej eparchie môže spôsobiť veľa nepríjemností a zla.¹⁴ Mária Terézia, ktorej hlavnou čnosťou bola čnosť spravodlivosti, však už išla neoblomne za svojim cieľom. Bola ochotná vziať na seba všetky «*smutné následky*», ktorých sa obával Rím a naďalej naliehala a trvala na osamostatnení Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie z ľadového objatia latinského Egeru.¹⁵

Mária Terézia bola mimoriadne čnosťou a spravodlivou vladárkou nielen vo vzťahoch náboženských, ale i svetských-politických. Vo svojej dobe bola skutočnou perlou medzi európskymi vladármi plnými intríg, nespravodlivosti a osobných záujmov. Jej mimoriadnú politickú spravodlivosť počas celej štyridsatročnej vlády podrobne opisuje francúzsky historik Tapié. Pozoruhodné je i jej vnútorné znepokojenie, ba dokonca i plač pri delení Poľska, ktoré medzi sebou dohodli pruský kráľ a ruská cárovná a časť Poľska dali i Rakúsku (aby bolo ticho)... Keď Mária Terézia napísala pruskému kráľovi list plný výčitiek, pruský kráľ Fridrich II. povedal o Márii Terézii cynickým hlasom plným pohrdania toto: «*Čím viac zeme tá žena berie, tým viac plače...*» a ignoroval ju.¹⁶

Znepokojená zdĺhavým ťahaním tejto záležitosti v Ríme, kráľovná Mária Terézia mocou «*ius patronatus*»¹⁷ a mocou svojho titulu «apoštolská kráľovná Uhorska» **dňa 6. novembra 1770 i bez pápeža uznala a osamostatnila Mukačevskú eparchiu zpod nepravného latinského Egeru**. O takto už zavříenej veci viedenský nuncius urýchlene upovedomil pápeža.¹⁸ Pápež obávajúc sa konfliktu so silne katolíckou Máriou Teréziou, o ktorej veľmi dobre vedel, že je úprimne oddaná viere v Christa a všetko robí podľa svojho citlivého svedomia, súhlasil, a to i napriek starodávnej diskriminačnej 9. konštitúcii IV. Lateránskeho koncilu. V skorej odpovedi (už z 17. novembra 1770, teda o 11 dní nato) kráľovnej oznámil, že to berie na vedomie a čím skôr potvrdí episkopa, ktorý bude priamo záležať nie od miestneho latinského egerského biskupa ako dovtedy, ale od latinského uhorského primasa – ostrihomského arcibiskupa...¹⁹

Teda pápež navrhol kompromis: uzná Mukačevskú eparchiu za existujúcu, gréckokatolícki episkopi už nebudú pomocnými episkopmi (obradovými vikármi latinských biskupov) a nebudú závislí od

Pápež Klement XIV. (1769-1774), ktorý roku 1771 na príhovor Márie Terézie uznal Mukačevskú eparchiu za existujúcu.

latinského Egera, ale budú sídelnými episkopmi Mukačeva závislí od vzdialenejšieho latinského Ostrihoma. Mária Terézia súhlasila.

Rok 1771 – ponížujúce podmienky menovacieho dekrétu teraz už sídelného mukačevského episkopa Joana Bradača

Bolo potrebné však čakať ešte takmer rok, aby dňa 19. 9. 1771 bulou *Eximia Regalium Principum* bola Mukačevská eparchia i napriek svojej existencii od cyrilometodejských čias oficiálne znovuznaná Rímskou Kúriou. Jej prvým episkopom s titulom teraz už «mukačevský» (teda sídelným episkopom) bol menovaním 23. 9. 1771 uznaný – Joan Bradač (1768-1772),²⁰ Rusín a rodák zo Spiša. V menovacej bule Joana Bradača, za sídelného episkopa Mukačevskej eparchie sa však nachádza ponížujúca klauzula, vyjadrujúca stálu nedôveru zo strany Rímskej Kúrie voči pravovernosti gréckokatolíkov: Joan Bradač, i jeho nástupcovia mali verejne pred celou svojou kapitulou každoročne prečítať nahlas Vyznanie viery (*Viruju*), špeciálne sformulované pre «uniatských Grékov» pápežom Urbanom VIII. (1623-1644) a jeho písomnú formu s podpisom i pečiatkou zaslať viedenskému nunciovi, ktorý to mal doručiť na Kongregáciu Propaganda Fide do Ríma.²¹ Takto to robil nielen Joan Bradač, ale i jeho nástupca na episkopskom prestole Andrij Bačinskyj. Konečne, 9. apríla roku 1777, opäť i vďaka intervencii energetickej Márie Terézie, bol Andrij Bačinskyj uvoľnený zpod tohto ponížujúceho každoročného verejného skladania *Viruju*.²² Teda mukačevskí sídelní episkopi museli toto ponížujúce *Viruju* (ktoré vyjadrovalo neustálu otvorenú nedôveru rímskokatolíkov ku nim) skladať od roku 1771 do roku 1777.

Dnešná Prešovská gréckokatolícka eparchia bola, podobne ako Mukačevská, vytvorená tiež len priamym zásahom rakúskeho cisára Františka I. (1792-1835). Bola vyčlenená z Mukačevskej eparchie 3. novembra 1815. Až o pol roka nato, keď sa vec už zabehla, 17. mája 1816 o tom cisár upovedomil Rím. Rím bol takto, podobne ako v prípade Mukačevskej eparchie, tiež postavený pred hotovú vec. Cisár vzápätí menoval v tom istom roku za prešovského episkopa Hrihoriya Tarkoviča... Rím potvrdil Prešovskú gréckokatolícku eparchiu až o tri roky nato, teda medzi cisárom a Rímom sa viedol trojročný tichý boj diplomacie. Cisár bol vytrvalý a tak: 22. septembra 1818 bulou *Relata Semper* bola pá-

pežom uznaná-ustanovená Prešovská gréckokatolícka eparchia.²³ Smutné, ale pravdivé! Prvým z pápežov II. tisícročia, ktorí sa ku gréckokatolíkom začali stavať ozaj žičlivo v zmysle ustanovovania nových gréckokatolíckych eparchií bol až pápež Ján Pavol II., Poliak, ktorého matka bola, ako to on sám verejne priznal, gréckokatolíčka-Rusínka z Karpát.

Mária Terézia (1740-1780) – tesne pred rokom 1780.

Rok 1772 – verejné spálenie gréckokatolíckych kníh J. Bradača ako “kacírskeho”

Zúrivou reakciou na skutočnosť, že roku 1771 bola Mukačevská eparchia prvýkrát po cyrilometodejskej dobe v histórii aj Rímom znovu uznaná, bolo verejné pálenie gréckokatolíckych kníh. Roku 1772 na príkaz latinskej hierarchie bol celý náklad rusínskeho *Bukvara* i cirkevného *Zborníka*, ktoré vydal Joan Bradač, OSBM, verejne spálený na námestí v Košiciach, pretože v nich vraj bolo heretické *Viruju* (bolo totiž bez «Filioque») a heretický *Otče náš* (lebo bol s dodatkom oslavy Presvätej Trojice «*jako tvoje jest' Carstvo...*») a vraj heretické *Bohorodice*, lebo nemalo latinský dodatok «*svätá Mária Matka Božia*»..., tiež že *Zborník* spomínal vo svojom kalendári niektorých východných svätých zo 14.-16. storočia.²⁴

Ak je to pravda, že v *Zborníku* boli v kalendári uverejnení východní svätí z 14.-16. storočia, tak to by ako tak ospravedlňovalo stiahnutie z obehu tohto modlitebníka. V *Bukvari*, ktorý mal slúžiť ako učebná pomôcka na čítanie a písanie vo farských školách, však tento kalendár nebol a preto likvidácia všetkých exemplárov tejto knihy bola neopodstatnená a sledovala skutočne len jeden jediný cieľ: pokoriť novovymenovaného sídelného mukačevského episkopa Joana Bradača.

Rok 1772 – predčasná smrť psychicky zdeptaného štyridsaťročného episkopa Bradača

I vďaka grófovi-biskupovi Esterházymu de Galantha, ktorý zúril, že sa mu gréckokatolíci Rímom r. 1771 uznanej Mukačevskej eparchie, vymkli z rúk, Joan Bradač zomrel. Zomrel unavený bojom s krivými svedectvami zo strany uhorskej latinskej hierarchie, zomrel predčasne už ako štyridsaťročný (+1772). Ako opisujú jeho súčasníci, pri blúznení v agónii na smrteľnom lôžku si neustále šeptal obvinenie, ktorým ho pred viedenským nunciom, pápežom i uhorskou kráľovnou tak často nespravodlivo obviňoval gróf-biskup Karol Esterházy de Galantha:

— «*Som ja schizmatik? Je to pravda, že ja som schizmatik?*»...²⁵

S touto bolestnou výčitkou na perách zomrel dňa 4. júla 1772.²⁶

Latinský egerský biskup, ktorý nepozeral na dobro duší, ale len na svoje kapsy naplnené cirkevnými daňami-desiatkami od mnohopočetných gréckokatolíkov, si takto na vrub pripísal i ďalší zločin – predčasnú smrť prvého oficiálne Rímom uznaného sídelného gréckokatolíckeho mukačevského episkopa.

Rok 1772 – výčitky svedomia latinského grófa-biskupa Esterházyho

Joan Bradač zo svojej smrteľnej postele napísal posledný list grófovi-biskupovi Karolovi Esterházymu de Galantha, v ktorom mu pripomínal najnovšie nespravodlivosti, ktoré páchalo latinské kňazstvo na gréckokatolíkoch, a to i napriek tomu, že Mukačevská eparchia bola uznaná pápežom za samostatnú už skoro rok. Tento list prišiel grófovi-biskupovi Esterházymu do rúk spolu so správou, že Joan Bradač

zomrel. Po nečakanej smrti mladého štyridsaťročného mukačevského sídelného episkopa Joana Bradača, sa grófovi Esterházymu de Galantha pohlo svedomie.

Výčitkami svedomia trápený napísal tento latinský gróf-biskup o necelých desať dní po smrti vладыky Joana Bradača, OSBM, dňa 14. júla 1772, otvorený list (*Obežník*) svojmu latinskému kňazstvu, v ktorom svoje kňazstvo začal konečne vyzývať k tomu, aby prestalo znevažovať gréckokatolícke kňazstvo a pokladalo ho za sebe rovnoprávne. Aby gréckokatolíckych svjaččenikov latinskí

Gróf-biskup Karol Esterházy de Galantha

kňazi neoberali o príležitostné, či ročné odmeny (štólu, koblinu a rokovinu), a to nielen na farnostiach, ale aj na filiálkach «*a to bez akéhokoľvek otáľania, pomalosti či odporu*»... Tiež vyzýval svoje kňazstvo, aby dovolilo vo svojich kostoloch gréckokatolíckym kňazom vysluhovať tajomstvá gréckokatolíckym veriacim, hlavne tam, kde sa jednalo o pôvodné gréckokatolícke cerkvi. V závere listu dokonca vyzval svoje latinské kňazstvo k láske ku gréckokatolíckym kňazom.²⁷

Svoj príkaz k spravodlivému správaniu sa voči gréckokatolíckemu kňazstvu Mukačevskej eparchie biskup Esterházy opäť opakoval 3. októbra 1773 s dodatkom, aby latinskí kňazi, ako aj veriaci, prestali gréckokatolíkov označovať hanlivým názvom «*uniati*», ale správnym «*gréckokatolíci*». V tom istom liste z 3. októbra 1773 vyzýva svoje kňazstvo, aby tiež prestalo označovať gréckokatolíckych kňazov výrazom «*pop*», ale v latinskej Cirkvi všeobecným «*paroch-farár*».²⁸

Zhrnutie:

Gréckokatolícki episkopi do roku 1771 len poskokmi latinského egerského biskupa, po roku 1771 už konečne svojprávnymi

Všetci mukačevskí episkopi po tzv. “únii”, tj. od roku 1646 až do roku 1771 boli pokladaní rímskokatolíckou cirkevnou hierarchiou len za akýchsi pomocných (bezmocných) biskupov rímskokatolíckeho biskupa z Egera a ako takí boli len trpení – boli pokladaní len za akési nutné a prechodné zlo, prechodné dokiaľ sa všetci gréckokatolíci nestanú rímskokatolíckmi. Preto vo svojich menovacích dekrétach z Ríma nemajú nikdy titul «sídelného mukačevského episkopa», ale vždy len nejaké iné tituly takých episkopstiev, ktoré v danom čase už neexistovali a ktoré sa dávajú pomocným biskupom v latinskej katolíckej Cirkvi dodnes.

✓ Napr. episkop Josif Roga de Camellis, OSBM (1689-1706), mal len titul: «episkop Sebastenský (*Sebastiensis*)»,²⁹

✓ Hennadij H. Bizancij, OSBM (1716-1733), mal menovací titul «episkop Sebastenský (*Sebastiensis*)»,³⁰

✓ Simeon Š. Olšavskyj, OSBM (1733-1737), dostal titul «epis-

kop Pellenský (*Pellensis*)»,³¹

✓ Heorhij H. Blažovskij, OSBM (1738-1742), dostal titul «episkop Ahnenský (*Agnensis*)»,³²

✓ Michal M. Olšavskij, OSBM (1743-1767), mal titul: «episkop Rossenský (*Rossensis*)»,³³

✓ Joan Bradač, OSBM (1768-1772), dostal titul «episkop Rossenský (*Rossensis*)». ³⁴

Až potom, čo kráľovná Mária Terézia vymohla od pápeža uznanie Mukačevskej eparchie, dostal Joan Bradač 23. novembra 1771 od pápeža titul nie pomocného (bezmocného), ale sídelného episkopa: «episkop Mukačevský (*Munkacsiensis*)»...³⁵ a ďalší mukačevskí vladykovia počnúc Andrijom Bačinským (1773-1809) doštávali už tiež ten istý sídelný titul «*Munkacsiensis*»...

V zázname z audiencie u pápeža z 26. augusta 1743 sa napr. píše: «*Vaša Svätosť je prosená, aby menovala apoštolského vikára s hodnosťou a titulom biskupa nejakej Cirkvi v častiach neveriacich (teda titulárneho-pomocného biskupa), pre katolíkov gréckeho obradu existujúcich v Egerskej (latinskej) diecéze a na iných miestach Uhorska, otca Michala Olšavského, baziliánskeho mnícha, ktorý bol generálnym vikárom posledných dvoch zomrelých apoštolských vikárov a je doporučený aj kráľovnou Uhorska a Čiech (Máriou Teréziou)...*». ³⁶

Ako vidieť, i v tomto dokumente sa nespomínala žiadna Mukačevská gréckokatolícka eparchia, ale len «*gréckokatolíci existujúci na teritóriu (latinskej) Egerskej diecézy*». Mukačevská eparchia prestala existovať, ako taká, papierovým rozhodnutím vtedajších uhorských latinských primasov a egerských latinských biskupov...

Ak boli nejakí episkopi Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie menovaní Rímom do roku 1771, nikdy nedostali menovanie na «**sídelných**» episkopov, ale len ustanovenie za «**pomocných-titulárnych**» episkopov latinského biskupa egerského. Územie latinského Egerského biskupstva vtedy vďaka expanzii latinského obradu územno-právnym rozhodnutím prekryvalo územie Mukačevského gréckokatolíckeho episkopstva, a to dokonca ešte v čase keď na tomto území veriacich latinského obradu ešte nebolo. Sídelným biskupom i pre Mukačevskú gréckokatolícku eparchiu bol teda rímskokatolícky egerský biskup a gréckokatolícki episkopi boli len jeho dočasnými «obradovými vikármi-kaplánmi», kým sa

gréckokatolíci nestanú «dokonalejšími», teda rímskokatolíkmí (princíp: *praestantia ritus latini* – teda prednosti latinského obradu, platil teoreticky i prakticky až do II. Vatikánskeho koncilu, teda do šesťdesiatych rokov 20. storočia). Mukačevská eparchia sa v 18. storočí hanlivo a ponižujúco v dokumentoch egerského latinského biskupa i Rímskej Kúrie označovala nie ako «eparchia», ale iba ako «oblasť» Egerskej diecézy, teda integrálna súčasť latinskej Egerskej diecézy.

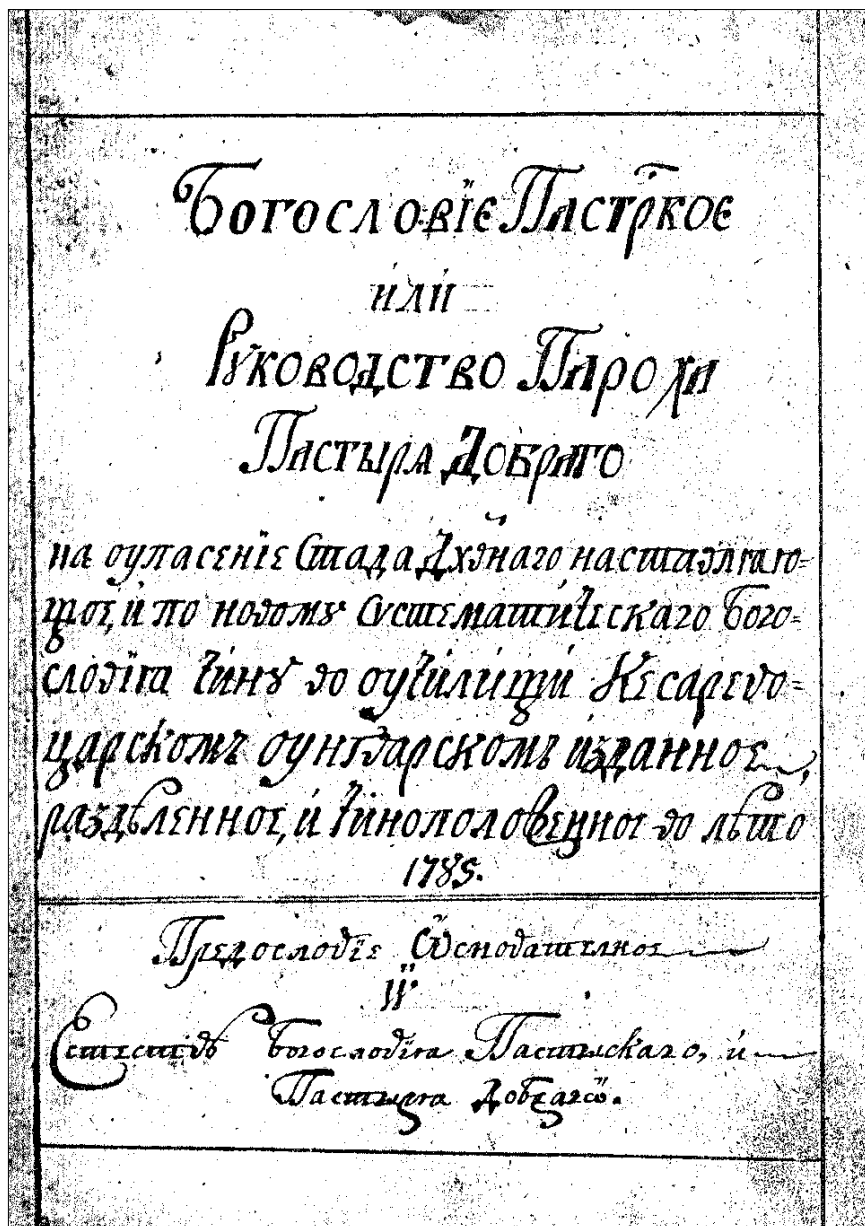
Nebyť Márie Terézie a neskoršieho *Tolerančného patentu* jej syna Jozefa II., Mukačevská eparchia by zanikla (spolu so svojimi veriacimi-gréckokatolíkmí) podobne ako všetky ostatné gréckokatolícke baziliánske monastyrské eparchie v centrálnom a severovýchodnom Uhorsku. Historické fakty uvedené v tejto práci to dokazujú bez akýchkoľvek pochybností.

Veľké zásluhy Márie Terézie o zachovanie gréckokatolíckeho obradu (pred latinskou rozpínavosťou) v severovýchodnom Uhorsku si uvedomovali všetci vtedajší gréckokatolícki mukačevskí episkopi. Keď 29. novembra roku 1780 Mária Terézia vo veku 63 rokov zomrela, vladyka Kyr Andrij Bačinskij vo svojom *Obežníku* z 30. novembra 1780 dojímavo ju nazýva: «*najláskavejšia naša matka Mária Terézia...*» (всела́скавѣйша́я ма́ти н(а)ша Ма́рія Тере́зі́я).³⁷ Preto i naše označenie Márie Terézie: «matka Mukačevskej eparchie» nie je vôbec nehistorické.

Vo svojom rusínsky písanom *Obežníku* z 5. decembra 1780 vladyka Kyr Andrij Bačinskij vymenoval všetky zásluhy Márie Terézie v jej vzťahu ku gréckokatolíckemu obradu. Tento *Obežník* sa dá spokojne označiť ako «*oslavná óda na cisárovnú a kráľovnú Máriu Teréziu*». Okrem toho na pamiatku Márie Terézie prikázal, aby sa po všetkých cerkvách Mukačevskej eparchie trikrát denne zvonilo a to po dobu jedného mesiaca; v tom istom čase aby každý svjaščeník odslúžil za Máriu Teréziu každý týždeň jednu Službu Božiu. Aby sa nikde po celej eparchii nehrala muzika a to odo dňa obdržania *Obežníka* až do nedele Tominej na nasledujúci rok...³⁸

Rok 1773 – zrušenie rehole latinských jezuitov

Za panovania najväčšej pozemskej dobroditeľky gréckokatolíkov v čiernom-maďarskom Uhorsku – Márie Terézie – sa v 18. storočí priamo Božím zásahom stala ešte jedna, pre existenciu gréckokatolíkov Uhorska mimoriadne dôležitá udalosť: Za jej panovania bola roku 1773 zrušená jezuitská rehoľa, a to i v Uhorsku.³⁹

Titulná strana rukou po rusínsky písanej učebnice mukačevských bohoslovcov z roku 1785, z ktorej sa učilo v Užhorodskom gréckokatolíckom seminári.

Pápež zrušil rehoľu jezuitov svojou bulou už 21. júla 1773. Mária Terézia pápežovu bulu v Uhorsku uviedla do praxe 21. septembra 1773. Zrušenie jezuitov takto v poslednej chvíli tiež prispelo k záchrane zvyškov gréckokatolíckej cyrilometodejskej kultúry-tradície a obradu v hornom Uhorsku, takže sa tieto dostali v nepretržitej línii od sv. Cyrila a Metoda až k nám.

Z obrovského majetku zrušenej prepolitizovanej jezuitskej rehole Mária Terézia zriadila školský fond a niečo pridělila i po ekonomickej stránke v tom čase úplne zgniavenej a zruinovanej gréckokatolíckej Cirkvi. To isté robil i jej syn Jozef II.

Od čias Márie Terézie sa obrad svätých solúnskych bratov, ako i starodávne slovanské obyvateľstvo horného Uhorska, vyznávajúce «staru viru», tiež prestáva volať “schizmatikmi”, “uniatmi”, alebo dokonca “židmi” (gréckokatolíckej cirkvi boli na mnohých miestach rímskokatolíckmi označované dokonca za «synagógy»), ale udomácňuje sa názov «grécko-katolíci» (rovnocenná analógia k slovu «rímsko-katolíci»);⁴⁰

Rok 1775 – materiálne zadostučinenie mukačevskému episkopovi na úkor zrušených jezuitov

Roku 1775 dostal mukačevský vladyka Kyr Andrij Bačinskij (šiesty po Josifovi Rogovi de Camellisovi) v Užhorode kostol po zrušených jezuitoch, jezuitský kláštor, ako i Užhorodský zámok, kde okamžite otvoril seminár pre svojich gréckokatolíckych bohoslovcov. Seminár bol v Užhorodskom zámku otvorený v školskom roku 1778/79.⁴¹

Užhorodský zámok sa stal seminárom pre gréckokatolíckych bohoslovcov! Na prvý pohľad to znie neuveriteľne. Bohoslovci žili v krásnom a prepychovom zámku... Realita však bola omnoho tvrdšia – v čase, keď ho prevzali, bol len ošarpanou kasárnou rakúskych vojakov:

Užhorodský zámok pôvodne patril uhorskému-rusínskemu kráľovskému rodu Arpádovcov. Po ich likvidácii patril francúzskym Drugethovcom. Po vymretí Drugethovcov prešiel do rúk Bercsényho, ktorý ho dal prestavať francúzskym inžinierom Le Mairom do súčasnej podoby. Po potlačení Rákoczyovej vzbury, ktorá bola zosnovaná práve na tomto zámku, bol tento hrad zkonfiškovaný kráľom a odovzdaný na vojenské účely ako vojenské kasárne (prvá pol. 18. st.).

Päťdesiat rokov ho nikto neudržiaval, preto Užhorodský zámok tesne predtým, ako sa stal bohosloveckým seminárom mukačevského gréckokatolíckeho episkopa A. Bačinského bol v dezolátnom stave.⁴² Stačí porovnať úroveň bývania v súčasných vojenských kasárňach so životom okolitého obyvateľstva (dnes na zač. 21. storočia) a človek hneď porozumie, ako asi bývali vojaci koncom 18. storočia, keď okolité obyvateľstvo žilo v zemľankách a zruboch...

Rok 1777 – dozvuky otvoreného útlaku: dvadsať palíc kanto- rovi zato, že «išiel na Večirňu»

Ešte z roku 1777, teda šesť rokov po legalizovaní gréckokatolíkov v Mukačevskej eparchii, existuje správa o útlaku gréckokatolíkov od miestnych šľachticov i napriek sympatiám a podpore zo strany Márie Terézie. Správa sa zachovala v liste z roku 1778, ktorý píše Heorhij Kevsehi, sihoťský vikár, episkopovi mukačevskému, že gréckokatolícky ďak-kantor z Ťačeva dostal pred rokom (teda r. 1777) verejne pred všetkými na námestí 20 palíc ako trest zato, že v deň pred Uspením Prečistej Divy Marii išiel spievať na bohoslužby (Večirňu so vsenočným) a neišiel robiť na panské...⁴³ U rímskokatolíkov (rímskokatolíckej šľachty) sa totiž pod vplyvom nedávneho protestantizmu (z ktorého rímskokatolíci na územiach Podkarpatska vznikli a čerpali i nemalý počet svojich veriacich) Uspe-
nie ako sviatok nesviatkovalo⁴⁴ a okrem toho gréckokatolíci vtedy, ako i na mnohých miestach dodnes (celá Ukrajina, Rusko, Bulharsko, Srbsko, Grécko...), slávilí sviatky nie podľa rímskokatolíckého nového-gregoriánskeho kalendára (prvok *novej viry*), ale podľa starého – juliánskeho (prvok *starej viry*).

Rok 1780 – premiestnenie episkopskej rezidencie z Mukačeva do Užhorodu

Jeden z nástupcov Olšavského: vladyka Kyr Andrij Bačinskij (šiesty po Josifovi Rogovi de Camellisovi), prvý episkop-bilec, ktorý už nemal ani formálne baziliánske sľuby, r. 1780 dokonca opustil aj samotné mesto Mukačevo a preniesol sídlo mukačevských episkopov z Mukačeva do Užhorodu (mukačevskí episkopi tam sídlia dodnes), pretože tam od kráľovnej Márie Terézii dostal r. 1775 po zrušených jezuitoch kostol, ktorý premenil na svoju ka-

tedrálu a ich kláštor na svoju rezidenciu.⁴⁵ Bolo to malé, ale predsa len citeľné materiálne zadostučinenie zdecimovanému gréckokatolíckemu obyvateľstvu na území severovýchodného Uhorska. Bolo to práve z nehnuteľností toho istého Rádu jezuitov, ktorý sa práve najviac pričinil o zdecimovanie počtov gréckokatolíkov a stratu ich majetkov pod zámienkou protireformácie v 16. a 17. storočí.

Nová gréckokatolícka katedrála bola v Užhorode posvätená 15. októbra 1780 (bolo to na meniny cisárovnej Márie Terézie) mukačevským episkopom A. Bačinským za prítomnosti kráľovského komisára grófa Štefana Andrášyho zo Sv. Kríža a Krásnej Hôrky.⁴⁶

Hlavným dôvodom premiestnenia sídla mukačevského episkopa do Užhorodu bolo teda jeho materiálne zabezpečenie. Bývalý jezuitský kostol bol premenený na katedrálu, bývalý jezuitský kláštor na rezidenciu i Užhorodský zámok Drugethovcov na seminár. Zároveň Užhorod bol výhodnejšie umiestnený na riadenie nateraz rozsiahlej eparchie, rozprestierajúcej sa na území 12 žúp (teda dvanástich pôvodných gréckokatolíckych eparchií), do ktorej patrilo i územie dnešnej Prešovskej eparchie, Košického exarchátu, Hajdudorožskej eparchie a sedemdesiatich farností neskôr pridelených Velkovaradínskej eparchii... Užhorod sa nachádzal bližšie k centru tohto územia než Mukačevo. Medzičasom po politických zmenách v 20. storočí Mukačevská eparchia stratila rozsiahle územia v prospech novovzniklých hore menovaných gréckokatolíckych eparchií a samotný Užhorod sa ocitol úplne na hraniciach terajšej Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie, v ktorej sa Mukačevo opäť geograficky objavilo v centre. Politické zmeny roku 1989, ani uznanie gréckokatolíkov (za existujúcich) aj na Ukrajine nespôsobili, aby gréckokatolíckemu mukačevskému episkopovi boli okrem katedrály vrátené vyššie spomínané objekty v Užhorode.

Prenesenie sídla mukačevského episkopa z Mukačeva do Užhorodu potvrdil pápež opäť veľmi oneskorene, a to až v roku 1817 pod podmienkou, že i napriek tomu, že episkop sídli v Užhorode, naďalej sa eparchia bude volať «mukačevskou».⁴⁷ Takto bolo po prvýkrát v dejinách Mukačevskej monastyrskej eparchie episkopské sídlo umiestnené nielen mimo baziliánsky soborný monastyr (mimo Černeču Horu), ale dokonca i mimo mesta Mukačeva do Užhorodu, kde sa nachádza dodnes. Takmer tisícročná Mukačevská monastyrská eparchia tak-

Mukačevský vладыka Andriy Bačinskyj (1773-1809). Portrét sa dnes nachádza v Užhorodskom chudožestvennom muzeju.

to vyše sto rokov po Užhorodskej “únii” prestala mať i navonok monastyrský ráz a získala nielen vnútorné, ale i navonok črty rímskokatolíckeho biskupstva izolovaného od mníšstva.

Mukačevská gréckokatolícka eparchia sa dodnes nazýva «Mukačevskou», i keď má už od roku 1780 svoje sídlo v Užhorode. Paradoxálne na mieste pôvodného sídla starodávnej gréckokatolíckej eparchie v Mukačeve bola roku 1993 zriadená latinská Mukačevská apoštolská administratúra na čele so sídelným latinským biskupom Antalom Majnekom.⁴⁸ Táto latinská «administratúra» bola pápežom Jánom Pavlom II. pretransformovaná roku 2002 na «Mukačevské rímskokatolícke biskupstvo»... Teraz už je len otázkou jediného dekrétu, aby starodávna Mukačevská gréckokatolícka eparchia sídliaca už pár storočí v Užhorode bola premenovaná na «Užhorodskú», aby sa po nejakom čase so satanskou zlomyseľnosťou mohol dátum jej premenovania označovať za dátum jej vzniku... Podobne ako sa dátum uznania Mukačevskej eparchie (r. 1771) dnes s obľubou uvádza ako dátum jej vzniku!

Latinská Cirkev vždy cieľavedome zakladala svoje biskupstvá na miestach, kde pôvodne bolo sídlo gréckokatolíckeho episkopa (napr. Ostrihom, Veszprém, Eger... a teraz – roku 2002 i Mukačevo) s cieľom, aby keď raz gréckokatolícke episkopstvo zanikne a gréckokatolíci sa pretransformujú na rímskokatolíkov, dejiny latinského biskupstva siahali čím hlbšie, tým, že si privlastní dejiny pôvodne gréckokatolíckeho biskupstva.

Sarkastická aplikácia minulosti na budúcnosť

V úvode tejto štúdie stojí heslo, že dejiny sú učiteľkou múdrosti. Keďže sa dejiny a hlavne ich nespravodlivosti opakujú, skúsme si aspoň teoreticky aplikovať nespravodlivú minulosť na budúcnosť, aby sme si uvedomili trápnosť celých dejín vo vzťahu Západ-Východ – a koniec-koncov i príčiny vzniku pravoslavia ako schizmy.

V roku 2002, i napriek tomu, že na území gréckokatolíckej Mukačevskej eparchie žije len zanedbateľný počet rímskokatolíkov, bolo v meste Mukačevo zriadené prvýkrát v dejinách rímskokatolíckeho biskupstva. Bolo zriadené priamo v centre teritória gréckokatolíckej Mukačevskej eparchie v Mukačeve roku 2002 a je už len otázkou času, kedy sa mukačevský gréckokatolícky episkop sídliaci excentricky na hraniciach teritória mukačevskej eparchie v Užhorode začne nazývať «užhorodským» a zopakuje sa dejinná tragédia všetkých monastyrských cyrilometodejských gréckokatolíckych eparchií Uhorska, že rímskokatolícke biskupstvo si privlastní nielen meno, ale i takmer tisícročné dejiny Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie a o sto či dvesto rokov (po zničení a falzifikácii písomných zmienok) sa bude písať, že «rímskokatolícke Mukačevské biskupstvo» vzniklo v cyrilometodejských časoch a gréckokatolícke “Užhorodské” v roku XY na začiatku 21. storočia. To sa totiž stalo vo Veľkom Varadíne, v Egeri, vo Veszpríme, vo Vyšehrade, v Báci, v Ostrihome... pred niekoľkými storočiami.

Že by to latinskí dejepisci dnes už nedokázali? Keď dnes dokážu z byzantského sv. Cyrila a Metoda, ktorí boli celý život prenasledovaní latinským benediktínskym biskupom Vichingom, urobiť šíriteľov latinského obradu na Veľkej Morave, keď dokázali z gréckokatolíckych slovanských Arpádovcov urobiť latinských Maďarov, z rusínskeho episkopa-mučeníka Kyr Pavla Gojdiča, OSBM (+1960), a to dokonca ešte za života očitých svedkov a súčasníkov urobiť «prvého slovenského svätca»... hore uvedená aplikácia do budúcnosti nie je vôbec nereálna...

Premena gréckokatolíkov na rímskokatolíkov a následné ustanovenia nových latinských diecéz koncom 18. a začiatkom 19. storočia

Podľa tvrdenia samotných latinských zdrojov, do konca 11. storočia stačila pre pastoračiu celého horného Uhorska (dnešné Slovensko a dnešná Zakarpatská Ukrajina, pôvodná Podkarpatská Rus) len jedna jediná rímskokatolícka diecéza v Ostrihome,⁴⁹ ku ktorej sa neskôr pridala (po transformácii z gréckokatolíckej) i latinská diecéza v Nitre a Egeri.⁵⁰ Takýto stav trval až do konca 18. storočia a začiatku 19. storočia, kedy vznikli na území horného Uhorska (= dnešného Slovenska) úplne nové latinské diecézy (Spiš – 1776, Banská Bystrica – 1776, Rožňava – 1776, Košice – 1804...). Je logické, že sa to stalo až vtedy, keď to bolo potrebné, teda, keď latiníci na tomto území zväčšili počet svojich veriacich na úkor pôvodných gréckokatolíkov.

Jediná latinská diecéza pokrývajúca celé územie Slovenska, ba ešte viac, bola kedysi v 11. storočí úplne dostačujúca, podobne ako dnes stačí niekoľko novovytvorených latinských diecéz na pokrytie obrovského územia Ruska. Rímskokatolíci na území horného Uhorska kedysi žili v skutočne zanedbateľnom počte a jednalo sa len o prišelcov-cudzincov (Nemcov a Talianov). Až po roku 1083 boli v Nitre⁵¹ a v Egeri⁵² vytvorené duplicitné latinské biskupstvá, ktoré spočiatku koexistovali popri pôvodných cyrilometodejských gréckych monastyrských, pokiaľ tie grécke neboli neskôr násilne zrušené či asimilované po roku 1215 na báze 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu, ktorá určovala, že v jednom meste, či v jednej diecéze nesmú byť dvaja katolícki sídelní biskupi rozličných

obradov. Ale i tak, čo sa týka sídla, na území celého dnešného Slovenska a Zakarpatskej Ukrajiny nebolo potrebné okrem Ostrihomského⁵³ a Egerského biskupstva až do roku 1776 nijaké iné rímskokatolícke biskupstvo, lebo na Slovensku absolútna väčšina obyvateľstva až do reformácie bola gréckeho obradu, čo nám dokazujú okrem iného i dodnes existujúce rímskokatolícke kostoly na západnom a strednom Slovensku zasvätené typicky gréckym sviatkom Bohorodičky (napr. Uspeniu, Narodeniu...), Povzdvihnutiu Čestného Kríža alebo iným typicky gréckym svätým ako napr. sv. Mikulášovi Čudotvorcovi, či sv. bezsrebrenikom Kozmovi a Damiánovi...

Existencia tak veľkého územia, ako je dnešné Slovensko (bývalé horné Uhorsko) bez jediného rímskokatolíckeho biskupstva (Ostrihom i Eger sa nachádzajú v Maďarsku a územie Slovenska mali medzi sebou len podelené) je jedným z mnohých dôkazov existencie gréckokatolíckych monastyrských eparchií riadených chimandritom-episkopom a vysluhovaných černokňazmi (černcami). Jedinú výnimku tvorí Nitra, ktorá bola originálne tiež gréckokatolíckym cyrilometodejským monastyrským episkopstvom a sa stala formálnym rímskokatolíckym episkopským sídlom až koncom 11. storočia a aj to len na relatívne veľmi krátku dobu. Okrem nej na území terajšieho Slovenska 900 rokov nemalo sídlo nijaké iné rímskokatolícke biskupstvo! Územie Slovenska bolo formálne rozdelené medzi rímskokatolícke biskupstvá: Ostrihom, Nitra a Eger, ale tieto tu nemali svojich veriacich iba nemeckých kolonistov, podobne ako dnes Jánom Pavlom II. novoutvorené štyri latinské diecézy v Rusku. Roku 1776 v jeden jediný deň: 13. marca, boli vytvorené hneď tri nové rímskokatolícke biskupstvá na území Slovenska: Spiš (Szepes, Zips), Banská Bystrica (Besztercebánya, Neusohl) a Rožňava (Rozsnyó, Rosenau) a až r. 1804 tu bolo vytvorené rímskokatolícke biskupstvo Košice (Kassa, Kaschau) a to preto, lebo polatinčovaním prevádzaným Ostrihomom a Egerom gréckokatolíkov tu vzniklo už také veľké množstvo rímskokatolíkov, že tieto nové rímskokatolícke diecézy už bolo skutočne potrebné na slovenskom území aj vytvoriť.

Pokus o analógie zo súčasnosti

Podobnej situácie sme svedkami i v súčasnosti v tak typicky pravoslávnej krajine ako Rusku, kde prakticky rímskokatolíkov nieto, ale i napriek tomu celé územie Ruska je rozdelené medzi latinské diecézy vysluhujúce cudzincov Poľakov a Nemcov násilne presídlených po II. svetovej vojne tak, že tam neexistuje miesto, ktoré by nebolo pod nejakou latinskou jurisdikciou. Latinské diecézy tam takýmto spôsobom prekrývajú pôvodné-originálne pravoslávne eparchie gréckeho obradu. Tieto novovytvorené latinské diecézy sú dnes v Rusku v štádiu “vyhľadávania či získavania-preťahovania” (tzv. prozelytizmus) veriacich, ktorých zatiaľ nieto... Ak by sme žili pred 18. storočím, po aplikácii 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu, po patričnej podpore štátu, pravoslávne eparchie v Rusku, ktoré by prijali úniu s Rímom, by prestali existovať, pretože v jednej eparchii podľa IV. Lateránskeho koncilu nemohli pôsobiť dvaja katolícki episkopi odlišného obradu a všetci pravoslávni episkopi by sa stali z jedného dňa na druhý pomocnými-bezmocnými biskupmi miestnych latinských, ktorí by sa už postarali o skorú premenu obradu obyvateľstva na latinský. Tak by jednoduchým právnym zásahom bol nespravodlivo a nekresťansky zlikvidovaný cyrilometodejský obrad v Rusku. To sa robilo až do konca 18. storočia v Uhorsku a Poľsku.

Krátke zhrnutie pokusu o úplnú likvidáciu gréckokatolíkov severovýchodného Uhorska

Ešte koncom 16. a začiatkom 17. storočia bolo na území severovýchodného Uhorska viacero gréckokatolíckych eparchií. Likvidácia týchto eparchií a ich veriacich prebiehala podľa tohto scenára:

1.) Najprv sa zlikvidovali jednotlivé menšie eparchie a ich episkopi, pod zámienkou, že sa cisárskym dvorom preferuje len jediný a to mukačevský gréckokatolícky episkop. Podarilo sa to do začiatku 17. storočia, a to až na malé výnimky (napr. Uhoľská-Maramorošská eparchia). Potom sa prešlo k druhému bodu likvidácie:

2.) Mukačevský gréckokatolícky episkop sa mal podriaďovať egerskému latinskému biskupovi ako jeho obradový vikár v zmysle 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu a potom mal zaniknúť.

a) Prvý čiastočne úspešný pokus o túto degradáciu sa začal roku 1646 v latinskom zámockom kostole v Užhorode (tzv. “únia”), keď 63 gréckokatolíckych kňazov pošliapalo kňazskú prísahu vernosti a vo vidine ekonomických sľubov sa odtrhlo od svojho legálneho mukačevského gréckokatolíckeho episkopa a stalo sa súčas-

tou latinskej Egerskej diecézy (dnes tieto farnosti sú už plne rímskokatolícke). Tento pokus však zasiahol len malú a nepatrnú časť Mukačevskej eparchie, lebo ostatné územie bolo pod politickým vplyvom a vládou protestantských Rákoczyovcov, ako i Thökölyho a na základe starej tradície sobornosti ignorovalo egerského latinského biskupa, takže mukačevský gréckokatolícky episkop sa mu nepodriadil ako obradový vikár.

Vtedy si latinská hierarchia Uhorska uvedomila, že s legálne (kánonicke) volenými episkopmi Mukačevskej eparchie bude ťažká práca, lebo gréckokatolícke kňazstvo si vždy vyberie za svojho episkopa toho najlepšieho a najtvrdšieho gréckokatolíka. Takýto mukačevský episkop sa nikdy dobrovoľne nezriekne svojej jurisdikcie nad Mukačevskou eparchiou v prospech latinského egerského biskupa. Preto sa boj sústredil na odbúranie starodávnej cirkevnej kánonickej východnej praxe: domácej voľby episkopa, ako i na výchovu nových «janičiarskych» kádrov, tj. gréckokatolíckych bohoslovcov s latinským srdcom.

b) Na likvidáciu voleného episkopa v Mukačevskej eparchii a jeho nahradenie zhora dosadeným prolatínsky naladeným sa naskytla príležitosť po porážke Thökölyho. Latinská hierarchia Uhorska vtedy porušila aj svoju prax aplikovanú v iných častiach krajiny: nečakala na smrť právoplatne vybraného-zvoleného episkopa Mukačeva, ale využijúc politickú nestabilitu v prospech seba, zosadila roku 1690 právoplatne voleného Metodija Rakoveckého, OSBM, a vymenila ho za zhora menovaného cudzinca Taliana gréckeho pôvodu Josifa Rogu de Camellisa, OSBM. Od čias Josifa Rogu de Camellisa už nedovolila a ani neuznala nijakého slobodne voleného gréckokatolíckeho episkopa na mukačevskom prestole. Nastal urputný boj o právo voľby zo strany gréckokatolíkov podporovaný cisárom, či menovania «zhora» presadzovaným latinskou hierarchiou podporovanou pápežom.

c) Tento boj trval intenzívne do roku 1716, keď na mukačevský prestol bol dosadený latiníkom vyhovujúci slaboch Heorhij Bizancij. V tomto momente Mukačevská gréckokatolícka eparchia prestala existovať a stala sa integrálnou súčasťou (oblasťou) Eger-

skej latinskej diecézy, ktorú spravoval vikár-kaplán egerského latinského biskupa H. Bizancij, ktorý mal ešte-zatiaľ episkopskú hodnosť, s krycím titulom «apoštolský vikár». Gréckokatolíci boli bez vlastného svojprávneho pastiera a čas pracoval proti nim. Od roku 1706 do roku 1771 z Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie zmizlo okolo 500 farností v prospech Egerského a Ostrihomského latinského biskupstva. Tento stav trval až do roku 1771, keď Mária Terézia uznala existenciu Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie a pápež krátko nato schválil toto jej ustanovenie. Ukradnuté gréckokatolícke farnosti dali základ, aby v roku 1776 a 1804 boli ustanovené nové rímskokatolícke diecézy v severovýchodnom Uhorsku: Spiš, Rožňava, Banská Bystrica, Košice, Szatmár vyčlenením z pôvodne obrovského územia Ostrihomu a Egera...

¹ Každý mukačevský episkop užíval pôvodne ako svoju kapitolu-sobor baziliánov, tj. sobor starcov baziliánskeho monastýra na Černečej Hore. Kapitolu svetských kňazov, podľa latinského príkladu nazývaných «kanonici», začal mať až od roku 1776, kedy bola takáto kapitula v Mukačeve vlastne aj po prvýkrát vytvorená-menovaná, (porov. А. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 66); O náhradu kapituly sa snažil už vladyka J. Bradač (ešte pred rokom 1776), ktorý bol pôvodne svetský kňaz, tento namiesto sobora-kapituly baziliánov z Černečej Hory, mal za kapitolu svetských archidiakonov (biľcov), v dnešnej 'prešovskej' cirkevnej terminológii «arcidekanov», ktorí sa zo svojich farností schádzali na pozvanie episkopa v Mukačeve. Baziliánov už v tom čase úplne ignoroval. To potom, čo v časoch vladýčestva M. M. Olšovského, došlo medzi baziliánmi a episkopmi «svetského» a nie mníšskeho pôvodu k rozporom a fyzickému oddeleniu a potom, čo od roku 1733 baziliáni stratili svoju pôvodnú stabilitu deštruktívne pôsobiacom výmenou ihumenov za nových v expresnom časovom limite: každé tri roky; Peleš ešte v roku 1871 vo svojom článku uverejnenom v *Лвова* napísal: «Въ угорскихъ Епархіяхъ называютъ ся... деканы 'вице-архидіаконами', понеже тамъ Епархіи подѣлени суть на Архидіаконаты, звичайно чотыри, а тиі зновъ подѣлени суть на вицеархидіаконаты...», (Ю. Пелешъ, «О деканахъ», *Рускій Сіонъ*, Львовъ, III/20 (1873) стр. 627).

² «... Agnosco quidem magnam, et potentem esse Excelsam familiam Eszterházyanam, eandem tamen non esse in statu, bona venia asserere possum, resarciendi damna illa, quae Exc. V. pientissimae Maj. Suae Ssmae intentiones praepediendo S. Unioni, Clero, ac populo unito intulit, nisi errorem correxerit», (І. Дулишко-вичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 206).

³ «Non qua Comes Eszter, sed qua Eppus Agr. haec facio, quia qua talis et Decimas Ruthenorum, ac Valach. a rege donatas, et 1000 parochos, videlicet Ritus mei circiter 300 unitos vero 700 habeo», (I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгарь, 1877, стр. 206).

⁴ «Ехс. V. est potens utroque modo, habet modos, et vias me vexandi, et pro parte sua multa interpretandi; spero interim nec me Deus derelinquet cum meis, neque Maj. Sua Ssma tot fideles subditos suos vexari patietur», (I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгарь, 1877, стр. 206). Opis celej návštevy vладыку J. Bradáča u grófa-biskupa K. Esterházyho de Galantha uverejnil Duliškovič: I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгарь, 1877, стр. 194-211. Duliškovič informácie čerpal z Archiv. D. Agriensia nro 137. ad ann. 1769, 'Dialogus Carolum inter Agr. et Joannem Munkács. Eppos 1769. 16. Sept. Agriae'. Text rozhovoru zaznamenal i Lučkaj: M. Luts kay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 138-150.

⁵ Porov. M. Luts kay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 154-155; porov. tiež J. Basilovits, *Brevis notitia foundationis Th. Koriathovits*, III, Cassovia, 1799, str. 115-118.

⁶ Hneď po tejto historickej návšteve Jozefa II. na Černečej Hore pri Mukačeve rusínsky gréckokatolícky kňaz Alexij Ilkovič (z Matysovej, okr. Stará Ľubovňa) napísal po latinsky oslavnú poému na Jozefa II.: «Josepho Secundo Augustissimo Imperatori ita Rhutena parnassus cecinit», (porov. uverejnenú poému v I. János, *Ruszinok latin nyelvű panegyricus II. Józsefhez*, Nyíregyháza, 2002, str. 23-44). Túto oslavnú poému o. A. Ilkovič zaslal cisárovi Jozefovi II. do Viedne.

⁷ *Бѣжварѣ или Рѣководіе хотѣщимъ оучитисѧ писмены рѣско-славѣнскими кнѣгъ, Видень, 1770.*

⁸ Žaloba biskupa grófa Karola Esterházyho de Galantha na episkopa J. Bradáča do Ríma, nachádzajúca sa v Archíve Kongregácie Propaganda Fide, *Miscelanea Valachorum Graeci Ritus, Generalia*, vol. I., f. 48-50; porov. A. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 35-36; porov. tiež A. Pekar, *De erectione canonica eparchiae Mukacoviensis (an. 1771)*, Roma, 1956, str. 111-112.

⁹ Porov. G.A. Timkovič, «Sv. Cyril a Metod priniesli a šírili liturgiu sv. Jána Zlatoústeho», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, I/1-2 (1996) str. 125.

¹⁰ 3. októbra 1767 bol poslaný egerskému latinskému biskupovi list z Kongregácie Propaganda Fide, v ktorom sa mu ďakuje za podrobné informácie o situácii ohľadne kanonizovania Mukačevskej eparchie a sa mu oznamuje, že sa pápež cez svojho viedenského nuncia pokúsi presvedčiť Máriu Teréziu, aby sa prestala angažovať vo veci za ustanovenie Mukačevskej eparchie: «... A Monsignor Vescovo d'Agria. 3. Ottobre 1767. Dal breve, che nostro Signore scri-

verà a V.S. sentirà quanto la Santità Sua sia rimasta sodisfatta della ben dettagliata informazione, che le ha data sull'erezione del Vescovo Greco di Munkach, e dello zelo, che ella dimostra per l'unione **dè Greci di codesta sua Diocesi** (i z tohto je jasné, že gréckokatolíci Mukačevskej eparchie boli pokladaní za neoddeliteľnú súčasť egerskej latinskej diecézy – pozn. redakcie). In seguito delle notizie, e ragioni da lei addotte ha creduto il Santo Padre di non dovere prestarsi alle istanze di Sua Maestà l'Imperatrice Regina per l'erezione del nuovo Vescovado Greco, e a tale effetto per mezzo del suo nunzio in Vienna farà alla medesima Maestà Sua le necessarie rappresentanze per rimuoverla dall'impegno, che ne aveva assunto...», (A.G. Welykyj, *Litterae S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantes*, V (1758-1777), Romae, 1957, str. 132-133).

¹¹ «... Atque ut illuc revertamur, unde divertimus, in id toto pectore velimus incumbas, ut Reginae Apostolicae praesens praesenti ostendas, quam inutile sit, et minime conducibile Episcopatum Graeci Ritus ab omni Ordinarii Latini jurisdictione exemptum constitui...», (celý list pozri v M. Lutsckay, «Historia Carpatho-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 130-131).

¹² «... Tibi Venerabilis Frater profiteamur Catholicam debere Ecclesiam, Tuoque Studio referendum esse censemus acceptum in ista Tua Dioecesi plerisque Graeci Ritus homines cum Catholica Romana Ecclesia esse conjunctos...», (M. Lutsckay, «Historia Carpatho-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 131).

¹³ «... In omnibus diocesibus, ubi essent duo diversi ritus, diversaeque gentis populi, constans fuit Ecclesiae disciplina, ut ab unico Episcopo regerentur. Quam disciplinam confirmavit habitum sub Innocentio III Concilium Lateranense; in quo sancitum fuit etiam civitatibus Orientali Imperio adeptis, ubi Graeci et Latini promiscue commorabantur, latinus Episcopus Vicarium sibi subiectum destinaret, qui Graecis iuxta eorum ritum Sacramenta administraret...», (porov. list pápeža Klementa XIII. uhorskej apoštolskej kráľovnej Márie Terézie z 13. júla 1768, uverejnený v origináli (v latinčine) v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Roma, 1954, str. 198-200).

¹⁴ Porov. A. Theiner, *Clementis XIV Epistulae et Brevia selectiora*, Parisii, 1852, str. 115-118; A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Romae, 1954, str. 208-210.

¹⁵ Porov. list Márie Terézie adresovaný pápežovi dňa 6. 11. 1770 v *Archivum Secretum Vaticanum, Archivum Nuntiaturae Germaniae*, vol. 387, f. 120; A. Пекар, *Написи історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 69.

¹⁶ Porov. V.L. Tapié, *Marie Terezie a Evropa*, Praha, 1997.

¹⁷ «Ius patronatus» bolo právo zakladateľa (patróna) monastýra menovať predstaveného (archimandritu), teda zároveň i episkopa monastýra a monastýr-

skej eparchie; Uhorskí králi sústredili celú svoju cirkevnú politiku 18. storočia práve na toto právo. O «ius patronatus» vid' podrobnejšie J. Tomko, *Zriadenie Spišskej, Banskobystrickej a Rožňavskej diecézy a kráľovské patronátne právo v Uhorsku*, Spišská Kapitula - Spišské Podhradie, 1995.

¹⁸ Porov. *Archivum Secretum Vaticanum, Archivum Nuntiaturae Vindobonensi*, vol. 89, f. 246-247; А. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 69.

¹⁹ Porov. А. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Romae, 1954, str. 211-213, tiež А. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 69.

²⁰ Porov. plný text ustanovujúcej i menovacej buly pre J. Bradača uverejnený v А. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Romae, 1954, str. 214-219.

²¹ «Volumus autem et decernimus... quodque tam tu, quam tui Successores Episcopi annis singulis fidei professionem a fel. rec. Urbano PP. VIII, Praedecessore nostro, pro Graecis unitis praescripta sub eadem omnino formula nuper per te iurata emittere coram personis tui Cleri aut Capituli in insigniore dignitate ecclesiastica constitutis illamque sic emissam scriptis traditam propriaeque manus ac dictarum personarum subscriptam et sigillo munitam ad d. f. nostrum et Sedis Apostolica pro tempore existentem Nuntium Viennensem Austriae transmittere omnino teneanimi, quamque ipse Apostolicus Nuntius ad Congregationem rebus Consistorialibus vel eiusdem S.R.E. Cardinalium negotiis de Propaganda fide praeposita etc. perferri curabit», (А. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Romae, 1954, str. 219).

²² Porov. А. Пекар, *De erectione canonica eparchiae Mukacoviensis (an. 1771)*, Roma, 1956, str. 122; рогов. Ю. Джуджар, *Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Югославії*, Рим, 1986, стр. 62-64.

²³ Porov. text buly uverejnený v А. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Romae, 1954, str. 327-333, рогов. tiež А. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 89-90.

²⁴ Рогов. І. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгарь, 1877, стр. 217-218; М. Lutskaý, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 174-181; Z Bradáčovho *Zborníka* sa nezachoval nijaký exemplár... Jeden kus Bradáčovho *Bukvara* sa i napriek nemilosrdnému spáleniu zachoval vo Viedni a druhý sa dnes nachádza v Svidníckom múzeu, ktoré ho publikovalo fototypicky v С. Гостиняк, «Буквар з 1770 року», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 10, Prešov, 1982, str. 233-273.

²⁵ «... ingravescente malo aestu insolito totum corpus corripí, acutissima febris jactari, incendio persentiscere coepit, qua dolorum acerbitate excruciat, iteratis vicibus has voces protulisse a praesentibus referebatur: Ergone ego Schismaticus! et ita seu nimia animi sollicitudine, seu ipsa morbi natura tantas

aegritudo Ioannis Episcopi vires sumpsit, ut intra octiduum artem, et spem Medicorum vinceret...», (M. Luts kay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 18, Prešov, 1992, str. 66; porov. A. Pekar, «Some documents concerning the 'Bradač affair'», *Analecta OSBM*, Roma, X (XVI) (1979) str. 222.

²⁶ Porov. A. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 201.

²⁷ Tento list uverejnil v latinskom origináli L.T. Pietras vo svojom článku «Strážcovia jednoty a lásky», *Theologos*, Prešov, III/2 (2001) str. 68-69; V tomto článku, ako to vyplýva i z jeho samotného názvu «Strážcovia jednoty a lásky» sa Pietras romanticky rozplýva nad ideálnou spoluprácou a láskou medzi grófom-biskupom Esterházyom de Galantha a vladkom Bradačom. Svoj názor opieral len o dva listy Esterházyho napísané po smrti Bradača. Ostatné historické fakty opisujúce vzťah týchto dvoch episkopov Pietras nepoznal, preto dospel k tomuto mylnému záveru. Súcit Esterházyho k Bradáčovi i jeho gréckokatolíckemu kňazstvu vzbĺkol totiž v Esterházyho srdci len potom, čo Bradáč zomrel. Jeho svedomie sa so svojimi výčitkami silnejšie ozvalo až po Bradáčovej predčasnej smrti, ktorej príčinou bol práve on... Teda «láska», ale až po smrti protivníka.

²⁸ «... Denique cum non raro eveniant, ut odiosis, aut cum despectu prolatis nominibus animi ulcescentur, ut vulneri, quod ab hinc oriri posset, opportuno remedio occurrant... eorum autem Curiones omisso Poparum nomine, Parochi, ad normam Latini ritus Catholicorum, tum privatim, tum vero et publice, tam per Parochos meos, quam et auditores suos compellentur; et ut hoc ipsum etiam inviolate observare noverint D(ignitas) vestra serio omnibus Parochis, hi Auditoribus suis optimis quibusque modis inculcare non intermittant...», (porov. L.T. Pietras, «Strážcovia jednoty a lásky», *Theologos*, Prešov, III/2 (2001) str. 69-71).

²⁹ Porov. pápežskú menováciu bulu v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, I, Roma, 1953, str. 657-658.

³⁰ H. Bizancij bol menovaný za apoštolského vikára Mukačevskej eparchie len ako kňaz, (porov. pápežskú menováciu bulu v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Roma, 1954, str. 33), až neskôr bol menovaný za titulárneho episkopa «Sebastenského» (Sebastien-sis).

³¹ Porov. pápežskú menováciu bulu v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Roma, 1954, str. 70-71.

³² Porov. pápežskú menováciu bulu v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Roma, 1954, str. 74-75.

³³ Porov. pápežské menovacie buly v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Roma, 1954, str. 85-86; «Rhosum», odtiaľ «Rossenský», je mestečko nachádzajúce sa na území dnešné-

ho Turecka. Dnes sa volá «Arsus», (porov. A. Pekar, «Some documents concerning the 'Bradač affair'», *Analecta OSBM*, Roma, X (XVI) (1979) str. 226); Jednalo sa o bývalé episkopské sídlo, ktoré zaniklo. Takéto tituly už neexistujúcich eparchií dáva pápež dodnes pomocným biskupom, teda biskupom «bez svojho vlastného stáda veriacich-ovečiek», ktorí sú menovaní len do pomoci inému «sídelnému» biskupovi (ktorý má svoje zverené «stádo»). Mnohopočetnosť veriacich v eparchii na Východe sa však nikdy neriešilo a ani dodnes nerieši menovaním «pomocných biskupov», ale rozdelením daného územia eparchie na eparchie menšie, jednoducho tak, že každý episkop má nejaké skutočné a nielen fiktívne-vymyslené «stádo» ovečiek-veriacich. Na takéto fiktívne-vymyslené stáda veriacich-ovečiek dostávali z Ríma menovania mukačevskí vladkyovia minimálne od roku 1689 až do roku 1771. V podstate však boli menovaní len do pomoci latinskému egerskému biskupovi, ktorý bol «sídelným» a mal na priamej starosti nielen rímskokatolíkov, ale i všetkých gréckokatolíkov.

³⁴ Porov. pápežskú menováciu bulu v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Roma, 1954, str. 196-197.

³⁵ Porov. pápežskú menováciu bulu v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Roma, 1954, str. 218-219.

³⁶ «Udienza 26 Agosto 1743. Viene supplicata la S.tà V.ra a degnarsi di deputare Vicario Ap.lico con dignità e titolo Vescovile di una Chiesa in partibus infidelium, per i Cattolici di rito Greco esistenti nella diocesi d'Agria e in altri luoghi dell'Ungaria, il P. Michele Olsavszkyj, Monaco Basiliano, stato Vicario Gen.le dei due ultimi defonti Vicari Ap.lici, e raccomandato dalla Regina d'Ungaria e Boemia...», (A.G. Welykyj, *Audientiae Sanctissimi de rebus Ucrainae et Bielarusjae*, I (1658-1779), Romae, 1963, str. 110).

³⁷ Porov. uverejnený *Obežník* v I. Udvari, *Bacsinszky András munkácsi megyéspüspök cirillbetűs körlevelei*, Nyíregyháza, 2002, str. 74-75.

³⁸ Porov. uverejnený *Obežník* v I. Udvari, *Bacsinszky András munkácsi megyéspüspök cirillbetűs körlevelei*, Nyíregyháza, 2002, str. 75-77.

³⁹ Porov. J. Basilovits, *Brevis notitia foundationis Th. Koriathovits*, V, Cassovia, 1805, str. 46.

⁴⁰ Porov. termín «Gréckokatolíci» v kap. 1. Terminológia.

⁴¹ Porov. V. Shereghy, V. Pekar, *Vospitanije podkarpato-ruskoho svjaščenstva*, Pittsburgh, 1951, str. 36-37.

⁴² Porov. F. Cinek, *K náboženské otázky v prvních letech naší samostatnosti 1918-1925*, Olomouc, 1926, str. 267.

⁴³ Porov. В. Гаджега, «Додатки к истории Русинов и русских церквей в Мараморошѣ», *Научовый зборник Товариства 'Просвѣта' в Ужгородѣ за рок 1922*, Ужгород, 1922, стр. 167.

⁴⁴ Porov. J.V. Timkovič, *Letopis Krásnobrodského monastiera alebo kúsok zo slávných dejín gréckokatolíkov na Slovensku*, Prešov, 1995, str. 50-51.

⁴⁵ Porov. J. Basilovits, *Brevis notitia foundationis Th. Koriathovits*, III, Cas-sovia, 1799, str. 121; Na území Uhorska i v Rakúsku boli jezuiti rozpustení r. 1773 a ich majetok pripadol štátu. Bol z neho posilnený aj tzv. náboženský fond. Od roku 1773 do roku 1775 stáli kollégium jezuitov i kostol v Užhorode prázdny-mi a bez majiteľov. Cisársky dvor ich teda v roku 1775 zbytnil a tak zabránil ich rozpadu.

⁴⁶ Porov. J. Basilovits, *Brevis notitia foundationis Th. Koriathovits*, III, Cas-sovia, 1799, str. 122; porov. В. Гаджега, *Додатки к исторіи Русинов и русь-ких церквей в Ужанской жупѣ*, Ужгородъ, 1924, стр. 113-114.

⁴⁷ Porov. text pápežského dokumentu podpísaného pápežom Piusom VII. z 24. 7. 1817 v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Romae, 1954, str. 326-327.

⁴⁸ V *Annuario Pontificio* na rok 1999 sa so stručnosťou adresára píše toto: «Amministrazione apostolica Zakarpattia (14 ag. 1993) Transcarpatiae Latino-rum (vul. Munkachyho 19, 295400, Mukacheve), Amministratore Apostolico Antal Majnek, OFM (= františkán, pozn. redakcie), Vesc. tit. di Febiana, nom. 7 ott. 1997», (*Annuario Pontificio per l'anno 1999*, Città del Vaticano, 1999, str. 1084).

⁴⁹ Porov. *Dejiny Slovenska*, I, Bratislava, 1986, str. 203; Ostrihom sa dnes nachádza v Maďarsku hneď pri hraniciach Slovenska pri sútoku Hrona a Duna-ja. Pod rímskokatolícku-latinskú Ostrihomskú arcidiecézu od konca 11. storočia priamo naďalej patrilo okrem iného územia v Uhorsku i celé územie západného a stredného Slovenska vrátane Spiša a Gemera okrem Trenčianskej župy, ktorá už patrila pod Nitrianske biskupstvo, (porov. *Dejiny Slovenska*, I, Bratislava, 1986, str. 262).

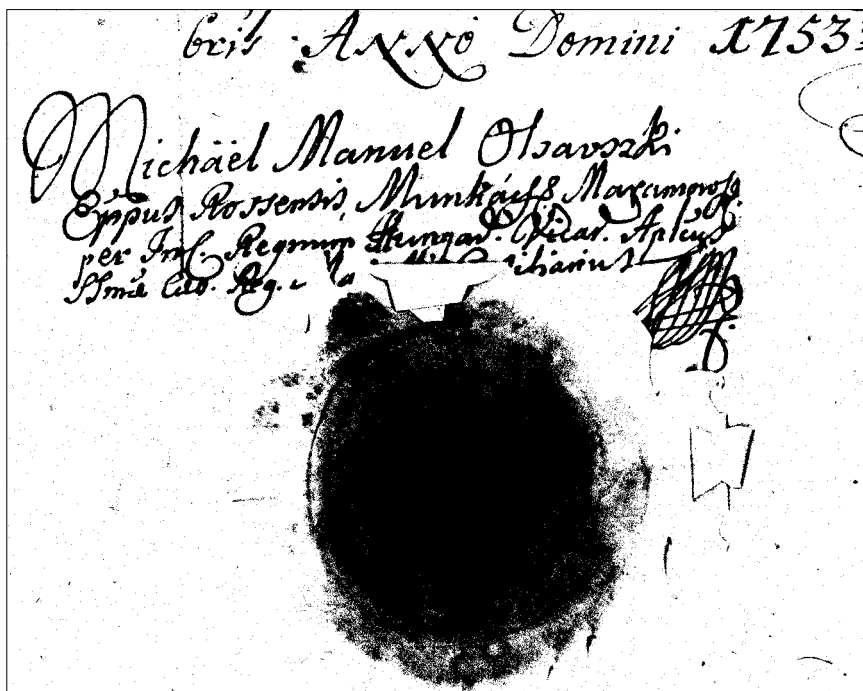
⁵⁰ Chaloupecký v jednej svojej štúdií napísal: «... Z biskupstvá uherských největší důležitost pro náš stát má diecese ostríhomská, objímající slovenský západ a diecese jagerská, k níž příslušel slovenský východ... Z diecese ostrí-homské snad už koncem XI. anebo počátkem XII. stol. oddělena byla diecese nitranská», (V. Chaloupecký, «Slovenské diecese a tak řečená apoštolská prá-va», *Bratislava*, Bratislava-Praha, II (1928) str. 8, 13).

⁵¹ Dnes sa nachádza na Slovensku. Nitrianske rímskokatolícke biskupstvo v genealógii svojich biskupov má na počiatku uvedeného latinského Vichinga (880-892), ktorý narobil toľko nepríjemností sv. Cyrilovi a Metodovi. Potom má v menách episkopov a rokoch, kedy sedeli na nitrianskom prestole prestávku až po biskupa Hervasija, ktorého historické dokumenty spomínajú v roku 1106, (*Schematizmus Nitrianskej diecézy*, Bratislava, 1996, str. 17). Práve v tomto období, teda až do konca 11. st. na Sobore pri Nitre prekvitalo baziliánske mona-styrské episkopstvo, podobné aké to bolo až do 18. st. na Černečej Hore pri Mukačeve...

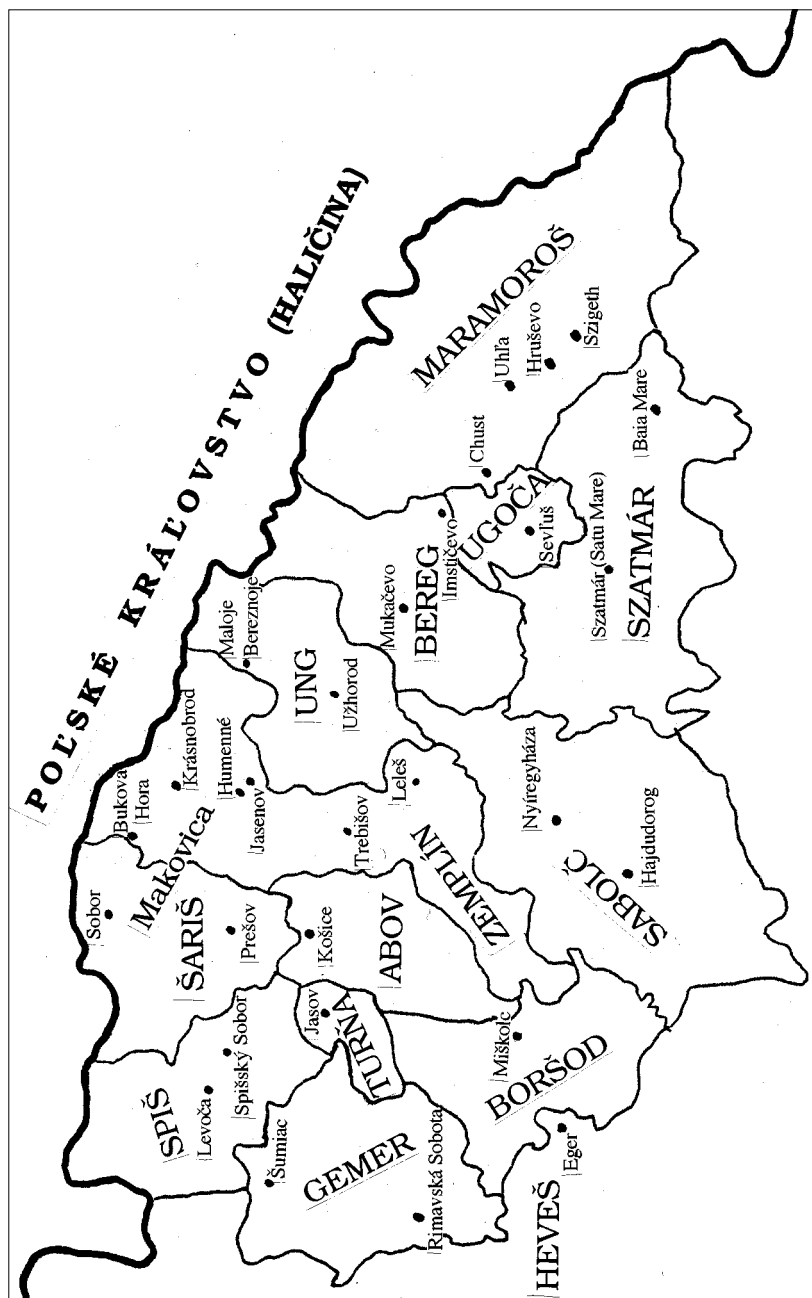
⁵² Dnes sa nachádza v Maďarsku. Pod latinské Egerské (Jágerské) biskupstvo patrilo neskôr v priebehu stredoveku okrem iného územia v Uhorsku i celé dnešné

východné Slovensko, (porov. *Dejiny Slovenska*, I, Bratislava, 1986, str. 262); «Svojou rozlohou (Egerské latinské biskupstvo pôvodne) zaberalo také veľké územie ako dnešné Maďarsko (!)», (P. Zubko, L. Hromják, *Košickí biskupi*, Vranov nad Topľou, 1998, str. 4).

⁵³ Historik V. Chaloupecký vo svojich krátkych dejinách trnavskej univerzity P. Pázmányho hovorí o teritóriu latinskej ostrihomskej diecézy v 17. storočí doslovne toto: «... Pretože Pázmány, sám jezuita, chcel sveriť novozaloženú univerzitu jezuitom, rozhodol sa pre Trnavu. Pripúšťa však, že univerzita môže byť prenesená na iné, príhodnejšie miesto, najmä ak sa podarí oslobodiť časť niekdajšieho stredovekého kráľovstva zaujatého od Turkov. Činí to však s výhradou, že sídlo univerzity ostane na území ostrihomskej diecézy. Ak si uvedomíme, že územie tejto diecézy bolo na oblasti dnešného Slovenska (**celá temer diecéza ostrihomska, ktorá bola v podstate dedičkou starej Nitry, stala sa roku 1918 územím československým a len jej sídlo Ostrihom a niektoré enklávy mimo jej súvislého územia sú v dnešnom Maďarsku**), môžeme právom hovoriť, že podľa úmyslu zakladateľovho univerzita Pázmányova mala v prvom rade slúžiť diecéze ostrihomskej, územiu slovenskému...», (porov. V. Chaloupecký, *Univerzita Petra Pázmányho a Slovensko*, Bratislava, 1935, str. 9).

Podpis mukačevského vladkyu M.M. Olšavského z jeho testamenta z r. 1753.

Župy severovýchodného Uhorska (územie Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie v 18. storočí). Každá z týchto žúp mala ešte v 17. storočí svojho vlastného gréckokatolíckeho episkopa a tvorila samostatnú monastyrskú eparchiu.

4.2. Iné monastyrské eparchie neskôr začlenené do Mukačevskej eparchie

Nepriame dôkazy o existencii ďalších monastyrských eparchií na území historického Podkarpatska dáva sám Josif Roga de Camellis, OSBM. Pre históriu je veľmi dôležitá zmienka z pera tohto prvého na mukačevský prestol zhora dosadeného episkopa, ktorú uviedol vo svojom liste latinskému kardinálovi Koloničovi 22. apríla 1690, teda dva dni potom, čo bol inštalovaný za mukačevského vladyku. Josif Roga de Camellis, OSBM, píše:

«*V spomínanom cisárskom patente (ide o patent rakúskeho cisára, ktorý ho inštaloval) mi nedali iný titul, len ten Mukačevský, čo je len jedno kniežatstvo a komitát (tj. územie len jednej monastyrskej eparchie), ktorý nijako nesúvisí s inými..., v iných komitátoch-župách (rozumej: v iných monastyrských eparchiách, ktoré sú už bez episkopa alebo majú nejakého episkopa, ktorý však nie je cisárom preferovaný, prípadne Rímom schválený) ma nemusia uznať za svojho episkopa...».*

V danom liste potom vymenúvava komitáty-župy, o ktoré žiada latinského kardinála Koloniča – vysokého štátneho činiteľa (predsedu Uhorskej kráľovskej komory) s veľkým slovom na cisárskom dvore, aby mu u cisára vybavil jurisdikciu i nad nimi. Vymenúvava i zemepánov, ktorí, toho času v týchto komitátoch vládli, aby i oni boli vyrozumení, že ho majú podporovať a prípadných iných episkopov-archimandritov z ich územia alebo ignorovať, alebo odstrániť. Jednalo sa o tieto komitáty nad ktorými Josif Roga de Camellis, OSBM, pôvodne nemal jurisdikciu: Spiš, Šariš, Zemlín, Ung (Užhorod), Bereg, Ugoč, Szatmár, Sabolč, Maramoroš, Bihar, Gemer, Boršod, Heveš, Solnok.¹

Episkop Josif Roga de Camellis, OSBM, bol vedený v Ríme len ako pomocný episkop latinského egerského biskupa so zvláštnymi privilégiami «apoštolského vikára» a preto mal len titul nee-

xistujúceho episkopstva: «episkop Šebastenský (*Sebastiensis*)». ² V hore spomínanom cisárskom patente sa však jedná o jurisdikciu a reálne tituly, ktoré Josifovi Rogovi de Camellisovi, OSBM, dal uhorský apoštolský kráľ a nie pápež. Uhorský kráľ si už od čias sv. Štefana I. osoboval právo potvrdzovať a menovať episkopov na území celého Uhorska nezávisle od pápeža a tiež obmedzovať či rozširovať ich územia. Cisár Leopold I. (1658-1705) chcúc vykoreniť všetko čo nejako súviselo s Thökölyho povstaním, preferoval Josifa Rogu de Camellisa, OSBM, a preto nezávisle od Rímskej Kúrie ho uznával za plnoprávneho sídelného Mukačevského episkopa. Ďalší uhorskí králi však už neboli ku gréckokatolíkom až tak zhovievaví s výnimkou spravodlivej Márie Terézie, ktorá sa zastala Michala M. Olšavského, OSBM, proti egerskému latinskému biskupovi a neskôr vymohla v Ríme samostatnosť Mukačevskej eparchie.

Každá župa v Uhorsku mala pôvodne svojho gréckokatolíckeho episkopa

Z vyššie citovaného listu je evidentne zrejmä expanzná snaha episkopa-cudzinca Josifa Rogu de Camellisa, OSBM, o potlačenie a pohltie všetkých ešte v tej dobe existujúcich monastyrských eparchií severovýchodného Uhorska a ich podriadenie pod svoju jurisdikciu, tj. pod právomoc Mukačevskej monastyrskej eparchie – jedinej v tom čase preferovanej monarchiou i pápežom. Dá sa preto plne predpokladať, že každý z vyššie uvedených komitátov-žúp, ako pôvodne samostatné kniežatsvo, mal v určitej etape post-cyrlometodejských dejín aj svoje vlastné monastyrské episkopstvo, ³ teda i vlastného episkopa-archimandritu, dokiaľ ho miestny zeme-pán na nátlak latinskej Cirkvi, či protestantov alebo cisára nezrušil jednoduchým vypálením monastyra a vyhnaním miestneho archimandritu-episkopa poza hranice svojho panstva pandúrmami, alebo neobnovením jeho funkcie po jeho smrti. Po týchto baziliánskych archimandritoch-episkopoch ako poznamenáva Sasinek, zostali len čestné mitry (insignia episkopa), ktoré uhorskí králi potom udeľovali spolu s titulom a úradom archimandritu v rozličných pô-

vodne byzantských monastyroch latinským kňazom:

«*Tieto (baziliánske) kláštory potom bud' Tatármi byly spustožené, alebo latinskou hierarchiou potlačené. Zostaly po nich len 'čestné infuly', ktorými uhorskí králi vyznačujú kňazov latinských*». ⁴

Pozoruhodná je i menovacia listina Josifa Rogu de Camellisa, OSBM, na apoštolského vikára zo strany pápeža Alexandra VIII.: bol menovaný «*pre Grékov Mukačevskej eparchie a ostatné získa- né územia kde žijú Gréci v Uhorsku*». ⁵ Bol teda menovaný za biskupa pre Mukačevské panstvo-eparchiu a všetky «*ostatné územia*», ktoré si získa (!). Aké ostatné? Jednalo sa práve o ostatné gréckokatolícke eparchie, neuznávané v tom čase ani Rímom ani cisárom, ktoré boli odsúdené na tichý zánik, bez zanechania akejkoľvek stopy v dejinách severovýchodného Uhorska (napr. územie Maramorošskej eparchie, pozri v kap. 4.2.2.).

Dnes je dokázané, že na historickom Podkarpatsku takéto monastyrské eparchie existovali napr. v komitáte-župe Spiš, ⁶ Mukačevo, ⁷ Maramoroš, ⁸ Szatmár, ⁹ Veľký Varadín ¹⁰ a inde. V ostatných komitátoch máme tiež nepriame historické dôkazy o existencii monastyrských eparchií (napr. v Zemplínskej župe – v Krásnom Brode).

Josif Roga de Camellis vo svojom liste z 1. marca 1697 píše, že roku 1694 «*archiepiskop z Epek, schizmatik, posvätil siedmých (!) episkopov a rozmiestnil ich na rozličné miesta kráľovstva a jeden z nich sa mi snaží (hovori Josif Roga de Camellis) odtrhnúť Eger a Varadín...*». ¹¹

Správa z Kongregácie Propaganda Fide tiež z roku 1697 reaguje na list Josifa Rogu de Camellisa. Píše sa v nej okrem iného i toto:

«... (Josif Roga de Camellis) *hovorí, že najväčší útlak pociťuje od archiepiskopa z Epek, schizmatika, ktorý posvätil sedem episkopov a rozmiestnil ich na rozličných územiach kráľovstva (na ktoré mal pretenziu Josif Roga de Camellis – poznámka redakcie) a jedného z nich ustanovil tak, aby oznamovateľovi (Josifovi Rogovi de Camellisovi) odtrhol Eger a Varadín, kde už (Josif Roga de*

Camellis) bol prijatý, zaviedol úniu a pokojne vykonával svoju jurisdikciu apoštolského vikára. (Josif Roga de Camellis) Dodáva, že čo sa týka cisárskeho dvora, tento nemôže zasiahnuť, lebo sa práve opiera o podporu Rusínov vo vojne (proti Turkom) a nechce si ich pobúriť...¹² I v týchto dobových správach je jasný náznak existujúcich ďalších monastyrských eparchií v severovýchodnom Uhorsku, na ktoré mali jednotliví episkopi pretenzie a tak ľahko sa ich nevzdávali.

Mukačevské monastyrské episkopstvo bolo teda len jedno z posledných prežívajúcich vďaka zvláštnej podpore uhorského kráľa... Ale ani Mukačevskú monastyrskú eparchiu Rímska Kúria nijako nemienila uznať za sídelné episkopstvo (v latinskom slova zmysle). Uznala ju za existujúcu až r. 1771, a to tiež nie z vlastnej aktivity, ale len na priamy nátlak a urgenciu kráľovnej Márie Terézie (*ius patronatus*), a to i napriek tomu, že táto eparchia existovalo už od cyrilometodejských časov!

Spišské episkopstvo bolo tiež obnovené (r. 1776), ale už ako rímskokatolícke a bez zmienky o existencii pôvodne gréckokatolíckeho baziliánskeho monastyrského episkopstva predtým... (pozri v kap. 4.2.1.).

Je to smutná, i keď pravdivá skutočnosť: rímskokatolícka administrácia bola prakticky vždy (po roku 1204) proti východným Cirkvám a všemožne potláčala ich rozvoj neuznávajúc iný obrad za plnoprávny ako ten latinský a takto neustále posúvala svoje hranice vždy viac a viac na východ... Jedinou záchranou bolo odmietnutie poslušnosti pápežovi, tj. prechod na pravoslávie, čo krajiny východnej Európy aj urobili a takto svoj cyrilometodejský obrad dodnes zachovali. Našťastie teoretická zmena v rímskokatolíckej Cirkvi nastala na II. Vatikánskom koncile v šesťdesiatych rokoch 20. storočia a dnes už žijeme v inej dobe, v dobe, keď sa v katolíckej Cirkvi všetky obrady pokladajú aspoň teoreticky za rovnocenné vo všetkom. Teraz už len záleží od skorého zavedenia záverov II. Vatikánskeho koncilu do života, do praxe. Určitým krokom v tomto smere je i vyhlásenie východného Cirkevného práva platného pre všetky katolícke východné Cirkvi *sui iuris*¹³ (CCEO) pápežom Jánom Pavlom II. r. 1990, čo je prvýkrát v dejinách ľudstva druhého tisícročia (že rímsky pápež vyhlásil právo pre východné katolícke Cirkvi a prakticky uznal, že môžu žiť podľa iného cirkevného práva ako je latinské). Nemožno však nepoznamenať, že toto východné cirkevné právo (CCEO) má z pohľadu pravoslávneho Východu veľmi veľa nedokonalostí. Je skutočným batolaťom, ktoré len čaká svoju dospelosť, ktorej výsledkom bude

jednota Východu so Západom. Ale i tak, poznamenávame my, je to veľká vec, že gréckokatolíci majú dnes svoje vlastné cirkevné právo. Je to obrovský krok vpred.

Monastyrské eparchie v ostatných župách severovýchodného Uhorska

Episkopské sídla boli i v baziliánskom monastyre v Krásnom Brode (Zemplínska župa), v baziliánskom monastyre Spiša, v baziliánskom monastyre v Lopadi (Lapagy) Szatmárskej župy, v Hrušovskom stavropihijskom monastyre či Uhoľskom monastyre (Maramorošská župa)...¹⁴ (pozri ďalej). Tieto postupne z vôle šľachticov, kráľa i latinskej hierarchie zanikali a mukačevský monastyrský episkop postupne od 17. storočia získaval jurisdikciu nad nimi.

Pozoruhodným faktom je tiež ten, že počas 17. storočia mukačevskí archimandriti-episkopi, začali do svojho titulu dodávať i iné oblasti a panstvá, ktoré sa nachádzali mimo územia Mukačevského panstva.¹⁵ Tak napríklad už Gabriel Bethlen, sedmohradské knieža, ktoré vládlo i nad Mukačevskou domíniou v rokoch 1622-1629, potvrdilo mukačevského episkopa-archimandritu Petronija, OSBM (1623-1627), vladykom Berežskej, Užanskej, Sabolčskej, Zemplínskej, Maramorošskej a Šarišskej župy.¹⁶ Teda vladyka Petronij v iných župách nemal jurisdikciu! Ostatné župy boli pod právomocou iných gréckokatolíckych episkopov. Toto vysvetľuje, prečo v novšej dobe, keď Mukačevský materský monastyr postupom času prevzal jurisdikciu i nad najbližšími pôvodne nezávislými episkopskými-baziliánskymi monastyrmi v iných komitátoch-župách, si Mukačevský archimandrit-vladyka k svojmu menu pridáva názvy jednotlivých novozískaných komitátov ako titul.

Gróf Juraj Rákoczy menoval 5. januára 1634 Vasiľa Tarasoviča, OSBM, za episkopa len dvoch žúp-panstiev Mukačevskej a Maramorošskej:

«... medzi inými doporučovanými si vyberáme Vasiľa Tarasoviča, presbytera východnej Cirkvi gréckeho obradu i preto, lebo ovláda latinskú i iné reči, dobre pozná teológiu, umenie a morálnym životom vyniká nad ostatnými, pre tento dôvod tohto Vasiľa Tarasoviča povyšujeme, menujme a vyberáme episkopom nášho hradu

Mukačeva, Mukačevského panstva i Maramorošskej župy...». ¹⁷

Je len logické že ostatné župy (ako Zemplín, Šariš, Ugoč a pod.) boli v tom čase pod jurisdikciou iného monastyrského baziľánskeho episkopa, či episkopov... Pozoruhodné je horeuvedené pozitívne hodnotenie Vasiľa Tarasoviča, ako osoby ktorá ovláda latinčinu a iné reči, ktorá dobre pozná teológiu, ale i umenie a má perfektný morálny kredit... Latinská hierarchia nenávidiaca a potláčajúca všetko gréckokatolícke vo vtedajšom čase tie isté osoby hodnotila úplne opačne.

Veľmi dôležité tituly za menom uhorských kráľov

Tituly za menom svetských kráľov vtedajšej doby mali rovnaký zmysel ako i všetky hore uvedené tituly za menom mukačevských gréckokatolíckych episkopov.

Keď cisár, alebo iný monarcha obsadil nejaké územia a pripojil ich k svojmu kráľovstvu, mená týchto území si veľavýznamne zapisoval za svoje meno. Nezáležalo na tom, akým spôsobom získal dané územia: či ich dostal do léna sobášom, alebo si ho obyvatelia sami vybrali za svojho kráľa, alebo územie obsadil vojenskou expanziou..., titul daného kráľovstva si pripísal za svoje meno a takto neustále, keď sa slávnostne podpisoval, podčiarkoval tú skutočnosť, že dané kráľovstvo či teritórium je už obsadené, nie je vakantné, a preto si ho nikto nemôže nárokovať, či privlastniť.

Niektoré z nespočetných dobových príkladov:

Cisár Ferdinand v liste z 16. septembra roku 1563 si píše tieto tituly: *«My Ferdinand z boží milosti volený Římský císař po všecky časy rozmnožitel říše, a Uherský a Český, Dalmatský, Charvatský etc. král, infant v Hispanii, arcikníže Rakauské, markrabě Moravský, Lucenburské a Slezské kníže a Lužický markrabě: oznamujem tímto listem všem...»*.¹⁸

List cisára Rudolfa z 31. marca 1597 napísaný v Prahe spomína tieto tituly (podriadené územia): *«My Rudolf druhý z boží milosti volený Římský císař po všecky časy rozmnožitel říše a Uherský, Český, Dalmatský, Charvatský etc; král, arcikníže Rakauské, markrabě Moravské, Lucemburské a Slezské kníže, Lužický mark-*

*rabě, oznamujem tímto listem všem...».*¹⁹

Či cisár Leopold v dokumente napísanom 23. októbra 1659 v Bratislave v úvode si píše tieto tituly, kráľovstvá, kde vládne a ktoré kedysi boli nezávislé: «*Leopoldus dei gr. el. Roman. imperator semper aug. ac Germ., Hung., Boh., Dalm., Croatiae, Slav., Rame, Serviaequae etc. rex, archid. Austriae, dux Burg., Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae, marchio Moraviae, comes Habsburgi, Tyrolis et Goritiae etc.*».²⁰

Alebo Karol VI. 22. augusta roku 1732 si písal tieto tituly, kráľovstvá, ktorých bol kráľom: «*My, Karol VI., z Božej milosti vybraný rímsky cisár a kráľ Nemecka, Španielska, Uhorska, Česka, Dalmácie, Chorvátska, Slavónie atď. arcidux Rakúska, dux Burgundská, Brabantska, Styrie, Karintie, Karniolie; markíz Moravy; gróf Habsburgského Tyrolu, Porície atď... Dávame na vedomie...*».²¹

Ešte v 19. storočí cisárovi Františkovi Jozefovi I. (1867-1916) Ján Kollár dáva tieto tituly: «*Jeho C. K. apostolskému veličenstvu Františkovi Josefovi Prvnímu Císaři rakouskému, králi uherskému a českému, lombardskému a benátskému, dalmatskému, chorvatskému, slavonskému, haličskému, vladimirskému a illyrskému; arcivojvodovi rakouskému, atď., atď. v nejhlubší pokoře věnuje...*».²²

Podobnej situácie a dobovej mentality sme svedkami i u mukačevských episkopov v 17. a v priebehu temer celého 18. storočia, keď si títo za meno zapisujú novozískané územia-eparchie (pôvodne úplne nezávislé, majúce svojich vlastných vladykov-episkopov), kým sa na ne nezapadlo a neprestalo hroziť nebezpečenstvo, že si ich niekto “utrhne” – bude nárokovat’, že sa dá vysvätiť na episkopa danej župy, daného panstva.

Veľavýznamné a stále sa meniace tituly za menom mukačevských episkopov 17. a 18. storočia

Baziliánsky archimandrit-vladyka Mukačevského monastýra Partenij Peter Petrovič, OSBM, sa ešte v roku 1657 tituloval ako: «*Dei gratia episcopus Munkacsiensis, Krasznobrodensis, Scepusiensis et omnium ditionum SS. C. R. Maiestatis orthodoxae s.*

cath. et apost. orientalis Ecclesiae». ²³ Z vyššie uvedeného titulu je zrejmé, že episkopstvá na Spiši a v Krásnom Brode boli kedysi na rovnakej úrovni ako episkopstvo v Mukačeve. Z poradia titulov dá sa predpokladať, že mukačevský vladyka prevzal jurisdikciu najprv nad starodávny Spišským episkopstvom, potom nad Krásnobrodským..., pretože hneď za meno si dával obyčajne tie komitáty, ktoré získal “do léna” najneskôr a ktoré preto boli najviac ohrozené, kým v pamäti miestnych veriacich nevymizol fakt, že kedysi mali svojho vlastného-miestneho episkopa.

Či v liste levočským mešťanom 2. augusta roku 1661 sa episkop Partenij Petrovič podpísal s titulmi: «*Episcopus Mukaczowsky y Krasnobrodsky y wsei zemli uhorskoj*». ²⁴

Podobne baziliánsky gréckokatolícky episkop Josif Vološinovskij (1667-1675) ²⁵ v dokumente z 1. februára 1674: «*Іуцифъ Г-терновы Волошиновскій Милостію Божією православный Епископъ Мѣнкачевскій, Краснобродскій, Маковецкій, Марамороскій, Епискій и всея земли оѣторскіа, ѿ Его пачности Цесарской наданный*». ²⁶ Či zo 14. septembra 1674, keď používa titul: «*Josif s Ternovi Vološinovskij milostiju božieju pravoslavnyj epp Mukačevskij, Krasnobrodskij, Spišskij, Makovic-kij*» ²⁷ i *vseja zemli Uhorskija ot jeho cisarskoj svitlosti nadanij*». ²⁸ Posledná fráza: «... i vseja zemli Uhorskija ot jeho cisarskoj svitlosti nadanij» ukazuje, že archimandrit Mukačevského monastyra bol už v roku 1674 obzvlášť preferovaný zo strany cisára pred ostatnými archimandritami-vladykami. Neznamená to, že by už v tom čase prestali existovať monastyrskí episkopi v iných materských monastyroch Uhorska. Jednoducho ich cisár presne tak ignoroval, ako ignoroval roku 1690 existenciu mukačevského vladyku Metodija Rakoveckého, OSBM, na ktorého miesto menoval Josifa Rogu de Camellisa, OSBM, vyjadrujúc sa v menovacom dekréte, že mukačevský prestol je vakantný-neobsadený, ²⁹ i keď neobsadený nebol.

V správe pápežskému nunciovi z 12. januára 1666 sa píše okrem iného, že v Uhorsku žijú Rusíni (po latinsky: Rutheni) gréckeho obradu v obrovských množstvách a to na týchto panstvách: «*Krajna*

Makoviczensis, Krajna Sztropkoviensis, Krajna Homonnensis, Krajna Vinnensis, Krajna Ungvariensis, Krajna Szeredniensis et Krajna Munkacziensis».³⁰ V inej správe z toho istého dňa sa dozvedáme, že r. 1627 a r. 1634, šľachtici, ktorí vládli nad Mukačevským panstvom (krajinou), a to konkrétne Gabriel Bethlen a Rákoczy zavolali schizmatických episkopov z “Ruska”³¹ do Mukačevského monastýra. V tejto správe sa píše, že sa tak tomu robilo a naďalej robí i na iných panstvách (či župách) v Uhorsku...³² To nám tiež dokazuje, že gréckokatolícki episkopi boli aj v iných župách historického Podkarpatska, ktoré až neskôr boli násilným spôsobom pripojené k Mukačevskej eparchii.

Tiež v hramote z roku 1690 čítame: «*Методій Раковецкій – епископъ святаго апостолъскаго Орону, Мукачевскій, Мараморискій, Маковицкій, Бережанскій, Краснобродскій, Комарницкій, Шарискій, Спискій и всея горня и долня землѣ Угорскія*».³³

Či episkop Josif Roga de Camellis, OSBM, si uvádza r. 1690 v Szatmári ako titul: «*revmo. d. Joanne Josepho de Camillis eppo Sebastensi, Munkács, nec non Marmar., Krasnobrod., Makovicz., Scepus., Komaranensi etc. vicario aptolico populorum r. gr. in tota Ungaria...*».³⁴ Pochopením veľkého významu titulov za menom svetských kráľov vtedajšej doby je potrebné porozumieť i všetky hore uvedené tituly za menom mukačevských gréckokatolíckych episkopov.

Kumulácia titulov za menom neslúžila iba na okrasu, ale bola vyjadrením pretenzií na tieto teritória

Kumulácia titulov teda neslúžila len na okrasu, ako by sa to niekomu zdalo v súčasnosti, ale bola ňou vyjadrená alebo skutočná, alebo ešte len chcená pravda, že dávne monastyrské episkopské sídla na Spiši, Krásnom Brode, Komárne, Makovici či Maramoroši sú vakantné-neobsadené a práva tamojších monastyrských episkopov-archimandritov vlastní archimandrit-vladyka mukačevského baziliánskeho monastýra. Skutočne, máme nevyvrátiteľné dôkazy, že roku 1690 gréckokatolícki episkopi sídlili nielen v Mukačeve, ale i v Komárne a v Maramoroši, v polovici 17. storočia v Krás-

nom Brode a na prelome 12.-13. storočia i na Spiši (pozri ďalej)! Teda teória, že každá župa pôvodne mala svojho vlastného gréckokatolíckeho archimandritu-episkopa je dokázaná (!), a to i napriek tomu, že o ostatných župách (s výnimkou Szatmárskej) sa zatiaľ písomné zmienky o ich gréckokatolíckych episkopoch nenašli...

Podobne i menovacie buly pápežov pre jednotlivých mukačevských episkopov konca 17. a začiatku 18. storočia obsahujú veľavýznamnú klauzulu: stanovujeme Vás *«pre Grékov Mukačevskej eparchie a ostatné získané územia kde žijú Gréci v Uhorsku»*.³⁵ O aké *«ostatné územia»* sa jednalo? Jednoznačne tieto územia pôvodne nepatrili pod jurisdikciu mukačevského gréckokatolíckeho episkopa. Mukačevský episkop priamo dosadzovaný latinskou hierarchiou už «zhora» (budujúc na svojej osobnej pýche podporovanej latinským egerským biskupom, či ostrihomským primasom), sa snažil mať čo najväčšiu eparchiu (*dioecesi*), mať čo najviac gréckokatolíckych veriacich pod svojou jurisdikciou. Veľakrát si ani neuvedomoval, že jeho Mukačevská eparchia je len fiktívna, a že v skutočnosti je len «mukačevskou oblasťou (*ditione*, či *distric-tus*)» latinskej Egerskej diecézy či Ostrihomu, a nerozumne robil všetko preto, aby zlikvidoval gréckokatolíckych episkopov v iných, susedných župách, pričom nezväčšoval svoju jurisdikciu, ale jurisdikciu latinského egerského či ostrihomského biskupa!³⁶

Veľmi jasne sa vyjadruje uhorský primas kardinál Christianus de Saxonia vo svojom liste z 8. júla 1709, kde píše: *«... pre Mukačevskú oblasť, ktorá patrí do Egerskej diecézy...»*,³⁷ čím tiež otvoreným spôsobom neuznáva existenciu Mukačevskej eparchie ale len existenciu Egerskej latinskej diecézy.

Začiatkom 18. storočia sme dokázateľne svedkami expanzie mukačevských «obradových vikárov» na východ a následnú likvidáciu samostatnej Maramorošskej (Uhoľskej) eparchie, ktorá sa rozprestierala v Maramorošskom panstve. Jediné mukačevský vladyka v tom čase bol totiž podporovaný (trpený) latinským primasom z Ostrihomu i miestnym latinským egerským biskupom. Vždy v momente, keď dané územie papierovo vyznalo za svoju hlavu pápeža (ktorého uznávalo i predtým), a jeho zástupcov na da-

nom území dosadených latinským Egerom, v tom momente prestalo mať právo na svojho vlastného gréckokatolíckeho episkopa, fiktívne sa jeho hlavou stal mukačevský gr. kat. episkop, ale reálne, podľa 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu, keďže v jednej diecéze nemohli byť dvaja katolícki biskupi ním nebol, ale v skutočnosti ním bol egerský latinský biskup. Bola tu totiž veľká latinská Egerská diecéza (i keď pôvodne s málo latinskými veriacimi), ale v momente takejto "únie" priamu jurisdikciu nad gréckokatolíckmi daného územia získal latinský egerský, či ostrihomský biskup, ktorý sa už postaral o to, aby skôr či neskôr mal viacero veriacich rímskokatolíkov popretáňovaním z gréckokatolíkov a to nielen jednotlivo, ale dokonca nezriedka i po celých farnostiach a dedinách.

Od Josifa Rogu de Camellisa (teda od roku 1690) až do Joana Bradača (roku 1771, teda roku uznania existencie Mukačevskej eparchie) boli všetci gréckokatolícki episkopi dokázateľne len «obradovými vikármi» latinského egerského biskupa. «Vikár» je podľa cirkevného práva niekto, kto je len do pomoci sídelného episkopa. Dnes je a zajtra už nemusí byť. Ide o veľmi nestálu funkciu s takmer nijakým samostatným rozhodovaním. Mukačevskí vladykovia rozširujúc fiktívne územie latiníkmi neuznanej gréckokatolíckej Mukačevskej eparchie v podstate zväčšovali počet veriacich latinskej Egerskej diecézy a latinskej Ostrihomskej diecézy, a to až natoľko, že tieto museli byť rozdelené roku 1776 (Spiš, Rožňava, Banská Bystrica) a tiež roku 1804 (Košice, Szatmár) na nové rímskokatolícke diecézy, lebo počet rímskokatolíkov Egerskej a Ostrihomskej diecézy sa tak "rozmnožil" (na úkor gréckokatolíkov), že jeden latinský episkop sa už o nich nedokázal dobre postarať.

Keď sa neskôr zabudlo na monastyrskú eparchiu so sídlom v Krásnom Brode, či Komárne, Spiši a iných komitátoch-župách, mukačevský episkop prestal užívať dané miesta ako svoje tituly a užíval len tie, ktoré boli ohrozené. Takto sme v 17.-18. storočí svedkami, že mukačevskí episkopi bojujúci o jurisdikciu nad Maramorošom, uvádzajú za svojim menom už len: «*episkop mukačevský a maramorošský*», a to dokonca i v čase, keď samostatný konkurenčný maramorošský episkop ešte existoval až do roku 1733 a plnú juris-

dikciu na Maramorošom mukačevskí vladykovia získali až po tomto roku, keď Maramorošská eparchia bola cisárom definitívne vymazaná smrťou jej posledného episkopa-archimandritu sídliaceho v Uholškom monastyre Dositeja Teodoroviča, OSBM a bola definitívne podriadená mukačevskému monastyrskému (pomocnému) episkopovi a tým egerskému latinskému (sídlnému) biskupovi.

Mukačevský episkop Simeon Štefan Olšavskyj, OSBM (1733-1737), si už plným právom za menom víťazoslávne písal titul: «mukačevský a maramorošský».³⁸ Simeon Olšavskyj teda už nemusel užívať ostatné tituly za menom, ako jeho predchodcovia: «krásnobrodský, spišský, makovický...», preto si ich ani za menom nepíše. Z území týchto starodávnych monastyrských eparchií už mu totiž nehrozila žiadna hrozba, že si ich niekto iný vezme pod svoju cirkevnú jurisdikciu.

Episkop Michal Manuel Olšavskyj, OSBM, vo svojom testeamente z 1. decembra 1753 sa opäť na záver testamentu podpísal: «*Michäel Manuel Olsavszki Eppus Rossensis,*³⁹ *Munkácsiensis, Maramosiensis per Int. Regnum Hungar. Vicar. Apłcus.*» (pozri obr. na str. 707). V 19. storočí, keď už Maramoroš bol definitívne podriadený Mukačevu a nehrozila už hrozba z jeho straty, mukačevskí episkopi prestávajú užívať za menom i jeho titul a za menom si píšú len jeden-jediný titul: «mukačevský». Ostatné predtým Mukačevskou eparchiou pohltené monastyrské eparchie teda definitívne zanikli a zanikla po nich i akákoľvek stopa v tituloch...

Krásnobrodská gréckokatolícka monastyrská eparchia

Krásnobrodská monastyrská eparchia bola zasvätená Zoslaniu Svätého Duha. Dokumenty svedčia, že v roku 1652 a možno nielen od tohto roku, ale už od roku 1651 v Krásnobrodskom monastyre sídlil episkop Partenij Peter Petrovič, OSBM (+1665).⁴⁰

Je veľmi pravdepodobné, že Partenij Peter Petrovič, OSBM, sídlil v Krásnobrodskom monastyre a odtiaľ riadil gréckokatolíkov žijúcich na Humenskom panstve od roku 1651 až do roku 1663. Pápežom Alexandrom VII. bol potvrdený na Mukačevský prestol (teda sídlil v baziliánskom monastyre na Černečej Hore pri Mukačeve) roku 1655. Svoje sídlo v Mukačeve však mohol zaujať až v roku 1664, keď mu to dovolila miestna šľachtická – vdova po Rákoczyovi, grófka Sofia Báthoryová.

Výnimočnosť baziliánskeho «**Nagymonostor-u**» v Krásnom Brode, podčiar-

kuje nielen prvý pokus Drugethovcov o «posilnenie» únie r. 1614 (pozri kap. 4.1.1.), ktorý sa uskutočnil v tomto monastyre, ale i iný historický fakt, že po vytvorení Prešovskej gréckokatolíckej eparchie, jej prvý episkop Hrihorij Tarkovič, si želal byť vysvätený na episkopa práve v tomto monastyre. A skutočne, jeho konsekrácia sa uskutočnila rukami hlavného svätiteľa mukačevského episkopa A. Povčija 17. júna 1821 práve v monastyrskej cirkvi Zoslania Sv. Ducha práve v Krásnom Brode a nie v katedrále v Prešove, kde potom v ten istý deň poobede bol Tarkovič intronizovaný.⁴¹ Ako keby Hrihorij Tarkovič, chcel podčiarknuť, že je pokračovateľom tých vладыkov-archimandritov, ktorí kedysi ešte pred koncom 16. storočia sídlili v Krásnom Brode...

Komárňanská, Sekulská a Javorinská gréckokatolícka monastyrská eparchia

Tri gréckokatolícke eparchie: **Komárno**, **Sekule** a **Javorina** existovali ešte v polovici 17. storočia. Existovali na «území latinskej Ostrihomskej diecézy». Dozvedáme sa o tom z pera samotného latinského uhorského primasa. Tento primas, ktorý sídlil v Ostrihome, sa snažil v tomto čase podriaďiť episkopstvá gréckeho obradu so sídlami v Komárne (*Comaromii*), Sekule (*Sikula*) pri Moravskom sv. Jáne (dnes na pohraničí Slovenska, Moravy a Rakúska) i Javorine (*Jaurinensis*) (pri Osturni v Belanských Tatrách?) ním označované za «schizmatické» autoritou cisársko-kráľovského dvoru i pápeža mukačevskému episkopovi (obradovému vikárovi egerského latinského biskupa) Partenijovi Petrovi Petrovičovi, OSBM (+1665).⁴² Pozoruhodné je to, že i samotný Partenij Peter Petrovič, OSBM, sa narodil v Sekule pri Moravskom sv. Jáne...

Ešte v roku 1693 v Komárne mal svoje sídlo archiepiskop gréckeho obradu (... *pro his temporum circumstantiis Archi-Episcopus quidam Opeciensis Graeci Ritus cum interim aliter commorabatur Comaromii...*), ktorý neuznával nad sebou jurisdikciu miestnej latinskej hierarchie (ostrihomského latinského primasa) a nechcel vidieť v latinskom obrade svoj cieľ, preto bol označovaný ako schizmatický. Sídlil v miestnom baziliánskom monastyre.⁴³ Teda Komárno bolo ešte r. 1693 určite sídlom gréckokatolíckeho archiepiskopstva.

Toto územie Komárňanskej eparchie si nárokoval Mukačevský episkop, ktorý bol priamo podriadený egerskému latinskému biskupovi a preto si ho uvádzal «vo svojom titule» v roku 1690, že daný komárňanský episkop preto nemá právo na existenciu, lebo jeho miesto je už obsadené mukačevským episkopom (pozri vyššie). V Komárne v tom čase žili gréckokatolíci až kým neboli asimilovaní rímskokatolíckmi. Niektorí tvrdia, že v tom čase to už boli len Srbi, ktorí vraj utiekli pred Turkami a usadili sa v Komárne, kde si postavili i svoju cerkov.⁴⁴ Aby sa mohla dať uspokojujúca odpoveď, bolo by potrebné objaviť ďalšie dokumenty o tejto záležitosti...

Szatmárska gréckokatolícka monastyrská eparchia

Je zachovaný dokument z 18. septembra 1618 z pera grófa Andreja Doczy,

ktorý bol županom Barskej a Szatmárskej župy, v ktorom sa dávajú všetky potrebné právomoci gréckokatolíckemu episkopovi Euthymiovi (1561-1618), aby tento mohol s touto listinou v rukách vykonať zvyčajnú ročnú vizitáciu svojich gréckokatolíckych farností na území Szatmárskej župy a vyzbierať ročné katedralikum (ktoré vyberal len sídelný episkop). Gréckokatolícky archimandrit-episkop Euthymij bol vysvätený na episkopa v roku 1561. Na episkopa ho vysvätil mukačevským archimandrit-vladyka Ilarion. Ako vyplýva z hore uvedeného dokumentu, Euthymij ako baziliánsky archimandrita sídlil v sobornom monastyre Lopad' (*Lapagy*, *Lophágy*) a odtiaľ riadil gréckokatolíkov Szatmárskej župy, ktorá tvorila vlastne teritórium Szatmárskej gréckokatolíckej monastyrskej eparchie.⁴⁵

¹ «In detta patente imperiale non havendomi s. m. dato altro titolo, che questo di Munkacz, che un prencipato e comitato, che non ha che far con gl'altri e l'altro titolo di missionario grle non posta seco veruna giurisdizione, possono gl'altri comitati non riconoscermi pro loro vesc. E de fatto nel comitato di Maramurus, che confina con questo havendo, quelli preti sentito, che io son venuto da Roma gia cercano di far venir pro loro qualche altro vesc. scismatico et ad esempio loro si fara l'istesso negli altri comitati a cosi in luoghi di metter in qualche bon sesto le cose, sara una confusione e disordine peggiore. Pero é necessario ottenere da s. m. lettere circolari a tutti li comitati e sigri terrestri, che hanno sotto di loro gente di rito Greco con le quali commandi che non si permetta a verun vesc. scismatico ingresso o dimora in questi stati e che io sia riconosciuto pro loro legitimo pastore et a me debbano obedire tutti li sacerdoti, e nelle funtioni sacre et in tutto cio, che disporro intorno alle anime a me comesse, non solo non mi sia alcuno d'impedimento, ma piu presto d'aiuto. E di piu che li sigri secolari non agravino li sacerdoti uniti con esationi fatiche rusticane, ma gl'habbiano quel riguardo, che hanno a gl'altri sacerdoti Latini. Questo e il parere anche del mr. vesc. di Varadino e del s. Klobusiski quali anb'due mi dissero, che se s. m. non mandara dar pro tutto questi ordini, io non haurò altro sotto la mia giurisdizione, che il semplice comitato di Munkacz e se norro operare in qualche altro, bisognera che mendichi la gratia del proprio conte, che o non la fara o la fara come lui vorra. E mi diedero la nota delli nomi. Dni terres principiores sub quibus maior pars Rutenorum est, sunt domus Rakocziana, relicta com. Sigism. Homonnai, comitissa Teresia Keglevith, com. Georgius Erdódi, com. Franciscus Barkócz, com. Valentinus Homonnai, com. Pethe de Gerse, familia Preny, eppus Varadiensis in sua dioecesi. Cottus vero sunt in superiori Ungaria: Scepusiensis, 'Saarsiensis, Zemplinien-sis, Unghvariensis, Beregh, Ugocsa, Zathmar, Szabolcs, Maramurus, Bihar, Gömöriensis, Borsodiensis, Hevesiensis, Szolnokiensis», (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szer. Püspökség Okmánytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 298-299).

² Porov. uverejnenú bulu v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, I, Roma, 1953, str. 657-658.

³ Každá župa mala svoj hlavný župný hrad (stolicu). Mala svoje vlastné stredisko správnej, súdnej, vojenskej a **spočiatku aj cirkevnej správy župy**..., (porov. J. Tibenský, *Dejiny Slovenska slovom i obrazom*, I, Martin, 1973, str. 86).

⁴ F.V. Sasinek, *Sv. Method a Uhorsko*, Turč. sv. Martin, 1884, str. 11.

⁵ «... te pro Graecis in Dioecesi Munkacsiana, **aliisque locis acquisitis** in Hungaria commorantibus Vicarium Apostolicum cum iurisdictione, iuribus, et facultatibus necessariis, et opportunis ad nostrum, et S. Sedis Apostolicae beneplacitum auctoritate Apostolica tenore praesentium facimus, constituimus, eligimus, et deputamus...», (porov. A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, I, Roma, 1953, str. 658).

⁶ Pozri samostatnú kapitolu o Spiši v kap. 4.2.1.

⁷ Pozri samostatnú kapitolu o Mukačevskej eparchii v kap. 4.1.

⁸ Pozri samostatnú kapitolu o Uhoľskom (pozri v kap. 4.2.2.) a Hrušovskom monastyre (pozri v kap. 4.2.3.).

⁹ Pozri na konci tejto kapitoly.

¹⁰ Viď dokument z roku 1768 uverejnený na konci tejto knihy, ktorý dokazuje existenciu baziliánskeho episkopa vo Veľkom Varadíne (dnes Oradea-Mare) i pred "kánonickým uznaním" zo strany Ríma roku 1777, tiež pozri kap. 2.2.

¹¹ Porov. A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, IV (1691-1710), Romae, 1976, str. 184-185.

¹² «... e dice che la maggior molestia, che prova è quella gli dà l'Arcivescovo d'Epek, Scismatico, il quale **havendo consecrati sette vescovi gli ha distribuiti in diverse parti di quel Regno**, et uno di essi pretende togliere all' Oratore Agria, e Varadino, dove fu accettato, et introdusse l'Unione con esercitarvi pacificamente la sua giurisdizione di Vicario Apostolico. Aggiunge che a riguardo del gran servizio presentato à S.M. Cesarea dalli Rasciani in questi tempi di guerra non puole far capitale di quella Corte...», (A.G. Welykyj, *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarussae spectantia*, II (1667-1710), Romae, 1954, str. 140-141).

¹³ Podrobnejšie o kánonickom termíne «Cirkev *sui iuris*», ktoré sa užíva v súčasnom katolíckom cirkevnom práve porov. J.V. Timkovič, «Rusínska a slovenská Cirkev *sui iuris*», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, II/2 (1997) str. 211-219.

¹⁴ Napr. ešte r. 1610 episkop-archimandrit Serhij (1600-1616) nesídlil v Mukačevskom monastyre, ale v Hrušovskom, (porov. A. Пекар, «Ужгородска Унія та її творці (1646-1996)», *Analecta OSBM*, Roma, XV (XXI) (1996) 252); V Uhoľskom monastyre sídlil vладыка Joannikij Zejkan, OSBM (1664-1686), vладыка Metodij Rakoveckij, OSBM (1690), vладыка Josif Stojka, OSBM (1690-1711), vладыка Seraffin Petrovan, OSBM (1711-1717), vладыка

Dositaj Teodorovič, OSBM (1718-1733), (porov. A. Pekar, *The Bishops of the Mukachevo Eparchy*, Pittsburgh, 1979, str. 3-4; А. Петровъ, „Старая въра” и Унія въ XVII-XVIII вв., II, С.-Петербургъ, 1906, стр. 30).

¹⁵ Porov. А. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 73.

¹⁶ Porov. A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szeret. Püspökség Okmánytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 53-54.

¹⁷ «Inter alios sibi commendatos, Basilium Taraszovits, Presbyterum Ecclesiae Orientalis Ritus Graeci, tum ideo, quia Latinae, et aliarum Linvarum peritus, tum vero, quia Theologicis Studiis imbutus sit, ipsarum adeo LL. Artium notitia praeditus, bonis moribus alios anteiret. Eundem Basilium Taraszovits in Episcopum Arcis nostrae Districtus Munkatsiensis, et C. Marmaros Clementer promovemus, praeficimus, et surrogamus...», (M. Luts kay, «Historia Carpato-Ruthenorum, II/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 14, Prešov, 1986, str. 175-176).

¹⁸ F.V. Sasinek, *Archiv starých česko-slovenských listín, písemností a dějepisných pôvodín pre dejepis a literatúru Slovákov*, I, Turč. Sv. Martin, 1872, str. 140.

¹⁹ F.V. Sasinek, *Archiv starých česko-slovenských listín, písemností a dějepisných pôvodín pre dejepis a literatúru Slovákov*, I, Turč. Sv. Martin, 1872, str. 147-148.

²⁰ A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szeret. Püspökség Okmánytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 183-184.

²¹ «Nos Carolus VI. Dei Gratia Electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniae, Hispaniarum, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniaeque etc. Archi Dux Austriae; Dux Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carnioliae; Marchio Moraviae; Comes Habsburgi Tyrolis, et Poritiae etc. Damus pro Memoria», (M. Luts kay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 218).

²² Venovanie v knihe: J. Kollár, *Staroitalie slavjanská aneb Objevy a důkazy živlů slavských v zeměpisu, v dějinách a bájesloví, zvláště v řeči a v literatuře nejdávnejších vlaských a sousedních kmenů, z kterých zřejmo, že mezi prvotními osadníky a obyvateli této krajiny i Slavjané nad jiné četnější byli*, Vídeň, 1853.

²³ Napr. v dokumente vydanom v Rovnom 28. februára 1657, (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szeret. Püspökség Okmánytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 183). Pozri tiež: M. Lacko, *Unio Užhorodensis Ruthenorum carpatiorum cum Ecclesia catholica*, Roma, 1965, str. 18.

²⁴ M. Lacko, *Unio Užhorodensis Ruthenorum Carpatiorum cum Ecclesia Catholica*, Roma, 1955, str. 256.

²⁵ Josif Vološinovskij bol menovaný uhorským kráľom za mukačevského e-

piskopa pod podmienkou, že prisahá vernosť latinskému uhorskému primasovi a získa od Sv. Stolicie potvrdenie v úrade. Vernosť uhorskému primasovi aj skutočne prisahal v Bratislave, ale sa dal posvätiť od Iovského episkopa, ktorý odmietal podriadenie sa miestnej latinskej hierarchii a preto bol pokladaný za schizmatika. Neskôr bol J. Vološinovskij potvrdený za gréckokatolíckeho episkopa, (porov. dokumenty uverejnené v A.G. Welykij, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, III (1665-1690), Romae, 1974, str. 75-76, 80-88).

²⁶ I. Дулишковиць, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, II, Унгваръ, 1875, str. 123; tiež A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmánytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 246-247; porov. tiež A.G. Welykij, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, III (1665-1690), Romae, 1974, str. 167.

²⁷ Existenciu pôvodne samostatného makovického gréckokatolíckeho episkopa spomína vo svojom článku aj Živný vo svojej štúdii: *Dějiny slovanské církve – Svátek sv. velikomučenníka Dimitrija*, Praha, 1887, str. 9; Sídliť pravdepodobne v Zborove pod Makovickým hradom.

²⁸ Hodinka uverejnil tento dokument v prepise latinkou, lebo nemohol publikovať v azbuke, porov. A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmánytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 247-248.

²⁹ Pozri v kap. 4.1.2.

³⁰ A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmánytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 215.

³¹ Keď sa v tomto čase píše, že niečo prišlo z «Ruska», neslobodno to rozumieť, že to automaticky prišlo z toho moskovského Ruska, pretože Rusmi sa označovali i Rusíni a ich zem sa volala Rusou (porov. napr. i názov z prvej Československej republiky autonómnej oblasti: «Podkarpatská **Rus**»). Tiež treba rozumieť výrazom danej doby: «schizmatik» a «schizmatickým» ktorými sa nazývalo všetko čo nebolo latinského obradu. Bolo to pohrdavé označenie gréckokatolíkov zo strany latinského kléru a okrem toho, už stačilo, že daný episkop bol vybraný a vysvätený bez vedomia egerského latinského biskupa, a ho pokladali za «schizmatického». Ak by však čakali na dovoľenie od Egera na svojho episkopa, nikdy by sa ho nedočkali, preto baziliánski mnísi si jednoducho podľa starodávneho pravidla vybrali archimandritu, a toho posvätili ďalší archimandriti-episkopi iných materských monastýrov za episkopa. Egerský latinský biskup sa pokladal, za jediného pravoverného biskupa Mukačevskej eparchie dokonca ešte i celé 18. storočie, teda 150 rokov po oficiálnej tzv. Užhorodskej únii...

³² «Nel anno 1627. Bethlen Gabor, e nel 1634. il Ragozzi vi chiamarno i vescovi scismatici dalla Russia, come era anche seguito per prima e come accade nell'altre Chraine dell'Ungheria, dove sono vescovi Rutheni scismatici, se non quanto i vescovi Latini procurano che i Greci facciano la professione della fede cattolica...», (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmánytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 220).

³³ А. Петровъ, „Старая въра“ и Унія въ XVII-XVIII вв., II, С.-Петербургъ, 1906, стр. 28; Je zaujímavé, že niektorí mukačevskí vладыковиа užívajú ako svoj titul aj «maramorošský», keď v tom čase ešte do roku 1733 Mamaramorošská župa mala svojho vlastného monastyrského episkopa (porov. o Uhoľskej monastyrskej eparchii v kapitole 4.2.2.). Naznačuje nám to tú skutočnosť, že keď tak tomu bolo na konci 17. storočia v Maramoroši, nie je nemožné, žeby v polovici 17. storočia nemohol existovať monastyrský episkop i napr. v Krásnom Brode, či na Makovici a Spiši, či inde. Ak tam však nejaký bol, pravdepodobne sa jednalo už o takého, ktorý bol “nelegálny” či “ilegálny”, teda nepodporovaný cisárom ani miestnou šľachtou..., preto sa ani nespomína v doteraz nájdených cisárskych a pápežských dokumentoch.

³⁴ A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szeret. Püspökség Okmánytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 300.

³⁵ Napr. menovacia bula pápeža Alexandra VIII. pre Josifa Rogu de Camellisa, OSBM, z 5. novembra 1689, či pápeža Klementa XI. pre Heorhija Bizancija z 5. februára 1716 s identickými slovami jurisdikcie: «... pro Graecis in **Dioecesi** Munkacsiana (r. 1716: Munckaciana - pozn. redakcie) **aliisque locis acquisitis in Hungaria commorantibus** Vicarium Apostolicum cum iurisdictione, iuribus, et facultatibus necessariis, et opportunis ad nostrum et S. Sedis Apostolicae beneplacitum auctoritate Apostolica tenore praesentium facimus, constituimus, et deputamus...», (A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, I-II, Roma, 1953-1954, str. 658, 33). Či podobné slová «... pro Graecis in **ditione** (už i Rím oficiálne neuznával Mukačevskú eparchiu za existujúcu, preto tu je zmena oproti menovacím bulám predchádzajúcich episkopov - viď here: nie «Dioecesi» ale «ditione», ktorá sa opakuje v menovacích bulách všetkých mukačevských episkopov až do J. Bradáča včítane, teda až do znovuuznania Mukačevskej eparchie za existujúcu do roku 1771 - pozn. redakcie) Munchaciana **aliisque locis acquisitis in Hungaria commorantibus** Vicarium Apostolicum cum...» v menovacej bule mukačevského episkopa Simeona Olšavského z 18. mája 1735, (porov. A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Roma, 1954, str. 70). V menovacích pápežských bulách nasledujúcich mukačevských gréckokatolíckych episkopov sa už nenachádzajú, pretože celé pôvodne plánované územie Mukačevskej eparchie (presnejšie vtedajšou terminológiou latinskej hierarchie povedané: «Mukačevskej oblasti» Egerskej latinskej diecézy) už bolo obsadené (“očistené”) a nesídlili tam nijakí “schizmatickí” episkopi.

³⁶ Napr. latinský egerský biskup Erdődy v listine z 5. augusta 1721, v ktorej poveruje svojho obradového vikára H. Bizancija, aby vizitoval Maramorošské panstvo (gréckokatolícke episkopstvo) a pričlenil ho k Mukačevu, tiež označuje starodávnu Mukačevskú gréckokatolícku eparchiu len ako «časť-oblasť svojej latinskej diecézy»: «Nos Gabr. Ant. C. Erdődy — Salutem in D. universis, quibus competit, etiam officiorum nostrorum paratissimam commendationem. Quando quidem Rdmus D. Georgius Genn. Bizanczy Eppus Sebastop. nec non

per **Dictrium Munkacs**. Gr. R. Un. Vic. Apost. poxime Vienna redux Munkasinum ad ordinariam residentiam suam, inde vero etiam in Marmatiam — vigore benigni mandati Caes. R. 1720...», (Arch. Dioec. Agriensia — 27, ad ann. 1721. 5. Aug., поров. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгарь, 1877, стр. 61, 63).

³⁷ «... dicta Civitas, ac Districtus Mongacziensis ad Dioecesim Agriensem spectet...», (A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, IV (1691-1710), Romae, 1976, str. 288).

³⁸ Podrobnejšie pozri pod Uhoľskou monastyrskou eparchiou v kap. 4.2.2.

³⁹ Rímom nebol menovaný ako mukačevský episkop, ale len ako pomocný biskup rímskokatolíckeho egerského biskupa s titulom už neexistujúcej eparchie «Rossensis», (porov. dokument - menováciu pápežskú bulu z 5. septembra 1743, uverejnenú v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Roma, 1954, str. 85-86), preto si to zapísal za meno ako prvé. Ostatné tituly: mukačevský a maramorošský mu zveril rímskokatolícky biskup z Egera do opatery ako svojmu obradovému vikárovi, aby sa gréckokatolícky ľud upokojil.

⁴⁰ Porov. dokument: «Nové informácie viedenského nuncia, získané pravdepodobne od egerského biskupa ohľadne osoby episkopa Partenia... z konca roka 1652» uverejnený v A. Baran, «Documenta inedita de confirmatione Parthenii Petrovyč episcopi mukačoviensis», *Analecta OSBM*, Roma, III (IX)/3-4 (1960) str. 444.

⁴¹ O posviacke vladyku H. Tarkoviča pozri: A. Пекар, *Написи Історії Церкви Закарпаття*, Roma, 1967, str. 91.

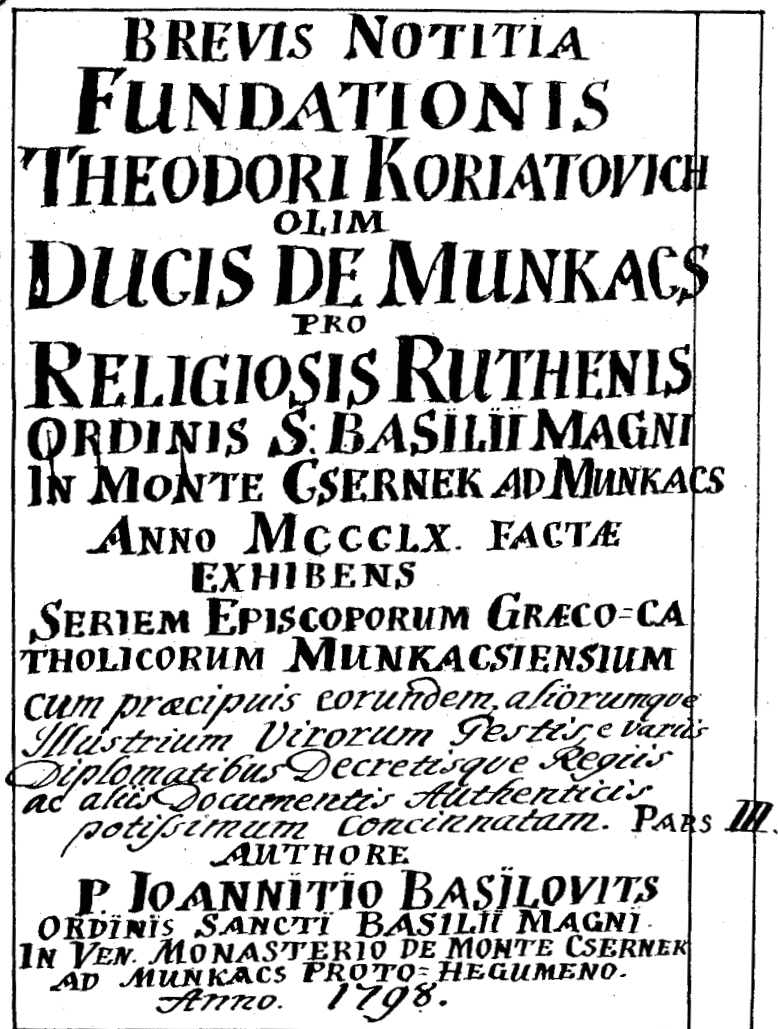
⁴² Porov. M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, II/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 14, Prešov, 1986, str. 202.

⁴³ Porov. M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 116.

⁴⁴ Porov. «Pravoslávny monastier v Komárne zasvätený sviatku Položenia rúcha Presvätej Bohorodičky», *Pravoslávny kalendár*, Prešov, 2000, str. 129-133.

⁴⁵ «Nos Andreas Doczy de Nagy Luhe, Comitatum Barsiensis, et Szatmariensis Comes... quod Nos tum ad omnium, tam Religiosorum, quam Plebeorum in praelibato Comitatu degentium demissam intercessionem nobis pro parte Euthymi Claustri Lapagy vulgo nuncupati accolam, exhibitam, tum vero singulari, erga afflictam hanc gentem, commiseratione moti... praelibatum Euthymium a Wladica Lario Districtus Munkáts rite ordinatum, boni moribus, multaque gentis Religione, ut spargitur, instructum, citra alicujus Dioecesis praerogativam, in legitimum et ordinarium hujus S.C.R. Mattis Provinciae Visitatorem delegimus, et substituimus, prout et deligimus... ut praeattactum Euthymium pro legitimo, et ordinario visitatore agnoscatis, annuosque eidem census, et retditus, ab antiquo Praedecessoribus solvi consvetos (:Cathedraticum:) pendatis,

et numeretis. In Cujus rei evidentius testimonium, et robur paesetes Litteras Nostras dicto Euthymio dandas duximus. Arce Szatmar. 18 Septem. 1618», (M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, II/2», Науковий збірник Музею української культури у Свиднику, 14, Prešov, 1986, str. 161-162).

Titulná strana vzácneho rukopisu Brevis notitia foundationis T. Koriatovich olim ducis... baziliánskeho historika J. Basilovitsa, OSBM z roku 1798.

4.2.1. Spišská gréckokatolícka monastyrská eparehia

(dnes už neexistuje – bola zlikvidovaná zásahom «zhora», a to tak, že sa jej nedovolilo vybrať si episkopa a nebol ani vymenovaný «zhora»)

12. storočie

Nad Spišským hradom vládli pôvodne slovanskí vládcovia, ktorí boli gréckokatolíckeho obradu

Koloman č. I (tj. syn kráľa sv. (V)Ladislava I.) sa po smrti svojej prvej manželky (po 21. auguste 1104) oženil s Pre(d)slavou, ktorá bola dcérou rusínskeho kniežata Svätopluka.¹ Potom, čo Pre(d)slava počala syna Borisa, bola obvinená z manželskej nevery a bola vyhnaná. Odišla k svojmu otcovi Svätoplukovi. Podľa písomnej zmienky z roku 1120, tento jej syn Boris neskôr vládol na Spišskom hrade.² Keďže Boris bol Rusínom, ako jeho otec, bol i gréckokatolíkom, a je len jasné, že tou istou tendenciou vládol i na Spišskom hrade a panstve, ktoré mu patrili. Sme na Spiši v prvej polovici 12. storočia...!

Soborný Spišský monastyr zasvätený sv. Kozmovi a Damiánovi

Starodávny Spišský gréckokatolícky baziliánsky soborný monastyr (Spišský Sobor) sa rozprestieral presne na mieste dnešnej Spišskej Kapituly naproti Spišskému hradu, podobne ako sa baziliánsky soborný monastyr na Černečej Hore pri Mukačeve rozprestieral a dodnes rozprestiera naproti Mukačevskému hradu... Ak niekto v blízkom časovom rozmedzí navštívi Spišský i Mukačevský hrad, geografická podobnosť týchto dvoch miest so svojimi hradmi a monastyrmi mu určite vyrazí dych...

Na lúke pred Spišskou Kapitulou sa pri archeologických vykopávkach našli základy viacerých gréckokatolíckych kaplniek – najstaršia z nich bola zasvätená baziliánskej mníške sv. Rozálii.

Svätá Rozália bola baziliánskou mníškou a v byzantskom ikonopisectve sa vždy znázorňuje ako baziliánska mníška s krížom v rukách. Najstaršie cirkevné objekty, chrámy a kaplnky zasvätené sv. Rozálii sú známe už z roku 1217. Do latinského martyrológia ju uviedol až pápež Urban VIII. (1623-1644), keď boli roku 1624 znovunájdene jej pozostatky-mošči a slávnostne prenesené do katedrály v Palerme.³ Je patrónkou Sicílie, pretože Sicília bola pôvodne (počas celého prvého tisícročia) celá grécka, čo do obradu, ba i národnosti, a bola pod jurisdikciou byzantského patriarchu. Úctu k sv. Rozálii na naše slovanské územia a do Spišského Sobora priniesli solúnski bratia sv. Cyril a Metod, pretože sv. Cyril bol tiež bazilián a ako episkop bol totiž pôvodne vysvätený za sídelného episkopa sicílskeho mesta Katánie.⁴ Svätej Rozálii – baziliánskej mníške – je napríklad zasvätený aj jeden z najstarších košických cintorínov zvaný «Rozália», na Červenom (= Ruskom) vrchu v Košiciach.

Jedná sa o centrálny-materský, tj. soborný (kapitulný) monastyr, preto celé miesto sa nazývalo «soborom» a dodnes nesie polatinčený názov «kapitula». Spišská Kapitula, tj. presnejšie povedané Spišský Sobor – soborný monastyr bol zasvätený gréckokatolíckym svätcom – sv. bezsrebrenikom Kozmovi a Damiánovi. Mená týchto byzantských svätých sa zachovávali ešte dlho dokonca i v názvoch dvoch susedných dedín: «Jamnik-Jamník» (predtým «Kozma») a «Domán-Domaňovce» («Damián»).⁵ Tiež v blízkej dedinke Bijacovce (kde neskôr od 18. storočia sídlili v miestnom kaštieli spišskí páni z hradu) pri dnešnom kostole Všetkých svätých (tiež typicky východný sviatok) dodnes stojí starodávna rotunda zasvätená týmto typickým gréckokatolíckym svätým, a to sv. Kozmovi a Damiánovi. Latinská Cirkev pri svojom zrode na Spiši najprv zo Spišského Sobora (Kapituly) vytisla byzantskú Cirkev ako takú a neskôr sa postarala aj o úplné zlikvidovanie akejkoľvek pamiatky na byzantský kult sv. Kozmu a Damiána,⁶ a to tak, že na ich miesto uviedla kult sv. Martina. Celý akt latinskej inkulturácie, tj. zámeny sv. Kozmu a Damiána za sv. Martina sa udial s najväčšou pravdepodobnosťou ihneď po tzv. gregoriánskej reforme kalendára (tj. po r. 1582), ktorou sa posunulo datovanie o desať dní dopredu.⁷ Takto (podľa nového gregoriánskeho kalendára) pripadol deň sv. Martina z 11. novembra práve na pôvodný sviatok Kozmu a Damiána (podľa starého pôvodného kalendára), tj. na 1. november. Gréckokatolíci na Spiši teda nič netušiac naďalej slávil

svoj «kermeš», ako po stáročia, stále v ten istý deň, tj. v deň byzantského sv. Kozmu a Damiána, avšak podľa latinského nového kalendára to už bol francúzsky sv. Martin.

Martin de Tour (4. storočie) je v latinskom martyrológiu relatívne málo známym svätým. Mimoriadne bol uctievaný vo Francúzsku, odkiaľ jeho kult do Uhorska priniesli a šírili Anjouovci, ktorí boli taktiež francúzskeho pôvodu. Po gregoriánskej reforme kalendára (r. 1582), novozavedený kult sv. Martina pohltil temer všetky gréckokatolícke cirkvi a objekty dovtedy zasvätené sv. Kozmovi a Damiánovi (s výnimkou severovýchodného Uhorska, kde sa gréckokatolíci udržiali dodnes). Ide totiž o svätca v Uhorsku uctievaného «iba z núdze», lebo nahradil v byzantskej cyrilometodejskej tradícii obzvlášť veľký sviatok sv. bezsrebreníkov Kozmu a Damiána, ktorí majú v byzantskej Liturgii zasvätené dokonca až dva dni, a to 1. novembra a 1. júla. Skutočnosť zavedenia gregoriánskeho kalendára a posunutie datovania o desať dní dopredu vysvetľuje aj “pôvod” – titul slávneho monastýra «sv. Martina» v Pannonhalme, ako aj bratislavského korunovačného chrámu tiež zasväteného «sv. Martinovi», ako aj ďalších iných lokalít (Turčiansky sv. Martin) a iných cirkevných budov a chrámov latinskej Cirkvi v Uhorsku zasvätených tomuto ináč málo známemu a s Uhorskom nijak nesúvisiacemu svätcovi zo 4. storočia. Všetky miesta dnešnej úcty sv. Martina v Uhorsku (s výnimkou novozaložených) boli totiž gréckokatolíckymi a pôvodne zasvätenými sv. Kozmovi a Damiánovi – veď títo sú zobrazení i na korunovačných klenotoch Uhorska, presnejšie povedané priamo na uhorskej kráľovskej korune. V knihách a historických dokumentoch publikovaných po vyššie spomínanej reforme kalendára (napr. Fejér r. 1829 a pod.) sa už tendenčne zohľadňuje-infiltruje táto novota a falšujú sa aj patričné dokumenty. Patričné dokumenty sa sfalšovali i pri prepise do latinčiny na overovacích miestach v neskorších storočiach.

Sv. Kozma a Damián u gréckokatolíkov byzantskej Cirkvi v Uhorsku patrili a dodnes patria k svätým prvej kategórie. Gréckokatolícka Cirkev každodenne vzýva sv. Kozmu i Damiána na každej Liturgii sv. Jána Zlatoústeho na proskomídií, keď sa kladú ich čiastočky. Veľavravným a vôbec nie zanedbateľným faktom je i samotná skutočnosť, že ešte dodnes v Prešovskej gréckokatolíckej eparchii každá štvrtá cerkev je zasvätená ich úcte.⁸ Ich kult je na teritóriách Uhorska známy už od cyrilometodejských časov: sú zobrazení dokonca i na samotnej *svätoštefánskej korune*,⁹ ktorú do dnešnej podoby dal upraviť uhorský kráľ Koloman Gejzovič – syn Gejzu I. Veľkého.

Wagnerov zoznam spišských prepoštov

Exjezuita Wagner¹⁰ roku 1778 tendenčne uvádza mená len niektorých spišských “prepoštov”, z ktorých mnohí – pozri zoznam nižšie – boli v skutočnosti doživotne volení gréckokatolícki mnísi-episkopi-archimandriti gréckokatolíckeho baziliánskeho Spišského monastyra:

- 1.) Adolf (= gr. ἀδελφός *brat*) – ...1209;
- 2.) Benedikt I. ...1234;
- 3.) Matej 1239-1258;
- 4.) Benedikt II. 1259;
- 5.) Joan 1263;
- 6.) Mutimír 1264-1281;
- 7.) Luka 1282;
- 8.) Bartolomej 1283;
- 9.) Jakub 1284-1301;
- 10.) Pavol (rímskokatolíkmí dosadený archimandrit, avšak už bez episkopskej hodnosti) 1301-1315;
- 11.) Heinrich...¹¹

Roky uvedené exjezuitom Wagnerom sú tiež len orientačné, čo je zrejmé z ďalej uvedeného.

O objektivite, či vlastne presnejšie povedané o neobjektivite a tendenčnosti Wagnerovej štvordielnej historickej práce (*Analecta Scepusii...*) svedčí fakt, že v celej svojej historickej práci (v porovnaní napr. s Bárdosyho *Supplementum...*) ani len jedným-jedným slovom nespomenul na Spiši v tom čase ešte masovo existujúcich gréckokatolíkov, či čohosi gréckokatolíckeho. Keď si uvedomíme, že svoju prácu písal a uverejnil práve v čase, keď sa spišskí prepošti na čele s prvým latinským spišským sídelným biskupom-grófom Karolom de Salbeck (1776-1785) snažili definitívne zlikvidovať gréckokatolícke farnosti a ich filiálky na Spiši, tým, že na miesto gréckokatolíckych parochov jednoducho ustanovovali latinských (pozri ďalej), tak potom táto jeho prolatínska tendenčnosť a historická neobjektívnosť nie je vôbec prekvapujúca.

13. storočie

Najstaršie písomné zmienky o gréckokatolíckych spišských monastyrských episkopoch

Do 13. storočia sa o Spiši nezachovali nijaké písomné doklady,¹² a to nielen s cirkevnou tematikou, ale ani s nijakou inou.

Spiš vystupuje na písanom slovom doložené svetlo dejín až prvou listinou z roku 1209...¹³ Do roku 1209 je, čo sa týka písomných dokumentov, o Spišskej župe a jej obyvateľoch-gréckokatolíkoch veľavravné ticho, svedčiace len o kultúrnej barbarskosti pozdejších vládcov Spiša obklopených latinskými falzifikátormi dejín, ktorí práve z obdobia rozkvetu gréckokatolíckeho obradu na Spiši (pred 13. storočím) dokumenty napísané cyrilikou-azbukou na pergamenoch, papieroch, či vyryté na pamätných doskách a skalách nenávratne zničili...

Z vyššie spomenutého Wagnerovho tendenčného zoznamu spišských «prepoštov» vidieť, že spišskí gréckokatolícki archimandriti-episkopi mali, ako gréckokatolíci, mená alebo typicky grécke – užívané v Grécku (napr. Adelfos...), alebo mená priamo slovanské (napr. Mutimír...). Z nich zo strany Rímskej Kúrie posledným oficiálne uznaným gréckokatolíckym episkopom, či lepšie povedané «protiepiskopom» bol episkop Jakub, ktorému bolo episkopstvo uznané “dokonca doživotne”, ako odmena zato, že sa dobrovoľne podvolil aplikácii nespravodlivej 9. konštitúcii IV. Lateránskeho koncilu, dobrovoľne sa podriadil ostrihomskému latinskému arcibiskupovi, a urobil patričné opatrenia, aby sa po jeho smrti v gréckokatolíckom spišskom sobornom monastyre už nikdy nevolil a nevysväcoval žiadny nový gréckokatolícky archimandrit-episkop.¹⁴ Takto sa znova zopakovala smutná a v našich dejinách tak častá situácia, že jedna osoba pre svoje osobné výhody predala stáročné práva gréckokatolíkov a stala sa spoluhrobárom ďalšej monastyrskej gréckokatolíckej eparchie – tentoraz na Spiši.

Na základe písomných pamiatok je dokázané, že ešte v 13. storočí archimandrit soborného monastyra na Spiši bol totožný s osobou spišského episkopa. V pozdejších rímskokatolíckych historických prácach sa táto skutočnosť zastiera výrazom «prepozitúra

(prepošstvo)», či «prepošt s právom užívania biskupských insignií»...

Rok 1282 – spišský archimandrit-episkop Luka so svojou katedrálou

V liste z roku 1282 sa spomína spišský archimandrit Luka (Lukáš) so svojou «katedrálou»,¹⁵ čo je nepriama zmienka o tom, že archimandrit Lukáš bol zároveň i episkopom. Katedrála je totiž vždy chrámom stojacom na mieste, kde je episkopská «katedra», tj. episkopský stolec, kde prebýva a sídli episkop. Preto i tento dokument dokazuje, že Spišský Sobor (Kapitula) bol sídlom episkopa určite ešte i v roku 1282. Jednalo sa o episkopa gréckokatolíckeho obradu.¹⁶

Spišský archimandrit-episkop Jakub (+1301)¹⁷

Všetky dokumenty, ktoré sa nám zachovali o spišskom episkopovi Jakubovi, či jeho predchodcoch i následníkoch, sú len kópie vyhotovené v latinčine. Je len jasné, že originálne rukopisy písané cyrilikou boli spálené latinskými benediktínmi, ktorí vystriedali baziliánskych archimandritov na spišskom monastyrskom prestole.

Spišskí archimandriti baziliánskeho soborného monastyra a ich protibiskupi podľa doteraz nájdených vzájomne nezávislých dokumentov, a roky, kedy sa títo spomínajú:

... Matej (dokumenty z rokov 1245, 1249, 1250), Mutimír (r. 1264, 1272, 1274), **Jakub** (r. 1278, **prvýkrát**), Mutimír (r. 1279), Jakub (r. 1280, **druhýkrát**), Mutimír (r. 1281, 1282), Luka (1282), **Jakub** (r. 1290, 1293, 1294, 1297, 1299-1301, **tretíkrát**), Joan (1309, 1315).¹⁸

Jakub v dejinách Spišského episkopstva bol naozaj episkopom, čo dokazujú dobové dokumenty. Z toho nepriamo vyplýva, že episkopmi boli aj ostatní jeho predchodcovia či súčasníci, ako: Matej, Mutimír, Luka, Ján..., i keď sa doteraz zachované historické dokumenty o tom, s výnimkou Luky, nezmieňujú. Luku (Lukáša), ako to bolo vyššie naznačené, ako gréckokatolíckeho episkopa prezrádza skutočnosť, že «mal katedru» («*Lukáš so svojou katedrálou*» roku 1282), tj. episkopskú spišskú katedru a jemu patrilo episkopské kreslo.

*Wagnerov zoznam spišských pre-
poštov:*

Adolf (1209)
Benedikt I. (1234)
Matej (1239-1258)
Benedikt II. (1259)
Joan (1263)
Mutimír (1264-1281)

Luka (1282)
Bartolomej (1283)
Jakub (1284-1301)
Pavol (1301-1315)
Heinrich (1316-1322)...

*Objektívne usporiadaný zoznam
podľa dokumentov:*

Adolf (1209)
Benedikt (r. 1234, 1259)
Matej (r. 1245, 1249, 1250)

Mutimír (r. 1264, 1272, 1274)

Jakub (r. 1278, **prvýkrát**)

Mutimír (r. 1279)

Jakub (r. 1280, **druhýkrát**)

Mutimír (r. 1281, 1282)

Luka (1282)

Jakub (r. 1290, 1293, 1294, 1297,
1299-1301, **tretíkrát**)

Joan (1309, 1315)

Tajuplní traja episkopi Jakubovia?

Zaujímavým faktom vyplývajúcim z hore uvedených a v časovej postupnosti usporiadaných dokumentov je skutočnosť, že episkop Jakub sa v dejinách Spišského monastyrského episkopstva vynára celkovo v troch rozličných obdobiach, s prerušením, v poradí: Matej, Mutimír, **Jakub (č. 1)**, Mutimír, **Jakub (č. 2)**, Mutimír, Luka, **Jakub (č. 3)**, Joan...

V skutočnosti sa však nejedná o troch Jakubov, ale o jednu a tú istú osobu – jediného dosadeného protikandidáta, ktorý bol postavený proti regulárne zvolenému archimandritovi-episkopovi Mutimírovi a jeho nástupcovi Lukovi (Lukášovi).

Skutočný stav

(v zátvorkách je uvedený rok, kedy sa osoby spomínajú v dokumentoch)

Domáci gréckokatolícki baziliáni-archimandriti-episkopi:

S cudzincami kolaborujúci protibiskupi:

(pováčšine benediktíni)

archimandrit-episkop **Adolf** (r. 1209)

archimandrit-episkop **Matej**

(r. 1245, 1249, 1250)

archimandrit-episkop **Joan** (r. 1263)

archimandrit-episkop **Mutimír**

(r. 1264, 1272, 1274, 1279, 1281, 1282)

archimandrit-episkop **Luka** (r. 1282)

archimandrit-episkop **Bartolomej** (r. 1283)

archimandrit-episkop **Joan** (r. 1309, 1315)

protibiskup-benediktín **Benedikt**(ín)
(r. 1234, 1259)

Rímskou Kúriou «zhora» dosadený (tentoraz) gréckokatolícky protiepis-kop **Jakub** s príslubom doživotného episkopátu (r. 1278-1301) — tzv. spišský “de Camellis”

prvý latinský opát bez episkopskej hodnosti – mních **Pavol** (1301-1315)

latinský benediktínsky prepošť nemeckého pôvodu **Heinrich** (1316-1322)

Spišský gréckokatolícky episkop Jakub (+1301) je prekvapujúcou spišskou analógiou k mukačevskému gréckokatolíckemu episkopovi Josifovi Rogovi de Camellisovi. Obaja neboli regulárne zvolení baziliánskym soborom, obaja boli dosadení «zhora», obaja spolupracovali s latiníkmi v latinizácii, obaja zomreli mimo svoj baziliánsky monastyr, obaja i napriek tomu, že boli baziliánmi, boli pochovaní u latinských františkánov minoritov... Rozdiel je len v čase, a totiž, že prvý (Jakub) žil okolo roku 1300 a druhý (Josif Roga de Camellis) žil okolo roku 1700, teda o štyristo rokov neskôr... A rozdiel je i v tom, že v roku 1300 nebolo Márie Terézie, ktorá by zachránila Spišskú gréckokatolícku monastyrskú eparchiu, tak ako to urobila s Mukačevskou gréckokatolíckou monastyrskou eparchiou v 18. storočí!

V akých súvislostiach sa gréckokatolícky (proti)episkop Jakub spomína

Najviac sa jeho meno zachovalo v «nevinných» majetkových listinách:

- Roku 1278 kráľ Ladislav IV. na žiadosť spišského episkopa Jakuba potvrdzuje dar kráľa Bela IV. z roku 1248 na zem Olaszliszku (Lyskaolaza);

- 25. januára 1299 spišský episkop Jakub odovzdáva polovicu Olaszliszky Spišskej Kapitule;

- 5. apríla 1299 Jasovský kláštor oznamuje kráľovi Ondrejovi III., že na jeho príkaz bola vykonaná obchôdzka a znovuvytýčenie hraníc majetku Olaszliszky (Lizkaolozy) pre spišského episkopa Jakuba;

- 28. júna 1299 egerská kapitula oznamuje kráľovi Ondrejovi III., že na príkaz jeho vicekancelára Štefana bol spišský episkop Jakub uvedený do držby majetkov v Olaszliszke, ktoré boli doteraz neprávom držané Štefanom synom Antona;

- O spišskom episkopovi Jakubovi hovorí i dokument z roku 1299, v ktorom kráľ Ondrej III. nariaďuje spiškému episkopovi, aby chránil svoje majetky proti krakovskému biskupovi, ktorý svojvoľne zaujal desiatok z Podolínca, Starej Ľubovne a Hniezdneho.¹⁹

Tituly episkopa Jakuba v latinských listinách

- ✓ Uhorský kráľ Ondrej III. roku 1293 o episkopovi Jakubovi píše: «*venerabilis pater Iacobus dei gratia episcopus Scepusiensis... eo tempore, cum adhuc prepositus fuisset Scepusiensis*».²⁰

- ✓ Roku 1294 v jednej z dobových listín sa sám episkop Jakub tituluje: «*Nos Iacobus divina miseratione episcopus Scepusiensis*».²¹

- ✓ V iných listinách z roku 1299 a 1300 sám episkop Jakub seba tituluje: «*Jacobus, miseratione Divina Episcopus Scepusiensis...*».²²

- ✓ Spišský episkop Jakub («*Iacobus miseratione divina episcopus Scepusiensis*», «*quod venerabili patre domino Iacobo epis-*

copo, felicitis recordacionis preposito nostro») sa spomína i v dokumentoch z 30. januára 1301, 30. júla 1301, 20. septembra 1301, 26. júla 1302...²³

✓ Sobor baziliánov (kapitula) z 26. júla 1302 uvádza spišského gréckokatolíckeho episkopa Jakuba a po smrti ho tituluje: «*venerabilis in Christo pater, dominus noster Jacobus, miseratione divina episcopus Scepusiensis*». Ak by episkop Jakub bol obradu latinského, netitulovali by ho «*miseratione divina*», ale «*apostolicae sedis gratia*».²⁴

Jakub určite nebol rímskokatolíckym hierarchom

Vysvitá to okrem iného aj z toho, že v čase, keď na Spišskej episkopskej katedre sedel gréckokatolícky episkop Jakub, dokonca i ostrihomský archiepiskop Volodimir (Lodomerius) bol ešte stále biritualista, to znamená, že slúžieval nielen latinskú omšu, ale i gréckokatolícku byzantskú Liturgiu sv. Jána Zlatoústeho (tiež Utrene, Večerne, Časy...) v staroslovančine! Požadovalo to totiž ešte stále silné gréckokatolícke baziliánske ovzdušie Ostrihomského soborného monastyra.²⁵

Že išlo o gréckokatolíckeho monastyrského episkopa-archimandritu a nie latinského, svedčí aj fakt, že latinské biskupstvo (na čele s latinským biskupom) bolo na Spiši na tom istom mieste založené až o takmer 500 rokov neskôr, tj. 13. marca 1776.²⁶ Teda až v čase, keď už i značná časť pôvodne čisto gréckokatolíckeho slovanského obyvateľstva bola po jezuitskej protireformácii “obrátená na dokonalejší obrad”, teda obrad latinský-rímskokatolícky.

Jakub bol určite gréckokatolíckym episkopom. Dokazuje to i fakt, že i keď jeho existencia sa nepopiera, roku 1776, keď bola po prvýkrát v dejinách Spiša zriadená Spišská rímskokatolícka diecéza, nikto starodávneho biskupa Jakuba na Spiši z prelomu 13. a 14. storočia nespomenul ani len slovom a nikto sa k nemu z rímskokatolíkov nikdy nehlásil a dokonca ani dodnes nehlási. Teda opäť veľavravné zamlčovanie...

Smrťou Rímom zhora dosadeného episkopa-archimandritu Jakuba bolo pôvodné-starodávne Spišské gréckokatolícke episkopstvo

oficiálne zlikvidované ešte v 14. storočí, čo je taktiež dôkazom, že nebolo latinským. Okrem toho sú zachované dokumenty, že nemeckí prisťahovalci-kolonisti (pristaši) toho času v Kežmarku, ktorí, ako Nemci, boli určite rímskokatolíkmí, boli vyňatí z jurisdikcie spišského episkopa, a to i napriek tomu, že by územne mali patriť do jeho, tj. Spišského episkopátu. Je to ďalší dôkaz toho, že toto episkopstvo bolo iného obradu ako oni, teda bolo gréckokatolícke.²⁷

Fakt, že sa jednalo o pôvodnú Spišskú gréckokatolícku eparchiu, potvrdzuje i skutočnosť už hore spomínaného zabratia časti majetku spišského gréckokatolíckeho episkopa Jakuba krakovským latinským biskupom v roku 1299. Ak by spišský episkop Jakub bol latinským biskupom, krakovský biskup by si takúto neprávosť nebol dovoľil...

Obrázková kronika spomína doživotné episkopstvo Jakuba

Obrázková kronika (vznikla v rokoch 1343-1382) uvádza pod rokom 1301 toto:

«... syn spomínaného Štefana Porša, niekdajšieho hlavného taverníka kráľa Ondreja, Mikulášov syn Demeter, Henrichov syn Henrich, všetci títo veľmi vznešení muži spolu s Jánom kaločským archiepiskopom, egerským episkopom Andrejom, varadínskym episkopom Imrichom, vacovským episkopom Haábom, čanádkym episkopom Antonom, bosnianským episkopom Mikulášom i **so spišským episkopom Jakubom, ktorému episkopstvo udelili doživotne**, vydali sa v mesiaci júli do Čiech ku kráľovi Václavovi...».²⁸

Koniec 13. storočia

Degradácia spišského gr. kat. (proti)episkopa Jakuba na pomocného vikára (v zmysle 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu)

Ako rozumieť správe *Obrázkovej kroniky*, že episkopovi Jakubovi «*udelili episkopstvo doživotne*»? Veď každý episkop dostáva svoje episkopstvo doživotne, ba svoju hodnosť má večne?!

Jakub bol «zhora» menovaný a ustanovený za episkopa (v skutočnosti za protiepiskopa vedľa existujúceho právoplatného gréckokatolíckeho archimandritu-episkopa Spišského baziliánskeho monastýra – podobne ako v roku 1689 Josif Roga de Camellis, OSBM, proti Metodijovi Rakoveckému, OSBM), lebo sa vo všetkom dokonale podriaďoval latinizačnému tlaku. V roku 1297 Jakub už prestal byť samostatným sídelným episkopom a stal sa len «obradovým vikárom», teda pomocným episkopom latinského ostrihomského arcibiskupa. V písomných dokumentoch ostrihomského latinského arcibiskupstva zo dňa 25. marca roku 1297 sa objavuje už len ako «*Jakub z Božej vôle náš vikár-episkop*»²⁹ (vikár episkop = pomocný biskup). Roku 1301 prestal byť dokonca aj archimandritom (oddelenie funkcie archimandrita od episkopa), avšak zostal i naďalej episkopom Spiša, i keď len pomocným, a to uznaným «*doživotne*», ako nám oznamuje *Obrázková kronika*.

Ide tu s najväčšou pravdepodobnosťou o janičiarsky prípad Rímskou Kúriou dosadeného rusínskeho spišského monastyrského archimandritu-episkopa, ktorému, ako bolo už vyššie uvedené, odobrali (pravdepodobne v roku 1301) archimandritský úrad – v pozdejších latinských dokumentoch sa v tejto súvislosti uvádza, že prestal byť “prepoštom” doživotne voleným, avšak dostal ako náhradu a morálnu satisfakciu sľub, že budú ho uznávať za episkopa (i keď už len pomocného) nad Spišskou župou, tj. nad Spišským materským monastýrom a jeho spádovou oblasťou až do jeho smrti, ale po ňom tu už nebude žiaden episkop a Spiš už bude definitívne a navždy podriadený latinskému Ostrihomu.³⁰

Zo svojho úradu sa Jakub dlho netešil, lebo podľa správy *Obrázkovej kroniky* zomrel ešte v roku 1301 v Budíne, a to krátko nato, ako sa zúčastnil korunovácie protikráľa Václava (Ladislava V.). Bol pochovaný, podobne ako mukačevský Josif Roga de Camellis, OSBM, nie vo vlastnom baziliánskom monastýre, lebo ho vlastní mnísi odmietali, ale v minoritskom (františkánskom) kostole sv. Jána v Budíne.³¹

Ide o gréckokatolíckeho archimandritu-episkopa, v tom čase už degradovaného na pomocného episkopa – «obradového vikára»

priamo podriadeného ostrihomskému latinskému arcibiskupovi (v zmysle 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu). Treba vedieť, že obradový vikár, akým bol posledný Rímom uznaný spišský gréckokatolícky episkop Jakub, nemal vtedy už žiadne právomoci vyplývajúce zo svojej funkcie, pretože pomocný episkop je umelo vytvorená funkcia – je to v skutočnosti “episkop-pastier bez stáda”. Mohol len to, čo mu dovolil latinský ostrihomský arcibiskup. Teda nesmel ani svätiť nových kňazov, ani navštevovať farnosti, ani premiestňovať a menovať parochov, ani budovať nové cerkvi a zakladať nové farnosti, ani udeľovať fakultu sponovať... – podobne ako mukačevskí episkopi 18. storočia. Bol to jednoducho kaplán, ktorý sám od seba nič nemohol a od kaplána sa líšil iba tým, že mal biskupské svätenie.

I keď Spiš bol na začiatku 14. st., s výnimkou ojedinelých prisťahovaných Nemcov, ešte stále takmer úplne gréckokatolícky (hlavne čo sa týka slovanského obyvateľstva), fiktívne hranice rímskokatolíckeho «sveta» a hierarchie sa tým opäť posunuli o čosi na východ...

Presne to, čo sa dialo na území Spišskej eparchie na prelome 13. a 14. storočia, sa zopakovalo v rovnakej a tej istej réžii na území Mukačevskej eparchie na prelome 17. a 18. storočia, teda o 400 rokov neskôr. Teda rovnaký koncept likvidácie gréckokatolíkov... Len meno Jakub vystriedalo meno Josif Roga de Camellis, meno Spiš vystriedalo meno Mukačevo... podstatný rozdiel bol taktiež v tom, že v prípade Mukačevskej gréckokatolíckej monastýrskej eparchie plány likvidácie skrížila spravodlivá Mária Terézia...

Prečo správy o episkopovi Jakubovi narušili tradičné mlčanie latinských archívov?

Historické zmienky o gréckokatolíckom (proti)episkopovi-archimandritovi Jakubovi boli v spišských dejinách ponechané pre jeho výnimočné postavenie i “zásluhy”, že sám súc gréckokatolíkom, kolaboroval proti gréckokatolíkom, že totiž pre svoje osobné záujmy vydal Spišskú gréckokatolícku eparchiu napospas cudzincom, len aby si zachoval “teplé” episkopské miestočko. Ako sa hovorí,

«spálil eparchiu, aby si na jej ohni mohol prihriať svoju polievocku», dobrovoľne sa stal “pastierom bez stáda”, stal sa pomocným episkopom (obradovým vikárom) ostrihomského latinského arcibiskupa (stalo sa to asi v r. 1297), za čo bol odmenený príslubom, že zostane episkopom (i keď len pomocným) na Spiši až do svojej smrti. Jeho predchodcovia i nástupcovia, načierno avšak právoplatne volení episkopi-archimandriti Spišského soborného monastýra (Kapituly) sa takýmto spôsobom nenechali zdegradovať, preto zmienky o nich sú dnes z histórie vymazané... Pozdejší falzifikátori spišských dejín zachovali zmienky len o Jakubovi-episkopovi. Ponechanie zmienky o Jakubovi-episkopovi malo však význam i politický.

Politické dôvody zachovania historických správ o spišskom episkopovi Jakubovi

Spišská monastyrská eparchia, stáročiami pretransformovaná na v latinskom slova zmysle tzv. Spišské prepošstvo, neprestávala mať ani v stredoveku v rámci latinskej jurisdikcie špeciálne postavenie. Napomohli tomu i politické dôvody, že totiž veľká časť jej územia pripadla 8. novembra roku 1412 ako záloh Poľskému kráľovstvu (záloh za pôžičku, ktorá činila 37000 kôp pražských grošov). Konkrétne sa jednalo o hrad Stará Ľubovňa³² a 13 spišských miest: Spišská Belá, Ľubica, Vrbov, Spišská Sobota, Poprad, Veľká, Stráže pod Tatrami, Spišské V(a)lchy, Spišská Nová Ves, Rus(k)inovce, Spišské Podhradie, Matejovce a Tvarožná.³³ Záloh bol pôvodne myslený len dočasne, ale predĺžil sa takmer na 360 rokov. Toto územie zahrňujúce veľkú časť Spiša Poľsko držalo vo svojom zálohu, tj. inými slovami povedané, toto územie patrilo do Poľska až do roku 1770.³⁴ Definitívne bolo Uhorsku vrátené až 9. novembra 1772. Práve pre tento dôvod do Spiša nemohol plne a trvalo zasahovať ani latinský Ostrihom z jednej strany, ani latinský Eger z druhej strany a špeciálny charakter tohto zálohovaného územia tolerovala i latinská hierarchia v Poľsku, pretože sa vedelo, že raz sa toto územie bude musieť Uhorsku vrátiť. Špecifickosť spišského územia potvrdila neskôr aj sama kráľovná Mária Terézia, keď pre novovzniklých (v jej čase už početných) rímskokatolíkov na tomto území zriadila roku 1776 prvýkrát v histórii Spiša rímskokatolícke biskupstvo.

Práve v dlhodobom, takmer štyri storočia trvajúcom zálohovaní obrovskej časti Spišského panstva Poľskému kráľovstvu tkvie dôvod, prečo sa aj v rímskokatolíckych zdrojoch úmyselne a cieľavedome zachovali početnejšie správy o existencii gréckokatolíckych monastyrských episkopov na Spišskom Sobore (Kapitule) v 13.-14. storočí. Bolo to dôležité z politického hľadiska, preto sa to z dobových kroník nevymazalo. Správa o spišskom episkopovi Jakubovi bola

potrebná pre neustále zdôrazňovanie a pripomínanie svojprávnosti tohto územia vo vzťahu k Poľskému kráľovstvu, a to s úmyslom, aby z pamäti ľudu nevymizol fakt, že v Poľsku sú len dočasne... Dejiny ukazujú, že Rusíni Spiša patrili do Poľska a čakali na návrat takmer 360 (presne 358) rokov (!)... a predsa sa dočkali, že boli vrátení, či vlastne presnejšie povedané násilne odobratí Poľsku Uhorskom (naviac dokonca aj s územím bývalého Haličského kráľovstva) pri delení Poľska v roku 1770-72.

Existencia tzv. «Spišského zálohu» vysvetľuje historickú zaujímavosť, že zo Spiša sa zachovali historické zmienky o existencii gréckokatolíckeho episkopa (Jakuba), avšak z monastyrскеj eparchie, napr. v Krásnom Brode, ako aj z väčšiny ostatných žúp Uhorska takéto priame zmienky nemáme. Prečo?

Ostatné uhorské župy – v minulosti tiež s pôvodným vlastným gréckokatolíckym monastyrským episkopom, tento politický motív na zachovanie, pre rímskokatolícku expanziu tak nepriaznivých správ (o existencii monastyrských episkopov) nemali. V ich prípade boli všetky cyrilometodejské dokumenty priebežne likvidované a cieľavedome bola a je vymazávaná i stopa po gréckokatolíckych episkopoch a ich monastyrských eparchiách aj v latinských archívoch a kronikách. Robilo sa to precízne a vytrvalo, a to až do takej miery, že ak by sa dnes nejaká priama zmienka o nejakom inom episkopstve na historickom Podkarpatsku našla, rovnalo by sa to malému zázraku...

Ďalšie osudy (latinská kariéra) členov rodiny posledného známeho spišského gréckokatolíckeho (proti)episkopa Jakuba

Beskid uvádza, že posledný oficiálne uvádzaný spišský rusínsky archimandrit-episkop Jakub mal dvoch bratov: Joana a Stanislava a jednu sestru, ktorá sa vydala do slávnej uhorskej rodiny z Farkasfalvi. Joan mal päť synov, z ktorých jeden, zhodou okolností tiež Jakub, bol kňazom v Košiciach. Jeho vnuk Jakub bol kráľovským sudcom a pravnuke Joan záhrebským episkopom, neskôr kaločským a nakoniec neapolským archiepiskopom...³⁵ Vidno, že mali skvelú kariéru. Pravdepodobne však to bola ich pozemská a jediná odmena za ich janičiar-sky prístup ku všetkému gréckokatolíckemu.

Lendak (okr. Poprad) čisto gréckokatolícky ešte v roku 1299

Hramota z roku 1299 prezrádza, že kňazi v Lendaku (dnes veľká homogénna rímskokatolícka farnosť pri Poprade) vôbec nevedeli po latinsky, preto sa v tejto hramote vyzývajú, aby sa naučili čítať latinskými písmenami po latinsky.³⁶ Keďže do II. Vatikánskeho koncilu (teda do 60-tych rokov 20. storočia) latinskí kňazi smeli slúžiť omšu len a len po latinsky, listina nepriamo dokazuje, že v Lendaku sa ešte koncom 13. storočia (v časoch episkopa Jakuba) slú-

žilo cyrilometodejsky, staroslovansky a kňazi vedeli čítať len cyriliku. Skutočne, v tom čase bol v Lendaku baziliánsky monastyr zasvätený sv. Nikolajovi Myrlykijskému Čudotvorcovi,³⁷ typickému byzantskému svätému. Existencia baziliánskeho monastyra v Lendaku dokazuje i príčinu, prečo v hramote z roku 1299 sa v Lendaku spomínajú «kňazi» v množnom čísle – v baziliánskom monastyre totiž žilo viacero jeromníčov (jerejov-mníčov, teda kňazov-mníčov).

14. storočie

Všetci spišskí kňazi platili «katedralikum»

Ešte začiatkom 14. storočia platili spišskí kňazi Spišskému Saboru (Kapitule) tzv. «katedralikum», ktoré sa platilo na udržanie spišského episkopa raz do roka. V tom čase pod jurisdikciu Spišského episkopa patrila i neskoršia liptovská farnosť Važec, ktorá toto katedralikum platila tiež.³⁸ Katedralikum sa platilo len tam, kde bola katedra nejakého episkopa. Preto i platenie katedralika spiškými kňazmi je dôkazom existencie spišského gréckokatolíckeho episkopstva ešte na začiatku 14. storočia.

Spišský baziliánsky sobor sa od samého počiatku svojej existencie riadil byzantským cirkevným zákonníkom

Historicky dôležitý je napríklad rukopis z pol. 14. st. nachádzajúci sa na Spišskej Kapitule, tzv. spišský *Justiniánov Kódex* (zbierka štátnych zákonov a cirkevných kánonov byzantských cisárov od Hadriána až po Justiniána).³⁹ Jedná sa o byzantské (v dnešnom slova zmysle gréckokatolícke) právne zákony platiace v Byzantskej ríši pre Cirkev i štát, ktoré sa na naše územia dostali už v čase starodávnej misie sv. Cyrila a Metoda a boli známe pod grécko-byzantským názvom *Nomokánon*. Existencia tohto byzantského-cyrilometodejského *Nomokánonu* na Spiši dokazuje dlhodobú prítomnosť baziliánskeho byzantského zákonodárstva na Spiši, tj. dokazuje poznanie a používanie týchto zákonov v baziliánskych monastyroch a na celom Spišskom panstve.

Rok 1318 – definitívna výmena spišského zemepána i episkopa z «proarpádovských» na «proanjouovských»

V roku 1318, tj. 6 rokov po osudnej bitke pri Rozhanovciach, kedy slovanskí Arpádovci Matúš Čák Trenčiansky i Omodejovci (vlastným menom Bohoľubci) utrpeli porážku a zvíťazili cudzinecké sily, sa už objavuje na prestole spišského archimandritstva nemecký Heinrich. Spomína sa v majetkových sporoch a listinách z rokov 1321, 1322. To je už čas, keď arpádovský spišský pán Kokoš (Slovan a gréckokatolík) do toho času sídliači na Spišskom hrade bol likvidovaný a nahradený cudzincom proanjouovsky orientovaným Filipom Drugethom, rímskokatolíkom, podporujúcim všetko latinské a otvorene likvidujúcim všetko grécke, gréckokatolícke-cyrilometodejské.

Pravdepodobne už Pavlom, ale v každom prípade Nemcom Heinrichom začína éra Anjouovcami dosadzovaných nemeckých latinských archimandritov-prepoštov na spišskú episkopskú katedru. Títo však už určite neboli episkopmi, avšak pozdejšie dostali právo nosiť episkopské insignie, aby zalepili ľuďom oči, lebo gréckokatolícky ľud bol od nepamäti zvyklý, že archimandrit Spišského Soboru bol vždy zároveň i episkopom. V roku 1323 bol na spišský archimandrický prestol dosadený ďalší cudzinec, akýsi Ján z Bosny, tento sa spomína v majetkových dokumentoch z rokov 1324-1347 (Wagner udáva 1323-1347). Od roku 1352 až do roku 1355 (Wagner udáva 1347-1356) sa v historických dokumentoch spomína spišský archimandrit Nikolaj. Potom sa v rokoch 1363-1379 (Wagner udáva 1357-1379) objavuje spišský archimandrit menom Benedikt... Dokument z 18. novembra 1363 podpísaný spišským archimandritom (“prepoštom”) Benediktom potvrdzuje termín splatnosti cirkevných dávok, ktoré predpísal 9. mája 1355 archimandrit Nikolaj.⁴⁰

Rok 1348 – žiadosť adresovaná pápežovi, aby znovu zaevidoval Spišské monastyrské episkopstvo v Rímskych archívoch

Pápežská bula pápeža Klementa VI. (1342-1352) zo 16. apríla 1348 dokazuje, že uhorský kráľ Ľudovít I. Veľký (1342-1382)

spolu s kráľovnou Alžbetou v r. 1348 žiadali pápeža, aby na Spiši zaregistroval existenciu starodávnej eparchie a uznal ju za existujúcu a spišský chrám-cerkov uznal za katedrálu, tj. sídlo episkopa.

Pápež, ako vysvitá z dokumentov, vymenoval komisiu, ktorá mala študovať, či tam vôbec “existuje eparchia” (podobne ako neskôr v 17. storočí sa “študovalo” či existuje Mukačevská eparchia), avšak tým celá záležitosť zo strany pápežskej Kúrie skončila. Komisiu tvorili totiž opáti benediktínskeho kláštora pri Hrone (*juxta Grwon*)⁴¹ Syfridus a Daniel a tí predvolali na deň 23. decembra 1348 do Spišskej Kapituly svedkov ohľadom existencie, či neexistencie Spišského episkopstva.⁴² Keď sa však zistilo, že ide o gréckokatolícke episkopstvo, žiadosti sa na báze kánonických záverov IV. Lateránskeho koncilu nevyhovelo. Nemohlo sa tomu vyhovieť, lebo sa aplikovala 9. konštitúcia tohto koncilu.

Dokumenty takto nepriamo dokazujú, že spišskí baziliáni sa nevzdávali a ešte dlho (možno i pár storočí!) po smrti gréckokatolíckeho (proti)episkopa Jakuba i naďalej volili a následne nechávali i svätiť svojich archimandritov-episkopov (pozri poznámku 14 na str. 779), ktorí však žijúc v ústraní (odstrčení na druhú koľaj) v kruhu baziliánskych mníchov-kalugerov, nikým z latiníkov (úradne) neuznávaní, bez podpory a uznania uhorského kráľa, obratí aj o ekonomické dobrá, čoraz viacej a viacej len živorili a živorili. Gréckokatolícka soborná monastyrská eparchia na Spiši teda, i napriek tomu, že existovala už od cyrilometodejských čias, nikdy po 14. storočí nebola zo strany Ríma uznaná ako «biskupstvo latinského typu» a definitívne zanikla. Stalo sa to pravdepodobne vypálením monastyra, rozohnaním, či dokonca pozabíjaním mníchov v časoch reformácie a protireformácie, podobne ako u väčšiny gréckokatolíckych monastýrov v Uhorsku.

Rím podobne tiež nechcel uznať existenciu starodávnej Mukačevskej monastýrskej gréckokatolíckej eparchie v monastýre na Černečej Hore a ju uznal až na priamy nátlak silnej apoštolskej kráľovnej Márie Terézie a to až r. 1771 (!). Nebyť tejto kráľovnej, Mukačevská gréckokatolícka eparchia by zanikla podobne ako Spišská a o jej najstarších dejinách by sme podobne tápali, ako v prípade Spišskej gréckokatolíckej eparchie.

O neúspech spišskej žiadosti z roku 1348 sa okrem vyššie spomínaných benediktínov postaral aj ostrihomský latinský arcibiskup,⁴³ ktorý mal eminentný záujem udržať nadobudnuté cirkevné majetkové dôchodky na Spišskom panstve.⁴⁴ Je celkom možné, že aj zo strany Ľudovíta Veľkého sa jednalo len o formálnu žiadosť, aby uspokojil pobúrené spišské gréckokatolícke obyvateľstvo. A tak gréckokatolíci na Spiši čakali na oficiálne uznanie svojho episkopa, čakali, až sa stali rímskokatolíkmí a potom ho po vyše 400 rokoch (roku 1776) skutočne dostali, ale už ako rímskokatolíckeho a opäť Nemca.⁴⁵

15. storočie

Biskupské insígnie spišského latinského prepošta prezrádzajúce slávnú minulosť

Keďže spišský latinský prepošt vytlačil zo spišskej episkopskej katedry gréckokatolíckeho archimandritu-episkopa a sám nebol biskupom, nesmel nosiť ani biskupské oblečenie. Ľudia-gréckokatolíci vychovaní a žijúci v starej cyrilometodejskej viere si však ihneď všimli túto do oči bijúcu zmenu. Aby sa predišlo nepokojom, ktoré spomaľovali latinizáciu obyvateľstva, dostali prepošti privilégium nosiť navonok episkopské insígnie. Dôkazom tohto, a podobných "kompromisov" zo strany latinskej hierarchie je napr. listina pápeža Sixta IV. z 21. novembra 1472, v ktorej povoľuje spišskému latinskému prepoštovi Gašparovi a jeho nástupcom používať episkopskú mitru a pastiersku-episkopskú palicu vo všetkých kostoloch, ktoré podliehajú jeho právomoci (teda sa nachádzajú na jeho majetkoch). Ako z dokumentu vyplýva, pápež sa opieral o akési podobné privilégium svojho predchodcu pápeža Pia II. (1458-1464)... Toto kompromisné privilégium v odievaní spišským latinským prepoštom obnovil i pápež Lev X., a to 11. júla 1515.⁴⁶ Takto, aspoň navonok figurovali pred miestnym veriacim ľudom gréckokatolíckeho obradu spišskí latinskí prepošti ako biskupi, i keď nimi neboli.

Tzv. Spišské modlitby z roku 1479

Fedor vo svojej knihe z roku 1990, uvádza tzv. *Spišské modlitby* z roku 1479, pri ktorých ľud na Spišskej Kapitule spieval «*Hospody pomiluj*» a takto odpovedal latinským kňazom...⁴⁷

Spišské farnosti potom, čo gréckokatolícky baziliánsky archimandrit na Spišskom Sodore bol nahradený rímskokatolíckym benediktínskym prepoštom a Sobor sa stal Kapitulou, zotrávali pod jurisdikciou latinského prepošta. Ten ich samozrejme pomaly, ale isto latinizoval. Na Spiši dnes zostalo len pár gréckokatolíckych ostrovčekov v rímskokatolíckom mori, pár gréckokatolíckych farností (pozri ďalej). Tie posledné ostrovčeky sa určite zachránili len vďaka nejakým gréckokatolíckym episkopom z blízkeho Krásneho Brodu, či Makovice..., ináč by sa nezachovali.

Tzv. *Spišské modlitby*, ktorými sa romanticky rozplýva Fedor, pochádzajú z roku 1479 a sú zlatinizovanými jekténiami písanými v ľudovej spišskej rusínčine. Boli vsunuté do latinského obradu vysviacky, v tom čase už latinského chrámu – sídla latinského prepošta na Spišskej Kapitule. Nie sú prejavom rozkvetu byzantského obradu na Spiši pod “starostlivým dohľadom” rímskokatolíckej hierarchie, ani nie sú dôkazom veľkej lásky k nemu zo strany vtedajšieho, už latinského spišského prepošta, ako mylne dedukuje Fedor, ale práve naopak, dôkazom procesu pomalej, ale pritom istej latinizácie miestnych gréckokatolíckych veriacich, ktorým ešte vždy ponechali určité gréckokatolícke prvky v už latinskej omši (typické byzantské «*Hospody pomiluj*» v staroslovančine), aby sa nebúrili a prijali latinskú omšu (po latinsky) postupne za svoju. To isté sa dialo v 10. až 12. storočí na niektorých územiach Českého kráľovstva.

Biritualizmus v Českom kráľovstve od 10. do 12. storočia

Existuje staročeská kronika-letopis, písaná po latinsky, ktorú napísal mních Cosmas (Kosmas, Kozma) pred rokom 1125. Pod rokom 967 je v tomto *Kozmovom letopise* zaznamenané: «... *když přijel do mateřského sídla do Prahy... welmoži hlaholili: ... Kyrie eleison... sprostější pak a newědomí wolali: Krleš; a tak dle svého zvyku celý onen den strávili u weselí*». ⁴⁸

Pod rokom 1037 je v tom istom *Kozmovom letopise* zaznamenané: «... *pojal Břetislava synowce, a wedl jej na stolec knížecí... Když pak byl kněz powýšen na stolec a stalo se ticho, Jaromír, drže synowce za prawau ruku, promluwil k lidu: Hle, kněz váš! Oni pak třikrát wzezwučeli: Krleš, což jest: Kyrie eleyson...*». ⁴⁹

Pod rokom 1039: «... *zapěli duchowní Tě boha chwálíme, a laikové Kyrie eleison, a hlasy jejich se rozléhaly až k výsostem...*». ⁵⁰ To znamená «*duchovní*» boli už latinskí biskupi a kňazi a «*laikové*» boli ešte gréckokatolícki veriaci, preto jedni spievali latinské *Te deum* a druhí *Hospody pomiluj*.

Pod rokom 1055: «... *Po jeho smrti všichni welcí i malí národu českého z usnešení obecného a z jednosworné wůle zwolili sobě prworozeného syna jeho, jménem Spytihněwa, za kníže, písničku pěknau Kyrie eleison zpíwající...*». ⁵¹

Pod rokom 1109: «... A král ihned jej schwálil, a lid nemaudrý wolal w ležení tříkrát Kyrie eleison...». ⁵²

V akom jazyku napísal Kozma (+1125) svoju kroniku, nevedno, zachovala sa však len jej latinská verzia. V tomto latinskom texte typické gréckokatolícke «*Hospody pomiluj*», ktoré sa od 10. až do 12. storočia bežne spievalo v Českom kráľovstve jednoduchým ľuďom, bolo preložené gréckym «*Kyrie eleison*». Je len jasné, že v danom čase jednoduchý ľud nespieval po grécky, ale po staroslovansky... čo s pohrdaním pripomína i samotný *Kozmov letopis*: «*sprostější pak a newědomí wolali: Krleš*». Na prvý pohľad nezrozumiteľné «*Krleš*», nie je nijakým pohanským výkrikom, ale skratkou «*Kyrie eleison*», či originálneho «*Hospody pomiluj*» (porov. Господи помилуй > Гдѣи пѣдѣ). V staroslovanských a gréckych liturgických spisoch je totiž normálne písať najmä meno Božie, či svätých v skratkách z úcty k tomuto menu, podobne ako i v hebrejčine.

Všade, kde sa latinizovalo, bol najprv čisto gréckokatolícky obrad, potom tzv. «biritualizmus», tj. gréckokatolícky a zároveň latinský obrad, a to, alebo oboje pomešané, alebo raz tak a raz tak, a nakoniec, o pár desaťročí, či storočí nato, ostal len latinský obrad. To je i prípad tzv. *Spišských modlitieb* z 15. storočia, ktoré sú smutnou pamiatkou z práve takéhoto prechodného obdobia “biritualizmu” na Spišskej Kapitule.

Biritualizmus – posledná agónia pred smrťou gréckokatolíckeho obradu

Pozrime sa na príklad do **Nížnej Olšavy** v dnešnom okrese Stropkov, ktorá bola ešte v roku 1604 pôvodne čisto gréckokatolíckou farnosťou s gréckokatolíckou cirkvou. Ešte roku 1752 počas vizitácie vладыку Michala Manuela Olšavského bola samostatnou gréckokatolíckou farnosťou s gréckokatolíckym parochom. ✓ V roku 1818 sa Nižná Olšava v *Schematizme* Prešovskej eparchie ešte označuje ako čisto gréckokatolícka, ale už iba ako filiálka Vyšnej Olšavy. ✓ V *Schematizme* Prešovskej eparchie z roku 1898 sa už označuje nielen ako filiálka Vyšnej Olšavy, ale jej cerkov ako cerkov, kde sa slúži v oboch obradoch (biritualizmus), teda v gréckokatolíckom i rímskokatolíckom obraze (Olśva Alsó, cum Eccles. mur. utrique ritui communi...). ✓ Dnes (r. 1997) gréckokatolíckeho kňaza z Vyšnej Olšavy do cerkvi v Nižnej Olšave, ktorá je ešte teoreticky jeho filiálkou, ani nevpuští a slúži sa v nej len v latinskom obraze... ⁵³

Ďalší nedávny príklad z **Hraničného** (okr. Stará Ľubovňa), ktoré bolo čisto gréckokatolíckou filiálkou gréckokatolíckej farnosti Kremná ešte v roku 1792. ✓ V polovici 19. storočia je už birituálnou – chodil do nej (kedy-tedy) slúžiť aj rímskokatolícky kňaz z blízkeho Mníška nad Popradom. ✓ V polovici 20. storočia sa už slúžilo v tejto gréckokatolíckej cirkvi v Hraničnom jeden týždeň po gréckokatolícky a druhý týždeň po rímskokatolícky. ✓ Koncom 20. storočia už len výlučne po rímskokatolícky a skoro všetci obyvatelia, zlomení na duši, sa už «hlásia» za rímskokatolíkov – «bo to panska vira». Gréckokatolíckeho kňaza z Kremnej do bývalej gréckokatolíckej cerkvi v Hraničnom ani nepuští, dokonca ho nepozvú ani na odpust a všemožne ho ignorujú. ⁵⁴

Takýchto príkladov “biritualizmu”, ktorý vždy končí latinským obradom, máme k dispozícii viac (porov. podrobnejšie v kap. 2.2.). A tak to končilo v dejinách v Uhorsku vždy. Preto je smiešne, ak sa niekto, najdúť niekde v dejinách birituálny kláštor či cerkov, rozplýva od šťastia a poukazuje na krásnu symbiózu dvoch obradov na jednom mieste... Latinský obrad na začiatku obyčajne toleroval niektoré grécke obyčaje... Sme tomu svedkami dodnes pri svätení Paschy (velikdenných košíkov) na Spiši, či v Košiciach, alebo v Trebišove, a to i v latinských kostoloch. Svedčia o tom v podstate až v súčasnosti (r. 1999) zrušované obchody-procesie okolo chrámu na odpust (napr. v rímskokatolíckom kostole v Stropkove), čo ešte i dnes vyvoláva pobúrenie zo strany miestnych rímskokatolíckych veriacich, ktorí pokladajú tieto byzantské prvky z dedičstva svojich pradedov za latinské a boli presvedčení, že sú integrálnou súčasťou latinského obradu.

16. storočie

Ďalšie pôvodne gréckokatolícke farnosti Spiša:

Lúčky, Východná, Važec a Štrba na Liptove tiež pôvodne gréckokatolíckymi farnosťami

Ešte v 16. storočí valašské obyvateľstvo v **Lúčkach** neplatilo cirkevné desiatky,⁵⁵ čo tiež poukazuje, že v tom čase bolo ešte stále gréckokatolíckeho obradu.

Cerkov vo **Východnej** sa v 14.-17. storočí neuvádza v zoznamoch medzi latinskými kostolmi. V danom čase sa vo Východnej ešte stále slúžili Služby Božie vo «východnom», tj. gréckokatolíckom obrade a žili v nej Rusíni, ktorí boli pastiermi oviec.⁵⁶

Pod jurisdikciu Spiša patrili neskôr liptovské obce **Važec** a **Štrba**. V najstarších písomných zmienkach 14. storočia kňazi domáceho pôvodu mohli vo Važci a Štrbe vysluhovať svojim veriacim myropomazanie (v latinskom obrade označované ako birmovka). Tento fakt dokazuje, že sa nejednalo o latinské kňazstvo, ale o kňazstvo gréckokatolícke, ktoré túto právomoc má dodnes. V prvej polovici 16. storočia važecký a štrbský farár sa stali evanjelikmi. Ako takí sa podpísali v jednej listine z roku 1545. Pri vizitácii spišského prepošta Sigraya roku 1700 a roku 1702 už boli Važec i Štrba rímskokatolícke a latinského obradu.⁵⁷

Rímskokatolícky kostol v Orávke na Orave mal ešte v roku 1900 jasné von-

kajšie prvky, ktoré jasne prezrádzali, že sa pôvodne jednalo o gréckokatolícku cerkov. Kavuljak o tejto pôvodne gréckokatolíckej cirkvi napísal:

*«Oravčiansky kostol je najväčší drevený kostol starej Oravy. Jeho pôvodný bol celkom iný ako je dnes. Pôvodne bol vybudovaný na spôsob pravoslávnych kostolov Podkarpatskej Rusi: s vežou byzantského slohu a s krovom, prezrádzajúcim ruské (orientálne) stavebné motívy, ktorý zvláštny efekt dávaly široko vypustené strechy a pri veži i pri kostolnej lodi až po zem siahajúce šindľové ochranné krytiny. Časom však komplikované krovové konštrukcie vplyvom poveternosti sa poškodili, boli viac ráz prerábané, konečne po prestavbe, vykonanej roku 1900, dostali dnešný skôr gotický ako byzantský, menej úhladný výzor».*⁵⁸

Iné pôvodne gréckokatolícke farnosti Spiša

Z roku 1474 je zachovaný historický dokument, ktorý potvrdzuje, že ešte v tomto roku veriaci v **Smižanoch** (dnes okr. Spišská Nová Ves), **Stráži pod Tatrami** (dnes okr. Poprad) i **Velkom Slavkove** (dnes okr. Poprad) neplatili latinskému prepoštovi Spišskej Kapituly cirkevné desiatky.⁵⁹ To dokazuje, že v tom čase boli Smižany, Stráže i Veľký Slavkov ešte gréckokatolícke (dnes sú už rímskokatolícke).

Z roku 1693 máme zmienku z latinskej vizitácie, že vo **Vyšnom Slavkove** (dnes okr. Spišská Nová Ves) okolo r. 1633 bola miestnymi gréckokatolíckymi Rusínmi postavená drevená cerkov. Bola zasvätená typicky východnému svätému sv. archanjelovi Michalovi. Roku 1693 sa však obec už uvádza ako rímskokatolícka (i dnes je rímskokatolícka) s poznámkou, že jej patrón Horváth Kiševič (typické rusínske priezvisko) sa len nedávno obrátil na rímskokatolícku vieru. Roku 1693 vo Vyšnom Slavkove bolo 40 katolíkov a 200 luteránov, roku 1801 – už 434 katolíkov a 6 luteránov.⁶⁰

Vyšný Slavkov je typickým príkladom, ako miestna šľachta urobila z miestnych gréckokatolíkov najprv luteránov, lebo sama bola luteránska a neskôr, keď bol miestny šľachtic obrátený jezuitmi zo Spišského hradu na rímskokatolíka, tí istí jezuiti obrátili jeho poddaných-luteránov, teda bývalých gréckokatolíkov, na rímskokatolíkov.

17.-18. storočie

V druhej pol. 17. st. bolo len na Spiši úplne zlatinizovaných najmenej 35 gréckokatolíckych farností

Na Spiši, presnejšie povedané len v malej časti Spiša, v tej, ktorá patrila Uhorsku, v Spišskej župe sa ešte v čase latinského primasa-grófa Juraja Lippayho de Zombor⁶¹ v roku 1654 uvádza najmenej 45 rusínskych gréckokatolíckych farností (!).⁶² V súčasnosti na území celého Spiša (i po vrátení jeho veľkej časti z Poľska) tam ich dokopy ostalo len 17 (!).⁶³

Nezrovnalosť čísla farností «17» uvádzaných Beskidom v roku 1928 s číslom farností «10», ktoré uvádza latinská vizitácia z roku 1700 súvisí s tým, že horný Spiš spolu so svojimi gréckokatolíckymi farnosťami bol pod jurisdikciou Peremyšlského monastyrského gréckokatolíckeho episkopátu.

To, že Spiš bol ešte v 17. storočí skoro celý (až na výnimku nemeckých kolonistov a reformovaných) gréckokatolícky, prezrádza i tá skutočnosť, že ešte dnes, tj na začiatku 21. storočia aj rímskokatolíci na Spiši svätia na Velikdeň Paschu, tj. špeciálne upečený hroziakový koláč v košíkoch spolu s jedlom, od ktorého sa veriaci zdržiavali počas Veľkého pôstu (klobásy, šoudra-šunka, syrec, vajíčka-pisanky⁶⁴...), čo je liturgický obyčaj čisto gréckokatolícky a napr. už na západnom, či strednom Slovensku, ktoré boli tiež kedysi (do reformácie) gréckokatolícke, vďaka jozefínskym liturgickým reformám zanikol. Tiež väčšina dnešných kostolov je na celom Spiši orientovaná na východ (na orient!), lebo boli nemeckými kolonistami, či už neskôr poslovenčenými rímskokatolíckymi (bývalými gréckokatolíckymi-Rusínmi) postavené na mieste pôvodných drevených gréckokatolíckych cerkví. Ba aj mŕtvi sa na Spiši dodnes pochovávajú tiež tým smerom, «pozerajúc sa» (ako je to predpísom v gréckokatolíckom obrade) na východ...⁶⁵

Ďalšie stopy ukradnutých gréckokatolíckych farností Spiša

Spišský latinský *Schematismus* z roku 1833 prezrádza až 100 latinských farností (alebo filiállok) ktoré vznikli v kritickej dobe – tj. v 17.-18. storočí

V priebehu 18. storočia bolo na území neskoršej latinskej Spišskej diecézy pretransformované z gréckokatolíckeho na latinský obrad minimálne 59 farnos-

tí. Okrem toho množstvo latinských farností sa v *Schematizme* z roku **1833** uvádza s údajom, že sa nevie, kedy presne vznikli, čo opäť poukazuje na neštandardnosť a spojitosť ich vzniku pretransformovaním z gréckeho na latinský obrad. Prechod-prelievanie sa gréckokatolíckych farností v latinské bol totiž postupný-spojité, takže sa nevie a ani sa nikdy nebude dať presne určiť moment vzniku latinskej farnosti ako takej. Takýchto farností latinský *Schematizmus* z roku 1833 priznáva 31. Teda podľa tohto *Schematizmu* zo 163 latinských farností Spiša 10 vzniklo v 17. storočí, 59 v 18. storočí a 31 tiež niekedy v tomto čase. **Teda zo 163 latinských farností uvádzaných v *Schematizme* Spišskej diecézy v roku 1833, sto bolo vytvorených v priebehu kritického obdobia 17.-18. storočia!** Je opäť nad slnko jasné, že v čase pred týmto obdobím v týchto farnostiach nežili pohanovia...!

Úmyselné falšovanie histórie v latinských *Schematizmoch*

Latinský *Schematizmus* z roku 1833 je okrem iného, i tak voči gréckokatolíkom veľmi nespravodlivý, pretože ich počet úplne nekresťansky zatajuje (napr. Litmanová, Jarabina, Kremná, Hraničné, Jakubany, Kamionka...) a uvádza aj v celkových údajoch-počtoch obyvateľstva v kraji len rímskokatolíkov, evanjelikov a židov (na území Spišskej diecézy podľa *Schematizmu* žilo spolu 286113 obyvateľov, z toho 207949 rímskokatolíkov, 73314 evanjelikov a 4850 židov, gréckokatolíkov vraj absolútne nebolo!!!).⁶⁶ Situácia sa však, bohužiaľ, nezlepšila ani dnes – *Schematizmus Spišskej rímskokatolíckej diecézy* z roku 1996 taktiež falšuje údaje. Ako ukážku tzv. svätej lži hovoriacu za všetky drobné, možno uviesť napríklad celkový údaj počtu gréckokatolíkov v «dekanáte Stará Ľubovňa» — *Schematizmus* z roku 1996 ich udáva len v počte 4103 (!),⁶⁷ pričom pravdou je, že len v dvoch dedinách v susedstve Starej Ľubovne (Kamienka a Jakubany) žije dnes (r. 2003) vyše 4700 gréckokatolíkov a to nehovoríme o celom rade iných gréckokatolíckych dedín v danom okrese: Jarabina, Litmanová, Veľký Lipník... — na ktoré tvorcovia tohto latinského *Schematizmu* “zabudli”.

Latinský *Schematizmus* Spišskej diecézy z roku **1833** sám priznáva «vznik pred krátkou dobou» týchto latinských farností: **Brutocz** (Brutovce) – založená ako rímskokatolícka filiálka roku 1787, ako rímskokatolícka farnosť založená roku 1808, **Haraszt** (Chrast nad Hornádom) – založená v roku 1740, **Klukno** (Kluknava) – založená v roku 1726, **Harikocz** (Harichovce) – založená v roku 1787, **Hnilcsek** (Hnilčík) – založená v roku 1808, **Hnilecz** (Hnilec) – založená v roku 1808, **Zavada** – založená v roku 1787 ako filiálka, roku 1809 ako farnosť, **Istvánfalva** (Dedinky) – založená v roku 1787, **Majerka** – založená v roku 1775, **Fridman** – založená v roku 1702, **Haligocz** (Haligovce) – založená v roku 1787, **Labs-Alsó** – založená v roku 1718, **Rélov** (Reľov) – založená v roku 1787, **Trobs** – založená v roku 1769, **Kolacsco** (Kolačkov) – založená v roku 1787, **Mnissek** (Mníšek nad Popradom) – založená v roku 1787, **Bobro** (Bobrov) – založená v roku 1787, **Bukovina** – založená v roku 1802, **Chizsne** (Chyžné) – založená v roku 1787, **Csimhova** (Čimková) – založená v roku

1787, **Hladovka** (Hladovka) – založená v roku 1787, **Usztye** (Ústie nad Priehradou) – založená v roku 1787, **Zubricza-Felső** – založená v roku 1787, **Erdőtká** (Oravská Lesná) – založená v roku 1787, **Hrusztin** (Hruštín) – založená v roku 1787, **Klin-Zakameno** (Zákamenné) – založená v roku 1748, **Krusetnicza** (Krušetnica) – založená v roku 1787, **Mutne** (Mútne) – založená v roku 1787, **Novotty** (Malé Borové) – založená v roku 1787, **Ó-Rabcsa** (Rabča) – založená v roku 1771, **Rabcsicza** (Rabčice) – založená v roku 1787, **Veszele** (Oravské Veselé) – založená v roku 1764, **Zubrohlava** (Zubrohlava) – založená v roku 1770, **Bjelipotok** (Oravský Biely Potok) – založená v roku 1787, **Chlebnicz** (Chlebnica) – založená v roku 1787 ako filiálka a neskôr ako farnosť, **Dubova-Valachorum** (Valaská Dubová) – založená v roku 1815, **Habovka** (Habovka) – založená v roku 1787, **Knyazsa** (Kňažia) – založená v roku 1787, **Malatina** (Malatiná) – založená v roku 1798 ako filiálka a roku 1808 ako farnosť, **Pucsov** (Pucov) – založená v roku 1787, **Sub-Arx** (Oravský Podzámok) – založená v roku 1709, **Zazriva** (Zázrivá) – založená v roku 1749, **Hradek** (Liptovský Hrádok) – založená v roku 1807, **Maluzsina** (Malužiná) – založená v roku 1799, **Teplicska** (Teplička) – založená v roku 1766, **Borove-Nagy** (Veľké Borové) – založená v roku 1827, **Hutty** – založená v roku 1787, **Mattyassocz-Alsó** (Liptovské Matiašovce) – založená v roku 1787 ako filiálka a roku 1809 ako farnosť, **Okolitsna** (Okoličná) – založená v roku 1826, **Proszék** (Prosiek) – založená v roku 1826, **Gombáss** (Hubová) – založená v roku 1787, **Hrbolto** (Hrboltová) – založená v roku 1787 ako filiálka a roku 1809 ako farnosť, **Lucsiky** (Lúčky) – založená v roku 1787 ako filiálka a roku 1818 ako farnosť, **Ludrova** (Ludrová) – založená v roku 1787, **Luzsna** (Liptovská Lužná) – založená v roku 1787, **Oszada** (Liptovská Osada) – založená v roku 1752, **Revucza** (Liptovské Revúce) – založená v roku 1787, **S. Michael** (Liptovský Michal) – založená v roku 1787 ako filiálka a roku 1824 ako farnosť, **Sztankovan** (Stankovany) – založená v roku 1787. Všetky tieto farnosti teda «vznikli» v kritickom období 18. storočia, kedy «zmizli» na tých istých miestach gréckokatolícke prichody. položme si otázku: Keď tieto latinské farnosti vznikli takmer 900 rokov po cyrilometodejskej misii..., aké obyvateľstvo tam žilo predchádzajúcich 900 rokov? Pohanské? Kto tam žil? Ľudožrúti?

O niečo skôr, tj. v 17. storočí boli podľa spišského latinského **Schematizmu** z roku 1833 založené (opäť na mieste pôvodných gréckokatolíckych, čo *Schematizmus* zamlčuje) tieto latinské farnosti: **Zsdjár** (Ždiar) – založená v roku 1693, **Labs-Felső** – založená v roku 1660, **Lokcza** (Lokca) – založená v roku 1665, **Krempach** (Kremnica) – založená v roku 1600, **Námeszto** (Námestovo) – založená v roku 1612, **Dubova-Colonorum** (Sedliacka Dubová) – založená v roku 1674, **Nizsna** (Nižná) – založená v roku 1692, **Thurdosinum** (Tvrdošín) – založená v roku 1628, **Dovallo** (Dovalovo) – založená v roku 1694, **Hybbe** (Hybe) – založená v roku 1638.

Novšie Spišské latinské *Schematizmy* už existenciu gréckokatolíkov priznávajú-uvádzajú, ale ich počet radikálne znižujú-minimalizujú, ba v niektorých

gréckokatolíckych farnostiach = latinských “filiálkach” ich opäť úplne nekresťanský zatajujú. Napr., ako školácky príklad “objektívnosti” latinských *Schematizmov* možno uviesť *Schematizmus* z roku **1840**, ktorý zatajuje (tj. uvádza nulový počet) gréckokatolíkov v Jarabine, v Litmanovej, v Kremnej i Hraničnom, v Jakubanoch, v Kamienke, v Sulíne, čo sú ešte dodnes vyslovene a plne gréckokatolícke farnosti, a len v Kamienke v skúmanom čase žilo 3000 gréckokatolíkov. V iných obciach ten istý *Schematizmus*, aby zalepil oči kritike, uvádza aký-taký symbolický počet gréckokatolíkov, napr. 26 gréckokatolíkov v Novej Ľubovni; 4 v Kolačkove, 3 v Hniezdnom, 1 v Mníšku nad Popradom, 10 v Podolínci...⁶⁸ To všetko kvôli tomu, aby v budúcnosti, keď budú v týchto častiach Uhorska zlikvidovaní gréckokatolíci, aby po nich ani v dokumentoch nezostala usvedčujúca stopa. V podobnej tendencii ide napríklad i Spišský *Schematizmus* z roku **1842**...⁶⁹ Lož má však, ako sa hovorí, «krátke nohy» – z podvodu a neobjektívnosti latiníkov usvedčuje ich ďalší vlastný *Schematizmus* Spišskej diecézy z roku **1844** (tj. dva roky nato), ktorý už uvádza v Jarabine 1454 gréckokatolíkov (!), v Litmanovej 1132 gréckokatolíkov (!), v Kremnej i Hraničnom 795 gréckokatolíkov (!), Jakubanoch 2783 gréckokatolíkov (!), v Kamienke 2348 gréckokatolíkov (!), v Sulíne 743 gréckokatolíkov (!)...⁷⁰ To, že sa gréckokatolíci do týchto veľkých rusínskych obcí masovo nepristáhovali, dokazujú ešte novšie *Schematizmy*, ktoré opäť uvádzajú v týchto dedinách nulový počet gréckokatolíkov (napr. latinský *Schematizmus* z roku 1866) a fakt, že i dnes sú tieto obce ešte stále takmer úplne gréckokatolícke. Možno príde v budúcnosti opäť nejaký mudrlant s vymyslenou “*Valašskou kolonizáciou* z Ukrajiny”, aby sa pokúsil vysvetliť lživé údaje týchto latinských *Schematizmov*, ale sotva sa mu to podarí, veď len v týchto nami vybraných obciach sa naraz, a to v priebehu niekoľkých dvoch rokov objavili tisíce gréckokatolíkov... (spadli z neba?), aby vzápätí znova zmizli (rok 1866, pozri ďalej) a znova sa zjavili v masovom počte a žili tu dodnes?!?

Príčina je však niekde inde: až v roku 1844 (predrevolučné roky) sa hierarchia Spišskej diecézy uspokojila a uvedomila si, že gréckokatolíkov v týchto obciach sa nepodarí len tak jednoducho vymazať z dejín, vymazať pretransformovaním na latinský obrad, a preto ich v «slabej chvíľke» uviedla i vo svojich *Schematizmoch*.

Pohlčácké záchvaty sa však objavili hneď po revolučných rokoch 1848/49 v nasledujúcich desaťročiach, čo dokazuje napr. už vyššie spomenutý *Schematizmus* Spišskej diecézy z roku **1866**. V tomto latinskom *Schematizme* gréckokatolíci vraj znova záhadne zmizli napríklad v Jarabine (vyparili sa), kde vraj podľa tohto “objektívneho” *Schematizmu* žilo v tom roku už len 56 rímskokatolíkov (!), tak isto záhadne gréckokatolíci zmizli z Litmanovej, kde podľa tohto *Schematizmu* žilo v tom čase všeho-všudy len 40 rímskokatolíkov – pravdepodobne spišská latinská hierarchia opäť predpokladala, že tieto dve dediny budú čoskoro prevedené na latinský obrad (tak ako stovky a tisícky iných v celom Uhorsku), preto gréckokatolíkov preventívne neuviedli; v Kremnej spolu s Hraničným

tento *Schematizmus* uvádza 505 gréckokatolíkov a 184 rímskokatolíkov, v Jakubanoch uvádza 2391 gréckokatolíkov, 82 rímskokatolíkov, 10 protestantov a 15 židov, v Kamienke tento *Schematizmus* priznáva existenciu 2092 gréckokatolíkov a 89 rímskokatolíkov, v Sulíne 644 gréckokatolíkov a 26 rímskokatolíkov...⁷¹

I dnes však situácia nie je oveľa ružovejšia:

Podobnej falzifikácie čísiel gréckokatolíkov sme svedkami i v roku **2000**: Mapa s názvom *Územná štruktúra katolíckej cirkvi v Slovenskej republike v roku 2000*, ktorej sa robila bombastická reklama všetkými biskupskými úradmi na Slovensku, aby si ju kňazi po farnostiach zakúpili a zarámovali..., uvádza v prehľadnej tabuľke obyvateľov žijúcich na území dnešnej Spišskej latinskej diecézy, že v celom okrese Stará Ľubovňa žije 24.780 rímskokatolíkov a vraj len 2580 gréckokatolíkov! Prítom v okrese Stará Ľubovňa sa ešte i dnes nachádzajú také gréckokatolícke mastodonty (veľké farnosti) ako Jakubany, Kamienka, Veľký Lipník, Stará Ľubovňa... Len v samotnej Starej Ľubovni v roku 2001 žilo 3603 gréckokatolíkov, v Kamienke vyše 1450 z celkového počtu 1499, v Jakubanoch okolo 2000, v Litmanovej okolo 600, Veľkom Lipníku okolo 950... Stačí, keď si spočítame veriacich len v týchto vyššie spomenutých gréckokatolíckych farnostiach staroľubovianskeho okresu, vychádza číslo vyše 8000 veriacich... a latinská mapa sarkasticky priznáva v celom okrese Stará Ľubovňa len 2580 gréckokatolíkov...! Pri oficiálnom sčítaní ľudu roku 2001 v okrese Stará Ľubovňa sa prihlásilo presne 15.720 gréckokatolíkov.⁷²

Prolatínska mapa s názvom *Územná štruktúra katolíckej cirkvi v Slovenskej republike v roku 2000* uvádza v okrese Stará Ľubovňa vedome a umelo znížené číslo: 2580 gréckokatolíkov oproti skutočnému číslu 15720! Toto je latinská spravodlivosť! Kamuflovanie a úmyselné zmenšovanie, a to mnohonásobné zmenšovanie reálneho čísla gréckokatolíkov veselo pokračuje i dnes, a to i napriek jasným záverom II. Vatikánskeho koncilu. Preto nemôže dôjsť k zjednoteniu katolíkov s pravoslávnyimi, lebo tí druhí majú rozum a oči, a aj počítat vedľa! I tu je hlavný dôvod, prečo dnešní pravoslávni jednoducho nechcú mať nič do činenia s rímskokatolíckymi... Ak si rímskokatolícki historici a hierarchia nevstúpi do svedomia a naďalej budú kamuflovať dejiny a supermansky sa prítom tváriť, k jednote nikdy nedôjde, a tým sa poškodzuje celá sv. Cirkev!

Spišská župa bola pôvodne z cirkevno-právneho hľadiska juridikčne úplne svojprávná

Mukačevský episkop Josif Roga de Camellis (+1706) nemal ani na konci 17. ani na začiatku 18. storočia jurisdikciu nad Spišskou župou a nemali ju ani jeho následníci až do čias cisára Jozefa II. (do r. 1787), čo dokazuje, že Spišská oblasť bol pôvodne juridikčne svojprávná (bola samostatnou monastyrskou eparchiou).

Keď sa r. 1690 Josif Roga de Camellis, OSBM, stal episkopom mukačevským a za ním stál cisár i latinský primas-kardinál Kolonič (keďže bol poslaný do Mukačeva priamo z Ríma), v jednom z listov latinskému primasovi Koloničovi (po akejsi sťažnosti zo Spiša) na svoju obhajobu napísal:

*«Neviem, čo mohli na mňa napísať Gréci (rozumej gréckokatolíci) zo Spiša, zatiaľ, čo ja som ešte na Spiši ani nebol, ani som ich nevidel, ani oni mňa, a nedostal som z ich komitátu ani kvadrín. Nič som neurobil, len pred rokom, keď som navštívil Makovicu (pri Bardejove) a urobil som tam synod a jednotu, pozval som aj ich, ale oni neprišli, ale mi poslali archikňaza s ešte jedným a tí mi oznámili, že kňazi by chceli prísť, ale latinský prepošť im to nechcel dovoliť, s tým, že už nejaký čas sú podriadení arcibiskupovi ostrihomskému...».*⁷³

Pôvodne nielen Spiš, ale i každá župa, ba i menšie teritoriálne celky (panstvá) v Uhorsku mali na svojom čele samostatného gréckokatolíckeho episkopa-archimandritu sídliaceho v sobornom monastyre.

Rok 1700 – latinská vizitácia Spiša

O usadzovaní sa latinských plebanov v gréckokatolíckych farnostiach a o postupnej transformácii gréckokatolíkov na rímskokatolícke obyvateľstvo svedčí i správa o vizitácii latinského prepošta Jánoša Sigraya na Spiši, z roku 1700. Ján Sigray navštívil aj jemu podriadené početné gréckokatolícke farnosti nachádzajúce sa v Spišskej župe, lebo tieto nepatrili pod gréckokatolíckeho episkopa v Mukačeve. Správa hovorí, že *«vo veľmi mnohých rímskokatolíckych farnostiach spišského prepošťva, sa v rámci 13. otázky (dotazovacieho formulára) uvádza, že v danej farnosti sú aj veriaci gréckokatolíckeho obradu 'Animae Cath. Ritus Greci', dokonca v niektorých prípadoch vo väčšom množstve ako rímskokatolíci»*. ... v rímskokatolíckych farnostiach (a to nie v jednej, dvoch, ale v mnohých!) je viac gréckokatolíkov ako rímskokatolíkov...! To je úradný záznam o vizitácii! To bol rok 1700..., keď v novovytvorených (rímskokatolíckych) farnostiach na Spiši žilo veľké množstvo grécko-

katolíkov, ba mnoho ráz, ako to prízvukuje správa, tvorili i väčšinu obyvateľstva. Tak tomu bolo napr. **v Malej Lomnici, v Lomnici, Tepličke...** Dnes v týchto latinských farnostiach žijú už len rímskokatolíci, gréckokatolíci boli pretransformovaní. V správe o vizitácii z roku 1700 sa ako čisto gréckokatolícke farnosti, (rozumej farnosti s vlastným gréckokatolíckym parochom⁷⁴) uvádzajú len tieto: Nižné Repaše, Helcmanovce, Ihľany (Hodermark), Veľký Lipník, Stráňany (Foľvark, dnes filiálka Veľkého Lipníka, vtedy samostatná farnosť), Olšavica, Osturňa, Poráč, Slovinky, Torysky a Závadka.⁷⁵ Z vizitácie je tiež zrejmé, že gréckokatolícki Rusíni mali pred rokom 1700 svoje farnosti i **vo Vyšnom Slavkove** (Felső=Vyšný Szalok, dnes v okr. Spišská Nová Ves), **Lopuchove** (Felső Lapas, dnes okr. Bardejov) a **v Majerke** (dnes okr. Poprad)...⁷⁶

Rok 1701 – vizitácia gréckokatolíckych farností Spiša mukačevským episkopom

Po dovolení zo strany latinského spišského prepošta Jánoša Sigraya, mukačevský gréckokatolícky episkop Josif Roga de Camellis, OSBM, poslal jereja Varlaama Habickoho, gréckokatolíckeho parocha z Renčišova a Joanna Blažija Borzakovskoho (svojho sekretára), aby preverili situáciu gréckokatolíckych farností na Spiši.⁷⁷

Navštívili tieto farnosti: **Ihľany** (Hodermark), **Stráňany** (Foľvark), **Závadka**, **Poráč**. Gréckokatolícki kňazi farností **Olšavica**, **Repaše**, **Veľký Lipník**, **Osturňa** a **Helcmanovce** vizitáciu alebo vôbec neprijali, alebo ju nepustili do cerkvi. **V Helcmanovciach** ich miestny duchovný, bývalý vyslúžilý vojak, Ilja Mikitovič, keď sa dozvedel, že prichádzajú od Josifa Rogu de Camellisa (ktorý bol už všeobecne známy tým, že latinizoval), privítal tak, že zo steny strhol pištoľ, a keď nechceli odísť, vystrelil na výstrahu. Keď odvádzali zo stajne svoje kone a vyhrážali sa mu postihmi, uchytil poleno a pretiahol ním jedného z nich po hlave... Tak od neho ušli a nedokončili vizitáciu.⁷⁸ Možno i vďaka takému ráznemu postoju a rozhodnej obrane svojho obradu sa na Spiši tieto gréckokatolícke farnosti zachovali a ostali «gréckokatolíckymi ostrovčekami» v rozpínajúcom

sa latinskom živle dodnes.

Pozoruhodná je historická poznámka o návšteve-vizitácii spišskej **Závadky**. Vo vizitačnom protokole stojí zapísané:

*«Samotný kňaz je dosť čestný a zbožný. On sám s niektorými starcami nám hovoril, že **Závadka bola od svojho začiatku vždy dedinou rusínskou, ale v istom čase sa všetci museli stať luteránmi a luteránmi boli až do roku 1674, teda do času, keď mohol prísť súčasný (gréckokatolícky) kňaz, ktorý ako samotní veriaci priznávali, priviedol všetkých späť na grécku (gréckokatolícku starú) vieru. Od daného roku tam žije tento kňaz a postaral sa, aby si postavili novú cerkov».** Gréckokatolícky kňaz v Závadke bol pôvodom z Čarnoho, preto ho ľudia prezývali «Čarnanskýj».⁷⁹*

Vyššie uvedené opäť potvrdzuje teóriu, že väčšina pôvodného gréckokatolíckeho obyvateľstva Slovenska sa najprv za reformácie násilím transformovala na luteránov (protestantov) a potom opäť pri jezuitskej protireformácii na rímskokatolíkov. Preto je dnes väčšina obyvateľstva Slovenska (bývalí Tóti, tj. gréckokatolíci odpadlí na protestantskú vieru) latinského obradu.

Rok 1766 – «Ked' si Rusín-gréckokatolík, chod' v čerty»

Spišskí gréckokatolícki kňazi na čele so svojim dekanom Joanom Jamborským, ktorí boli pod jurisdikciou latinského spišského prepošta, v jednej zo svojich sťažností zo svojho stretnutia v **Poráči** 14. februára 1766 napísali:

«... pripomíname ako niektorí páni latinskí parochovia..., neprestávajú klamlivo haníť náš obrad preklínajúc naše obyčaje a zvyky..., odsudzujú naše pôsty, hovoria, že je hriechom slúžiť omše na tých miestach a v tých čašiach, kde predtým slúžil kňaz gréckeho obradu, prinucujú našich veriacich prijímať pod nekvaseným spôsobom (hostie)..., majú pochybnosti čo sa týka našej Liturgie, či je skutočnou, pokladajú za hriech slúžiť v rímskom obrade v našich cerkvách, majú pochybnosti i čo sa týka našich duchovných, nazývajú ich nehodným spôsobom (hanba to i vysloviť): žrecami. ... láskavým spôsobom, ale i hrozbami odtrhávajú náš ľud od obradu. Nakoniec, keď niekto odmieta prijať latinský obrad, s pohoršením

ho posielajú do diabla. Keď ich zavolali ku chorým nášho (gréckokatolíckeho) obradu, keď títo nie sú rímskeho obradu, odmietajú ich zaopatriť hovoriac:

– Keď je to Rusín, tak nech ide do diabla.

A keď Rusín zmení obrad, vtedy gratulujú jeden druhému, že našli stratenú ovcu. Nás hanebne urážajú, volajú nás ponižujúco popami a pod., sami sa nehanbia o nás hovoriť veľa vymyslenín, čo sa hanbíme aj napísať... Osmelujeme sa Vám napísať, pán biskup, že oni si cenia viac jedného heretického kazateľa (protestanta), ako skutočného syna svätej matky Cirkvi – gréckeho presbyter...».⁸⁰

Keď si Rusín, choď v čerty – to bolo v minulosti a žiaľ, neprestalo ani v súčasnosti a prejavuje sa vo vzťahu rímskokatolíckej hierarchie ku gréckokatolíckemu obradu na Slovensku, či v Poľsku v mnohorakých skrytých i otvorených formách.

Rok 1771 nepriniesol úľavu

I keď bola roku 1771 prvýkrát v poarpádovských dejinách Uhorska uznaná Mukačevská monastyrská eparchia, obyvateľstvu Spiša to nijak nepomohlo, lebo nepatrilo pod správu Mukačeva. Boj o prežitie gréckokatolíkov na Spiši, teda naďalej pokračoval aj po roku 1771.

Rok 1776 – založenie latinského Spišského biskupstva

Dnešná rímskokatolícka diecéza na Spiši nie je vôbec stará – bola založená Máriou Teréziou len v relatívne nedávnej dobe 1. januára v roku 1776 a 13. marca 1776 schválená pápežskou bulou *Romanus Pontifex*.⁸¹ Keďže rímskokatolíkov-Slovanov tam, v pôvodne čisto gréckokatolíckom-cyrilometodejskom prostredí, bolo ešte aj v tom čase pomerne málo a navyše, v radoch latinského kléru bol ešte stále absolútny nedostatok slovanských kádrov, prvým jej biskupom sa stal Nemec Karol de Salbeck (1776-1785). Počty rímskokatolíkov v tejto novovytvorenej diecéze tvorili totiž v prevažnej miere len Nemci a aj Maďarov v tejto oblasti bolo málo. Pôvodné a ešte stále v celkovom meradle väčšinové obyvateľ-

stvo – Rusíni boli alebo gréckokatolíkmi alebo odpadlíkmi-protestantami, tzv. Tótság (nemecký výraz – v slovenskom preklade *mŕtvi*),⁸² z ktorých rímskokatolíci ešte len vznikali – formovali sa.

Ešte tesne pred vznikom rímskokatolíckeho biskupstva na Spiši kráľovná Mária Terézia (1740-1780) žiadala pápeža Pia VI., aby gréckokatolícke farnosti Spiša (tj. farnosti s úradujúcimi gréckokatolíckymi parochmi) boli vyňaté zpod jurisdikcie latinského Ostrihomu, pod ktorý Spišské prepošstvo patrilo, a aby boli pripojené k Mukačevskej eparchii, ale pápež na jej žiadosť ani neodpovedal.⁸³ Bolo založené Spišské latinské biskupstvo a začala ešte tvrdšia latinizácia než kedykoľvek predtým.

Rok 1777 – ovce bez pastiera hľadajú pomoc u vlka

Len čo (roku 1776) v dejinách prvý sídelný spišský rímskokatolícky biskup Karol de Salbeck nastúpil na svoj spišský stolec,⁸⁴ začal najrozličnejším spôsobom obmedzovať gréckokatolíckych parochov, ktorí ešte stále veľmi úspešne pôsobili na jeho území. Kde len mohol a akokoľvek mohol, pretáhal gréckokatolíckych veriacich jednotlivo, či hromadne, ba i celé dediny na rímskokatolícky obrad. Jeho otvorene nepriaznivý postoj voči gréckokatolíkom vyvolal medzi spišským gréckokatolíckym obyvateľstvom i duchovenstvom netajený odpor. Dusivé ovzdušie jeho vlády zachytávajú nasledujúce riadky:

Roku 1777 poslali gréckokatolícki parochovia na čele so svojim dekanom Joanom Jamborským novovymenovanému spišskému latinskému biskupovi (pod ktorého patrili) sťažnosť, z ktorej vyberáme:

«... latinskí parochovia nám nedávajú úctu, napr. jeden mladý kaplán či mladý paroch sa nebojí ponižovať a vyvyšovať sa nad starého, prácou v Božej vinici zodratého parocha gréckeho obradu, a to sa deje veľmi výrazne už niekoľko rokov. Pamätáme si, ako pri jednej sviatočnej procesii na vznešenej kapitule (Spišskej Kapitule) bol určený jeden z nás niest' spolu s latinskými parochmi baldachín. Vtedy mu povedali:

— Chod'preč, rusínsky pope, ty nie si s nami dôstojný niest'baldachín...

... naši predchodcovia (gréckokatolícki parochovia) previedli celé dediny a farnosti nakazené kalvínskou a čiastočne aj luteránskou herézou na skutočnú vieru od Christa vo východnom obrade. Jednalo sa o farnosti ako: **Závadku, Poráč** z kalvínskej viery a **Slovinky, Hodermark** (Ihľany), **Helcmanovce** a na Gemerskom panstve i **Šumiac** s filiálkami v **Telgárte** a **Krásnom** (Ocrnacz) z luteránskej viery. Predtým sme mali (homogénne-gréckokatolícke) celé dediny-filiálky ako: **Brutovce** (Brutocz), **Žakarovce** (Zacharocz), **Teplica** (Teplicza), **Úhorná, Slavkovce** (Szállok), **Jurské** (Iurszke) – okrem iného uctievatelov sv. Heorhija (Juraja) východného obradu. Predtým sme mali na celom Spiši vo všetkých mestách a dedinách stovky a stovky Rusínov, ktorých latinskí páni parochovia obrátili na svoj obrad, a to takým spôsobom, že dnes sa na latinských farnostiach nájde ledva jeden Rusín... ak niekto opustí územie svojej rusínskej farnosti, hneď sa stráca a stáva sa latiníkom. S akým svedomím toto môžu robiť latinskí parochovia, my nevieme... Kto môže ospravedlniť ich tak veľké previnenia? Teda zákony a stabilita sa porušujú i cirkevnou vládou...

... ak niekto z nás sa chce držať pápežských búl a upozorňuje na veľké tresty, ktoré z nich vyplývajú pre narušovateľov a snaží sa ich brániť v praxi..., hneď počuje (strohé, avšak o to krutejšie odsúdenie):

— *Schizmatik!...».*⁸⁵

V hore uvedenom liste z roku 1777 sa spišskí gréckokatolícki parochovia ďalej sťažujú svojmu novému predstavenému: latinskému biskupovi Karolovi de Salbeck, že ich finančné dôchodky sú len polovičné v porovnaní s dôchodkami latinských parochov a tiež, že Helcmanovskej gréckokatolíckej farnosti latinský biskup gróf Štefan Čáky dokonca nezákonne odobral majetky a naďalej ich jeho rod nezákonne drží... Sťažnosť zostala bez akéhokoľvek povšimnutia, veď gróf-biskup Karol de Salbeck bol sám iniciátorom ponižovania a počínanie svojich kňazov plne schvaľoval. Napätie stúpalo, preto sa roku 1780 zišli tvrdí spišskí gréckokatolícki svjaščenici na slovinskej fare, zvolili za svojho dekana Vasiľa Jamborského a tam si pred Bohom zložili tajnú prísahu vernosti

gréckokatolíckemu obradu. Je to jeden z mnohých dojímavých príkladov a dôkazov, že gréckokatolíci Uhorska nikdy neboli schizmatikmi.

Rok 1780 – tajná prisaha vernosti gréckokatolíckemu obradu zo strany spišských svjaščenikov

Vyberáme niektoré časti z textu prisahy spišských gréckokatolíckych parochov zloženú na fare v **Slovinkách** 25. júla 1780:

«Ja, nižšie podpísaný N.N., prisahám pred živým Bohom, Presväťou Divou Máriou a všetkými svätými, že by som veľmi chcel zachovávať, brániť a rozširovať až do samej smrti svätosvätú katólicku rímsku-apoštolskú vieru a tak isto svätý obrad východnej Cirkvi, dokonca i za cenu vlastného života. Tak isto nikomu neprežradím tajomstvá našich strenutí. Tiež z mojej strany dám nášmu pánovi dekanovi Vasilovi Jamborskému podporu, aby sa všetkými možnými a spravodlivými spôsobmi rozširoval a chránil, keď to bude potrebné náš svätý obrad...».

Prisahu podpísali: slovinský paroch a zároveň dekan Vasilij Jamborskij, kojšovský paroch Andrij Ladižinskij, lipnícky paroch Heorhij Smerekovskij, závadský paroch Michail Jamborskij, poráčsky paroch Vasilij Gulovič, repašský paroch Joan Dudinskij, ostuňanský paroch Joan Kralovič, torysský paroch Štefan Andrejkovič, olšavický paroch Joan Orinčaj, helcmanovský administrátor Štefan Vizi a hodermarský (ihľanský) paroch Andrej Kaňuk.⁸⁶ Tlak na gréckokatolíckych svjaščenikov, aby prestúpili na latinský obrad musel byť skutočne silný, keď sa museli posilniť takouto prisahou...

Gréckokatolícki duchovní napísali memorandum (r. 1780), v ktorom biskupa Karola de Salbeck žiadali, aby neobmedzoval ich pôsobenie v gréckokatolíckom obrade, lebo ináč to ohrozí úniu (išlo totiž o podmienku, pod ktorou bola tzv. Užhorodská "únia" podpisovaná a schválená). Biskup Karol de Salbeck, ako sa dalo očakávať, nielen že odmietol memorandum, ale v návale hnevu ešte aj suspendoval (zbavil kňazstva) o. Vasiľa Jamborského (príbuzného vyššie spomínaného Joana Jamborského), gréckokatolíckeho parocha Slovinok (1752-1785),

Latinský biskup-gróf Karol de Salbeck

ktorý mu memorandum podpísané gréckokatolíckymi kňazmi priniesol. Tento čin spišského biskupa protiviaci sa kresťanským zásadám vôbec, veľmi pobúrila gréckokatolíckych kňazov, jednako museli mlčať, aby si svoje postavenie ešte nezhoršili.

4. novembra 1780 napísal biskup Karol de Salbeck správu do Ríma ohľadom svojej novovzniklej Spišskej diecézy i ohľadom „uniatov“⁸⁷ v nej. V tejto správe okrem iného opísal i svoj spôsob „práce“ (pretahovania) s uniatmi.⁸⁸ Uviedol, že gréckokatolícke farnosti

«*túžia*» naďalej zostať pod jeho správou, tj. v Spišskej latinskej diecéze, a preto nebude mať nijaké ťažkosti, aby ich «*získal pre latinský obrad...*» A na koniec ešte dodal: «*Jedna (celá) ich dedina je už pripravená prejsť z gréckeho na latinský obrad*». Pre tento dôvod silne naliehal na Apoštolskú Stolicu, aby v žiadnom prípade nesúhlasila s odobratím týchto farností zpod jeho jurisdikcie, tj. jurisdikcie novozaloženého Spišského rímskokatolíckeho biskupstva.⁸⁹

Rok 1781 – ďalšia sťažnosť «Mohykánov» zo Spiša bojujúcich o svoje bytie či nebytie

Roku 1781 napísali spišskí gréckokatolícki kňazi pod vedením Vasilija Jamborského ďalšiu sťažnosť latinskému biskupovi Karolovi de Salbeck, v ktorej sa okrem iného uvádza i toto:

«... Je jasné, že Vaša Excelencia chce vykoreniť nás i náš svätý obrad zo Spiša. Vaša Excelencia o tom dokonca napísala i do Ríma, aby Vám odtiaľ dovolili od nás odobrať celé fary a farnosti,

ktoré naši predchodcovia prinavrátili z luteránskej a kalvínskej herézy na skutočnú kresťanskú vieru a aby ste nás odtrhli od nášho obradu, akoby náš obrad bol menej spasiteľným a urobili z nás latiníkov. Na kolenách Vás čo najpokornejšie prosíme, aby Vaša Excelencia zmenila toto svoje rozhodnutie...

Prečo si nás Vaša Excelencia neváži, prečo tak nízko oceňuje náš obrad? Hovoríte, že s nami máte viacej roboty, ako s celou svojou diecézou. Preto Vás čo najúctivejšie prosíme, aby ste nás prepustili, aby sme sa mohli vrátiť, odkiaľ sme prišli, dovoľte nám vrátiť sa (do Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie spod Vašej latinskej jurisdikcie)... bozkávajúc svätú pravicu Vašej Excelencie ostávame s pokorou. Najponíženejší otroci a kapláni (Serui et Capellani) Vašej Excelencie Vasilij Jamborskij, slovinský paroch a celá kongregácia parochov gréckeho obradu na Spiši».⁹⁰

Následne potom bol gréckokatolícky dekan Spiša Vasilij Jamborskij už verejne degradovaný z dekanstva, ba uväznený na tri dni vo väzení u františkánov-minoritov a bolo mu zakázané opustiť hranice územia Spišského latinského biskupstva.⁹¹

Rok 1781 – list cisárovi Jozefovi II.

Približne v tom istom čase Vasilij Jamborskij napísal list samému rakúskemu cisárovi Jozefovi II.:

«... Ja nižšie podpísaný, vo svojom 72. roku života, 48. roku kňazstva a 30. roku vo funkcii dekana, starý a nachádzajúc sa veľmi blízko smrti, ležiac v pokore na zemi pred prestolom Vašej najsvätejšej veľkosti...

S príchodom Jeho excelencie pána Karola de Salbeck na Spiš, sme podali jeho Excelencii prvú sťažnosť, na ktorú nám počas mnohých rokov vôbec neodpovedal. Potom, po niekoľkých rokoch, keď sa nám opäť priťažilo, sme podali druhú sťažnosť. Následkom nej, ja, ako dekan majúci svoj úrad už 30 rokov, som bol svojvoľne pozbavený úradu a odsúdený do väzenia. Okrem toho som obmedzovaný i naďalej, pretože mi je prísne zakázané opustiť hranice Spišskej diecézy...

... padnúť na kolená pred prestolom Vašej najsvätejšej veľkos-

*ti prosím, aby nás jedenástich parochov gréckeho obradu na Spiši, vlastne nie latiníkov, ale katolíkov, ktorí tolké roky stonali pod jar-mom latinského biskupa, ktorý nepozná náš obrad a naše zvyky, aby ste nás podriadili jurisdikcii toho, ktorý sa bude o nás otcov-sky starať...*⁹²

*... svojimi vlastnými očami vidím, že na Spiši svätý grécky ob-rad zaniká. Áno, je tomu tak vysoká rada! Na Spiši grécky obrad zaniká, lebo latinskí páni farári, šliapuc po zákonoch celej Cirkvi a nevšímajúc si buly mnohých sv. rímskych pápežov, všetkými spôsobmi pretiahujú veriacich z gréckeho obradu na latinský, akoby sa nemohlo spasit' v gréckom obrade. Toto moje tvrdenie je potvrdzované celými dedinami ako **Brutovce** (Brutovecz), **Žaka-rovce** (Zacharovecz), **Teplička** (Tepliczka), **Úhorná** (Ohorna), **Vyšný Slavkov** (Felső-Szálók) či **Jurské** (Iurszke). Tieto všetky dediny boli pôvodne rusínskymi a následkom toho, že do daných dedín nebolo dovolené prísť rusínskym kňazom, všetci dnes v daných dedinách sú už latinského obradu. Tak isto sme mali na Spiši okolo 30 miest, v ktorých žili mnohé stovky a stovky veriacich ru-sínskeho obradu, teraz sa z nich zachoval ledva ktosi, lebo latinskí farári ich všetkých pretiahli na svoj obrad...*

... hovoria, že nám latiníci nerobia žiadne krivdy..., ale keby som mal popísať všetky krivdy, ktoré nám urobili, musel by som napísať celé knihy, teraz však vyberám len niektoré z nich:

... jednému z našich starých kňazov latinský farár Juraj Šárošy povedal:

— *Ty nie si takým kňazom ako ja. Ja som kňazom a ty si len popom.*

Ten istý kňaz na dekanskej porade sa verejne vyjadril:

— *Musím ísť za biskupom a dostať všetkých rusínskych popov do náš-mu...*

... toto sa stalo v Slovenskej Vsi (Thót-falvae): istého rusín-skeho gréckokatolíka vyspovedal latinský farár, a keďže mu tento nezaplátil ako je to v latinskom obrade zvykom, pochovali ho ako osla, teda mimo cintorína za dedinou (asinina sepultura, quia ex-tra Coemeterium, et Pagum)...

*... v rusínskej farnosti **Závadka** (in Parochia Ruthena Zavád-*

kensi) žili dve osoby, ktoré sa chceli zosobášiť, ale boli v nepríjemnej situácii, pretože boli v blízkom príbuzenskom vzťahu. Preto s doporučením svojho gréckokatolíckeho parocha sa vybrali na Spišskú Kapitulu, aby dostali dovolenie na sobáš, ale márne. Potom išli do **Nálepkova** (Vong-Ondreslinum) do latinského farára a po zme- ne obradu na latinský, hneď dostali dovolenie sa zosobášiť a tento latinský farár ich aj hneď zosobášil poškodiac takto ich gréckoka- tolíckeho parocha i závery Tridentského koncilu. Latinský farár nebol zato nikým pohanený, ale naopak ho za to pochválili...

... pred niekoľkými rokmi sa v **Jakloveckej** farnosti stala táto udalosť: Jeden človek, syn heretikov (protestantov), sa stal grécko- katolíkom. O niečo nato ťažko ochorel a dal si k sebe zavolať kňa- za. Prišiel k nemu (latinský) františkán páter Jakub a rozvinul sa medzi nimi tento rozhovor:

— Čo chceš?

Nato chorý odpovedal:

— Spovedať sa.

Františkán mu hovorí:

— Ty si Rusín a ja nebudem počúvať tvoju spoved' dotiaľ, dokiaľ nezmeníš grécky obrad na latinský.

Tu mu chorý odpovedal:

— Neurobím to, lebo akú vieru a obrad som raz prijal, v takom chcem aj zomrieť. Ale ak ma nechcete vyspovedať, aspoň sa na do mnou pomodlite (= udeľte mi tajomstvo jeleopomazania-pomazania chorých).

Ale on nechcel urobiť ani to, ale zanechal zomierajúceho s je- ho rodičmi heretikmi (protestantmi) a ak by nepribehol rusínsky kňaz, zomrel by nezaopatrený...

... niektorí (spišskí, latinskí) kanonici sa verejne vyjadrili:

— **Vedzte, Rusíni, že po desiatich rokoch po vás na Spiši nezosta- ne ani stopy...**⁹³

A o mojej farnosti už bolo povedané, že po mojej smrti tu už nebude nikdy gréckokatolícky kňaz, ale latinský, a to i napriek tomu, že v **Slovinkách** dnes žije 800 Rusínov schopných spovede a

400 vo veku, keď sa ešte spovedať nemôžu ...». ⁹⁴

Takto končí list degradovaného dekana a gréckokatolíckeho parocha Sloviniek Vasilija Jamborského cisárovi Jozefovi II.

Rok 1782 – pochvala z Ríma pre spišského biskupa Karola de Salbeck

Správa jednajúca o medziobradových vzťahoch biskupa Karola de Salbeck sa ocitla na Kongregácii Sv. Ofícia v Ríme, a tam, súc jednostranne informovaní, o dva roky nato (roku 1782) úplne schválili spôsob jednania Karola de Salbeck s *«uniatmi»* a zároveň bolo prísne zakázané tým, ktorí už raz prešli do latinského tábora, tj. k rímskokatolíkom, prechádzať späť na grécky obrad. Ba navyše, dokonca v tej istej inštrukcii (tiež paradoxálne) boli dané Karolovi de Salbeck plné právomoci prijímať *«uniatov»* (gréckokatolíkov), a to nielen laikov, ale aj neženatých kňazov na latinský obrad. ⁹⁵

Po tejto inštrukcii z Ríma spišský biskup Karol de Salbeck mal už úplne voľné ruky a ešte húževnatejšie pracoval na “zväčšovaní” svojho latinského stáda. Ešte viac zintenzívnili násilné pretiahovanie gréckokatolíkov na rímskokatolícky obrad. Chcel vytvoriť úplne homogénne a jednoliate rímskokatolícke stádo, avšak gréckokatolíkov bolo na Spiši ešte stále tak veľa, že sa to nedalo v krátkej dobe uskutočniť. V tom čase Mukačevská gréckokatolíka eparchia mala 600 farností a Spišská rímskokatolícka diecéza všetkých farností dokopy (rímskokatolíckych spolu s gréckokatolíckymi) len 100. ⁹⁶ Preto sa Karol de Salbeck tak «zubami nechťami» bránil, aby mu náhodou niektoré gréckokatolícke farnosti neboli vyňaté zpod jeho právomoci a snažil sa ich pritom čím skôr polatinčiť.

Pred uhorského kráľa (Máriu Teréziu i Jozefa II.) sa posielali zo strany latinského kléru výmysly, že vraj niektoré gréckokatolícke farnosti v druhej polovici 18. storočia prešli na arménsky obrad, či na protestantizmus (augsburské vyznanie). ⁹⁷ Išlo o blud, výmysly a falošné správy, pretože neskôr mukačevský episkop Andrij Bačinskij dokázal (pozri ďalej), že sa nejednalo ani o prechod na arménsky obrad, ani o protestantizmus, ale o pretiahnutie na latinský obrad.

Rok 1786 – autentické svedectvá mukačevského vладыky Andrija Bačinského o polatinčovaní Spiša

Gréckokatolícke farnosti pod správou latinskej prepozitúry a neskôr i biskupstva sídliaaceho pod Spišským hradom zostávali naďalej odtrhnuté od ostatných gréckokatolíkov v Uhorsku a pod latinskou jurisdikciou sa chtiac či nechtiac, dobrovoľne či nedobrovoľne postupne latinizovali.

Dokonca aj spišskí gréckokatolícki parochovia v polovici 18. storočia svojvoľne skracovali bohoslužby (skoro na polovicu),⁹⁸ prestali spievať a podľa vzoru latiníkov zavádzali čítané Služby Božie, v cerkvách udomácnovali eucharistické sprievody, sochy, ružance...

Mukačevský episkop Andrij Bačinskyj roku 1786 o tom s bolesťou v srdci píše:

*«... na Spišskom panstve či v diecéze (latinskej) niet nijakých Arménov, teda tam ani neexistuje nijaký arménsky obrad, na aký by mohli prestúpiť tri dediny ani teraz, ani v budúcnosti. Mne je však naopak známe, že latinskí parochovia a najmä samotná Spišská Kapitula robia zábrany našim parochom gréckeho obradu v ich duchovných funkciách a tiež i gréckokatolícky ľud obťažujú a všelijakými spôsobmi sa ho snažia pretiahnuť do rímskeho, teda latinského obradu. Práve pre tento dôvod vznikajú konflikty a ľud je pohoršený...».*⁹⁹

V inom liste zo 14. novembra 1786 adresovanom uhorskému kráľovi zo strany mukačevského vладыky Andrija Bačinského sa píše (z listu vyberáme niektoré úryvky):

«... Čo sa týka prechodu na arménsky obrad, všetci jednomyseľne vyznávame, že po takomto obrade tam niet ani stopy... Čo sa týka prechodu na augsburgskú vieru (Confessionem Augustanam) (protestantizmus) podarilo sa nám zistiť, že na takú vieru prestúpila len jedna osoba v Gelnici... V dedine Malá Lomnica (Kiss Lomnics), ako svedčia starci, boli skoro všetci gréckokatolíkmí. Najprv ich izolovali od ich hodermarského (ihľanského) parocha a potom veľmi rýchlo boli všetci prevedení na latinský obrad. Títo potom neskôr prešli na augsburgskú vieru vo veľkom počte. Preto nemô-

žem porozumieť, na akých základoch bolo oznámené Vašej kráľovskej rade, že vraj nedávno tri dediny prešli na evanjelickú vieru...».

Vo svojej správe vladyka A. Bačinskyj ďalej píše:

«... 16. januára 1742, spišský prepošť gróf František Barkóczy vyhlásil i pre gréckokatolíkov (latinskú) pôstnu disciplínu, v ktorej sa im dovoľuje poštíť od mäsa i v sobotu... Okrem 11 (gréckokatolíckych) farností-matiek a iných dedín, ktoré sa (úplne) nachádzajú pod jurisdikciou parochov gréckeho obradu, takmer na celom Spiši všade žijú gréckokatolíci (homines Graeci-Ritus), následkom čoho nastal veľký neporiadok, zatiaľ čo jedni tvrdo dodržiavajú svoj obrad, postia sa v stredu a vystupujú proti sobote, iní, upočúvli, nepostia sa v stredu, ale v sobotu; nakoniec iní túžiaci dodržiavať svoj obrad, postia sa v jeden i druhý deň. Takýto neporiadok trvá dodnes...

... spišskí gréckokatolíci boli donucovaní prijímať posvätené myro (Chryisma), tak ako aj posvätenú vodu od latinského biskupa...

... u gréckokatolíkov sa zmenšili pôsty, zaviedli iné (teda latinské) obrazy a sochy, ktoré nepatria do gréckeho obradu, pokazený (na latinský spôsob) bol i bohoslužobný odev...

... následkom upustenia od rodného obradu... boli hlavné prestoly po cerkvách, ktoré majú stáť uprostred svjatylišča, premiestnené inde (ku stene ako v latinskom obrade)... veľa (gréckokatolíckych) parochov neslúži Službu Božiu ako sa má podľa obradového predpisu, ale ju slúžia čítanú alebo v skrátrenom spôsobe, či potichy, zatiaľ čo ľud spieva piesne alebo sa modlí ružanec...¹⁰⁰

... v spišskom (gréckokatolíckom) ľude sa veľmi rozmohla praktika modliť sa ružanec počas bohoslužieb,¹⁰¹ a to i napriek tomu, že obrady sa slúžia v zrozumiteľnej reči... a teda ľud im rozumie...

... roku 1778 počas vojny bola latinskými prepoštmi i u gréckokatolíkov zavedená latinská modlitba, ktorú posielam v prílohe B...

... hoci podľa (gréckokatolíckeho) obradu v jednej cirkvi má byť len jeden prestol, jednako v niektorých spišských cerkvách sa vyhadzujú peniaze na mnohé bočné oltáriky, ktoré sú len na škodu

veci, lebo po prvé zaberajú miesto v cerkvi, na ktorom by mohli stáť veriaci a po druhé po vyhodení peňazí na tieto účely, (spišské) cerkvi už peniaze nemajú na iné potrebné veci...

... čo sa týka krížov s ikonami Ukrižovaného (s maľovanými rozpjatami, de Crucibus cum icone Crucifixi), ktoré sa tu nachádzajú všade po celom území vo veľkom počte... Bez špeciálnej pozornosti nemožno obísť dva kríže. Jeden sa nachádza na (gréckokatolíckom) území nižnorepašskom a druhý pri vstupe do hodermarského (ihľanského) chotára. Roku 1747 jezuitskí (latinskí) misionári (z Levoče) posvätili obidva kríže s latinskými a slovenskými nápismi na železných tabuliach a pobalamutili miestny jednoduchý prostý (gréckokatolícky) ľud (na tabuliach bolo napísané, že kto sa bude pred krížmi modliť 5x Otčenáš a 5x Ave Maria alebo Zdravas v latinskom obrade na úmysel pápeža dostane 10.000 rokov odpustkov,¹⁰² ale pre Bohorodice Divo to neplatí!)...

... niektorí (gréckokatolíci) chodia v latinských procesiách za sochami a podobné procesie zavádzajú doma..., tiež zavádzajú za veľké peniaze monštrancie,¹⁰³ avšak bez nevyhnutnosti a potreby pre svoj obrad...

... (v gréckokatolíckych cerkvách) sa nachádzajú latinské procesiové sochy Prečistej Divi... tak isto bez potreby pre grécky obrad, obliekajú sa podobne ako v latinskom obrade, teraz sa už povalujú po kútoch bez šiat a polámané...

... Latinský paroch kačinský (Kacsvinkensis) a dunavecký dekan (Decanus Dunaviczensis) Jozef Gampe, tohto roku (1786) v sobotu pred Sošestvijem Sv. Ducha podľa starého štýlu požehnal v latinskom obrade lipnícku gréckokatolícku cerkov, ktorá ešte nebola pripravená na bohoslužby, bola ešte bez doskovej podlahy a oblúka (bez ikonostasu)... aby sa mohlo povedať, že spišskí Rusíni sa nedržia ani svojho obradu ani latinského...

... zdá sa, že súčasná (latinská) spišská jurisdikcia sa usiluje o to, aby Rusínom zabránila poznať svoj obrad. Len nedávno prijala rozhodnutie, aby dvaja parochovia gréckeho obradu, konkrétne lipnícky a osturňanský potrhali svoje zväzky s gréckokatolíckym dekanom a pripojili sa k latinskej kongregácii a záviseli len od la-

tinského dekana (prešli na latinský obrad)...

*... dôležitým je nasledujúci fakt, ktorý nevyvoláva žiadne pochybnosti: hoci v prevažnej väčšine dedín mimo materských farností, všade žije veľké množstvo ľudu gréckeho obradu, tým nie menej... robia sa zábrany, aby ich obsluhovali gréckokatolícki kňazi... tiež sa im zabraňuje žiť slobodne vo svojom obrade. Hoci by veľmi chceli byť podľa svojho obradu pokrstení, povíňaní, pochovaní, jednako sa tohto svojho práva nemohli dovoliť. Tiež sa parochom gréckeho obradu nedovoľuje obdržiavať zákonnú taxu od tých istých dedín, alebo ročný dôchodok. Známejšie dediny uvádzame v zozname pod písmeno G...¹⁰⁴ (jednalo sa o tieto dediny: zoznam gréckokatolíckych farností v Spišskom dekanáte a dedín, kde žijú gréckokatolíci, ale sú pod jurisdikciou parochov latinského obradu: **Nížné Repaše** (matka cerkov): **Vyšné Repaše, Pavľany; Helcmanovce** (matka cerkov): **Prakovce** (Prakendorf), **Remety** (Remete), **Smolník** (Szomolnik); **Hodermark** (Ihľany, matka cerkov): **Balné** (Balneum), **Majerka, Jurské, Malá Lomnica, Kolačkov** (Kolacs-kov); **Kojšov** (matka cerkov): **Košická Belá** (Folkmar), **Jaklovce** (Jekel-falva), **Margecany** (Marget-falva), **Gelnica; Veľký Lipník** (matka cerkov): **Stráňany** (Foľvark); **Olšavica** (matka cerkov): **Podproč, Brutovce** (Brutócz), **Vyšný Slavkov** (Felső Szálok), **Ordzovany, Bijacovce** (Mindszent), **Liptovská Anna** (Várállya); **Poráč** (matka cerkov): **Rudňany** (Koterbach); **Nížné Slovinky** (matka cerkov): **Vyšné Slovinky; Torysky** (matka cerkov): **Levoča; Závadka** (matka cerkov): **Rožňava, Čunovo** (Csujinja), **Nálepko** (Vagendrissel), **Spišská Nová Ves** (Igló), **Markušovce** (Markus-falva), **Harichovce** (Harihocz), **Hnilčík**¹⁰⁵). Tieto miesta by mali podľa spravodlivosti byť filiálkami gréckokatolíckych materských cerkví. Jednako latiníci nechcú o tom nič ani len počuť. Naopak latiníci veľmi úzkostlivo vykonávajú jurisdikciu nad gréckokatolíckmi...*

... Hnilčík, ktorý až do roku 1780 bol riadený gréckokatolíckym parochom zo Závadky, v danom roku počas kanonickej vizitácie (spišského latinského biskupa) bol odobratý od parocha a podľa rozhodnutia už zomrelého vizitátora biskupa bol odovzdaný do duchov-

nej správy minoritu (františkána), ktorý prebýva v dedine **Hnilčík**...

... latinské kňazstvo otvorene pretahuje Rusínov na latinský obrad. Zabraňuje gréckokatolíckym kňazom vykonávať duchovnú správu a keď ju vykonáva ono (latinské kňazstvo) jedných, ak nechcú zmeniť obrad (na latinský) nechcú zosobašiť, iných ktorí zomierali nútili sa pričaščať v latinskom obrade¹⁰⁶ a potom nútili ostat' v danom (latinskom) obrade, iných cez nejaký spôsob nedostatku starostlivosti (gréckokatolíckeho parocha), či chceli sami odísť, radi prijímali (na latinský obrad)...¹⁰⁷

... počas mojej návštevy v **Hodermarskej** (Ihľanskej) farnosti prišiel za mnou nevolník menom Joan Matala z dediny **Szent-György**, medzi ľudom nazývaného **Jurské**, ktorý priviedol svoju 13 ročnú dcéru a stažoval sa, že pred tromi rokmi, keď sa pripravovala na prvú spoveď (pro prima Confessione comparens – prvé sv. pričastie) u hodermarského (gréckokatolíckeho) parocha svojho obradu a keďže nemala ešte dostatočné vedomosti, oddialil jej ju, vtedy holumnický latinský paroch (*Holo-lomniensem*), ktorý riadil dedinou Jurské ako filiálkou, hneď bez akejkoľvek skúšky jej dal spoveď a sv. prijímanie, hoci nemala potrebné znalosti. Stalo sa to, keď jej otca nebolo doma. Teraz, proti svojej vôli je prinucovaná zostať v latinskom obrade. Dievčatko verejne vyjavilo, že sa chce vrátiť do svojho otcovského i materinského obradu...

... bez strachu zo svätokrádeže... vyšnorepašský latinský paroch Šároši (Sárosy) chcel pretiahnuť na svoj obrad chorého človeka, ktorý chcel po spovedi dostať sv. pričastie podľa svojho gréckeho obradu. I napriek tomu ho oklamal a dal mu do úst sv. pričastie vo forme hostie (nekvaseného chleba)... Keď táto osoba prišla nato, že dostala hostiu, svojimi vlastnými jednoduchými rukami si ju vybrala z úst a vrátila parochovi hovoriac jednoduchými slovami:

— Nech si to vezme späť velebný otec...¹⁰⁸

... najmä v poslednom čase boli na latinský obrad pretiahnutí mnohí gréckokatolíci, čo uvádzam v zozname na prílohe I.

(Zo zoznamu vyberáme:) Zoznam tých gréckokatolíkov, ktorí v Spišskom dekanáte prešli v nedávnom čase na latinský obrad a v ňom zotrvávajú, spísaný na slovinskej kongregácii roku 1786: nižnore-

pašský paroch oznámil, že v susednej dedine jeho farnosti **Pavľany** (Paulyan) bola väčšina gréckokatolíkmi, teraz z nich ostalo len 10 osôb; helcmanovský paroch dal tieto mená: Heorhij Spič a Jelisa-veta Kurucova. Okrem toho, čo sa týka tejto helcmanovskej farnosti terajší poráčsky paroch Vasilij Gulovič svedčí, že keď on bol parochom v **Helcmanovciach**, roku 1770 v **Remetach** (Remete) a **Smolníku** bolo okolo 200 gréckokatolíkov, teraz ani jeden; ihľanský paroch vymenúva tieto osoby... v **Balnom...**, na **Majerke...**, v **Jurskom...**, v **Kolačkove...**, v **Toporci** (Taparecz)...; kojšovský paroch podáva tieto mená... okrem toho kojšovský paroch dodal: v dedine **Žakarovce** (Zacharovecz) podľa starých pamätníkov bol len jeden jediný dom latinský a všetky ostatné boli gréckokatolícke. Keď som sa stal kojšovským parochom a bol som na Paschu pozvaný spovedať do **Žakaroviec**, prvý rok r. 1772 som tam našiel 150 gréckokatolíkov schopných spovede, na druhý rok ledva polovičku z toho, na tretí len niekoľko duší a na štvrtý ani jednu; lipnícky paroch podáva tieto mená prestúpivších na latinský obrad...; olšovský paroch priniesol dokument, že niekoľko rokov pred rokom 1786 bolo v **Brutovciach** (Brutowskeg) viac hospodárov a obyvateľov ruskej viery (gréckokatolíkov) ako latinskej. Ich deti však pod vplyvom miestnych latinských parochov prijali latinský obrad a vieru. Deťom nedovoľovali ísť za ruskými (gréckokatolíckymi) kňazmi;¹⁰⁹ osturňaný paroch dal tento zoznam gréckokatolíkov, ktorí sa stali rímskokatolíkmi...; poráčsky týchto...; slovinský paroch sa vyjadril v tom zmysle, že keď sa stal parochom **Slovíniek**, v susedných dedinách **Krompachy**, **Kluknava** a **Spišské Vlchy** mal okolo 500 gréckokatolíkov, teraz ledva jedného, či dvoch.¹¹⁰

... ako dokazuje i svedectvo uvedené v prílohe K, roku 1721 v dedine **Brutovce** (Possessione Brutocsensi) boli len samí gréckokatolíci (teraz sú už len latinského obradu)... Dediny **Podproč** a **Folvark** (Stráňany) boli ešte v tomto storočí (teda v 18. storočí) samostatnými (gréckokatolíckymi) farnosťami, teraz boli uvedené do stavu filiálok, aby mohli byť polatinčené...

... Teda prechod spišského gréckokatolíckeho ľudu od svojho obradu sa nejaví ako prechod na arménsky obrad, či augustskú

vieru, ale na latinský obrad, ako som už upovedomil Vysokú radu svojou správou z 13. augusta (1786)... už 40 rokov sa tu veľmi rapídne zmenšuje počet gréckokatolíkov..., nezaobíde sa to často ani bez násilia...

... Potom ako bola na Spiši založená diecéza (latinská, r. 1776) a vovedený bol biskup Karol de Salbeck... urobil tento biskup vizitáciu v **Kojšove**... o tom, čo sa udialo svedčí aj terajší závadsky (gréckokatolícky) paroch Štefan Andrejkovič. Biskup vtedy verejne povedal kojšovskému parochovi:

– Dám tu katolíckeho, katolíckeho parocha tu dám.

Na to mu kojšovský paroch odpovedal:

– Vaša Excelencia, ja som tiež katolík.

– Hej, – odpovedal mu na to biskup, – ale ja tu menujem katolíckeho latinského parocha, prevezmem polia, lúky i celý dôchodok, a potom si robte so svojimi Rusínmi čo chcete...¹¹¹

I tieto slová prispeli k tomu, že gréckokatolícki parochovia 25. júla 1780 na svojom stretnutí v **Slovinkách** prisahali, že budú zachovávať a brániť svoj obrad všetkými spravodlivými spôsobmi... a zvolili si za dekana Vasilija Jamborského (slovinského parocha)...

... roku 1784 dvaja nevoľníci Tomáš a Jakub Lentko z **Szent-Görgy**, v ľudovej reči volaného **Jurského**, išli osobne do biskupa Salbecka a prosili ho, aby hodermarský paroch gréckeho obradu mohol do nich chodiť a vykonávať nevyhnutné pastoračné povinnosti... pre kladné vybavenie ich prosby hovorili dve veci: po prvé v **Jurskom** bolo pätnásť rodín gréckokatolíckych a len traja rímskokatolíci (tri osoby)... a po druhé hodermarský gréckokatolícky paroch sa od **Jurského** nachádzal na vzdialenosť jednej hodiny, zatiaľ čo holumnícky latinský farár až dve hodiny, ale i tak naďalej biedni ľudia naďalej patrili pod latinského farára a jeho museli ku sebe volať... Od biskupa odišli bez odpovede a bez potechy len s jediným nevysvetliteľným pobúrením, lebo boli na tom horšie ako protestanti. Vlastne ani tolerančný patent týmto (gréckokatolíkom) nič nepomáha... ». ¹¹²

Rok 1786/87 – cisár Jozef II. záchrancom posledných gréckokatolíckych farností na Spiši

Po urgencii vladyku Andrija Bačinského u najvyšších vládnych kruhov gréckokatolíkom prišiel na pomoc sám rakúsky cisár Jozef II. (1780-1790). Stalo sa to 11. augusta 1786, keď jeho Excelencia zavítala do Prešova. Otec Michajlo Kaňuk, spoluparoch gréckokatolíckej farnosti **Hodermark** (dnes Ihlľany) zo Spiša (1786-1800), ktorý študoval teológiu vo Viedni, a preto výborne ovládal nemčinu, pristúpil k cisárovi a v mene gréckokatolíckych duchovných Spiša ho oficiálne poprosil, aby vyňal posledné ešte existujúce zbytky gréckokatolíckych farností spod jurisdikcie novoustaveného spišského biskupstva a podriadil ich gréckokatolíckej Mukačevskej eparchii.¹¹³ Jednalo sa o tieto gréckokatolícke farnosti: **Nižné Repaše, Helcmanovce, Ihlľany, Kojšov, Velký Lipník** (s filiálkou **Stráňany**), **Olšavica, Osturňa, Poráč, Slovinky, Torysky a Závadka**. Tiež ho žiadal, aby rozdelil obrovskú¹¹⁴ Mukačevskú eparchiu a vytvoril na jej severozápadnom teritóriu **Košickú gréckokatolícku eparchiu so sídlom v Košiciach**. Žiadosť podporil i mukačevský vladyka Andrij Bačinskij 14. novembra 1786 s praktickým návrhom, aby do navrhovanej Košickej gréckokatolíckej eparchie boli zaradené župy: Spiš, Šariš, Abov, Turňa a Gemer. Ako jej sídlo navrhol Košice alebo Prešov.¹¹⁵

Cisár Jozef II. dal ihneď preveriť medziobradové vzťahy na Spiši:

Voľný barón talianskeho pôvodu Michal Brigido de Brezovitz et Mahrenfels (neskorší spišský biskup v rokoch 1807-1816), ktorý bol zároveň kňazom a parochom Levoče, spolu s kňazom, ktorý ho zastupoval na farnosti L. Görgejom, potvrdili, i keď sa všetko snažili zľahčovať a bagatelizovať, pravdivosť väčšiny krívd, ktoré sa stali gréckokatolíkom na Spiši. V správe napísanej 20. októbra 1786 v Levoči okrem iného píše:

«... hoci je nepopierateľným faktom, že veľa gréckokatolíkov (na Spiši) prešlo na latinský obrad a zdá sa, že tento prechod je spôsobený akousi nedokonalosťou gréckeho obradu (jednako hovoriť to nahlas by bolo veľkým hriechom), Vaša Najsvätejšia Majestátnosť (Jozef II.) nech zavedie také opatrenia, aby od teraz bol

*čo najprísnejšie zabránený prechod z jedného obradu na druhý...».*¹¹⁶

Rakúsky cisár, Jozef II. (1780-1790) 3. februára roku 1787 (č. dekrétu 350/4451)¹¹⁷ prikázal, aby nedávno založené (13. marca 1776) rímskokatolícke Spišské biskupstvo urýchlene odovzdalo starodávnej Mukačevskej gréckokatolíckej eparchii nasledovné spišské gréckokatolícke farnosti: **Nížné Repaše, Helcmanovce, Ihlľany, Kojšov, Veľký Lipník, Olšavica, Osturňa, Poráč, Slovinky, Torysky a Závadka**. Tieto boli skutočne odovzdané Mukačevskej gréckokatolíckej eparchii spišským generálnym vikárom J. Vitali-som 23. apríla 1787.¹¹⁸

Apoštolská Stolica, postavená cisárom Jozefom II. pred hotovú vec, už mukačevskému vladykovi A. Bačinskému (1773-1809) nerobila žiadne ťažkosti a on 23. apríla 1787 slávnostne prijal vyššie vymenovaných jedenásť spišských gréckokatolíckych farností pod svoju jurisdikciu. Boli to posledné celistvé gréckokatolícke farnosti-ostatky po niekdajšej slávnej Spišskej gréckokatolíckej monastyrskej eparchii. Týmto aktom boli však tieto farnosti v skutočnosti v poslednej chvíli zachránené pred zánikom-zrimokatolizovaním (po-latinštením).

Vo vyššie spomínanom liste adresovanom na kráľovský dvor zo 14. novembra 1786 mukačevský vladyka A. Bačinský žiadal tiež, aby mu bolo priradených i päť iných spišských farností, ktoré patrili pod Pere-myšlskú gréckokatolícku eparchiu. Jednalo sa o Jakubany, Orjabinu (Jarabinu), Kamjonku, Litmanovu, Sulín (dnes v okrese Stará Ľubovňa).¹¹⁹

A skutočne aj tejto žiadosti bolo vyhovené. Mušinský gréckokatolícky archidiakon Peremyšlskej eparchie sídliači v Labove (dnes v Poľsku) o. Vasil' Vislockyj¹²⁰ naozaj odovzdal v mene peremyšlského episkopa 28. apríla roku 1787 do jurisdikcie mukačevského gréckokatolíckeho episkopa päť farností horného Spiša (Jakubany, Orjabinu (Jarabinu), Kamjonku, Litmanovú a Sulín).¹²¹

Vyššie uvedené farnosti bývalej gréckokatolíckej Spišskej monastyrskej eparchie, ako Peremyšlskej eparchie boli na priamy zásah cisára Jozefa II. nielen zaradené do Mukačevskej eparchie, ale pár mesiacov nato, bol 27. júla 1787 utvorený aj Košický grécko-

katolícky vikariát¹²² so sídlom v starodávnom gréckokatolíckom chráme sv. Nikolaja Myrlykijského Čudotvorca (dnes tzv. františkánsky kostol v Košiciach)¹²³ a vyššie spomínané farnosti boli doň včlenené. Takto bola zachránená aj cyrilometodejská identita posledných gréckokatolíckych farností Spišského panstva. Vikariát bol predprípravou na vytvorenie-osamostatnenie Košickej gréckokatolíckej eparchie, k čomu však nedošlo, lebo latiníci (roku 1804) vidiač, že cisár je gréckokatolíkom mimoriadne naklonený, narýchlo vytvorili Košické rímskokatolícke biskupstvo, aby potom podľa zásady, že «dvaja katolícki biskupi v jednom meste nemôžu mať sídlo», nikdy nedovolili gréckokatolíckemu biskupstvu v Košiciach. Preto “košický” gréckokatolícky episkop čakal na doriešenie vecí v Prešove, kde ostal dodnes (po kánonickom vytvorení-osamostatnení Prešovskej gréckokatolíckej eparchie v roku 1818)...

¹ Porov. Ф.В. Сасинекъ, «Спишское епископство», *Листокъ*, Унгарь, X/3 (1894) стр. 28.

² Porov. Dr. Kuntz. *Das Zipser comitat*, str. 510; Ф.В. Сасинекъ, «Спишское епископство», *Листокъ*, Унгарь, X/7 (1894) стр. 76; tiež porov. M. Lutskey, «Historia Carpatho-Ruthenorum, II/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 14, Prešov, 1986, str. 171.

³ Porov. F. Merishmen, «Rosalia», *The Catholic Encyclopedia*, XV, New York, 1910, str. 184.

⁴ Porov. G.A. Timkovič, «Sv. Cyril (+869) bol katánskym episkopom», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, I/1-2 (1996) str. 53-90.

⁵ «Domaňovce... meno pochádza od Damiana. Susedný Jamník (Jeník) sa menoval aj Cosmas (Arch. kapit. scr. II. f. 2 nr. 15)», (porov. J. Vencko, *Z dejín okolia Spišského Hradu*, Spišské Podhradie, 1941, str. 78, 332).

⁶ Porov. Н.А. Бескидъ, *Карпаторусская древность*, Ужгородъ, 1928, стр. 110-111.

⁷ Porov. dokument z roku 1584 napísaný v Levoči a uverejnený v C. Wagner, *Analecta Scepusii sacri et profani*, I, Viennae, 1773, str. 30-31; Gregoriánsky kalendár presadil svojou autoritou pápež Gregor XIII. svojou bulou z 24. februára roku 1582 s príkazom, aby sa po 4. októbri 1582 hneď písalo 15. októbra 1582. Spišská Kapitula prijala gregoriánsky kalendár roku 1585, Spišská a Šarišská župa zaviedla vo svojich úradných dokumentoch gregoriánsky kalendár až roku 1588. Protestantskí kazatelia a šľachtici, ktorí nechceli prijať gregorián-

sky kalendár, boli k tomu prinútení hrozbou straty cirkevných príjmov a pokutou 1000 zlatých, ktoré pripadli v prospech kráľa, (porov. F. Uličný, «Zavedenie gregoriánskeho kalendára na Slovensku», *Slovenská archivistika*, Bratislava, XVI/2 (1981) str. 48-80).

⁸ Na východnom Slovensku aj v súčasnosti, i napriek viac ako tisícročnej latinizácii existuje mnoho desiatok gréckokatolíckych chrámov zasvätených týmto dvom svätým cyrilometodejskej tradície. Kozmovi a Damiánovi sú napr. zasvätené cerkvi v Cígelke, v Renčišove, vo Vyšnom Tvarožci, vo Fulianke, v Malom Lipníku, vo Vislanke, vo Vyšnom Komárniku, vo Vyšnej Jedľovej, v Kružľovej, v Olšavke, v Cernine, vo Vyšnom Mirošove, v Nižnom Mirošove, v Pustom Poli, v Stráňanoch, vo Venecii, v Hutke, v Nižnej Polianke, v Soboši, v Šapinci, v Jakubjanoch, v Kolbovcich, v Prituľanoch, v Čičave, v Petkovicach..., (porov. *Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioecesis Eperiessiensis Pro Anno Domini MDCCCXXXIX*, Eperiessini, 1839, str. 175; *Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioeceseos Prešovensis (Fragopolitanae) et Administraturae Apostolicae Dioec. Munkačensis in Slovachia pro Anno Domini 1944*, Prešov, 1944, str. 32-107).

⁹ Podrobnejšie pozri v kap. 2.2., porov. tiež *Kniha kráľov – panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1998, str. 67.

¹⁰ Po zrušení jezuitov pápežom i Máriou Teréziou, už jezuitom nebol, lebo títo pred štátom i Cirkvou prestali existovať.

¹¹ Porov. C. Wagner, *Analecta Scepusii sacri et profani*, III, Possonii-Cassoviae, 1778, str. 5-21.

¹² Porov. B. Varsik, «Pôvodné slovanské osídlenie Spiša a korene Spišských miest», *Spišské mestá v stredoveku*, Košice, 1974, str. 11.

¹³ Porov. I. Chalupický, «K niektorým problémom najstarších dejín Spišských miest», *Spišské mestá v stredoveku*, Košice, 1974, str. 23.

¹⁴ Samozrejme, že mnísi si načierno ešte dlho volili a nechávali vysvätiť svojho regulárneho archimandritu-episkopa, ktorý však bol postavený už mimo zákon. Takýto stav pretrvával ešte veľmi dlho, pretože ešte v 17. storočí mukačevský episkop si musel za meno medzi svoje tituly zapisovať i Spišskú gréckokatolícku eparchiu (pozri v kap. 4.2.).

¹⁵ «Lucas, miseratione Divina Praepositus Ecclesiae... de Scepus... si aliqua Ecclesia, quae redivitibus abundet, praesertim Cathedralis, Ministris legitimis defraudetur...», (J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis, Leutschoviae*, 1802, str. 223; porov. C. Wagner, *Analecta Scepusii sacri et profani*, I, Viennae, 1773, str. 302).

¹⁶ «... Lucas Praepositus Scepusiensis, & ipse Graeci Ritus, Ecclesiam suam vocat cathedrallem...», (J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis, Leutschoviae*, 1802, str. 404).

¹⁷ Dobová listina datovaná dátumom 6. október 1301 už hovorí o episkopovi

Jakubovi ako o mŕtvom a o jeho uprázdnenej katedre: «Gregorius, Strigoniensis et Albensis ecclesiarum electus, ac amministrator generalis administrationem praeposituram de Scepes, per mortem Iacobi episcopi vacantis...», (V. Sedlák, *Regesta Diplomatica nec non Epistolaria Slovaciae*, I, Bratislava, 1980, str. 43); I podľa *Obrázkovej kroniky* zomrel roku 1301. *Obrázková kronika* upresňuje, že zomrel v Budíne... (pozri ďalej).

¹⁸ Porov. M. Feňarová, *Spišské prepošstvo (Stredoveké listiny 1248-1526, Inventár)*, Bratislava, 1964, str. 19-24; J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 7, 39, 151, 191, 221, 222, 223, 363, 386, 403, 432, 437, 451.

¹⁹ Porov. M. Feňarová, *Spišské prepošstvo (Stredoveké listiny 1248-1526, Inventár)*, Bratislava, 1964, str. 20-22.

²⁰ Porov. J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 364; porov. J. de Thurocz, *Chronica Hungarorum II. Commentarii*, II, Budapest, 1988, str. 28.

²¹ Porov. J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 386.

²² Dokumenty uverejnené v J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 432-433, 437-439, 451-452.

²³ Porov. dokumenty uverejnené v V. Sedlák, *Regesta Diplomatica nec non Epistolaria Slovaciae*, I, Bratislava, 1980, str. 30, 38-39, 85.

²⁴ Porov. Н.А. Бескидъ, *Карпаторусская древность*, Ужгородъ, 1928, стр. 110-111; Máme tiež zachovanú listinu spišského episkopa Jakuba z roku 1300, («A.Ch. 1300. Iacobus Episcopus, ac Capitulum Ecclesiae de Scepus Comiti Iordano in villa Vitkovcze facultatem capellam struendi largitur» in G. Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, VI/2, Budae, 1830, str. 268-269).

²⁵ «Attigimus, non modo Iacobus Praepositum – paulopost futurum Scepusiensem Episcopum, Graeco Ritui addictum fuisse, verum etiam Lodomerium AEpiscopum Strigoniensem, Ritum mutuasse; Attigimus praeterea, primis duobus Hungariae Seculis Ritum Graeco-Catholicum, exclusis hospitibus Latinis & Captivis occidentalibus, fere generatim in Hungaria, & partibus, eidem adnexis, viguisse...», (J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 348).

²⁶ Porov. M. Lacko, «Scepusio», *Enciclopedia cattolica*, XI, str. 23.

²⁷ Porov. Н.А. Бескидъ, *Карпаторусская древность*, Ужгородъ, 1928, стр. 110-111.

²⁸ J. Sopko, *Kroniky stredovekého Slovenska*, Budmerice, 1995, str. 63; «... Iacobo episcopo scepsensi, cui usque vitam fuerat concessus episcopatus...», (*Chronicon Pictum*, 188 (*Képes Krónika*), I, Phototypice impressum, Budapestini, 1964, str. 66-67); *Kronika* (redakcia z roku 1473) uvádza episkopa Jakuba

pravdepodobne mylne pod rokom 1317: «... Dñicus uero filius Stephani dicti porch: magister tauarnicoч quondam regis Andree: Demetrius filius Nicolai: Henricus filius Henrici: uiri ualde magnifici: cū Iohanne archiepiscopo colocenī & Andrea epō agriensi: Emerico episcopo uaradiensi: Haab epō uacieñ: Anthonio epō chañadien: Nicolao episcopo bozneñ: & **Iacobo epō scepusieñ: cui usq̃ uitam cōcessus fuearat episcopatus:** in mense iulio uersus bohemia pcessēť ad regem Vencezlaum: ...», (*Chronica Hungarorum impressa Budae 1473*, Typis similibus reimpressa, Budapestini, 1900, pod rokom 1317) – zvláštne značky, či písmená v hore uvedenom texte nie sú tlačovou chybou, ale označujú v latinskom origináli latinské skratky daného obdobia – pozn. redakcie.

29 «Lodomerius, Divina miseratione A-Episcopus Strigoniensis, ejusdemque Loci Comes perpetuus, universis Christi fidelibus, praesentes Literas inspecturis, salutem in Omnium Salvatore... Ipsam enim Ecclesiam B. Mariae Virginis nobis Posonii existentibus, **Venerabilis Pater Iacobus, Dei gratia Vicarius Episcopus noster**, praesentibus Venerabilibus patribus: Paschasio Nitriensis (populariter Paska dicto), Paulo Quinqueecclesiensis...», (porov. celý dokument uverejnený v J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 403-409; tiež Ф.В. Сасинекъ, «Спишское епископство», *Листокъ*, Унгваръ, X/10 (1894) стр. 110).

30 Porov. С. Пап, *Початки Христианства на Закарпатті*, Philadelphia, 1983, str. 79.

31 «Inde Budam venientes, ibique Iohannes archiepiscopus obdormivit in Domino, et Iacobus episcopus scepsensis quievit in pace. Tumulantur autem in ecclesia Sancti Iohannis apud fratres Minores», (*Chronicon Pictum*, 188 (*Képes Krónika*), I, Phototypice impressum, Budapestini, 1964, str. 67).

32 Roku 1410 k majetkom hradu Lubovňa patrili rusínske dediny: Nová Lubovňa, Chmeľnica, Jakubany, Forbasy, Nižný a Vyšný Ruský Potok (Ružbachy), Lacková, Kamjonka, Petrova Ves, Gyren alebo Sombah a Dewazenhaw a nemecké mestečká Hniezdne, Stará Lubovňa a Podolíneč, (porov. I. Chalupecký, M. Smatana, *Hrad Lubovňa*, Martin, 1987, str. 16); Neskôr k nim pripadli: Jarabina, Kremná, Litmanová, Hraničné a Mníšek nad Popradom, (porov. *Encyklopédia Slovenska*, V, Bratislava, 1981, str. 563).

33 Porov. M. Suchý, «Spišské mestá v Poľskom zálohu», *Spišské mestá v stredoveku*, Košice, 1974, str. 58.

34 Porov. *Dejiny Slovenska*, I, Bratislava, 1986, str. 388-389.

35 Porov. Н.А. Бескидъ, *Карпаторусская древность*, Ужгородъ, 1928, стр. 127.

36 Porov. Ф.В. Сасинекъ, «Спишское епископство», *Листокъ*, Унгваръ, X/10 (1894) стр. 111.

37 Porov. F.V. Sasinek, «Trudoviny k dejopisu slovensko-obradnej cirkve v Uhrách», *Slovesnosť*, Skalica, II (1864) str. 691.

³⁸ Porov. F. Uličný, «Liptov», *Vlastivedný zborník Liptovského múzea v Ružomberku*, Martin, IX (1987) str. 95.

³⁹ Porov. *Dejiny Slovenska*, I, Bratislava, 1986, str. 368.

⁴⁰ Porov. M. Feňarová, *Spišské prepošstvo (Stredoveké listiny 1248-1526, Inventár)*, Bratislava, 1964, str. 25-47.

⁴¹ To znamená, že z benediktínskeho kláštora z Ostrihomu, lebo Ostrihom sa vtedy označoval ako «Gran», či «Hron». Ostrihom totiž leží na mieste, kde sa vlieva Hron do Dunaja.

⁴² Porov. C. Wagner, *Analecta Scepusii sacri et profani*, I, Viennae, 1773, str. 320-321; G. Fejér, *Codex diplomaticus Hngariae ecclesiasticus ac civilis*, IX, Budae, str. 570n.; J. Tomko, *Zriadenie Spišskej, Banskobystrickej a Rožňavskej diecézy a kráľovské patronátne právo v Uhorsku*, Spišská Kapitula - Spišské Podhradie, 1995, str. 66; dokument z 19. decembra 1348, napísaný na Spišskej Kapitule, porov. M. Feňarová, *Spišské prepošstvo (Stredoveké listiny 1248-1526, Inventár)*, Bratislava, 1964, str. 35.

⁴³ Porov. J. Špirko, *Výtvarné pamiatky Spišskej Kapitulky*, Turčiansky Sv. Martin, 1943, str. 6-7.

⁴⁴ Porov. V. Chaloupecký, *Staré Slovensko*, Bratislava, 1923, str. 213.

⁴⁵ Takmer všetci neskorší spišskí biskupi (bolo ich spolu 13) boli cudzincami: Nemec Karol de Salbeck (1776-1785, benediktínsky opát); gróf Ján Anton de Révay (1787-1806); knieža barón Michal Brigido de Brezovitz et Mahrenfels, Talian z Trieste (1807-1816); Nemec tírolského pôvodu opát cisterciánskeho kláštora, ktorý nevedel ani slovensky – Ján Kr. Ladislav Pyrker (1819-1821); Jozef de Bélik (1824-1847); Maďar Vincent de Jekelfalussy (1848-1849); Ladislav Zaboysky (1850-1870); opát Jozef Samassa (1871-1873); Juraj Csaska (1874-1891); šľachtic Maďar Pavol Szmrecsányi (1892-1903); Alexander Párvy (1904-1919)...., (porov. *Schematizmus Spišskej diecézy 1996*, Spišské Podhradie, 1996, str. 193-198; P. Zubko, M. Švámy, *Spišskí biskupi*, Spišské Podhradie, 1996).

⁴⁶ Porov. M. Feňarová, *Spišské prepošstvo (Stredoveké listiny 1248-1526, Inventár)*, Bratislava, 1964, str. 106, 127.

⁴⁷ Porov. M. Fedor, *Spolupatróni Európy ich odkaz na Slovensku*, Michalovce, 1990, str. 66-68.

⁴⁸ *Kosmůw letopis český s pokračováními kanowníka vyšehradského a mnicha sázawského*, I,23 Praha, 1882, str. 29-30.

⁴⁹ *Tamtiež*, I,42, Praha, 1882, str. 51.

⁵⁰ *Tamtiež*, II,4, Praha, 1882, str. 58.

⁵¹ *Tamtiež*, II,14, Praha, 1882, str. 68.

⁵² *Tamtiež*, III,27, Praha, 1882, str. 128.

⁵³ Porov. «Paradoxy z našej histórie, alebo: skutočné prekážky v ceste k jednote v Cirkvi v blízkej budúcnosti medzi katólikmi a pravoslávnyimi (bez ko-

mentára), Kauza: Vyšná Olšava (s filiálkou Nižná Olšava), dekanát Stropkov», *Blahovistnik*, Prešov, 9 (1997) 246; tiež porov. В. Гаджега, «Додатки к истории Русинов и руських церквей в був. жупѣ Земплинской, VII. Стан церквей по вымертю Арпадовичѣв...», *Науковий зборник Товариства 'Просвіта' в Ужгородѣ*, Ужгород, 1931-1936, стр. 48.

⁵⁴ Porov. «Paradoxy z našej histórie, alebo: skutočné prekážky v ceste k jednotě v Cirkvi v blízkej budúcnosti medzi katolíkmí a pravoslávnyimi (bez komentára), Kauza Hraničné, filiálka farnosti Kremná, dekanát Stará Ľubovňa», *Blahovistnik*, Prešov, 11 (1997) str. 296-297.

⁵⁵ Porov. F. Uličný, «Liptov», *Vlastivedný zborník Liptovského múzea v Ružomberku*, Martin, VIII (1985) str. 176.

⁵⁶ «Wychodna... incolunt Rutheni et valachi, qui in specie frugum dant decimas plebano suo...», (porov. F. Uličný, «Liptov», *Vlastivedný zborník Liptovského múzea v Ružomberku*, Martin, IX (1987) str. 105-106, 134-135; P. Ratkoš, «Hranice Liptova a Spiša po stránke cirkevno-správnej», *Historický zborník Matice Slovenskej*, V/1-2 (1947) str. 66).

⁵⁷ Porov. P. Ratkoš, «Hranice Liptova a Spiša po stránke cirkevno-správnej», *Historický zborník*, Turčiansky sv. Martin, V/1 (1947) str. 67-68.

⁵⁸ A. Kavuljak, «Starobylé drevené kostoly v Orave», *Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti*, Turčiansky Sv. Martin, XXIX (1935) str. 8.

⁵⁹ Porov. M. Feňarová, *Spišské prepošstvo (Stredoveké listiny 1248-1526, Inventár)*, Bratislava, 1964, str. 107.

⁶⁰ Porov. J. Vencko, *Z dejín okolia Spišského Hradu, Spišské Podhradie*, 1941, str. 254-255.

⁶¹ Gróf Juraj Lippay de Zombor sa narodil roku 1600. Biskupom latinského Veszprému sa stal r. 1633, biskupom egerským r. 1637, arcibiskupom ostrihomským a primasom Uhorska sa stal po menovaní od cisára r. 1642. Potvrdený v úrade bol pápežom r. 1645. Zomrel v Bratislave r. 1666.

⁶² Porov. uverejnený dokument z 2. júla 1654 u A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szeret. Püspökség Okmánytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 169; I napriek tomu, že v niektorých farnostiach pôsobil väčší počet kňazov-poddaných-bílčov, vždycky bol len jeden z nich určený za hlavného (parocha) a ostatní mali funkciu akoby dnešných "kaplánov", preto keď išlo o nejaké jednania s týmto kňazstvom, v jeho mene vystupovali práve títo hlavní kňazi... Primas Juraj Lippay počíta len týchto kňazov a hovorí, že ich bolo 45! (porov. tiež M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, II/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 14, Prešov, 1986, str. 199).

⁶³ Porov. Н.А. Бескидь, *Карпаторусская древность*, Ужгородъ, 1928, стр. 109-110.

⁶⁴ Starodávne rusínske «pisanky», boli dnes premenované na «slovenské kraslice».

⁶⁵ J.V. Timkovič, «Jozef II. – záchranca posledných spišských gréckokatolíkov», *Blahovistnik*, Prešov, 7 (1998) 175-177; porov. J.V. Timkovič, «Hroby orientované smerom na východ...», *Blahovistnik*, Prešov, 4 (1996) str. 93-94.

⁶⁶ Porov. *Schematismus Venerabilis Cleri Almae Dioecesis Scepusiensis Pro Anno a Christo Nato 1833*, Leutschoviae, 1833; V skutočnosti počty gréckokatolíkov boli tak vysoké, že ich radšej v tomto *Schematizme* neuviedli.

⁶⁷ *Schematismus Spišskej diecézy 1996*, str. 77.

⁶⁸ Porov. *Schematismus Venerabilis Cleri Almae Dioecesis Scepusiensis Pro Anno a Christo Nato 1840*, Leutschoviae, 1840.

⁶⁹ Porov. *Schematismus Venerabilis Cleri Almae Dioecesis Scepusiensis Pro Anno a Christo Nato 1842*, Leutschoviae, 1842.

⁷⁰ Porov. *Schematismus Venerabilis Cleri Almae Dioecesis Scepusiensis Pro Anno a Christo Nato 1844*, Leutschoviae, 1844.

⁷¹ Porov. *Schematismus Venerabilis Cleri Almae Dioecesis Scepusiensis Pro Anno a Christo Nato 1866*, Leutschoviae, 1866.

⁷² Porov. J. Gradoš, «Sčítanie ľudu 2001, koľko nás vlastne je?», *Slovo*, Prešov, 4 (2002) str. 6-7.

⁷³ De Camellis sa obhajuje pre kardinálom Koloničom, po tom, čo mu tento vytkol sťažnosť zo Spiša na neho: «Non so qual cosa habbian potuto scrivere contro di me li Greci del Sepusio, mentre io non sono mai andato al Sepusio, ne io vidi loro, ne loro me, ne ho pigliato un quatrino da quel comitato, ne feci altro se non che quando avanti un anno fui in Makovicza e feci il sinodo e l'unione, chiamai ancor loro e non vennero, ma mandarono l'arciprete con un altro a diomi, che sarebbero volentieri venuti, ma il mr. preposito Latino non li volse lasciare, con dir che essi un tempo fa si erano sottomessi al mr. arcives. di Strigonia. Jo risposi sopra di cio come doveno e dopo non feci altro. Haurei gusto, che V.E. mi mandasse il contenuto distesso con li nomi di quelli che scrissero, perche forse sara qualche inganno d'alcuni furbacci, che altro gusto non hanno, che veder disturbi e novita, e non credere V.E. quanto maligni e bugiardi si trovano alcuni anco in queste parti. Jo sono certo, che niente di male possono dir di me con verita, perche non ho fatto», (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmánytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 335-336).

⁷⁴ Ostatné gréckokatolícke farnosti, ktoré už nemali vlastného gréckokatolíckeho svjaščenika, ale latinského plebana, sa počítali už za rímskokatolícke.

⁷⁵ *Visitatio Ecclesiarum Scepusiensium facta Ioannem Sigray praepositum Anno 1700*, M. Fedor, *Spolupatróni Európy ich odkaz na Slovensku*, Michalovce, 1990, str. 84; porov. tiež V. Chaloupecký, *Valaši na Slovensku*, Praha, 1947, str. 33.

⁷⁶ «Ecclesia filialis Felső Szalok (Slavkovce), templum totum ligneum... ante annos 60 a Ruthenis aedificatum. Incolae sunt omnes Slavi. — Felső Lapas in Scepusio (Lopuchov), anno 1693 ecclesia funditus lignea, olim per Ruthenos

aedificata. Majerka (Majerka) in Scepusio... ecclesiam fornice, partem reliquam tabulis contactam habuit, quam administravit Graeci ritus sacerdos», (V. Chaloupecký, *Valaši na Slovensku*, Praha, 1947, str. 33).

⁷⁷ Porov. M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 85, 89.

⁷⁸ Porov. *Aktá vizitácie z roku 1701* uverejnené v M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 89-99.

⁷⁹ Porov. *Aktá vizitácie z roku 1701* uverejnené v M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 95, 99.

⁸⁰ «... nonnulli Latini Domini Parochi parum in Domino prudentes modo Ritus Nostros verbis blasphemis lacerare non desistunt; modo usus, consuetudines etc. execrantur, Jejunia damnant; modo nefas dicunt Sacrificia Celebrari in iis Locis, illis Calicibus, et in illo apparatu in quibus Sacro Ritu Graeco litatum est; modo Hostias in pane Azymo consecrandas, Missalia Latina obtrudunt; modo de Lyturgiis num verae sint dubitant; modo nefas dicunt Celebrare Romanum in Ecclesia Nostra modo de nostro Sacerdotio dubitant Sacrificulos (horridum dictu) illoto ore appellant. Modo visis nobis abominationem habent, populum nostrum quam blanditis, quam etiam minis a Ritu avocant, imo si quis Ritus Latinum assumere recusat, Diabolis quasi cum Scandalo adstantium devotent; modo ad infirmos Nostri ritus evocati, nisi Romani Ritus fiant, pergere recusant, addendo: Si est Ruthenus pergat ad Diabolum, si autem Ritus mutet, quasi deperdita ove, a se inventa sibi gratulantur, nos ignominiosis verbis, Nomen daturis Poponum etc. afficiunt, et multa ali nobis opprobria, quae Calamus ipse Noster scribere erubescit, impingere ipsi non erubescunt, ausimus dicere Illme Domine Eppe pluris sibi faciunt unum Haereticum Praedicantium quam genuinum Sacrae Matris Ecclesiae Filium Presbyterum Graecum...», (M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 150-151).

⁸¹ Do tejto novovytvorenej latinskej diecézy bolo zaradané nielen územie Spiša, ale aj Oravy a Liptova, (porov. J. Špirko, *Výtvarné pamiatky Spišskej Kapituly*, Turčiansky Sv. Martin, 1943, str. 7).

⁸² Porov. G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 126.

⁸³ Pozri pápežské Breve z 30. októbra 1776 uverejnené u A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Romae, 1954, str. 253.

⁸⁴ Karol de Salbeck pochádzal zo zemianskej rodiny. Mal dvoch bratov, ktorí boli jezuitmi... «Vyčítať mu možno to, že dal zbúrať rotundu sv. Andreja a románsku procesiovú kaplnku Blahoslavenej Panny Márie, ktorej patrónom bol neskôr sv. Valentín; obe kaplnky stáli pri katedrále. Karol de Salbeck zomrel

náhle (15. júna 1785) na infarkt v Levoči pri inštalácii župana Františka Szentiványiho. 17. júna 1785 bol provizórne pochovaný v krypte Csákyovcov...», neskôr definitívne 18. 7. 1785 v krypte katedrály Spišskej Kapitulý, (porov. P. Zubko, M. Švárny, *Spišskí biskupi*, Spišské Podhradie, 1996, str. 19-20); Pripomíname, že historické pramene podčiarkujú, že obidva románske stavby boli starodávnymi pútnickými miestami spišských gréckokatolíkov a ich zbúranie Salbeckom malo práve tento dôvod, aby gréckokatolíkom zlikvidoval ich sväté miesta. Vo všeobecnosti sa vo sv. Cirkvi náhla smrť nepokladá za šťastnú. Náhla smrť Karola de Salbecka bola, ako sa zdá, vyvrcholením jeho nespravodlivého postoja voči jemu zvereným spišským gréckokatolíkom.

⁸⁵ «... dum occasione Theophoricae Processionibus in Venerabili Capitulo celebratae ad portandum cum latinis Parochis Baldachinum certus Noster parochus Ordinatus fuisset, sequentibus exceptus fuerat: recede Popa Ruthene non es dignus nobiscum Baldachinum portare...», (celý dokument vo svojom latinskom origináli porov. v M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 153-161.

⁸⁶ Porov. prísahu vo svojom origináli v M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 161-162.

⁸⁷ «Uniati» = hanlivý výraz na označenie gréckokatolíkov a na podčiarknutie skutočnosti, že boli kedysi odštiepení od sv. Cirkvi, čo však hlavne v Uhorsku nie je vôbec historickou pravdou.

⁸⁸ Porov. M. Lacko, *Mária*, Toronto, 4 (1981) 15-16.

⁸⁹ *Slovak Studies*, Cleveland-Rome, XVI (1976) 251.

⁹⁰ «... Nimirum Excellentiam Vram Nos, et Ritum s. Nostrum e Scepusio Eliminated velle habere, de eo jam etiam Excellentia Vra dignata est romama scribere, pro facultate, ut possit integras Parochias Nobis adimere, et integras Communitates, quas praedecessores Nostri, et Nos ex Haeresi Lutherana, et Calviniana ad verum Christi ovile reduximus, a Ritu Nostro, quasi is minime salvificus esset, abstrahere, et latinos facere, quam Intentionem suam quatenus Excellentia Vra in aliam mutare non dedignetur, nos humillime Coram Eadem prostrati supplicamus...» (porov. M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 162-163).

⁹¹ Porov. správa mukačevského vladky A. Bačinského kráľovskému dvoru zo 14. novembra 1786 v M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 127-128).

⁹² Porov. M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 166-167.

⁹³ To isté povedal podľa výpovede očitého svedka svojho času (v 80-tych rokoch 20. storočia) košický kapitulný vikár Onderko o východoslovenských

gréckokatolíkoch: že totiž «o päť rokov tu už nebude ani jeden gréckokatolík» a birmoval-kradol gréckokatolícke deti, ktoré pred rokom 1968 nemohli dostať myropomazanie-birmovanie pri krste, lebo gréckokatolícka Cirkev bola zakázaná...

⁹⁴ «... quam dum corporeis meis oculis video, quod Ritus Sacer Graecus in Scepusio perit, ita est Excelsum consilium! Ritus Sacer Graecus in Scepusio perit, quia homines Graeci Ritus Domini Parochi Latini Universalis Ecclesiae Constitutiones vilipendentes, et plurimorum S.S. Romanorum Pontificum Bullas Contemnentes, ad Latinum Ritus omnibus modis, quasi Ritus Graecus Salvificus non esset pertrahunt, Id testantur integrae possessiones, utpote possessio brutovecz, Zacharovecz, Tepliczka, Ohorna, Felső-Szálok, Iurszke, quae possessiones omnes pure Ruthenicae fuerunt, et propter non admissos in dictas possessiones esto praesentes parochos Ruthenos omnes jam sequuntur Ritus Latinum. Habuimus etiam in Scepusio in Civitatibus, oppidis Pagis ultra 30 Loca, in quibus Centeni, et Centeni habitabant, Ritus nostri Rutheni modo vix aliquis apparet, omnes per Latinos parochos perducti sunt, imo pro nunc si vel aliquis Ruthenus, ex Parochia Ruthena egrediatur, aut quia dum aliquem suus Parochus... .. tu non es talis Sacerdos sicuti ego sum Sacerdos, tu es tantum Popa exclamavit coram fratribus suis in Congregatione sua, debeo pergere ad Eppum, et omnes Ruthenos Popas ad Arendam accipere... .. ante annos accidit in parochia Iekelfalvensi Unicus filius Haereticorum parentum factus Catholicus Ritus Graecum assumpserat, paulo post in gravem infirmitatem incidens vocat ad se sacerdotem, comparuit ad eum Franciscanus Pater Iacobus dictus et mox alloquitur infirmum, quid vis? respondit infirmus Confessionem, dicit Franciscanus, tu es Ruthenus, ego te non exaudiam, nisi Ritus Graecum mutaveris in Latinum: hoc non, respondit infirmus, quam fidem, et Ritus semel assumpsi in eo mori volo: sed si me Pater exaudire non vis adminus mecum ores, sed nec hoc facere voluit, ast cum scandalo Haereticorum Parentum infirmum dereliquit, et nisi Ruthenus parochus accurrisset infirmus absque solatio spiritali mansisset... ex ore ipsorum nonnullorum Canonicorum prolata sequentia: ‘Sciatis Rutheni, quod post decem annos, nec vestigium vestri in Scepusio manebit’, prout de mea Parochia iam Conclamatum est, quod post meam mortem nunquam amplius Graeci-Ritus sed Latinus Parochus futurus sit, ubi tamen Confessiones capaces Rutheni 800 incapaces 400 reperiuntur...», (M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 170-174).

⁹⁵ «A Monsignor Assessore del S. Offizio. 18 Marzo 1782. Occorrendo a questa S. Congregazione di Propaganda Copia dell’Istruzione emanata dal S. Offizio sull’istanza di Monsignor Vescovo di Scepusio in Ungheria, per il passaggio de’ Greci al Rito latino, proposto in codesta S. Congregazione li 9 e 16 Agosto 1781, Borgia Segretario prega la bontà di V.S. Ill.ma a voglierne mandare un transunto; e frattanto col più distinto ossequio se le rassegna...», (A.G. Welykyj, *Litterae S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam Catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantes*, VI (1778–1790), Romae, 1957, str. 140).

⁹⁶ «... nihilominus Sua Majestas Scema numerum 600, et ultra Parochiarum Episcopo Munkacsinensi subjectarum, dum in Dioecesi Scepusiensi vix 100 numeratur...», (dokument z 26. septembra 1786 zo strany grófa Christofora Nického uverejnený v M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 110.

⁹⁷ Porov. dokumenty z roku 1786 uverejnené v M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 103-104, 110-112.

⁹⁸ Porov. M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 96-97.

⁹⁹ «... nulli namque in Comitatu, et Diecesis Scepusiensibus dantur Armeni consecutive nullus Armenorum viget Ritus ad quem tres Possessiones defficere potuissent, aut etiam in futurum possent, sed quod mihi constat a Latinis parochis et ab ipso Capitulo Scepusiensi tam Parochi Graeci-Ritus in suis spiritualibus functionibus impediuntur, quam populus Graeco-Catholicus non tantum in observatione Ritus sui turbatur, verum etiam ad Ritus Romanorum sive Latinum amplectendum modis omnibus pertrahitur; Hinc Collisio inter Parochos, scandalum in populo, et confusio Rituum suapte consequuntur», (M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 106).

¹⁰⁰ «In ipsa Capitali Ecclesiarum Instructione, in ipsa nimirum Arae principalis, quae Ritui conformiter in medio sanctuarii collocata esse debet, de hocce Loco suo in plerisque Ecclesiis Scepusiacis, motione tanta a genuino Ritu inducta est difformitas, ut complures Parochorum Sacro-Sanctam Liturgiam adaequate juxta praescriptum Liturgicorum celebrare nequeunt, eam aut detruncarent, aut lectam duntaxat absolverent, populo ad neo-consarcinatas Cantilenas divertente, vel in Rosariis sese occupante», (M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 119).

¹⁰¹ Tento rímskokatolícky zlovyk «modliť sa ružanec počas bohoslužby» aj u rímskokatolíkov zakázal a odsúdil pápež Pavol VI. 2. februára roku 1974: «... je chybné sa modliť ružanec cez liturgický úkon. Táto chyba sa ešte, žiaľ, miestami vyskytuje», hovorí pápež ohľadom zlovyku medzi rímskokatolíkmi, ktorý pretrvával dokonca ešte i v druhej polovici 20. storočia, (Pavol VI., Apoštolská exhortácia *Cultus Marialis*, č. 48).

¹⁰² Porov. dokument – opis textu zo železných tabúl uverejnený v M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 136-137).

¹⁰³ Ružanec i monštrancie (adorácie, procesie s monštranciou naokolo cerkví) medzi spišskými gréckokatolíkmi zaviedla latinská Spišská Kapitula r. 1778, (porov. dokument uverejnený v M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20,

Prešov, 1995, str. 134); Inde v Mukačevskej eparchii tomu tak nebolo, len na Spiši, (porov. napr. ostrý článok proti latinskému ružancu a vytváraníu ružencových spoločenstiev podľa latinského vzoru: «Письмо въ редакцію 'Ружанцы'», Листокъ, Унгваръ, IV/18 (1888) str. 282-283). Ružanec i monštrancie medzi gréckokatolíkov v Prešovskej eparchii zaviedli až redemptoristi na svojich misiách v prvej polovici 20. storočia.

104 «... Huc pertinent, ac etiam multo magis statuae portatiles Beatissimae virginis quae itidem citra usum ecclesiarum Graeci-Ritus, sculptae, et ad formam apud Latinos usitatum, apud Ruthenos quoque Scephusiacos vestitae, nunc attamen iam usu earundem a bolito, stant in Conservatoriis nudatae, ac deformes, Populo, Parochis inaniter factas expensas exaggerante... Quod Latinus parochus Kacsvincensis, et Decanus Dunaviczensis Iosephus Gampe, Ecclesiam Graeci-Ritus Lipnikensem nequidem sufficienter pro peragendis Divinis adpromptatam, sine tabulato quippe, vel fornice existentem, Latino Ritu benedixerit Anno currente Stylo veteri ipso Sabatho ante Dominicam Pentecostes, quo tamen de praescripto Ritus Graeci non nisi Officium Defunctorum absolvi-tur: ut proinde non inapposite dici soleat, quod Rutheni Scephusiaci neque suum Ritum servant nec Latinum... Quid aliud publica Scephusiensis Iurisdictio Ecclesiastica intendere videtur, quam ut Ruthenos in ipso suo Ritu efficiat peregrinos, dum nuperrime Constituit, ut duo Lipnikensis utpote, et Osztornensis Parochi Graeci-Ritus a Decanatu Graeco-Catholico avulsi, debeant frequentare Congregationem Latinorum, et demum a Decano Latino dependere... Capitale est, quod sequitur, quod nimirum: licet in quam plurimis, extra Parochias Matres, Locis habitent passim numerosi Graeci-Ritus homines, in multis nihilo-minus accessu illorum abarceantur Parochi sui Ritus, ut adeo videantur quodammodo libero Religionis exercitio destitui, dum utpote baptizari, copulari, sepeliri... esto ardentem pro Ritu expeterent, obtinere non valeant, nec vicissim Parochi Graeci-Ritus ab iisdem quid-quam seu Stolaris, seu Annui proventus titulo percipere admittantur. Talia praecaeteris nominatiora loca isthic in syllabo sub G. exhibentur, subjecta unicuique Parochiae Matri ad quam ea pertinere de justo, et aequo oporteret quae tamen Latini ne auriumtenus admittere patiuntur, ut Graeco-Catholicorum Parochorum filiales nominentur, inhaerent autem Latini usurpatae huic Iurisditioni suae tam attente...», (M. Luts kay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 121-122).

105 Porov. dokument v M. Luts kay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 142-143).

106 Na tomto mieste je potrebné pripomenúť, že gréckokatolíci sa nesmeli pričaščať v latinskom obrade a naopak rímskokatolíci v gréckokatolíckom obrade až do 14. septembra roku 1912, keď pápež Pius X. v konštitúcii *Tradita ab antiquis* zrušil tento starodávny katolícky cirkevný právny predpis, (porov. W. de Vries, *Ortodossia e cattolicesimo*, Brescia, 1983, str. 146).

107 «... Eo Latini Cleri omni studio aperte jam collimante, ut Ruthenos opportune importune ad Latinum Ritum pertraherent, dum eosdem a Graeco-Catholicorum quidem Parochorum ministerio praepedirent, ipsi vero alios, nisi Ritum mutasset, copulare detrectarent, alios in extrema Infirmitate Latino Ritu per se communicatos ad subseque jam in eodem Ritu permanendum constringerent, alios ob defectum quempiam, aut excessum Pastorem Parochi sui vigilantiam subterfugere cupientes libenter reciperent...», (M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 123).

108 «... Horrore, et Sacrilegio non vacat, quod ex tali virum Graeco-Catholicum ad Latinum Ritum pertrahendi studio evenit Parochi Latino Felső-Repa-siensi Sárosy vocitato, qui scilicet, cum praeattacto viro aegrotanti, et post peractam Sacram Confessionem Communicari proprio Ritu desideranti, promississet omnino futurum, ut ei Eucharistiam Ritu Graeco praebeat, interim tamen adtulit hanc sub azymo, elusaque omni attentione aegrotantis eandem porrexit effective, quam aegrotus prius bona fide sesceptam, ubi advertit esse in Azymo propriis rusticis manibus ex ore suo exceptam reddidit Parochi dicens Idiomate vulgari: Recipiat hoc sibi Reverende Pater...», (M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 124).

109 Porov. dokument potvrdený notárom a podpísaný krížikmi brutovskými veriacimi z 1. októbra 1786 uverejnený v M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 146.

110 Podrobnejšie zoznamy osôb porov. M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 143-146; Podľa dokumentu z 31. mája 1721 uverejneného u Lučkaja, sa celé Brutovce roku 1659 sa vrátili z protestantizmu na gréckokatolícky obrad a vieru. Roku 1666 bol v Brutovciach zavedený cirkevný desiatok pod dohľadom Spišskej Kapituly, ale bol vyplácaný gréckokatolíckemu parochovi, (porov. M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 146-147).

111 «... publice parochi Graeci-Ritus Kojsoviensi dixisset: Catholicum, Catholicum Parochum huc ponam. Et regerente Kojsoviensi Excelentissime Domine etiam egosum Catholicus: declarasset Eppus, Ita, ita inquires, sed ego Catholicum Latinum Parochum ponam, et ipse Agros, prata, et totum proven-tum accipiam, faciat de inde cum suis Ruthenis, quod vult...», (M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 127).

112 Porov. list uverejnený vo svojom latinskom origináli v M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 112-133.

¹¹³ Sťažnosť, M. Kaňuka bola nielen ústna, ale i písomná, odovzdaná priamo do rúk cisára. Táto sťažnosť i dobový stručný opis stretnutia s cisárom sú uverejnené v doslovnom znení v M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, V/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 21, Prešov, 1998, str. 52-55.

¹¹⁴ Bola obrovská, lebo zahŕňala v sebe všetky pôvodné monastyrské eparchie severovýchodného Uhorska.

¹¹⁵ Porov. M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 131-132.

¹¹⁶ «... attamen cum innegabile sit, multos a suo ad Latinum ritum transivisse, et hic frequentior transitus imperfectionem aliquam ritus istius /quod tamen dicere piaculum grande esset/ innuere videatur: honc demisse requirendam esse Suam Mttem SS-am quatenus transitum omnem ab uno ad alium Ritum strictissime una, ac Benignissime inhibere dignaretur...», (M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, V/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 21, Prešov, 1998, str. 59).

¹¹⁷ Porov. uverejnený dekrét v M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, V/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 21, Prešov, 1998, str. 60-62.

¹¹⁸ Porov. originálne dokumenty uverejnené v M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, V/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 21, Prešov, 1998, str. 67-72); «...Оттуду до жива уже огорчены парохы, и вѣрники нашего обряда новую къ самому царскому престолу составили челобитню и 11 августа 1786. г. въ Пряшевѣ случайно пребывающему Иосифу II. Кесарю і Царю чрезъ Михайла Канюка - сотрудника парохій Hundermark предложили - подданически умоляя пресвѣтлаго Государя о наймилостивѣйшемъ соизволеніи присоединитися имъ къ Мук. епархіи, - и въ слѣдствіе челобитни сей Спѣшской комитатской власти приказано было изслѣдование сдѣлати о точкахъ въ жалобѣ наведенныхъ да 11 гр. каѳ. приходы съ ихъ дочернями находящіеся въ Спѣшской и Рожнавской епархіяхъ для отдаленія посему всѣхъ возникнуть могущихъ раздоровъ къ Мук. епархіи присоединятся... для отдаленныхъ сихъ приходовъ учредить и Викаріятъ въ Кошицахъ... Изъ части 11 приходовъ таже: Alsó Répás, Helzmanócz, Hundermark, Koj-szó, Lipnik, Olsavicz, Oszturna, Porács, Slovinka, Toriszka, Zavátka произошло переданіе 23. апрѣля 1787, Иосифомъ Vitalis - генеральнымъ in Secusio викаріемъ. А изъ части Перемышльской епархіи, 5 приходовъ: Кам-junka, Jakubfalva, Jarembina, Litmanova, Szulin, 28. апр. 1787...» («Память Андрея Бачинскаго», *СВѢТЪ*, II, число 22, Унгваръ 8. (20.) Іюня 1868).

¹¹⁹ Porov. M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 131.

¹²⁰ Pozri list peremyšlského episkopa z 30. marca 1787 uverejnený v M.

Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 21, Prešov, 1998, str. 65.

¹²¹ Porov. J. Timkovič, G. Timkovič, «Predstavujeme Vam: hrekokatolicu parochiju Litmanovu (dekanat Stara Ľubovňa)», *Blahovistnik*, Prešov, 10 (1996) 260-261; porov. dokumenty o prebraní farností uverejnené v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 21, Prešov, 1998, str. 74-76.

¹²² Prvým košickým gréckokatolíckym vikárom sa stal Joan Pastelij (porov. kráľovský dokument uverejnený v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 21, Prešov, 1998, str. 107); «Въ указѣ мѣстодержительнаго совѣта 1787 года 3 февр. воззванъ былъ епископъ (rozuměj episkop Ваčinskyj) представить кого-то въ Кошицкаго викарія. Епископъ 21 марта представилъ: Іоанна Пастелѣи и точно 7 апрѣля прибыло изъ Будина именованіе...», («Память Андрея Бачинскаго», *Свѣтъ*, II/23, Унгваръ, 15.(27.) Іюня 1868); 13. januára 1790 bol za košického gréckokatolíckeho episkopského vikára, v poradí už druhého menovaný Michal Bradač, ktorý ešte tohto istého roku zaujal v Košiciach svoju rezidenciu v opustenom monastyre františkánov, ktorý v tom čase slúžil ako lazaret pre chorých, (porov. *tamtiež*).

¹²³ Porov. J. Timkovič, G. Timkovič, «Predstavujeme Vam: hrekokatolicu parochiju Litmanovu (dekanat Stara Ľubovňa)», *Blahovistnik*, Prešov, 10 (1996) 261-262.

4.2.2. Uhoľská (tj. Uhlánská, Zanevská, Poloninská, Maramorošská) gréckokatolícka monastyrská eparchia

(dnes už neexistuje, bola zlikvidovaná roku 1733, tým, že sa zakázal vybrať nový episkop)

Najstaršie dejiny slávneho Uhoľského baziliánskeho soborného monastyrá sú zahalené hmlou... Pokúsme sa z tejto hmly nahmatáť aspoň niektoré historické fakty:

Uhoľský monastyr bol zasvätený Vozneseniju Hospodnemu, ako to potvrdzujú dokumenty z konca 17. a začiatku 18. storočia.¹ Na dokumente z roku 1703 je pečať tohto soborného monastyrá s byzantským vyobrazením Voznesenija a nápisom: «ПЕЧАТЬ МОНАСТЫРА ГОСПОДНАГО ВОЗНЕСЕНИЯ» (porov. dokument uverejnený na nasledujúcej strane).

Starobylosť monastyrá

Baziliánsky jeromník Hedeon Pazin roku 1749 osobne navštívil Uhoľský monastyr. Vo svojom zázname z tohto roku na začiatku zápisu píše: «СѢИТЕЛѢ ОУГОЛСКІИ ИНАЧЕ ЗАНЕВА, СІА ОБИТЕЛѢ КОГДА СѦ ПОЧАЛА ЗНАТИ НЕ МОЖѢ, ПОВѢДАЮТЪ ЛЮДЕ, ИЖЕ РАЗОМЪ ИЗЪ СЕЛОМЪ СОЗДАНА Є...»² — *Uhoľský monastyr, ináč nazývaný aj Zanevský. Nevie sa, kedy bol založený tento monastyr, ľudia hovoria, že bol postavený v tom čase, keď bola založená aj dedina...*

13. storočie – najstaršie písomné zmienky o Uhoľskom monastyre

«Uhoľský» monastyr sa v niektorých historických dokumentoch nazýva aj «Zanevský», ide o rovnocenné synonymá.³ «Zanevka» je totiž vršok, na ktorom bol tento monastyr postavený. Synonymom Uhoľského monastyrá je aj «Poloninský» monastyr. Tento názov je odvodený od slova «Poloniny», tj. od názvu horského

[illegible]

masívu, v ktorom sa Zanevka nachádza. Názov «Poloninský» sa objavuje hlavne v *Halicko-Volinskom letopise* z roku 1262, kde sa uvádza aj najstaršia dodnes zachovaná správa o existencii tohto monastyra:

Istý litovský šľachtic (knieža) menom Vojšelk Mindovhovič sa po svojom vnútornom obrátení rozhodol stať baziliánskym mníchom a preto išiel na Horu Athos (dnes v Grécku). Na ceste, pri prechode Karpatami, sa zastavil v Poloninskom-Uhoľskom monastyre a tak sa mu tam zapáčilo, že už ďalej neišiel a ostal v tomto baziliánskom monastyre, kde v tom čase bol ihumenom prepodobný Hrihorij. O jeromníhovi Hrihorijovi ten istý letopisec zaznamenal, že «*bol svätým človekom, akého nebolo pred ním, a ani nebude po ňom*». Keď šľachtic prišiel do tohto Poloninského (Uhoľského) monastyra, ihumen Hrihorij vidiac jeho úprimnosť ho za krátky čas postrihol za mnícha. Šľachtic prežil v tomto monastyre celé tri roky a potom, tak ako si už dávno predsavzal, naozaj odišiel na Horu Athos. Pretože však zúrila vojna, na Athos sa nedostal a ako hovorí ďalej kronika, vrátiac sa do rodného kraja (na Litvu), tam, nad akousi riečkou Niman, neďaleko Novhorodka založil baziliánsky monastyr.⁴

15. storočie – vražda podžupana

Ďalšie dejiny zaznamenávajú správu o Uhoľskom monastyre v súvislosti s udalosťou, že v roku 1489 Uhľania z dediny zabili maramoroškého podžupana Stojku, keď chcel Uhoľský monastyr vziať do svojho vlastníctva. Tento údaj sa nachádza v rukopise z roku 1749 uloženom v archíve-knižnici v Mukačevskom monastyre baziliánov.⁵

16. storočie

Letopisec v *Halicko-Volinskom letopise* pod rokom 1558 zapísal, aj ďalšiu významnú zmienku o Poloninskom-Uhoľskom monastyre, a to že poslovia moskovského cároviča-kniežatá, vracajúc sa z Konštantinopola, sa na nejaký čas zastavili práve v Uhoľskom baziliánskom monastyre. Vo svojej správe adresovanej cárovičovi